

ΑΪΠΥΤΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

«... Οἳ δ' ἔχον Ἀρκαδίην ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπύ,
Αἰπύτιον παρά τύμβον, ἴν' ἄνδρες ἀγχιμαχῆται, οἳ
Φενεόν τ' ἐνέμοντο... Στύμφηλόν τ' εἶχον...».

(Ίλιάδα Β. 605-608)

ΦΑΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Δραγάτης της Στυμφαλίας

ΕΤΟΣ Η΄ ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ 21-22

ΧΕΙΜΩΝΑΣ - ΑΝΟΙΞΗ 2000

Το περιοδικό ονομάστηκε "Αίπυτος" από την αναφορά στην Ιλιάδα "Αιπύτιον παρά τύμβον" που έγινε θρύλος και μένει ζωντανός ως τις μέρες μας.

Αιώνες τώρα ψάχνουν να βρουν τον κρυμμένο θησαυρό του, κάπου στις πλαγιές της Ζήριας που είναι θαμμένος κι αφού μέ-
χρι τώρα δε βρέθηκε, τον κάναμε περιοδικό και ψάχνουμε για τον άλλο θησαυρό, της ιστορίας, του πολιτισμού και της ζωής του τόπου μας.

✿ **Εξώφυλλο:** Δραγάτης της Στυμφαλίας. Χαρακτική πουαντογραφία του Φάνη Σακελλαρίου.

✿ **Οπισθόφυλλο:** Ο Μέγας Παν. Ορειχάλκινο γλυπτό του Φάνη Σακελλαρίου. Έχει στηθεί στο πάρκο Buttes Chaumont στο Παρίσι, ως αιώνιο σύμβολο προστασίας της Φύσεως.

"Κόρινθος - Corinten". Vincenzo Maria Coronelli. Γερμανική έκδοση. Τέλη του 17ου αι. Συλλογή Αναστάση Παπαληγούρα.

Έτος ίδρυσης 1993.
Περιοδική Έκδοση
μη κερδοσκοπική
Διπλό Τεύχος 21-22
Χειμώνας - Άνοιξη 2000

■
Ιδιοκτησία - Έκδοση
Διεύθυνση - Σύνταξη:
Σπύρος Κ. Μιχόπουλος
Κατσιμπίρη 49
15561 - Χολαργός
Τηλ & Fax: 6511883

■
Στην ίδια διεύθυνση:
Αλληλογραφία
Συνεργασίες - επιταγές

■
Ετήσια συνδρομή 5.000

■
Στους μαθητές των
Γυμνασίων και Λυκείων
Στυμφαλίας - Φενεού
αποστέλλεται Δωρεάν

■
Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις
του συγγραφέα του

■
Φωτοσύνθεση - Μοντάζ
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:

■
Ηλεκτρονικές Τέχνες
Αραχώβης 61

Τηλ.: 3300914 - 3813801

■
Διεθνής Κωδικός αριθμός
περιοδικού:

(ISSN) 1106-0387

ΔΡΧ. 2.000

«Ἐπειδὴ δέ ἔαρ ὑπέφαινε...»

ΦΑΝΗΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Ἀπριλιάτικο προϊόνό στη Στυμφαλία (Χαρακτική πουαντογραφία)

Ἄπριλι ἀπριλοφόρετε...

Ἄπριλι ἀπριλοφόρετε, γλυκέ καί πρᾶε μήνα
ὡς θά περνᾶς καί θα σκορπᾶς μ' ἀπλοχεριά τά δῶρα,
ἄφησε κάτι καί γιά μέ τον ἀλησμονημένο,
ἐδῶ σ' αὐτό τό θλιβερό κι' ἔρμιο μου παραθύρι,
κι' ἄς εἶναι δυό ἀσπρολούλουδα, ἄς εἶν' δυό φύλλα χλόη.

Βασίλης Λαζανάς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φάνης Σακελλαρίου: Απριλιάτικο πρωινό στη Στυμφαλία (χαρακτικό)	273
Βασ. Ι. Λαζανάς: Απρίλη απριλοφόρετε (ποίημα)	273
Δημ. Σ. Λουκάτος: “Μέρα Λαμπρή”	275
Ευαγγελία Παπαχρήστου - Πάνου: Κάθε άνοιξη ωραιότερος ήσουν (ποίημα)	276
Αικ. Πολυμέρου - Καμηλάκη: Αη μου Γιώργη αφέντη μου και γρικαβαλλάρη - Ο Μάης και το φουσκοδέντρι στην Καστανιά.....	277
Δημήτριος Σ. Μουλόπουλος: Εγεννήθη εν Καστανέα	283
Σπύρος Μιχόπουλος: Ο καθηγητής Σπύρος Μουλόπουλος και οι “Θεραπευτικές Εξελίξεις”	287
Νίκος Μатσανιώτης: Παιδιατρική: Πρώιμες ανησυχίες	290
Ηλίας Οικονόμου: Αν έχεις καρδιάς (ποίημα)	292
Γιώργος Τσουναντάς: Πετραλογάκι. Τραγούδι του πόνου (δύο ποιήματα)	293
Φάνης Σακελλαρίου: Η αυλαία του δράματος (χαρακτικό)	294
Σπύρος Μιχόπουλος: “Παρά δήμιον ονειρών”	295
Σπύρος Μιχόπουλος: Μνήμη Κων/νου. Ευστ. Παπακωνσταντίνου	303
Παντελής Τρωγάδης: Ο μικρός κύκλος των ωρών στην Κορινθία (ποίημα)	306
Σπύρος Μιχόπουλος: Πέντε τουρκικά έγγραφα από την Καστανιά	307
Δημήτριος Λύρας: Οι νερόμυλοι του Φενεού	312
Αριστείδης Βουγιούκας: Ο παλιόμυλος (ποίημα)	315
Τάκης Κακαράκης: Τα κεραμιδοκάμνα της Στυμφαλίας	316
Ντίνος Λουμάνης: Περιήφανη οργή (ποίημα)	319
Κώστας Λύρας: Τα κεραμιδοκάμνα του Φενεού	320
Βασίλης Σαρλής: Ο “γάμος” του καρναβαλιού στη Γκούρα	322
Γιάννης Λώλος: Από τη Στυμφαλία στο Φενεό, αρχαίοι δρόμοι και νεότερα μονοπάτια	325
Αναστάσιος Στέφος: Το όρος Κυλλίνη στους Ομηρικούς ύμνους	332
Χαρά Τζαναβάρα: Οι σεισμοί μέσα από τα αρχαία κείμενα	337
Στάθης Χιώτης: Η Γεωλογία της Στυμφαλίας	342
Ηλίας Προβόπουλος: Ξερολιθιές στις πλαγιές της Στυμφαλίας	345
Αριστείδης Βουγιούκας: Το έπος της ξερολιθιάς (ποίημα)	347
Δημήτριος Λύρας: Μικρή πραγματεία για τον Κορινθιακό ρυθμό	348
Φάνης Κωστόπουλος: “Ως σοφός Αρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα”	351
Ηλίας Δήμας: Ο νεοφανής Άγιος Νικόλαος ο Ψαράσιος	355
Αναστάσιος Παπαληγούρας: Οδοιπορικό της Κορινθίας με χαρακτηριστικά	358
Ιωάννης Μαζαράκης - Αινιάν: Φλάμπουρα του Αγώνα και σημαίες ελευθερίας στο Μοριά	364
Νίκη Παρούση: Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco)	369
Γιώργος Σταματόπουλος: Ψηλαφίζοντας την ιστορία και τον πολιτισμό του σώματος της Κορινθίας.....	372
Σπύρος Μιχόπουλος: “Τροχός και Αγγεία” στο Μουσείο Κορίνθου	376
Γιώργος Καμπίρης: Χορωδία Κορίνθου - 50 χρόνια	379
Από τις παλιές εφημερίδες:	381
Στυμφαλιακά Φενεάτικα και άλλα	382
Βιβλιοπαρουσίαση	394
Ενίσχυσαν την προσπάθεια	400

Δημ. Σ. Λουκάτος
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Πρόεδρος
της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας

“ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ”

«Μέρα Λαμπρή»

«ΛΑΜΠΡΗ» ονομάσαμε το ελληνικό Πάσχα, έτσι το ξέρει ο λαός στα τραγούδια του, έτσι το δίδαξε από τα πρώτα χρόνια η Εκκλησία: «Εορτή και πανηγυρίς λαμπρά»!

Πήρε την αρχαία μας ελληνική λέξη η Εκκλησία, τη γιομάτη ασπράδα και πλούτο και φως, της έδωσε σκίρτημα και χαρά, και την έβαλε να συντροφεύει το νικηφόρο άγγελμα της Ανάστασης, στην πιο φωτεινή ώρα του, της Άνοιξης, με τον πιο ευφραντικό τρόπο, της ευωχίας και με την πιο εορταστική πομπή, της λαμπροφορίας. Στην πασχαλιάτικη Υμνογραφία, τη γεμάτη από νικητήρια άσματα και θούρια γιορταστικά, τα «λαμπρυνθώμεν» και τα «λαμπροφόρος» ακούγονται σαν τελετουργικές επιταγές. Ανακατεύονται στην εκκλησιά με το φως των λαμπάδων, «όπου κρατούν οι χριστιανοί στο χέρι», ανακατεύονται με τα γιορτερά φορέματα των πιστών, με το χαρούμενο βλέμμα τους, με το ελπιδοφόρο νόημα του «Χριστός Ανέστη... Και πρωτοσυνθέτουν, εκεί μέσα, την ελληνική Λαμπρή!»

Αλλά η Λαμπρή συνεχίζεται κι έξω στο ύπαιθρο, στο φως του ελληνικού Απριλίου, στον αέρα της θάλασσας και του βουνού. Τη νιώθουμε με το άρωμα των λουλουδιών, την αγαλιάζουμε με το φίλημα της αγάπης, τη χαιρόμαστε στο χοροστάσι και στις ψησταριές, τη βλέπουμε μέσα στο ποτήρι του κεχριμπαρένιου κρασιού, την ακούμε στα όργανα και στο τραγούδι, τη χαιρόμαστε στη λεβέντικη παρουσία της νιότης με τις αρωματωμένες φορεσιές και τα χρυσοστόλιστα στήθια...

- «Μέρα Λαμπρή, μέρα γιορτή, μέρα λουλουδιασμένη»...

Είναι η γιορτή, που την αναθυμούνται με καημό και οι πεθαμένοι της ελληνικής μας γης και κλαίνε, όταν τη σκέφτονται πως πλησιάζει... Στα μοιρολόγια τους οι μάνες και οι αδερφές προσέχουν, να μην πάει ένα τέτοιο μήνυμα στον Κάτου Κόσμο:

- «Μην πεις πως έρχεται Λαμπρή, πως έρχονται γιορτάδες!»...

Στα μαύρα χρόνια της σκλαβιάς, η «Λαμπριά» και μόνη έφτανε να δίνει, μια φορά το χρόνο, την υπέρτατη χαρά στους πατέρες μας, μιαν όμορφη ψευδαίσθηση λευτεριάς, που ολοένα γένναε την ελπίδα. Τη χαρά της δεν την αντάλαζαν με τίποτε. Και όταν, σ' ένα τραγούδι μας δημοτικό, μια χήρα Τούρκα ζήτησε από δύο «Γραικόπουλα» ν' αλλάξουν πίστη, για να χαρούν τα πλούτη της και τα καλά της, εκείνα σκέφτηκαν τη γονιιά τους Λαμπρή και της απάντησαν:

- «Κάλλιο γένε σν Ρωμιά,
να χαρείς τη Λαμπριά...»

Η λέξη «Πάσχα» είναι μαζί και εβραϊκή και εκκλησιαστική και λόγια. Μα η «Λαμπρή» είναι εθνικότερα ελληνική, με όλο το φως της και τον πλούτο της και τη χαρά της. Οι πατεράδες καμαρώνουν να βαφτίσουν κείνην την ημέρα τα παιδιά τους και να τα φωνάζουν «Λάμπρους» και «Λαμπρινές»... Το ίδιο το φως της Άνοιξης δίνει στις «Λαμπρογεννημέ-

νες» κοπελιές την ομορφιά, που την τραγούδησε πάντα ο λαϊκός στίχος:

- «όπου γεννήθη τη Λαμπρή, κι έλαμψ' ο κόσμος όλος...»

Είναι γνωστή κι η χορτάτη ευχή, που δίνει κάθε νοικοκυρά στους αγαπημένους της, «να έχουν όσα φέρνει η μέρα της Λαμπρής», και να είναι χαρούμενοι «σαν της Λαμπρής το φως!». Η ίδια νοικοκυρά ξέρει τι ευφορία είναι για το σπίτι να έχει τούτες τις μέρες πλουσιοπάροχα τα «λαμπριάτικα» αβγά, το «λαμπριάτικο» αρνί (τον «Λαμπριάτη») και τα «Λαμπροκούλουρα». Τι ευτυχία είναι για τα παιδιά της να «λαμπροφορέσουν», να παν στην εκκλησιά ή να βγουν με τα «λαμπρογοιωτερά» τους ρούχα στο σεργιάνι.

Κι οι κουρασμένοι από τις ατέλειωτες δουλειές όλου του χρόνου, αγρότες μας περιμένουν με πραγματική αγαλλίαση τούτες τις μέρες της Λαμπρής. Θα τους δώσουν την ξεκούραση, το φαγοπότι και την ανθρωπιά, όχι μονάχα την πρώτη μέρα της Ανάστασης, αλλά και όλη τη «Λαμπροβδομάδα», ως του Θωμά, όλα τα «Λαμπρόσκολα», που θα τα περάσουν με την ίδια ξενοιασιά, με το άφθονο φαγοπότι και με το χορό!

Αλήθεια πόσα δε χρωστάνε ο χορός μας, οι σχηματισμοί και τα τραγούδια του, η φορεσιά και η τοπική μορφή τους, σε τούτα τ' απλωμένα στο ύπαιθρο κοινωνικά πανηγύρια της ελληνικής Λαμπρής. Μα όμως, «δεν είναι κάθε μέρα Λαμπρή». Θα τελειώσουν κάποτε τα ξεφαντώματα και θα 'ρθουν «ξώλαμπρα» (ή «απόλαμπρα») οι δουλειές, με τον πικρό μόχθο και τις φροντίδες τους!

Αλλά πάλι θα μας οδηγήσουν κι αυτές στην προετοιμασία για το γιόρτασμα της άλλης Λαμπρής, που «όσο και αν αργεί, ξανάρχεται!...». Ξανάρχεται το ίδιο πολυδάπανη, χαρούμενη όμως πάντα, ανοιξιάτικη κι απολυτρωτική.

Ευαγγέλια Παπαχρήστου - Πάνου

Κάθε άνοιξη ωραιότερος ήσουν

Πορευόμουν στα μυστικά μονοπάτια του κήπου,
όταν η άνοιξη χαρETOύσε τον οριζοντα
με τα φτερά των χελιδονιών' με την άχνα των πάγων
που έλειωναν στον επίμονα ανηφορίζοντα ήλιο.
Εσύ, ως ιππέας ερχόσουν καλπάζοντας
στα κρAssεδα της ζωής που ξυπνούσε ολόδροση.
Ερχόσουν στις κόμεις φορτίζοντας τις
καφιδιές που σκιρτούσαν στον αναστάσιμο όρθρο.
Το "ανέστη ο Κύριος" γλιστρούσε,
ως εξάσιος ήχος φτερούγας πουλιών,
ανάμεσα σε σειρές μεταλλικών ελασιμάτων,
που έπεφταν στην ακοή κροταλιζοντας.
Ερχόσουν από τα μυστικά μονοπάτια του κήπου,
χωρίς οι οπλές του αλόγου σου
να συνθλίβουν το φτωχό χαμομήλι.

Μας διαπέρασαν κρότοι ανόσιοι, ήχοι οξείς.
Πολεμικές ιαχές τον ύπνο μας τάραξαν, όμως
εκείνο το γλυκό ανοιξιάτικο φως των ανθέων
τρεμόπαιζε στα δικά σου περάσματα.
Αυτές τις στιγμές τα όνειρά μας φτερούγιζαν,
κι ο χρόνος των αναστάσιμων όρθρων
διαχώριζε το πέπλο της άνοιξης
απ' τον γκριζο ουρανό της ομίχλης.
Τώρα, ο χρόνος βαραίνει στο νου που φλογίζεται.
Μακρόθεν η άνοιξη.
Ανάμνηση τα φτωχά χαμομήλια.
Κλεισμένη, ωστόσο, στους τέσσερις τοίχους
ακούω ξανά τα δικά σου περάσματα.
Οι οπλές του αλόγου σου καλπάζουν στο νου'
στις ψυχής τον κρυφόν αιπελώνα.

(Από τον τόμο "Τα ποιήματα" εκλογή από τις συλλογές της)

Ο Άγιος Γεώργιος.
(Διά χειρός Γεωργίου Κωστοπούλου)

Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη
Διευθύντρια του Κέντρου Λαογραφίας
της Ακαδημίας Αθηνών

Άη μου Γιώργη, αφέντη μου και γριβοκαβαλλάρη

Ο *αη - Γιώργης*, ο λεβέντης άγιος των Ελλήνων, τιμάται και εορτάζεται με λαμπρότητα και στα δικά μας χωριά Στυμφαλίας και Φενεού, αλλά και από τους ποιμένες του Χελμού και της Ζήριας.

Ενδεικτικό τούτου είναι το γεγονός ότι στα 12 από τα 19 χωριά της περιοχής υπάρχει και από ένα ξωκλήσι στο όνομα του Αγίου

του Γεωργίου και βέβαια πάνω απ' όλα το ιστορικό μοναστήρι του 14ου αιώνα στο Φενεό, ή όπως το αναφέρουν τα Πατριαρχικά σιγίλια «*Ιερά και Σταυροπηγιακή μονή του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, επικεκλημένου δε του Φονέως (Φενεού) εν Πελοποννήσω...*».

Η γιορτή του Αγίου είναι στις 23 Απριλίου, αν όμως πέσει μέσα στη Σαρακοστή, τότε μεταφέρεται στη Δευτέρα της Λαμπρής, επειδή, όπως γράφει ο καθηγητής της Λαογραφίας **Δημ. Λουκάτος**, «*δεν χωράει στη λεβεντιά και στη νιότη του η θλίψη της Σαρακοστής*».

Φέτος η γιορτή του *αη - Γιώργη* συνέπεσε και με την Πρωτομαγιά. Γι' αυτό και ζητήσαμε από τη Διευθύντρια του Λαογραφικού Κέντρου της Ακαδημίας Αθηνών κ. **Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη** να μιλήσει στο περιοδικό μας για τον *αη-Γιώργη* και για τον *Μάη*.

Την ευχαριστούμε, γιατί ανταποκρίθηκε ευγενικά στο αίτημα του «Αίπυτου» και πολύ περισσότερο, γιατί μέσα στα δρώμενα της Πρωτομαγιάς αναφέρει και το «*Φουσκοδέντρι*», μια τελετουργία που γινόταν στην **Καστανιά Στυμφαλίας** τουλάχιστον μέχρι και το 1951, όταν την κατέγραψε η λαογράφος **Κατερίνα Κακούρη**.

Σπ.Μιχόπουλος

Άμεσα συνδεδεμένη με το Πάσχα και την άνοιξη είναι η γιορτή του αγίου Γεωργίου, η οποία συχνά συμπίπτει με τη δεύτερη ημέρα του Πάσχα (όταν η 23η Απριλίου είναι μέσα στη Σαρακοστή). Έτσι μαζί με την εβδομάδα της Διακαινησίμου, το Ασπροβδόμαδο ή τα Λαμπροήμερα, όπως λέγεται, την Ανάληψη και την Πεντηκοστή μετέχει στον κύκλο της Πασχαλιάτικης εθιμολογίας.

Από τους πιο αγαπητούς αγίους¹ τόσο στους αγροτοποικιμικούς πληθυσμούς που θεωρούν τη γιορτή του (23 Απριλίου) ορόσημο για τις μετακινήσεις και τις συμφωνίες τους, όσο και στους νησιωτικούς, που υποφέρουν από τη λειψυδρία και τα δηλητηριώδη ερπετά, αφού είναι εκείνος που σκότωσε, σύμφωνα με την παράδοση, το θεριό που δέσμευε το νερό της πηγής, γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα. Δεύτερη Λαμπρή θεωρεί τη γιορτή του ο λαός. Είναι χαρακτηριστική η ποντιακή παροιμία:

Αγί Γεώργης όσον κι αν χάβονται, καμπόσους αγίους χρειάζει.²

Δηλαδή όσον κι αν ταπεινωθεί ο άγιος Γεώργιος, αξίζει όσο πολλοί άγιοι μαζί.

Σ' ένα από τα αργόσυρτα τραγούδια του Πάσχα αναφέρεται ότι τα καλά τους ρούχα οι γυναίκες τα φορούσαν μόνο το Πάσχα, του Αγίου Γεωργίου και στους γάμους των πολύ οικείων. Έτσι:

*Μια Μαρουδιά απ' τα Γιάννενα Δεφτέρα μέρα κίνησε.
Κίνησε γι' ασημόχομα...*

Και, όπως λέει το τραγούδι, σκοτώθηκε. Παραγγέλνει λοιπόν στην αδελφή της να βγάλει τα ρούχα της στη δροσιά και το καλό της φόρεμα:

*Τον έρημο τον καμπουχά δυο τρεις φορές τον φόρεσα,
την Πασχαλιά και τ' αη Γιωργιού και στ' αδερφού μας τη χαρά.*

Η μεγάλη οικειότητα που αισθάνεται ο λαός για τον άγιο έχει ως αποτέλεσμα να του αποδίδει και ιδιότητες και αντιδράσεις κοινού θνητού. Έτσι έχει κατά την παράδοση, όπως αυτή εκφράζεται στο τραγούδι της χριστιανής ή Ρωμοπούλας που την κυνηγά να την πιάσει Τούρκος και κείνη καταφεύγει στο ναό του για να προστατευθεί, τάσεις πλεονεξίας, καθώς στο τάξιμο της κοπελιάς:

*Να φέρεις λίτρες το κερί κι οκάδες το λιβάνι
και με βουβαλοτόμαρα να κουβαλούν το λάδι,*

δέχεται και αποφασίζει να την προστατεύσει «απ' των Τούρκων τα χέρια». Όταν όμως ο Τούρκος προσφέρει μεγαλύτερο τάμα την παραδίδει σ' εκείνον.

Αλλοτε πάλι, όταν ζητούν τη βοήθειά του τεμπέληδες, τους παρακινεί να δραστηριοποιηθούν για να τους συνδράμει:

*- Άγιε μου Γιώργη, βόηθα με, να υφάνω το πανάκι μου.
- Κούνα και συ το χέρι σου³*

Στα τραγούδια του ελληνικού λαού, τις παραδόσεις και τα παραμύθια ο άγιος Γεώργιος είναι ο καβαλλάρης δρακοντοκτόνος, που με κοντάρι σκοτώνει το θεριό και απαλλάσσει τη βασιλοπούλα από τον θάνατο εξασφαλίζοντας το νερό για την πολιτεία. Έτσι στην Αράχοβα της Παρνασσίδας, μετά τον εσπερινό και τη λιτάνευση της εικόνας του αγίου σε όλο το χωριό, «αρχίζει ο χορός με τούμπανα και καραμούζες. Αρχίζουν πρώτα οι γερόντοι και χορεύουν τραγουδώντας το τραγούδι:

*«Πανηγυράκι γίνεται κάτου στον Άη Γιώργη.
Το πανηγύρι ήταν πολύ, μα το νερό 'ταν λίγο.*

1. Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, *Ο Άη Γιώργης των Σαρακατσάνων (μνήμη Αγγελικής Χατζημιχάλη), Τα Πασχαλινά και της Άνοιξης*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1980, σ. 131-138. Βλ. και Αικ. Πολυμέρου - Καμηλάκη, *Σήμερα, Δέσπω μ', Πασχαλιά*, περ. "Επτά Ημέρες" της εφημ. Καθημερινή, 18.4.1993.

2. Ν.Γ. Πολίτου, *Παροιμίες, τόμ. Α'*, εν Αθήναις 1899, σ. 230.

3. Ο.π., σ. 231.

*Βαστάει ο Δράκος το νερό, διψάει το πανηγύρι.
Τρεις λυγερές συνάζονται να παν να πουν στο Δράκο:
- Αμόλα, Δράκο μ', το νερό να πιει το πανηγύρι...»*

Εν τω μεταξύ έχουν κόψει (συμβολικά) το νερό και την ώρα που λένε: «*Αμόλα Δράκο μ', το νερό να πιει το πανηγύρι*», απολάν πάλι απ' τη δεξαμενή το νερό⁴.

Στο Κωστί της Αν. Θράκης, όπου η λατρεία του αγίου ήταν ιδιαίτερα σημαντική, πήγαιναν πρωί-πρωί νερό στην εκκλησία του, για να πιει το άλογό του. Στην ίδια περιοχή η γιορτή του αγίου Γεωργίου θεωρούνταν πρωτοχρονιά και συνοδεύονταν από έθιμα ευετηρίας.

Αγροτοποιμενικός άγιος

Του αγίου Γεωργίου οι κτηνοτρόφοι, που τον θεωρούν προστάτη τους, γιατί σιμπίπτει με την μετακίνηση των κοπαδιών από τα χειμαδιά προς τα βουνά, θυσιάζουν ζώα. Άλλα τα προσφέρουν ζωντανά στην εκκλησία και βγαίνουν σε δημοπρασία για να ενισχυθεί το ταμείο (παγκάρι), του ναού. Επίσης, την ημέρα εκείνη μοιράζουν το γάλα σε όσους δεν έχουν γιδοπορόβια. Ακολουθεί γλέντι και πασοχαλινοί χοροί. Στον άγιο τάζουν σφάγια ή άλλα δώρα (κερί, λιβάνι, λάδι κ.ά.), προκειμένου να τους αποκαλύψει χαμένα ή γλεμμένα ζώα από το κοπάδι τους. Το τάμα είναι συνήθως ζώο συγκεκριμένου φύλου και χρώματος, που προσφέρεται σε κάποια από τις εκκλησίες του αγίου. Στα χωριά της Πυλίας «*κάθε στανολόγος έσφαξε τ' άη Γιωργιού ένα αρνί ή κατσάι (τον αηγιωργίτη), έπηξε γιαούρτι, τυρί, έκανε γαλατόπιτες και καθόσαντε ούλοι μαζί οι στανολόοι... Του παπά του είχανε φυλαμένη πάντα την πλάτη του αρνιού*⁵.

Η γιορτή του άη Γιώργη έχει συνδεθεί με αθλητικές εκδηλώσεις, όπως αγώνες δρόμου, ιπποδρομίες, πάλη και άλλα αγωνίσματα, όπως το τρέξιμο των γερόντων στην Αράχοβα της Παρνασσίδας με έπαθλο ένα αρνί, το πήδημα, η πάλη και η σφαιροβολία. Στην Αρκαδία, στον Φενεό της Κορινθίας, τη Μεσσηνία, τη Λήμινο *παραπληλαάν τ' άλογα*.

Την ίδια μέρα συνηθίζονται οι *κούνιες*⁶ των νέων και το *ζύγισμα*⁷ όλων για το καλό και την υγεία. Όσοι δεν είχαν «φυράνει» (=χάσει βάρος) κατά τη διάρκεια της περασμένης χρονιάς το θεωρούσαν ένδειξη καλής υγείας. Κατά τη διάρκεια της κούνιας έλεγαν τρεις φορές: «*Εγώ στο χωριό και τα φίδια στο βουνό*».

Οι Σαρακατσάνοι έχουν ιδιαίτερη προτίμηση στον άγιο Γεώργιο. Τον θεωρούν ως τον πρώτον άγιο, που στο όνομά του παίρνουν τον βαρύτερο όρκο, σκαλίζουν με μεράκι τη μορφή του στις ρόκες των γυναικών και στις γκλίτσες τους, θεωρούν τη γιορτή του πρωτοχρονιά, κατά την οποία βάφουν και ανταλλάσσουν μεταξύ τους αβγά κόκκινα, κάνουν κεντητή κουλούρα, σφάζουν οπωσδήποτε αρνί και γλεντούν με χορούς και αγωνίσματα⁸.

4. Γ.Α. Μέγα, *Ελληνικά έορτά και έθιμα της λαϊκής λατρείας, β' έκδοσης, Αθήνα 1963, σ. 179-180.*

5. Γ.Α. Μέγα, *ό.π.*, σ. 180.

6. Οι *κούνιες*, ανοιξιάτικο έθιμο για την υγεία, *παράπέμπει στην αιώρα των αοχαίων*. Βλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, *Περί της κατά το έαρ αιώρας εις τον ελληνικόν και εις τους λοιπούς λαούς της χερσονήσου του Αίμου, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, τ. 22 (1969-72), σ. 113-134.*

7. Το *ζύγισμα*, για να διαπιστώσουν αν έχασαν βάρος τη χρονιά που πέρασε, αποτελεί συνήθεια γενικότερα ανοιξιάτικη και δευτερονότως πασοχαλινή. Βλ. *περισσότερα Αικ. Πολυμέρου - Καμηλάκη, Μετροήσεις: Συμβολισμοί και πραγματικότητα, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, τ. 28 (1999), σ. 11-12.*

8. Γ.Α. Μέγα, *ό.π.*, σ. 184.

Δρακοντοκτόνος και καβαλλάρης στα τραγούδια, τις παραδόσεις και τα παραμύθια ο άγιος Γεώργιος, συνδεδεμένος με τον αρχαίο μύθο του Περσέα και της Ανδρομέδας, αποτελεί πολύ οικείο πρόσωπο για τους χριστιανούς, αλλά και για τους Τούρκους που καταφεύγουν στη χάρη του για διάφορους λόγους:

*Άγιε μου Γιώργη, αφέντη μου και γριβοκαβαλλάρη
αρματομένε με σπαθί και με χρυσό κοντάρι,
άγιος είσαι στη θωριά, άγιος και στη θεότη,
παρακαλώ σε, βοήθα με, μεγάλε στρατιώτη...*

Αλλά και οι ψαράδες στον καβαλλάρη άγιο αφιερώνουν την καλή ψαριά και στη μνήμη του κάνουν πανηγύρι. Έτσι του αγίου Γεωργίου στο Μεροβίγλι, οικισμό νοτιοανατολικά της Νάουσας της Πάρου, γιορτάζεται ο άγιος Γεώργιος από τους ψαράδες του νησιού, οι οποίοι αναλαμβάνουν και τη διεξαγωγή του πανηγυριού. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου έχει, μετά την Εξακονταυλιανή της Πάρου, τα περισσότερα αφιερώματα. Γίνεται η γιορτή του ψαριού.

Ο Μάης και το «φρουσκοδέντρι» στην Καστανιά Στυμφαλίας

Μάη, Μάη, χρυσομάη...

Ο Μάης, πολυμήμαντος μήνας στον κύκλο του χρόνου για τη σοδειά, την υγεία, την προκοπή, έχει συνδεθεί με ποικίλες προληπτικές και δεισιδαίμονες συνήθειες. Το πρωτομαγιάτικο στεφάνι, πανελλήνια συνήθεια, που πλέκεται την παραμονή της Πρωτομαγιάς είναι το μοναδικό σχεδόν έθιμο, που εξακολουθεί να μας δένει με την παραδοσιακή Πρωτομαγιά, μια γιορτή της άνοιξης και της φύσης με πανάρχαιες ρίζες, πλούσια σε εκδηλώσεις σε παλαιότερες εποχές. Το στεφάνι κατασκευάζονταν με βέργα από ευλύγιστο και ανθεκτικό ξύλο κρνανιάς ή κλήματος και στολιζόταν με λουλούδια και θαλερά κλαδιά από καρποφόρα δέντρα (αμυγδαλιά με αμύγδαλο, συκιά με τα σύκα, ροδιά με ρόδι), αλλά και στάχυα από σιτάρι και κριθάρι, κρεμμύδι και σκόρδο για το μάτι.

Η χρησιμοποίηση πρασινάδας και όχι τόσο λουλουδιών, με σκοπό τη μετάδοση της θαλερότητας και της γονιμότητάς τους στον άνθρωπο, είναι το κύριο χαρακτηριστικό των μαγιάτικων συνθηθειών. Στον αγροτικό μάλιστα χώρο δεν ήταν απαραίτητο το πλέξιμο στεφανιών αλλά η τοποθέτηση πάνω από την πόρτα του σπιτιού δέσμης από χλωρά κλαδιά ελιάς, συκιάς, νερατζιάς, πορτοκαλιάς κ.ά. μαζί με λουλούδια. Απαραίτητη ήταν η ύπαρξη μεταξύ των λουλουδιών και χλωρών κλαδιών φυτών αποτρεπτικών του κακού, όπως τσουνκίδα, σκόρδο, δαιμοναριά, αγκαθιά. Σε ορισμένες περιοχές οι μαγικές ενέργειες για υγεία συνοδεύονται από ομαδικές εκδηλώσεις, όπως αγερούς (παιδιά στεφανωμένα με λουλούδια που κρατούσαν κλαδιά καρποφόρων δένδρων και έλεγαν τραγούδια του Μάη):

*Μάη, Μάη, χρυσομάη, τι μας άργησες,
να μας φέρεις, τα λουλούδια και την άνοιξη;
ή: Μάη, Μάη δροσερέ κι Απρίλη λουλουδάτε...*

Οι μήνες Μάρτιος και Απρίλιος, Μάιος και Ιούνιος με τα αγαθά που καθέννας τους φέρνει στους ανθρώπους (Ψηφιδωτό, Αρχαιολογικό Μουσείο Αργούς, Φωτ. “Καθημερινής”).

Στην Κέρκυρα, για παράδειγμα, περιέφεραν κορμό τρυφερού κυπαρισσιού στολισμένο με λουλούδια, μαντήλια, κορδέλες και φρούτα της εποχής (μούσμουλα, κεράσια) και χορταρικά. Αυτό ήταν το μαγιόξυλο.

Τα στεφάνια καίγονται του άη Γιαννιού του Ρηγανά ή Λιοτροπιού -τροπή του ήλιου- στις 24 Ιουνίου, όταν ανάβουν φωτιές και πηδούν όλοι πάνω από τη φλόγα για το καλό και την υγεία.

Σε περιοχές του Βορειοελλαδικού χώρου διαδραματιζόνταν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μαγικά δρώμενα νεκρανάστασης, αναπαραστάσεις της αναγέννησης της φύσης. Τέτοια δρώμενα είναι οι Μήδης στο Πήλιο: Περιφορά νέου, του Μαγιόπουλου, στολισμένου με λουλούδια και φύλλα, συνοδευόμενου από προσωπιδοφόρους, στους δρόμους των χωριών και αναπαράσταση γάμου, θανάτου του γαμπρού και αναστάσεώς του με μαγιάτικα τραγούδια. Αλλά και στην ορεινή Ναυπακτία δρώμενα με Μήδης και φουστανελλάδες έδιναν τον γονιμικό και ευετηρικό χαρακτήρα της γιορτής.

Στο Ζαγόρι της Ηπείρου το έθιμο του Ζαφείρη, ουσιαστικά πανάρχαιο ανοιξιάτικο έθιμο, περιλαμβάνει, όπως και στο Πήλιο, πρόθεση νεκρού και αναστάσεώς του. Συγκεκριμένα: Ένα παιδί κάνει τον πεθαμένο και το στολίζουν και το κλαίνει με ειδικό τραγούδι:

*Για ιδέστε νιο που ξάπλωσε, για ιδέστε κυπαρίσσι...
δε σειέται, δε λυγίζεται, δε σέρν' τη λεβεντιά του...*

Το “Φουσκοδέντρι” στην Καστανιά

Το ίδιο ανοιξιάτικο έθιμο με τελετουργικά στοιχεία γινόταν στην Καστανιά Στυμφαλίας. Ήταν το **Φουσκοδένδρι**, αναπαράσταση νεκρικής τελετής με θρήνο και ανάσταση

Το “φουσκοδέντρι”

του υποτιθέμενου νεκρού, καθώς και χορό γύρω από το κενό μνήμα. Το έθιμο παρακολούθησε το 1951 και κατέγραψε η Κατερίνα Κακούρη ως εξής: «Όμιλος νέων εκλέγει τον πρωταγωνιστή, νέον ή κόρη, δια να υποδυθεί το νεκρόν και νεκραναστασιόμενον Φουσκοδέντρι. Εις ανοικτόν χώρον, κάτωθεν μεγάλων δένδρων, συγκεντρώνουν άνθη του αγρού, κλάδους δένδρων, φιδόχορτα, τέλος λίθους, δι' ων σχηματίζουν βάσιν τύμβου νεκρικού, ύψους 30 περίπου εκ. Εντός αυτού κατακλίνεται το “Φουσκοδέντρι” και υποκρίνεται τον νεκρόν. Αι νεάνιδες το ανθοστολίζουν, τοποθετούν στεφάνι εις την κεφαλήν του, φιδόχορτα ως λαμπάδας και το μοιρολογούν. Τέλος το “Φουσκοδέντρι” ανασταίνεται. Μετά την ανάστασιν οι θρηνοδοί αρχίζουν περίξ του κενού μνήματος χαρωπόν κύκλιον χορόν, με κορυφαίον το νεκραναστηθέν και ανθοστεφανωμένον Φουσκοδέντρι, εκ δε των ανθέων του νεκροστολισμού πλέκουν μαγισοστέφανα. Σήμερον το δρώμενον τελείται την άνοιξιν, όταν έχουν και εάν έχουν διάθεσιν οι νέοι να διασκεδά-

σουν. Προ 30 όμως ετών ετελείτο μόνον την 1ην Μαΐου εις τα βοσκοτόπια. Εκεί οι Καστανιώται έπλεκαν τα μαγισοστέφανά των εκ των ανθέων του νεκροστολισμού και έπίστευον ότι «όπως ανασταίνεται το Φουσκοδέντρι, έτσι θ' αναστηθεί μέσ' στα κλαριά η φουσκοδεντριά». (Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τ. 27, 1952, σ. 22).

Ο Γ. Μέγας διατυπώνει την άποψη ότι το έθιμο έχει την αρχή του στα Αδώνια και τα Ανθεστήρια των αρχαίων Ελλήνων και τον Μαΐουμά των Βυζαντινών, τα οποία τελούνταν την άνοιξη και συμβόλιζαν την ανάσταση της φύσεως. Τα έθιμα έχουν σχέση προφανώς προς τα Αδώνια και αποβλέπουν στην αναγέννηση της φύσεως και την υγεία.

Πέρα από τα σύνθετα δρώμενα, την Πρωτομαγιά έβγαιναν όλοι στο ύπαιθρο και κυλιόταν στον γρασίδι, σε μια προσπάθεια να μεταδώσουν στο σώμα τους τη δροσιά της χλόης, επειδή υπήρχε η αντίληψη ότι ο Μάης τα κάνει όλα νέα.

Επειδή όμως ο Μάης έχει όνομα που συνεχί με τη μαγεία, θεωρείται μήνας που ευνοεί τη μαγεία. Πιάνουν τα μάγια. Γι' αυτό και αποβραδύς κάνουν σταυρούς πίσω από την πόρτα του σπιτιού, τρώνε σκόρδο για να μη βασκαίνονται κ.ά. Την Πρωτομαγιά, εξ άλλου μάζευαν νερό της βροχής για να φτιάξουν ξίδι.

Οι πρώτες ημέρες του Μαΐου έχουν άστατο καιρό και πολλές φορές ρίχνει κατασπρεπτικό χαλάξι. Γι' αυτό και λέγεται ότι «στον καταραμένο τόπο το Μάη χαλαζώνει ή βρέχει». Γενικότερα η βροχή του Μάη είναι καταστροφή για τη σοδειά (δημητριακά και αμπέλια).

Πιστεύεται ότι ο Μάης έχει πολλές κακές ώρες και ιδιαίτερα όταν μπει Σάββατο.

Επειδή, τέλος, ο Μάης είχε συνδεθεί με τη λατρεία των νεκρών, καθώς συμπίπτει με τα Λεμούρια των αρχαίων Ρωμαίων (Σάββατο της Πεντηκοστής, του Ρουσαλιού) προς τιμήν των καταχθονίων δαιμόνων, οι ημέρες του θεωρούνταν αποφράδες και αποφεύγονταν κατά τη διάρκειά του οι γάμοι, για να μην έχουν άσχημο τέλος.

Δημήτριος Σ. Μουλόπουλος
 Ιατρός

Εγγενήθην εν Καστανέα...

Οι παλαιοί γιατροί της Στυμφαλίας, παιδιά φτωχών γεωργών οι περισσότεροι, σπούδασαν με στερήσεις αφάνταστες και ξαναγύρισαν στη γενέτειρα για να αναμετροηθούν με τη δυστυχία και την ανέχεια. Χρέος μας να τους θυμηθούμε.

Στην Καστανιά ο Ευστάθιος Παπακωνσταντίνου περισσότερο γνωστός με το προσωνύμιο Γέρω-Στάθης και ο Δημήτριος Μουλόπουλος. Στη Λαύκα οι Δημητριάκης και Κώστας Αθανασούλης και στο Μπουζί (Κυλλήνη σήμερα) ο Θανάσης Μελισσόσης. Στο Κεφαλάρι, ο Τάκης Γεωργουλόπουλος και ο Δημήτριος Μανρωαγάνης και στο Ψάρι, ο Γεώργιος Τσαμιαδός και ο Κωνσταντίνος Αλεξόπουλος. Μερικοί υπηρέτησαν τον τόπο από τις αρχές του αιώνα μας και άλλοι αργότερα. Παρόντες έως εσχάτων κάποιοι, πρόλαβαν και μέτρησαν με τα παλιά τους πιεσόμετρα την ταραχή του πολιτισμού μας. Σε κάποιων τα αρχεία βρέθηκαν κίτρινα σελίδες που έγραψαν για τη ζωή τους σ' αυτήν εδώ τη μοναξιά. Πρόκειται για ένα πρωτογενές υλικό που παρέχει αξιόπιστες μαρτυρίες για τη ζωή σ' εκείνο τον μακρινό καιρό.

Οι σελίδες που ακολουθούν είναι από το αρχείο του γιατρού Δημ. Μουλόπουλου, από την Καστανιά, που ζητήσαμε από το γιό του, διαπρεπή καθηγητή της Ιατρικής κ. Σπύρο Δ. Μουλόπουλο και ευγενώς μας παραχώρησε.

“Εγγενήθην εν Καστανέα” αρχίζει το αυτοβιογραφικό του ο αείμνηστος γιατρός σε χαριτωμένη λογία γλώσσα κι εμείς το βάλουμε για τίτλο.

Σπ. Μιχόπουλος

Παρήλθε, φεν, μία τριακονταετία από τον θάνατο του εκ Καστανιάς ιατρού Δημητρίου Σ. Μουλοπούλου. Η προτομή του, δίπλα εις το κοινοτικό κατάστημα του Χωριού, αγναντεύει το τραχύ τοπίο το οποίο ελάτρευε και εις το οποίο έζησε και ηργάσθη και αναπαύεται.

Εις το παρόν σημείωμα παρατίθενται επιλεγμένα αποσπάσματα από ένα κείμενο που έγραψε εις μεγάλην ηλικίαν και που δεν έχει δει το φως της δημοσιότητας. Όσοι τον ενθυμούνται θα αναγνωρίσουν εις τις σκέψεις του το πνεύμα της εποχής του, που φαίνεται τόσοσ απόμακρο σήμερα. Οι υπόλοιποι αναγνώσται των περιγραφών του, θα δουν την ζωή του χωριού αλλά και των Ελλήνων πατριωτών στις αρχές του εικοστού αιώνας, σε όλη την τραγικότητα αλλά και το μεγαλείο της.

Σ. Δ. Μουλόπουλος

“Υπό την σκέπη” του Παππού τα διατέγγονά του και η εγγονή του ιατρός Ατζελα Μουλοπούλου επ. καθηγήτρια σήμερα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

...Εγεννήθην εν Καστανέα την 14 Νοεμβρίου 1893, ημέρα Σάββατον, ώραν ακαθόριστον. Την ημερομηνίαν ενεθυμείτο η αείμνηστος μήτηρ μου, διότι συνέπεσε με την εορτήν του Αγίου Φιλίππου...

...Εν έτει 1899, 17 Αυγούστου, ενεγράφην εις την πρώτην τάξιν του Δημοτικού Σχολείου με διδάσκαλον τον Ιωάννην Κωστόπουλον. Εις την πρώτην τάξιν τα γράμματα έμαθα περισσότερο από τους πρεσβυτέρους μου αδελφούς. Εις την δευτέραν τάξιν έμαθα πλέον να γράφω το όνομά μου. Εις την τρίτην τάξιν εμάθαινα το α, β εις τους μαθητάς της πρώτης τάξεως. Εις την τετάρτην τάξιν δεν κατεδεχόμην να διαβάζω τους μικρούς. Έλυνα προβλήματα, διηγούμην Ιστορίαν, Γεωγραφίαν και Θρησκευτικά εις τους συνομηλίκους μου ή τους μαθητάς της τρίτης τάξεως. Καθ' όλον το χρονικόν διάστημα ο διδάσκαλος μου δεν ευρέθη εις θέσιν να με τιμωρήσει ως εγένετο με τους άλλους. Μόνον μίαν φοράν με εκτύπησε με μια βέργα από κυδωνιά, διότι έλεγα εις τον συμμαθητή μου Αθανάσιον Καραμήτσον ότι δεν μπορεί να καταλάβει το μάθημα, διότι βγαίνουν τα γράμματα από την "κατσούλα" του που ήταν σχισμένη εκ της πολυκαριάζας!...

...Τω καιρώ εκείνω, εγένοντο το καλοκαίρι διακοπαί 1-11/2 μήνα μόνον. Εις το χωριό μας αι διακοπαί ήσαν 1 1/2 μήνες διότι ο διδάσκαλός μας ήτο πρωτοβάθμιος. Όταν οι διδάσκαλοι ήσαν δευτεροβάθμιοι ή τριτοβάθμιοι αι διακοπαί ήσαν ένα μήνα. Και η μισθοδοσία ήτο ανάλογος, 150 δραχμαί διά τον πρωτοβάθμιον, 120 και 90 διά τους άλλους.

...Επιτέλους ήλθε η ημέρα, 1 Ιουλίου 1903, ότε είχαμην εξετάσεις. Απεφοιτήσαμεν πέντε εν συνόλω. Από εδώ όμως αρχίζει ο Γολγοθάς. Τον Σεπτέμβριον του 1903 έπρεπε να δώσω εξετάσεις εις το τότε ονομαζόμενον Ελληνικόν Σχολείον. Το πλησιέστερον ήτο εις την Γκούραν Φενέσού.

Ανεχωρήσαμε λοιπόν με τον αδελφόν μου Ιωάννην, όστις ήτο εις την τρίτην τάξιν, περπατώντας και έχοντες εις την πλάτη μας ένα ταγάρι ο καθείς, με δυο καρβέλια ψωμί, περτάς τρεις οκάδας, λίγο τυρί φέτα και ολίγες ελιές. Αυτά ήσαν τα τρόφιμά μας δι' ολόκληρον την εβδομάδα. Το Σάββατον το βράδυ ερχόμεθα στο χωριό μας δια να επαναλάβουμε το μαρτύριον την Δευτέρα τον πρωί. Η έβροχεν ή εχιόνιζεν τούτο επανελαμβάνετο επί 9 μηνον κατ' έτος. Η Γκούρα απέχει πεζή τρεις ώρας. Έπρεπε λοιπόν το πρωί να φύγουμε νύκτα, ώρα 5η πρωινή. Πολλάκις ακούγαμε πλησίον μας τας φωνάς των λύκων και διαφόρων άλλων αγριμιών. Απορώ πως είμεθα ζώντες, αλλά φαίνεται ότι εύρισκαν αρνιά και κατσίκια και κατεβρόχιζαν και γλυτώσαμε εμείς!!!

...Εις την πρώτην τάξιν είχαν καθηγητήν τον Ευάγγελον Γ. Παπαγεωργίου (μαθηματικόν, αλλά έκαμε όλα τα μαθήματα). Τω 1904 προήχθην εις την δευτέραν τάξιν. Πλην όμως αι τρομερά δοκιμασία, ο σκληρός βίος - διότι όταν είμεθα στο σπίτι μας εκάμναμε και όλας τας αγροτικάς εργασίας - αλλά και η φρικώδης νόσος, η ελονοσία, η οποία εμάστιζε τω καιρώ εκείνω την Στυμφαλίαν, με ημποδισαν να συνεχίσω και διέκοψα επί δύο έτη. Ο ελώδης πυρετός, η τρομερά καχεξία, ολίγον και θα με έστελναν εις τον άλλον κόσμον. Ο αείμνηστος πατήρ μου συνεχώς ηγόραζε κινίνο χύμα, κόνιν λεπτήν, κρυσταλλικήν και το έπαιρνα με το κουτάλι, διαλελυμένο εις νερό. Μετά τρόμου ενθυμούμαι το τοιούτον! Η τρομερά πικράδα έπρεπε να αντιμετωπισθεί με δάγκωμα κρεμμυδιού! Τέλος κατόρθωσα να εξυγιανθώ και να περάσω εις την δευτέραν τάξιν.

Την τρίτην όμως τάξιν, εν έτει 1907, απεφασίσθη να φοιτήσω εκ το Σχολαρχείον και το Γυμνάσιον του Άργους. Δώδεκα ώρας με το μουλάρι καβάλα, ξεκινώντας το μεσονύκτιον

διά να φθάσωμεν το απόγευμα της άλλης ημέρας -με μικράν διακοπὴν εἰς Νεμέαν ἢ Φύχτια -Χάνη Μηλιώτη. Ἡ ζωὴ ἐκεῖ ἦτο βεβαίως κάπως ἀνθρωπινώτερη, πάντως ἀρκετὰ σκληρὴ καὶ πολυδάπανος διὰ το ἰσχνόν βάλαντιον τῶν γονέων μου. Εἶχε δώσει ἐντολήν ὁ πατήρ μου νὰ παίρνω ψωμί ἀπὸ τὸν φούρνο τοῦ Κατσάνου, το ὁποῖον ἐπλήρωνε ἀνὰ τρίμηνον, φοβούμενος ἴσως μήπως μου σωθοῦν τὰ χρήματα καὶ πεθάνω τῆς πείνας. Κατὰ τὸ διάστημα 1907-1912 (ένα χρόνον εἰς τὸ Σχολαρχεῖον καὶ τέσσερα εἰς τὸ Γυμνάσιον) αἱ δαπάναι ἀνῆλθον εἰς 2000 δραχμὰς ἐν συνόλῳ...

...Πηγαίναμε τὸν Σεπτέμβριον καὶ τὰ Χριστούγεννα ἠρχόμεθα εἰς Καστανιά δια 15 ἡμέρας. Το ἴδιο καὶ τὸ Πάσχα. Το καλοκαίρι τρεῖς μῆνας διακοπὰς. Πας τι νομίζει, ὅτι αἱ διακοπαὶ ἦσαν ἀνάπαυσις. Ἀρχίζαν ὁμῶς τὸ θέρισμα, τὸ κουβάλημα τῶν δεματίων τῶν σιτηρῶν, ποτίσματα, μεταφορὰ ξύλων δια τὴν φωτιάν καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἐργασίαι...

...Τέλος ἦλθε ὁ Ιούλιος 1912 ὅτε ἀπεφοίτησα τοῦ Γυμνασίου. Ἀπεφάσισα νὰ ἀκολουθήσω τὴν ἰατρικὴν. Ἀλλὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1912 δὲν ἔπρεπε νὰ πάει χαμένο! Πήγα καὶ ἐγίνα νυκτερινὸς φύλαξ (δραγάτης) στο χωράφι μας τὸ μεγάλο εἰς τὰ Κιόνια, δια νὰ φυλάξω τὸ ἀραποσίτι νὰ μὴ τὸ κλέψουν. Πήρα λοιπόν τὸ δίκανο τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ἔσθησα -ὡς πουλάκι- ἐπάνω εἰς μίαν “γκορτσιά”. Ἐπρεπε νὰ πωλήσωμε τὸ καλαμπόκι δια νὰ πάρωμε ὀλίγα τινὰ χρήματα πρὸς συμπλήρωσι τῶν σπουδῶν...

...Τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1912 ἦλθον εἰς Ἀθήνας μόνος καὶ ἐνεργόφρων εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κατ’ ἀνάγκην τὸ Πανεπιστήμιον δὲν εἰλειτούργησεν μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1913...

...Τὸ τέταρτον ἔτος τῶν σπουδῶν μου ἦτο κανονικόν μεν (1915-16) ἀλλὰ μεστὸν ἀνωμαλιῶν λόγῳ ἐσωτερικῶν γεγονότων, λόγῳ διαφωνιῶν Βασιλέως καὶ Ἐλ. Βενιζέλου. Ὁ μεν πρῶτος δὲν ἠθέλε πόλεμον, ὁ δεῦτερος ἐτάχθη υπὲρ τοῦ πολέμου, σχηματίσας μάλιστα Κυβέρνησιν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τότε εἴχομεν καὶ ἀποκλεισμόν. Τρόφιμα δὲν εἰσῆρχοντο ἐπὶ 7μηνον, ὅτε ἀπεφασίσθη νὰ ἐξέλθωμεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπέτρεψαν οἱ Ἀγγλοὶ νὰ ἐλθῇ τὸ πρῶτον πλοῖον, ὀνομαζόμενον «Παντιάς Ράλλης» με 5.000 τόνους σίτου.

Υπὸ τοιαύτας δυσμενεῖς συνθήκας εἰσιήλθον εἰς τὸ 5ον ἔτος τῆς Ἰατρικῆς, 1916-17... Τὸν Ιούνιον τοῦ 1917 ἤρχισα τὰς ἐξετάσεις μου καὶ τὴν 17.6.1917 ἔλαβον τὸ πτυχίον ἀριστεύσας.

Τοιοῦτον ἀνήγγελα τηλεγραφικῶς εἰς οὐτὸς γονεῖς μου καὶ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας, ῥάκος οικονομικόν, ἀπεφάσισα νὰ ἐξασκήσω τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ἰατροῦ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατριδα μου Στυμφαλίαν. Ἠγόρασα λοιπὸν τὰ εργαλεία μου, ἐν θερμομετρον, μίαν σύριγγα καὶ τὰ φάρμακά μου, λίγες ἐνέσεις κινίνης καὶ καμφουράς καὶ ἀνεχώρησα δια τὴν ἄλλην τῆς ζωῆς. Μίαν τριμηναίαν ἐργάσθημι πυρετωδῶς. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐμιάσιζε ὡς εἶπον τὰ χωριά ἡ ἐλονοσία ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀσθένειαι, ὅπως τυφοειδὴς πυρετός, πνευμονία κ.λπ., λόγῳ τοῦ τρομεροῦ καμιάτου τῶν χωρικῶν...

... Ἐπιήγαινα καὶ εἰς παρακαείμενα χωριά, τὰς περισσοτέρας φορὰς με τὰ πόδια. Ἡ πελατεία μου ἡ περισσοτέρα ἦτο εἰς τὰ χωριά Καστανιά, Μπάσι, Γκιόζα, Μωσιά, Λάνκα καὶ Γκούρα.

... Εἶτα διέκοψα τὰς ἐργασίας μου παρουσιασθεῖς εἰς τὸ στράτευμα τὴν 6.10.1917 εἰς τὰ παραπήγματα Ἀθηνῶν (Ἀμπελόκηποι)... Τὴν 20.5.1918 προήχθημι εἰς ἐφεδρὸν ἀνθυπίατρον. Ἠγόρασα τὴν μαύσην μου στολὴν με τὰ χρυσὰ γαλόνια καὶ τὰ λουστρινένια υποδήματα. Ἀλλὰ μετ’ ὀλίγον ἀνεχωρήσαμεν διὰ Θεσσαλονίκην, ὅπου ἔπρεπε οἱ ἐφεδρῶν Υγειονο-

μικοί Αξιωματικοί να τοποθετηθούν εις το μέτωπον εις αντικατάστασιν των της Αμύνης... Παρουσιάσθημεν εις τον Αρχίατρον της 2ας Μεραρχίας Σερρών, όστις με ετοποθέτησε εις το 2ον Σύνταγμα ως ιατρόν του 1ου Τάγματος. Εξεκίνησα λοιπόν νύκτα διά την έδραν του τάγματος και παρουσιάσθην εις τον Ταγματάρχην Παπαλουκάν. Απέναντί μας ηκούοντο τα μουγκρητά των κανονιών και αι σφαιράι των πολυβόλων. Το χωριό «Μουργιά» όπου είμεθα ήτο τελείως έρημον και ερειπωμένο. Ηκούοντο μόνον τα πουλιά και το ποτάμι που έτρεχε, ο Στρυμών...

... Έφθασεν ο Σεπτέμβριος 1918. Παρατηρήσαμε ειδικάς κινήσεις ανωτάτων Αξιωματικών. Δεν μου εφαινότο συνήθης κατάστασις. Την 3.9.18 ενετάλημεν να ερευνήσωμεν την ζώνη των πρόσω και επροχωρήσαμεν εις το σημείον, όπου μου είπον ότι έπρεπε να εγκατασταθή ο σταθμός επιδέσεως τραυματίων...

... Την εσπέραν της 5ης προς 6ην Σεπτεμβρίου του 1918 διετάχθημεν να εξοριμώσωμεν... Το κανονίδι έδινε και έπαιρνε και τα πολυβόλα εις ενέργειαν... Ώρα 3η πρωινή τα παληκάρια μας δια της ξιφολόγης έβγαζαν τους εχθρούς από τα καταφύγια και τα χαρακώματα. Πόλεμος άνευ προηγουμένου, άνευ ελέους, Πόλεμος έως εσχάτων.

... Η μάχη αυτή της Δοϊράνης μου έμεινε αλησιμόνητος εις όλην μου την ζωήν. Φονεύεται ο ήρως ταγματάρχης Παπαλουκάς, φονεύεται ο άλλος ταγματάρχης του 2ου τάγματος, φονεύεται ο συνταγματάρχης μου, εν όλω 85 Αξιωματικοί του 2ου Συντάγματος Σερρών. Μόνον 15 ήσαν υγίεις και 70 εκτός μάχης. Εκ των ιατρόν τρεις ετέθησαν εκτός μάχης ως και ο γράφων με τραύμα οβίδος εις το δεξιόν γόνυ. Αν και έπρεπε, ως διετάχθην, να έμεινα εις τον Σταθμόν επιδέσεως και να έφερναν εκεί οι 28 νοσοκόμοι μου και οι 30 τραυματιοφορείς τους τραυματίας, επροχώρησα και έκανα Σταθμόν Επιθέσεως εις την Μικρήν Κορώναν, την οποίαν είχομεν εν τω μεταξύ καταλάβει, όπου και ετραυματίσθην. Προς στιγμίν είχα ευρεθή μεταξύ των δύο λόφων, μικρού και μεγάλου, όπου επεριποιούμην αδιακρίτως Έλληνας και αιχμαλώτους Γερμανοβουλγάρους τραυματίας...

... Τρεις ημέρας διήρκεσεν η μεγάλη αυτή μάχη της Δοϊράνης. Ο εχθρός κατετροπώθη, οι αντικειμενικοί σκοποί τους ελήφθησαν.

Αι απώλειαι μας όμως ήσαν απερίγραπτοι. Ο λόχος με 300 άνδρας επέστρεφε με 20-30. Τρομερός ο πόλεμος. Ο εχθρός όμως είχε υποστή μεγαλυτέραν πανωλεθρίαν. Ράκη ανθρώπινα. Την 10ην Σεπτεμβρίου 1918 αντικατεστάθημεν παρ' άλλης μονάδος. Η μάχη της Δοϊράνης υπήρξε το τελειωτικόν κτύπημα και μετ' όλίγον εγένετο ανακωχή.

... Την ανακωχήν διεδέχθη η λήξις του πρώτου ευρωπαϊκού πολέμου. Μετεφέρθημεν εν μέσω τρομεράς βροχής εις Σέρρας, όπου ανεύραμεν μόνο 2000 γυναικόπαιδα. Ο άλλος πληθυσμός είχεν απαχθή παρά των Βουλγάρων...

... Ουδόλωσ εσκέφθην να πάρω σύνταξιν λόγω του τραυματισμού μου. Το εθεώρησα αναξιοπρεπές. Προυτάθην δια μονιμοποίησιν και προαγωγήν εις τον βαθμόν του υπίατρου αλλά δεν απεδέχθην. Προτίμησα να επιστρέψω εις τον γενέθλιον τόπον δια να προσφέρω τας υπηρεσίας μου εις τους συμπολίτας μου οι οποίοι με είχον ανάγκην. Και με ένα άλογο που διέθεσεν εις αποκλειστικήν μου χρήση ο πατήρ μου, επισκεπτόμην τους ασθενείς μου εις τα χωριά της Στυμφαλίας και του Φενεού...

Σπύρος Μιχόπουλος

Ο καθηγητής Σπύρος Μουλόπουλος και οι “Θεραπευτικές Εξελίξεις”

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών, σε πανηγυρική συνεδρία που έγινε στις 21 Απριλίου στη μεγάλη αίθουσα επίσημων τελετών, ενώπιον του Πρυτάνεως, ακαδημαϊκών, καθηγητών, πλήθους ιατρών και άλλων επιστημόνων και πολλών Κορινθίων, τίμησε για μία ακόμη φορά τον καθηγητή και πρόην Πρύτανη κ. **Σπύρο Μουλόπουλο**, με την ευκαιρία της εκδόσεως του εικοστού πέμπτου τόμου των “Θεραπευτικών Εξελίξεων”.

Οι “Θεραπευτικές Εξελίξεις” όπως είτε, μεταξύ άλλων, ο διάδοχός του καθηγητής κ. **Σταμάτης Σταματελόπουλος** “είναι ένα ρηξικέλευθο πρόγραμμα συνεχιζομένης εκπαίδευσεως των ασκούντων ιατρών.

Την ιδέα συνέλαβε και έθεσε σε εφαρμογή ο καθηγητής Σπύρος Μουλόπουλος, δάσκαλος όλων των σημερινών μελών της Θεραπευτικής Κλινικής, που

τότε μόλις είχε αναλάβει τη διεύθυνσή της. Σύμφωνα με το πρόγραμμα έμπειροι εισηγηταί παρουσιάζουν και συζητούν με τους συμμετέχοντες, αποκλειστικά και μόνον τις νέες γνώσεις του τελευταίου έτους. Δίδουν ιδιαίτερη βαρύτητα στις νέες γνώσεις, που έχουν ασφαλή τεκμηρίωση. Το γεγονός ότι αυτό γίνεται κάθε χρόνο από τους ίδιους εισηγητάς, οι οποίοι διαθέτουν και μεγάλη κλινική και ερευνητική εμπειρία στο συγκεκριμένο θέμα, κάνει ασφαλέστερη την επιλογή μόνο των καλώς τεκμηριωμένων νέων γνώσεων.

Στην πράξη, έκαστος των εισηγητών, οι οποίοι καλύπτουν όλες τις ειδικότητες της παθολογίας, συγκεντρώνει, καθ’ όλη τη διάρκεια του έτους, τη βιβλιογραφία επί νέων φαρμάκων και νέων θεραπευτικών μέσων ή τεχνικών, που αναφέρονται στην ειδικότητά του. Έχοντας συγκεντρώσει ικανή προσωπική εμπειρία, επιλέγει προς συζήτηση τα πραγματικά νεώτερα δεδομένα, διαχωρίζοντας τα σαφώς τεκμηριωμένα, από αυτά που απαιτούν περαιτέρω τεκμηρίωση(...).

Σπουδαία ηθική ικανοποίηση για τους εισηγητές, οι οποίοι υποβάλλονται στο σημαντικό κόπο να συγκεντρώνουν καθ' όλο το έτος και να ελέγχουν σχολαστικά τη σχετική βιβλιογραφία, αποτελεί η επί 25 έτη, σταθερή στήριξη της ετήσιας εκδόσεως των "Θεραπευτικών Εξελίξεων" από τους Έλληνες Ιατρούς. Στον τόμο αυτό περιλαμβάνονται λεπτομερώς οι εισηγήσεις επί όλων των θεμάτων, που παρουσιάζονται και συζητούνται κατά την ημερίδα".

Η έναρξη της συνεδρίας έγινε με εμπνευσμένη προσλαλιά του πρυτάνεως κ. **Κων. Δημοπούλου** ο οποίος με εξόχως επαινετικούς λόγους αναφέρθηκε στο, τεραστίας σημασίας για την ελληνική ιατρική επιστήμη και την εκπαίδευση των Ελλήνων ιατρών, έργο του τιμωμένου καθηγητού. Εγκωμιαστικός για τον πρύτανη Μουλόπουλο ήταν και ο πρόεδρος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. **Αντ. Κουτσελίνης**.

Μετά την προσφώνηση του Πρυτάνεως μίλησε ο συμπολίτης μας καθηγητής της Παιδιατρικής και ακαδημαϊκός κ. **Νίκος Ματσανιώτης**.

Οι "Θεραπευτικές Εξελίξεις" είπε "γιορτάζουν σήμερα τα 25 χρόνια τους με την έκδοση του 25ου τόμου.

Συγγαίρω εγκάρδια το φίλο, συμφοιτητή, συνάδελφο καθηγητή κ. Σπύρο Μουλόπουλο, θεμελιωτή και για 25 χρόνια ηγέτη της ομάδας που εκδίδει κάθε χρόνο το λαμπρό τόμο των "Θεραπευτικών Εξελίξεων".

Στο βραχύ πρόλογο του 24ου τόμου των "Θεραπευτικών Εξελίξεων" ο κ. Μουλόπουλος αναφέρει τη ρήση του Κικέρωνα "Καμιά μάθησις δεν έχει ξεχωριστή αξία, όσο δεν βοηθεί την επιστήμη της ευτυχισμένης ζωής" ρήση που δίνει έξοχα το μέτρο, την αξία και τη συμβολή των "Θεραπευτικών Εξελίξεων" στην ελληνική ιατρική.

Εύχομαι και στο σημερινό καθηγητή κ. Σταματελόπουλο και σ' αυτούς που θα ακολουθήσουν να καταστήσουν την έκδοση των "Θεραπευτικών Εξελίξεων" αιώνια όπως αιώνιες θα είναι οι θεραπευτικές εξελίξεις».

Ο κ. Ματσανιώτης στην ομιλία του είχε την ευκαιρία να αναφερθεί και στον μεγάλο δάσκαλό του, τον θεμελιωτή της Παιδιατρικής στην Ελλάδα, αείμνηστο Κορίνθιο καθηγητή Κων/νο Χωρέμη, αλλά και να θίξει θέματα εκτός ιατρικής που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους πολλούς. Γι' αυτό και το κείμενό του αυτό παραθέτουμε στις επόμενες σελίδες.

Η πανηγυρική συνεδρία έκλεισε με ομιλία του τιμωμένου καθηγητού κ. Μουλόπουλου με θέμα: «Η συνεχής ενημέρωση των ιατρών εις το λυκαυγές του 21ου αιώνας».

Ο "Αίπυτος" εκφράζει τη χαρά του για τις τιμές που απολαμβάνει ο καθηγητής Σπύρος Μουλόπουλος, και διερμηνεύοντας τα αισθήματα περηφάνειας που νοιώθουν γι' αυτόν οι Στυμφάλιοι, παραθέτει εδώ ένα σύντομο βιογραφικό του, που ερριζίζεται από τον τόμο "Πρακτικά" του Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών (σελ. 241).

"Ο Σπύρος Μουλόπουλος είναι καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παρ' ότι γεννήθηκε στη Αθήνα είναι δημότης Καστανιάς Κορινθίας από όπου και κατέγεται.

Σπούδασε ιατρική στην Αθήνα και μετακταδεύτηκε στο Μόναχο. Διδάκτωρ της Ιατρικής με βαθμόν άριστα ανήλθε ολόκληρη την κλίμακα της ιεραρχίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, από του Πανεπιστημιακού βοηθού έως του τακτικού καθηγητού της Σχολής, εκλεγόμενος σε όλες τις βαθμίδες παμψηφεί.

Ως καθηγητής διεύθυνε επί 21 έτη τη μεγαλύτερη παθολογική κλινική της Ελλάδος (Θεραπευτική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα) και διετέλεσε διαδοχικά Κοσμήτωρ της Ιατρικής Σχολής και Αντιπρύτανης και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παράλληλα διετέλεσε μέλος της Επιτροπής Εθνικού Συνταγολογίου και επί σειράν ετών μέλος και πρόεδρος του Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου της χώρας και πρόεδρος της Ελληνικής Καρδιολογικής Εταιρείας, της Ελληνικής Εταιρείας Ιατρικής Εκπαιδεύσεως και της Ελληνικής Αγγειολογικής Εταιρείας.

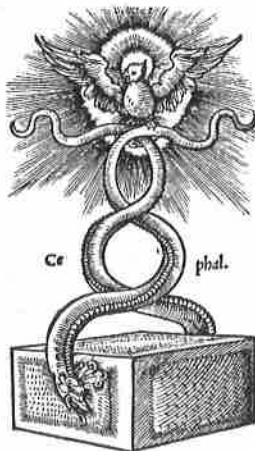
Ως υφηγητής υπήρξε επί τριετίαν συνεργάτης ερευνητής της πρωτοπόρου εις ανακαλύψεις Cleveland Clinic στις Η.Π.Α. και είναι ο μόνος Έλληνας ιατρός που φέρει τον τίτλο του επιτίμου διδάκτορος των Επιστημών Αμερικανικού Πανεπιστημίου (Πανεπιστήμιο της Utah των Η.Π.Α.).

Είναι επίτιμο μέλος της Γαλλικής Καρδιολογικής Εταιρείας και Αντεπιστέλλον μέλος της Εθνικής Ιατρικής Ακαδημίας των Παρισίων.

Έχει ανακαλύψει πολλές νέες μεθόδους διαγνώσεως και θεραπευτικής των νοσημάτων οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρύτατα, με κορυφαία την ενδοαρτηριακή αντλία (μπαλονάκι), ανακάλυψη που τον έκαμε διάσημο στους ιατρικούς κύκλους όλου του κόσμου και στη διεθνή ιατρική βιβλιογραφία φέρει το όνομά του. (Μέθοδος Μουλοπούλου).

Έχει δημοσιεύσει σε ελληνικά και ξένα κυρίως περιοδικά περισσότερες από 760 πειραματικές και ερευνητικές επιστημονικές εργασίες και τα συγγράμματά του "Θεραπευτική εσωτερικών νόσων", "Αγγειολογία" "Ακατάλληλοι ενέργειαι εν τη εσωτερική παθολογία" κ.α. μερικά των οποίων σημείωσαν απανωτές εκδόσεις, θεωρούνται κλασικά στο είδος τους και διδάσκονται στις ιατρικές σχολές. Τεράστια απήχηση στη διεθνή ιατρική έχουν επίσης και δύο βιβλία του σε αγγλική γλώσσα, το "Cardiomechanics" (Καρδιομηχανική) που εκδόθηκε στις Η.Π.Α. και μεταφράστηκε και σε άλλες γλώσσες και το "The way to medical diagnosis" (Ο δρόμος προς την Ιατρική διάγνωση) που εκδόθηκε πρόσφατα στην Αγγλία".

Κλείνοντας αυτή την αναφορά στον καθηγητή και πρύτανη Σπύρο Μουλόπουλο, θέλω να θυμίσω ότι, το φθινόπωρο του 1997 οι συγχωριανοί του Καστανιώτες και ο Σύλλογός τους των Αθηνών, έκαμιν για να τον τιμήσουν, στο χωριό τους την Καστανιά μια πολύ απλή εκδήλωση που απέπνεε ανθρώπινη ζεστασιά και αγάπη και που μας συγκίνησε περισσότερο από όλες τις επίσημες τιμές που κατά καιρούς αξιώθηκε.

Νίκος Ματσανιώτης
της Ακαδημίας Αθηνών

Παιδιατρική: “Πρώιμες ανησυχίες”

Πριν από λίγες μέρες φυλλομετρούσα την τριμηνιαία έκδοση της Διαιτηρικής Επιτροπής για τη Συνεχιζόμενη Ιατρική Εκπαίδευση με τις μετεκπαιδευτικές εκδηλώσεις του 1ου 3/μηνου του 2000 που οργανώνονται από τις ουκ έστιν αριθμός ιατρικές μας εταιρείες, τις πανεπιστημιακές κλινικές, αλλά και πολλές μη πανεπιστημιακές κλινικές της χώρας μας. Ζαλίσθηκα κυριολεκτικά από το μέγα πλήθος των εκδηλώσεων αυτών. Παρά τις οποιοσδήποτε δικαιολογημένες αξιολογικές επιφυλάξεις, φράνεται ότι η ιατρική κοινότητα της χώρας μας έχει πνευματικές ανησυχίες, ψάχνει τη βιβλιογραφία, γράφει και ανακοινώνει. Υπάρχουν τόσα πολλά σύννεφα στα ιατρικά μας πράγματα ώστε καθίσταται ζωτική η ανάγκη να προσεγγίζεται με στοργή η πληθωρική αυτή μετεκπαιδευτική δραστηριότητα.

“Αν δεν τιμήσεις τα παλιά καινούργια δεν θα κάνεις” λέει η λαϊκή σοφία. Πριν από 50 χρόνια πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών ήταν ο αείμνηστος δάσκαλός μου Κωνσταντίνος Χωρέμης. Τελειόφοιτος της ιατρικής ο ομιλών κάθε Σάββατο στις 7 το βράδυ παρέα με 6-7 νέους γιατρούς και συμφοιτητές είμαστε ανελλιπώς στο κατάμεστο αμφιθέατρο της Ιατρικής Σχολής, στο κτίριο που βρισκόμαστε σήμερα, για να παρακολουθήσουμε τη συνεδρίαση της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών. Δεν ήταν η μοναδική, πάντως ήταν σε απόσταση η πιο σημαντική μετεκπαιδευτική ιατρική εκδήλωση.

Θυμάμαι με συγκίνηση το κλίμα της εποχής, τις συνήθειες αιμιμαχίες μεταξύ ομιλητού και συζητητών, τους διάφορους τύπους της εποχής που δεν άφηναν καμιά ευκαιρία χωρίς να ζητήσουν το λόγο, έστω κι αν δεν είχαν να πουν τίποτα το ουσιώδες. Ήταν το συνηθέστατο φαινόμενο ν’ αρχίζουν με την κλασική εισαγωγή: “Η προσωπική μου εμπειρία εκ μιας παρομοίας περιπτώσεως...” και επακολουθούσε πλήρης εξιστόρηση -σε πρόθεση τουλάχιστον- διάρκειας ίσης ή και μεγαλύτερης από την ανακοίνωση που σχολίαζαν. Διακόπτονταν φυσικά από τον πρόεδρο, συχνότερα όμως από τα αποδοκμαστικά μουρμουρητά ακροατηρίου.

Δύο χρόνια αργότερα όταν άρχισα την ειδικότητά μου ο Χωρέμης καθιέρωσε την εβδομαδιαία συγκέντρωση της Πέμπτης, στην οποία οι εσωτερικοί βοηθοί της κλινικής παρουσιάζαν ενδιαφέρουσες περιπτώσεις και επακολουθούσε συζήτηση, στην οποία μετείχαν -φυσικά με δέος- οι ειδικευόμενοι, στελέχη της κλινικής, συνεργάτες από άλλες πανεπιστημιακές κλινικές αλλά και μικρός αριθμός ασκούντων παιδιάτρων.

Δύο χρόνια αργότερα άρχισε και η έκδοση του τριμηνιαίου περιοδικού “Αρχαία της Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών”, το οποίο φιλοξενούσε την κλινική και ερευνητική δραστηριότητα των στελεχών της, αλλά και ενημερωτικές ανασκοπήσεις. Υπήρξε και εξακολουθεί να είναι σημαντικό εργαλείο στην επιμόρφωση των Ελλήνων παιδιάτρων.

Το Φεβρουάριο του 1966, όταν πρώια και αδόκητα εγκατέλειψε τον κόσμο τούτο ο δάσκαλός μου, ως εντεταλμένος υφηγητής ανέλαβα την προσωρινή διεύθυνση της κλινικής. Το

έργο που είχε να επιτελέσω για να διατηρήσω τη συνοχή και την ικανοποιητική λειτουργία της μεγάλης αυτής κλινικής ταυτιζόταν απολύτως με την προσωπική πανεπιστημιακή μου επιβίωση. Και οι καιροί εκείνοι ήταν δύσκολοι. Μόνον οι παλαιότεροι μπορούν να καταλάβουν τι εννοώ όταν μιλάω για δύσκολους καιρούς.

Πέρασαν δύο χρόνια σκληρών αγώνων που μου έδωσαν τηνευκαιρία να αναμετρήσω τη συλλογική δύναμη της κλινικής που διηύθυνα και παράλληλα να διαπιστώσω το τεράστιο χάσμα που υπήρχε ανάμεσα στην πανεπιστημιακή ενάσκηση της παιδιατρικής και στην καθημερινή παιδιατρική πράξη, ιδιαίτερα στο χώρο της θεραπευτικής. Εύλογη ήταν συνελώς η επιθυμία μου να προσθέσω κι εγώ ένα λιθαράκι στο στέρεο οικοδόμημα της μοναδικής τότε Παιδιατρικής Κλινική του Πανεπιστημίου μας και να συμβάλω στην αναβάθμιση της θεραπευτικής ικανότητας των ελλήνων παιδιάτρων. Προϊόν των προϋμιων αυτών διδακτικών ανησυχιών ήταν η πρωτοβουλία μου να οργανώσω το Σαββατοκύριακο του Θωμά του 1968 την πρώτη ετήσια παιδιατρική θεραπευτική ενημέρωση. Μια πρωτοβουλία που θα ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση των άξιων συνεργατών μου.

Η επιτυχία της εκδήλωσης υπήρξε εξαιρετική. Μετά από 3 ή 4 χρόνια μετασταθμεύσαμε από το αμφιθέατρο της κλινικής μας στο λίγο μεγαλύτερο Μαγγίνειο. Στη συνέχεια για λίγα χρόνια φιλοξενηθήκαμε σε χώρο του σταδίου Ειρήνης και Φιλίας με 600 θέσεις. Και τα τελευταία 10 χρόνια μονιμοποιηθήκαμε στο 750 θέσεων αμφιθέατρο του Κολλεγίου Αθηνών, που συχνά έχει και όρθιους.

Το 1992 η ετήσια παιδιατρική θεραπευτική ενημέρωση συμπλήρωσε τα 25 χρόνια της και όπως κάθε χρόνο εκδόθηκε ο 25ος τόμος των πρακτικών της. Παραθέτω αποσπάσματα από την τότε εισαγωγική μου ομιλία τα οποία θεωρώ ότι αφορούν στην αποϊνική εκδήλωση:

“Ένα τέταρτο του αιώνα είναι σταθμός για κάθε πνευματική προσπάθεια. Ήταν εύλογο λοιπόν να προσπαθήσουμε να προσδώσουμε στη σημερινή εκδήλωση επετειακό χαρακτήρα. Βεβαίως η επιλογή των θεμάτων που συζητάμε στις συναντήσεις μας 25 χρόνια τώρα ποτέ δεν είχε τυχαίο ή περιστασιακό χαρακτήρα. Για τη σημερινή όμως επέτειο προσπαθήσαμε να συνδέσουμε το χτες με το σήμερα και τα δύο μαζί με το αύριο. Όπως πάντοτε, τελικός κριτής των προσπαθειών μας είσαστε εσείς. Η σύμπτωση των εορτάσιμων ημερών και της αργίας της πρωτομαγιάς δεν στάθηκε ικανή να σας εμποδίσει να γεμίσετε γι’ άλλη μια φορά την τεράστια αυτή αίθουσα. Τίποτα δεν χαρίζει μεγαλύτερη ικανοποίηση και χαρά από τα συναισθήματα φιλίας, συναδελφοσύνης και αλληλοσεβασμού που την πλημμυρίζουν.

Η προσπάθεια της κοινωνίας μας ν’ ανασυγκροτηθεί θα ευδοκιμήσει μόνο αν στηριχθεί, αν δώσει απόλυτη προτεραιότητα στην παιδεία. Ατομικό και συλλογικό εγώ και υπερεγώ, μύθος, ιστορία, ιδεολογία, πίστη και εμπιστοσύνη, αίσθηση ευθύνης, αποστολής, όραμα, μεταφυσική ίσως πάνω απ’ όλα μεταφυσική, προϋποθέτουν στερεή και ενρεία παιδεία. Ειδικότερα για τη μεταφυσική ο μεγάλος διανοητής Andre Malreaux είχε πει: “Ο εικοστός πρώτος αιώνας ή θ’ αποκτήσει τη μεταφυσική του ή δεν θα υπάρξει”. Όπως είναι αυτονόητο μια τέτοια παιδεία μόνο νο πεπαιδευμένοι κι εμπνευσμένοι δάσκαλοι μπορούν να καλλιεργήσουν και να μεταλαμπαδεύσουν. Δεν είναι ακόμη καινοτόμος η πρόταση. Κοινή και ταπεινή είναι. Είναι όμως σωστή. Κι ακόμη περισσότερο είναι μοναδική. Δεν υπάρχει άλλη. Τα παιδιά μας στο σημερινό σχολείο

δεν είναι απλώς δυστυχημένα. Είναι απελπισμένα. Γι' αυτό και ευθέως δηλώνουν ότι η πιο ευτυχημένη και πιο παραγωγική εμπειρία τους από το σχολείο είναι η ώρα του διαλείμματος. Αν δεν κάνουμε τίποτα για να βοηθήσουμε τα παιδιά συννεργούμε στην αυτοκτονία του γένους μας. Μέσα από την παιδεία που παιδεύει θ' αναδυθούν πεπαιδευμένοι και υπεύθυνοι πολιτικοί, δάσκαλοι, παιδίατροι, γονείς, παιδιά.

Μόνο με την παιδεία ευοδώνεται ο ηθικός και ιστορικός προορισμός κάθε γενιάς που άφθαρτο και άπεφθο μέτρο του είναι η αγάπη και η στοργή που κατορθώνει να εμπνέει η γενιά αυτή για τον εαυτό της στη γενιά που τη διαδέχεται”.

Το 2000 η ετήσια παιδιατρική θεραπευτική ενημέρωση συμπληρώνει 33 χρόνια ζωής και ισάριθμους τόμους πρακτικών και οι “Θεραπευτικές Εξελίξεις” γιορτάζουν σήμερα τα 25 χρόνια τους με την έκδοση του 25ου τόμου.

Ο Σπύρος Μουλόπουλος όπως και ο ομιλών είχαμε την καλή μοίρα να διαδεχθούμε μεγάλους δασκάλους, πυλώνες της μεταπολεμικής ελληνικής ιατρικής. Το χρέος προς το δάσκαλο είναι ιερό. Γι' αυτό δεν μπορεί να εκπληρωθεί παρά μόνο με ένα νόμισμα. Εκείνο που φέρει την σφραγίδα του μαθητή, δηλαδή με τα έργα του. Ενδέχεται να υπολειφθήκαμε στην εκπλήρωση του χρέους αυτού. Ασφαλώς όμως κανένας δεν δικαιούται να ισχυριστεί ότι δεν προσαθήσαμε...

Αν έχεις καρδιά...

Δεν βρίσκεται αριστερά στο στέρνο!
Στη σκέψη σου, στα χέρια σου,
στα πόδια και στα σπλάχνα σου
θα τη βρεις!

Αν λειτουργεί ακόμη για τους άλλους...

Καρδιολόγοι ψάχνουν τη σάρκινη αντλία σου.
Τροφοδοτεί με επάρκεια
εγκέφαλο, χέρια, πόδια, σπλάχνα;
Όμως δεν είν' εκεί!
Αν έχεις καρδιά...!

Γιώργος Τσουκαντάς

Δύο ποιήματα

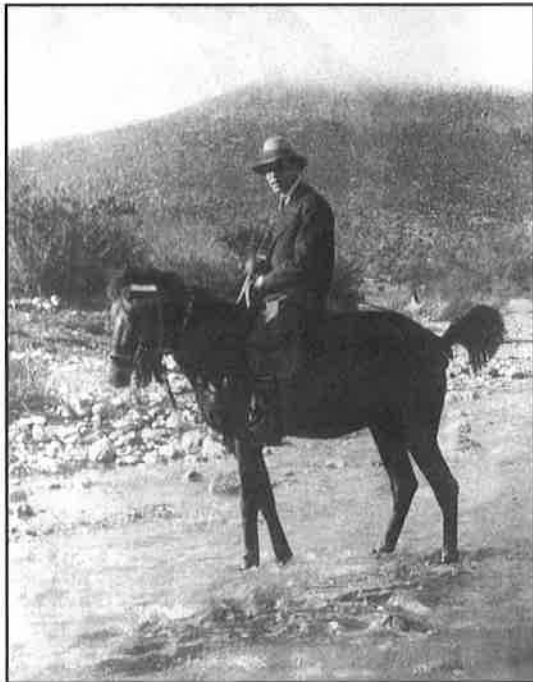
Ο γιατρός Γιώργος Τσουκαντάς, ήταν Στυμφάλιος από τη μητέρα του Στυμφαλία Οικονομοπούλου από τη Λαύκα. Εκτός από γιατρός, ιατροφιλόσοφος θα έλεγα καλύτερα, ήταν και ιστοριοδίφης και ποιητής και άφησε πίσω του πλούσιο συγγραφικό και ποιητικό έργο.

Για πολλά χρόνια άσκησε το επάγγελμα του γιατρού στην ορεινή η περιοχή της Λυρκείας Αργολίδας, τόπο καταγωγής της γυναίκας του, και όπως οι δικοί μας Στυμφάλιοι γιατροί εκείνου του καιρού, έτσι κι εκείνος πήγαινε στα χωριά να δει τους αρρώστους του με ένα κόκκινο άλογο -τον βλέπουμε στην φωτογραφία- το «πετραλογάκι» όπως το έλεγε. Το έχει απαθανατίσει σε ένα ωραιότατο ποίημα της Συλλογής του “Αμφιλύκη” που παραθέτω. Να ειπώ ακόμη ότι τον ποιητή, στα νεανικά του χρόνια τον έφερε στη Λαύκα για καιρό μια περιπέτεια της υγείας του, για την οποία κάνει λόγο σ’ ένα ποιήμα του όπου και αναφέρει τοποθεσίες του χωριού.

*«Στα είκοσι δυό μου αροσόθησα και τώρα πικραμένος
σέρνω στις Πάρνητες τις πλαγιές, στον Κρου-Αι τη βρονσούλα...»*

Το ποίημα στην επόμενη σελίδα είναι από την ποιητική συλλογή του «Πέτροφρες» και έχει τίτλο «Τραγούδι του πόνου». Το χαρακτηριστικό είναι του επίσης από τη Λαύκα φίλου του Ξογράφου και γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου που έφυγε πρόσφατα. Κοσμεί το εξώφυλλο της συλλογής και το ονομάζει «η αυλαία του δρόμου».

Σπ. Μιχόπουλος

Πετραλογάκι

*Όχθην όχθη το ντοράκι
σπαθωτό πετραλογάκι
πότε τρόκ, πότε ραβάνι
πως διαβαίνει μάνι μάνι
ρεματομονοπατιές
μονοπατορεματιές.*

*Πικροδάφνες ανθισμένες
πατουλιές λουλουδιασμένες
ανηφόριζε με βίαση
την αγάπη να προφτάσει
φρυδι - φρυδι τους γκρεμούς
τους δικούς μου τους καημούς.*

*Το ντορί πετραλογάκι
σαν αϊτός και σα γεράκι
τις κορφές - κορφές περνάει
πέρδικες λαγούς προγκάει
ρεματομονοπατιά
μονοπατορεματιά.*

*Κι απ’ τα διάσελα χυμάει
στην αγάπη να με πάει...
Νιάτα κι ομορφιές φευγάτες
θύμησες πυρές φλογάτες
ρεματομονοπατιές
μονοπατορεματιές...*

ΦΑΝΗΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: “Η Αυλαία του Δράματος” (Χαρακτικό)

Τραγούδι του πόνου

*Πονώ που η γνώση της ζωής με τρέφει με τον πόνο
 στους μάταιους αγώνες της δήθεν ν' ανυψωθεί,
 πονώ γιατί τα πρόσκαιρα γεννούν φθαρτό το χρόνο
 που δεν υπάρχει και γιατί τα πάντα είν' ασταθή.*

*Πονώ γιατί είναι εφήμερα και γοργοφευγαλέα
 τα ρίγη των ερώτων μας τ' αβρά κι ηδονικά
 κι αν απ' το δράμα της ζωής θα σύρουν την αυλαία,
 σκηνές, θεατρίνοι, θεατές είν' όλα κωμικά.*

*Πονώ που τη μαρτυρική τη ζήση μου λατρεύω
 και πόθους ανεκπλήρωτους στα στήθη μου κρατώ,
 τ' άνισα, τ' ασυνταίριαστα, τα ψεύτικα, γυρεύω
 συνταϊριαστά κι αληθινά να ιδώ στον κόσμο αυτό.*

*Πονώ που η φύση απατηλά το νου και τις αισθήσεις
 ηδύποτα, μεθυστικά, μερονυχτίς κερνά
 και μόλις απ' τη μέθη σου συνέλθης και γνωρίσης,
 μακάβρια τότε ο χάροντας στον Άδη σε περνά.*

«... παρά δῆμον ὄνειρων»

ΦΑΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

*«Δέν ἔχει ἀσφοδίλια, μενεξέδες, μήτε ὑάκινθους.
Πῶς νά μιλήσεις μέ τούς πεθαμένους,
Οἱ πεθαμένοι ξέρονν μονάχα τή γλώσσα τῶν λουλουδιῶν
γι' αὐτό σωπαίνουν.
Ταξιδεύουν καί σωπαίνουν, ὑπομένουν καί σωπαίνουν
παρά δῆμον ὄνειρων, παρά δῆμον ὄνειρων»*

Γιώργος Σεφέρης

Ἡ Ελλάδα τῆς τέχνης ἔγινε φτωχότερη καί ἀκόμα πιο φτωχή ἡ Κορινθία τοῦ πολιτικοῦ. Δύο μεγάλα καί φωτεινά ονόματα τῆς τέχνης, δύο σπουδαῖοι ἄνθρωποι τῆς, ὁ γλύπτης Φάνης Σακελλαρίου ἀπό τῆ Στυμφαλία καί ὁ σκηνοθέτης Βασίλης Γεωργιάδης ἀπό τὸ Ξυλόκαστρο, πού τοὺς βλέπουμε ἐδῶ ἀγκαλιά, ἔφυγαν, σχεδόν παρῆα, γιὰ τὸν τόπο «ἔνθα οὐκ ἔστι...»

Με ἀφατη θλίψη, συγγενεῖς καί φίλοι, ἄνθρωποι τῆς τέχνης καί τῶν γραμμάτων, ἡ ἐπίσημη πολιτεία καί ἡ «παμφιλτάτη» τοῦ Στυμφαλία, ὅπως ἔλεγε τὴν κοινὴ μικρὴ πατρίδα μας ὁ Φάνης, καί τὸ ἀγαπημένο Ξυλόκαστρο τοῦ Βασίλη, τοὺς συνόδειψαν στὴν τελευταία

τους κατοικία στο Α' κοιμητήριο της Αθήνας.

Μόλις λίγο καιρό πριν, είχε προλάβει η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κορινθίας να τους τιμήσει και τους δύο, σε μια κοινή εκδήλωση στην Κόρινθο. Και χαιρόνταν αυτή την τιμή που τους έγινε από τους συμπολίτες τους, περισσότερο ακόμη και από τις διεθνείς διακρίσεις που κατά καιρούς αξιώθηκαν. Ο «Αίτυτος» που είχε δεσμούς φιλίας και με τους δύο καταθέτει αυτές τις σελίδες «εις μνήμην αντί στεφάνων».

Φάνης Σακελλαρίου

Στο προηγούμενο τεύχος είχαμε τη μεγάλη χαρά και την τιμή να τον ακούσουμε να μιλάει για τις μνημειακές δημιουργίες του, που, όπως είπαν οι ειδικοί, αποτέλεσαν σταθμό στη νεοελληνική γλυπτική. Είχαμε τότε υποσχεθεί να αφιερώσουμε ένα τεύχος στο σύνολό του έργου του που βρίσκεται διάσπαρτο στην Ελλάδα και το εξωτερικό και ένα μεγάλο μέρος από αυτό κοσμεί την Κορινθία. Σήμερα ανανεώνουμε αυτή την υπόσχεση. Ο Φάνης Σακελλαρίου έφυγε αναπάντεχα στις 14 Μαρτίου.

“Η κηδεία μου” είχε πει παλαιότερα “όταν έρθει εκείνη η ώρα, θέλω να γίνει αθόρυβα. Χωρίς τυμπανοκρουσίες”. Και έγινε όπως το ήθελε. Τον αποχαιρέτισαν, ο συγχωριανός του θεολόγος, επιτ. Λυκειάρχης κ. **Φώτης Παπαγεωργίου** και ο πρόεδρος της Ενώσεως Κορινθίων κ. **Γεώργιος Καμπίρης**, ενώ ο Δήμος

Στυμφαλίας και η Αδελφότητα Λαυκιωτών εξέδωσαν ψηφίσματα. Από τα Μ.Μ.Ε. και τον Αθηναϊκό Τύπο τον κατευόδωσαν με λίγα λόγια μόνο η “Ελευθεροτυπία” και το Κρατικό Ραδιόφωνο του Α' Προγράμματος.

Δε θα ιστορήσω εδώ τά βιογραφικά του. Προτιμώ να παραθέσω ένα απόσπασμα από τον αποχαιρετισμό που του απηύθυνε ο Φώτης Παπαγεωργίου, για όλους εμάς τους Στυμφαλίτες, την ύστατη ώρα.

«... Το δέντρο της ζωής του Φάνη Σακελλαρίου φύτρωσε εκεί, παρά τα ύδατα της θρυλικής λίμνης Στυμφαλίας. Δέχτηκε το χάδι του ζείδωρου αέρα του Ολύμπου, του Χελμού και της Κυλλήνης. Εκεί αφουγκράστηκε το βηματισμό του μυθικού Θεού Πάνα που σμίλευσε αργότερα με τρόπο θαυμαστό και στολίζει σήμερα την πόλη του φωτός, το Παρίσι. Συνομίλησε νοερά με τον ημίθεο Ηρακλή, ένοιωσε το βαθύτερο νόημα και περιεχόμενο των κατωρθωμάτων του και ήμασταν πολύ κοντά, Τοπική Αυτοδιοίκηση και πολιτι-

στικοί φορείς, να τον δούμε να τεχνουργεί τον Ηρακλή Τοξότη, ως κορυφαία σύλληψη τέχνης.

Κουβέντιασε ώρες ατέλειωτες με το μυθικό βασιλιά της περιοχής το Στύμφαλο. Έβησε μέσα στο αίμα του, στο πνεύμα του, στην έμπνευσή του, την απεραντοσύνη, το μεγαλείο, την αειδιότητα και το κάλλος της τοπικής μας παράδοσης, που είναι παράδοση λαϊκή και ιστορία Εθνική, μνήμη και σέβας Ορθοδοξίας, διδαχή για τον κάθε ανήσυχο πνευματικό άνθρωπο. Με αυτά τα φτερά επεχείρησε το πέταγμα στους μυστηριακούς και δύσβατους χώρους της τέχνης.

Κλίση και τάλαντο καλλιτεχνικό, σπουδή της τέχνης στην πατρίδα και σε διάσημα σχολεία του εξωτερικού, μύστης και μυσταγωγός, πίστη και πείσμα τελειομανίας για την αποτύπωση της μορφής με τρόπο που έδινε σώκα και ψυχή ολοζώντανη στην άψυχη ύλη. Τόσο ζωντανή που έχεις τη διαθεση να συνομιλήσεις με τον Κολοκοτρώνη της Τριπολιτσάς, το Νικηταρά του Χίλιμοδίου, το Πετμεζά του Κιάτου και να ακούσεις τους άθλους της Εθνεγερσίας από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές της.

Να εκφράσεις την ευγνωμοσύνη, καθώς βλέπεις τις αναρίθμητες στρατιές των επωνύμων και ανωνύμων ηρώων του Έθνους “των υπέρ πίστεως και πατρίδος πεσόντων και θανόντων” στην ανεπανάληπτη σύνθεση του μνημείου ηρώων της Λαύκας, δώρον αντί πολλών, στη γενέτειρά του.

Περωνώντας από την Κόρινθο να δεχτείς την ευλογία του εμπνευσμένου Ιεράρχη Δομασκηνού ή να κουβεντιάσεις με τον από Κορινθίας Αρχιεπίσκοπο και Αντιβασιλέα για τα δύσκολα χρόνια της δεκαετίας του '40, εκεί στην πλατεία μπροστά στο Μητροπολιτικό Ναό των Αθηνών.

Μορφές σημαντικές, αξεπέραστες στην πολιτική πνευματική και εθνική μας ζωή, στις οποίες με τη σμίλη έδωσε ζωή και τις παρέδωσε στην αιωνιότητα, όχι μόνον προς μνημόσυνον αιώνιον, αλλά ιδιαίτερα “προς διδαχήν και μίμησιν των επιγυνομένων”.

ΦΑΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΗΟΥ: **Ο τελευταίος χρησμός**
(Η Πυθία πάνω σε τρίποδα. Τεράστιο ορειχάλκινο άγαλμα που πρόκειται να στηθεί στους Δελφούς)

ΦΑΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Χειμώνας στην Στυμφαλία (Χαραστική πουαντογραφία)

Η αποτίμηση της καλλιτεχνικής προσφοράς και δημιουργίας ανήκει στους ειδικούς και ασφαλώς, ο ιστορικός της τέχνης της εποχής μας θα σταθεί με ξεχωριστό σεβασμό στο Γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου, τον Κορύνθιο (...).

Δεν θα μπορούσα να κλείσω αυτό τον αποχαιρετισμό - κατάθεση ψυχής- αν δεν καταφύγω στο δικό του εμπνευσμένο λόγο, ποίημα και ύμνο στη μάνα γη, δεσμός αιώνιος και ακα-

τάλυτος με τη γη των πατέρων μας. Προβληματισμός στη συζήτησή μας το πώς θα μπορούσαμε να πάμε λίγο παρα πέρα τον τόπο μας.

“Θαυμάζω, έλεγε, από τα παιδικά μου χρόνια, το πρόσωπο το αγωνιστικό του Έλληνα, που είναι και δίκαια αναγνωρίζεται η ραχοκοκαλιά και ο αιμοδότης του Έθνους.

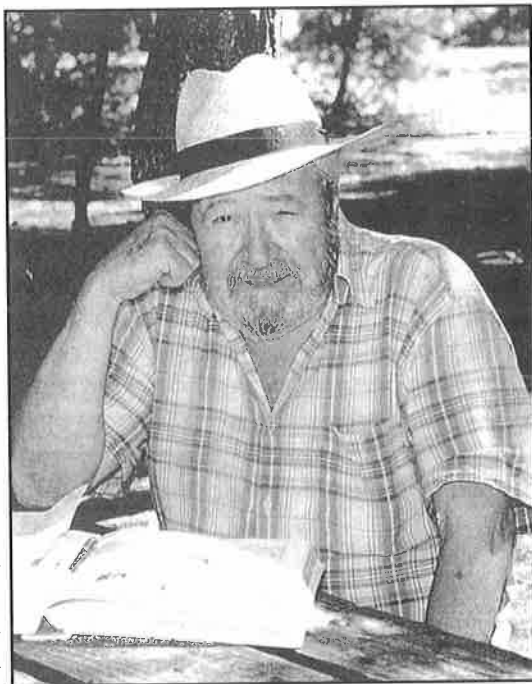
Ζω στη ψυχή μου τη μορφή του, τον αγώνα και την αγωνία του, τα παλαιήματά του. Αυτόν τον αγρότη με τα ροζιασμένα χέρια, τα ρυτιδωμένα μάγουλα, το ηλιοκαμένο μέτωπο, με τη τραγιάσκα και το ταγάρι, το αλέτρι και τοντουγένι, τον ερωτευμένο με τη γη, που την αγαπούσε και τον αγαπούσε, αλλά και πάλευε μαζί της. Πάλευε για να τον δώσει τον καρπό της. Άλλοτε του έδινε ένα, άλλοτε δέκα, άλλοτε καθόλου. Εκείνος πάντα, επέμενε και στο τέλος νικούσε. Αυτόν τον Αγρότη ίδιο και απαράλλαχτο, όπου ελληνική γης, έχω μία ελπίδα: μία επιθυμία: ένα όνειρο: ένα όραμα: Να τον ιστορήσω”.

Τον τελευταίο καιρό του ζητούσα επίμονα κάποια από τα χαρακτηριστικά του για το αφιέρωμα του περιοδικού στη Στυμφαλία. Μου τα έδωσε λίγες μέρες πριν φύγει. Το αφιέρωμα δεν έγινε ακόμη, όμως ο «*Δραγάτης στη Στυμφαλία*» όπως είδατε κοσμεί το εξώφυλλο του τεύχους αυτού και αμέσως μετά μας υποδέχεται ένα «*Απριλιάτιο πρωινό στη Στυμφαλία*». Ύστερα πέφτει «*η Αυλαία του δράματος*» και μετά έρχεται βαρύς ο «*Χειμώνας στη Στυμφαλία*». Κατευόδιο αλισιμόνητε Φάνη.

Βασίλης Γεωργιάδης

Ήταν Μεγάλη Τρίτη απόγευμα όταν μιλήσαμε στο τηλέφωνο και μου παραπονήθηκε ότι έχει κοντά ένα χρόνο να πάρει το περιοδικό. Του εξήγησα ότι δεν το έλαβε γιατί δυστυχώς δεν έχει βγει ακόμη. Στην κουβέντα μπήκε και ο Κορίνθιος σκηνοθέτης Βασίλης Ξύδης και συμφωνήσαμε να συναντηθούμε και οι τρεις την Τετάρτη του Πάσχα. Θα μου έφερνε, είτε, και κάποιες ακόμη φωτογραφίες από την ταινία του “Η κατάρα της μάνας” που είχε γυρίσει “στο εξάισιο κινηματογραφικό τοπίο” όπως αποκαλούσε τη Στυμφαλία. Παλαιότερα μου είχε δώσει δύο από αυτές τις οποίες και παραθέτω.

Ο Βασίλης Γεωργιάδης έφυγε κι εκείνος αναπάντεχα, ανήμερα το Πάσχα. Οι εφημερίδες του αφιέρωσαν ολοσέλιδα και τα κανάλια πρόβαλλαν αποσπάσματα από τις ταινίες του και στιγμιότυπα της κηδείας. Από τα πολλά που έγραψε ο τύπος, μεταφέρω εδώ το κείμενο της αισθαντικής και ευαίσθητης σε θέματα πολιτισμού, δημοσιογράφου του πολιτιστικού ρεπορτάζ κ. Βένας Γεωργακοπούλου, από την “Ελευθεροτυπία” της 2ας Μαΐου, μέσα από το οποίο

προβάλλει ανάγλυφη η προσωπικότητα του ιεροφάντη της 7ης τέχνης.

Τίτλος του κειμένου αυτού “**Εοβησαν τα κόκκινα φανάρια**” που με την έξοχη αλληγορία του, παραπέμπει σε μια από τις σπουδαιότερες ταινίες του.

«Πριν από λίγους μήνες, το Νοέμβριο του 1999, έπαιρνε πολύ συγκινημένος τον ειδικό Χρυσό Αλέξανδρο του Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, ως ένδειξη τιμής του θεσμού, αλλά και ολόκληρου του κινηματογραφικού κόσμου σε έναν άνθρωπο, που με το έργο του σημάδεψε τον ελληνικό κινηματογράφο.

Κανείς δεν φανταζόταν τότε, ότι ο Βασίλης Γεωργιάδης, ο «πατριάρχης», ο «πιονέρος», ο «δημιουργός», που ήθελε πάνω από όλα να συνομιλεί με το πλατύ κοινό και συνήθως το κατάφερε, έχοντας γνωρίσει στη διάρκεια της καριέρας του μεγάλες επιτυχίες, θα έφρευε από τη ζωή τόσο σύντομα.

Φαινόταν ακμαίος και δυνατός. Φαινόταν να απολαμβάνει την αναγνώριση στο πρόσωπό του, μιας ιδιότυπης ενότητας του «εμπορικού» με τον «καλλιτεχνικό» κινηματογράφο, τώρα πια που τα όπλα σήησαν και ο ελληνικός κινηματογράφος συνεχίζει το δρόμο του χωρίς ιδιαίτερες υπαρξιακές και φιλοσοφικές αναζητήσεις. Ήταν κι αυτό το μόνιμο γλυκό του χαμόγελο, που έκανε το στεφανωμένο από άσπρα μαλλιά και γένια πρόσωπό του να μοιάζει παιδικό.

Ο Βασίλης Γεωργιάδης ριζωσε και μεγάλωσε στο Ξυλόκαστρο, την πόλη που τόσο αγάπησε όταν, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ήρθε νήπιο προσφυγάκι στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς του, από τα Δαρδανέλια της Μικράς Ασίας, όπου είχε γεννηθεί το 1921.

Η ζωή του είχε όλα τα στοιχεία της περιπέτειας, που σήμερα οι Έλληνες στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν πρόκειται να γνωρίσουν ποτέ. Άλλαξε πολλές δουλειές μέχρι να γραφτεί το 1951 στην «Ακαδημία Κινηματογραφικών Σπουδών», μια σχολή που μόνο υποτυπώδεις κινηματογραφικές γνώσεις πρόσφερε. Σκηνοθέτης έγινε στην πράξη, δουλεύοντας ως βοηθός αλλά και βλέποντας και μελετώντας ξένες ταινίες.

Γοητευμένος από τον ιταλικό νεορεαλισμό, κάνει την πρώτη του ταινία το 1956 με τίτλο “Άσοι του γηπέδου» και σενάριο του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Πρωταγωνιστές αυτής της λαϊκής ταινίας, τρεις δόξες του ποδοσφαίρου, ο Ανδρέας Μουράτης, ο Κώστας Λινοξυλάκης, ο Λάκης Πετρόπουλος. Από ταινία σε ταινία ο Βασίλης Γεωργιάδης εξελίσσει την τεχνική του, ξεφεύγοντας από τα κλισέ του εμπορικού κινηματογράφου.

Αν χαρακτηρίζει κάτι την καριέρα του είναι η πίστη του ότι, χωρίς κοινό δεν υπάρχει κινηματογράφος και η περιδιάβασή του σε όλα σχεδόν τα είδη του σινεμά. Από ταινίες με φουστάνελα και μελοδράματα, μέχρι «φουέστερν», αισθηματικές δραματικές περιπέτειες και κωμωδίες. Αναγκασμένος να δουλεύει με επαγγελματίες παραγωγούς, που είχαν άποψη για τα πάπια, έμαθε να ελίσσεται και να κάνει στο τέλος το δικό του, ταινίες με έντονη τη σφραγίδα του.

Οι ταινίες του

Μέχρι το 1963, που με τα «Κόκκινα φανάρια» έφτασε στο απόγειο της καριέρας του, είχε γυρίσει τον «Καραγκιόζη» (1959) με θέμα την άνοδο και την πτώση ενός καραγκιοζοπαίχτη, τους «Δοσατζήδες» (1959) με τον Νίκο Σταυρίδη και τον Θανάση Βέγγο, τις «Διακοπές στην Κολοπετινίτσα» (1959) με τον Κώστα Χατζηχρήστο, την «Κρουστάλλω» (1959) σε σενάριο του Νίκου Φώσκολου με την Αντιγόνη Βαλάκου (την πρώτη του ταινία «φουστάνελα»), το «Φλογέρα και αίμα» (1961), πάλι σε σενάριο του Νίκου Φώσκολου με την Αντιγόνη Βαλάκου, τον Μάνο Κατράκη και τον Κώστα Κακαβά (ταινία «φουστάνελα» με εξελεγμένη γραφή προς το ελληνι-

έστερ»), την ιδίου ύφους «Κατάρα της μάνας» (1961) που γυρίστηκε στη Στυμφαλία με την Άννα Λιβυκού και τον Γιώργο Φούντα (που μιας εκπροσώπησε στο Φεστιβάλ Βενετίας ως «Υπόσχεση», γιατί ο σακηνοθέτης ντρεπόταν για τον τίτλο της), το «Μην ερωτεύεσαι το Σάββατο» (1962) με τον Δ. Παπαμιχαήλ και την «Οργή» (1962) με ένα κλασικό μελοδραματικό υπερβολικό σενάριο του Φώσκολου και πρωταγωνιστές την Άννα Φόνσου και τον Νίκο Κούρκουλο.

Τα «Κόκκινα φανάρια», όμως, και οι παράλληλες ιστορίες τεσσάρων γυναικών της Τρούμπας (Τζένη Καρέζη, Μαίρη Χρονοπούλου, Αλεξάνδρα Λαδικού, Κατερίνα Χέλμη) δοσμένες με εξιδανικευμένα χρώματα και προσεκτικές δόσεις ποίησης και αισθήματος, του προσφέρουν μια θέση ανάμεσα στους κλασικούς του ελληνικού σινεμά και την πρώτη υποψηφιότητα για Όσκαρ Ξένης Ταινίας του 1964.

Να πως θυμάται ο ίδιος τη στιγμή, που πληροφορήθηκε την υποψηφιότητα της ταινίας του (περιοδικό «Σελίδες» της Λευκωσίας -1995). «Δεν, μπορούσα να αρθρώσω λέξη... Τι να πω; Αν μιλούσα θα τρέχανε τα δάκρυα...

Ξέρεις, όμως, ποιο ήταν το πιο σημαντικό για μένα; Στις πέντε υποψήφιες ταινίες ήταν και μια ιταλική, του Φελίνι που πήρε τελικά και το Όσκαρ. Και θυμάμαι ότι διάβαζα στα γαλλικά περιοδικά δηλώσεις του, που έλεγε "μην προεξοφλείτε ότι θα πάρω το Όσκαρ. Υπάρχει και μια ελληνική ταινία, τα «Κόκκινα Φανάρια», που είναι πολύ ανταγωνιστική. Αισθανόμουν πραγματική υπερηφάνεια, ο μεγάλος Φελίνι να μιλά έτσι για τη δική μου ταινία».

Για Όσκαρ

Ακολούθησαν η κωμωδία «Γάμος α λα ελληνικά» (1964) με τον Γιώργο Κωνσταντίνου και την Ξένια Καλογεροπούλου με ένα έξυπνο, ακαταρπτικό για τα ήθη της εποχής σενάριο της

Δύο φωτογραφίες από την ταινία "Η κατάρα της μάνας" που γυρίστηκε στη Στυμφαλία (1961)
Επάνω: Η Σόνα Ζωΐδου στο νερό της λίμνης.
Κάτω: Η Άννα Λυβικού και ο Γιώργος Φούντας

Μαρίας Πολενάκη, το «Χώμα βάφτηκε κόκκινο» (1965) με τον Νίκο Κούρκοιλο και τον Γιάννη Βόγλη, που έφερε το θεσσαλικό κάμπιο, τους μεγαλοτσιφλικάδες του και την αγροτική εξέγερση του Κιλελέρ στον προθάλαμο του Όσκαρ Ξένης Ταινίας, η «Εβδομη μέρα της Δημιουργίας» (1966) διασκευή του ομότιτλου θεατρικού έργου του Ιάκωβου Καμπανέλλη, το «Ραντεβού με μια άγνωστη» (1968) μια γοητευτική, ατμοσφαιρική, δικαστική αισθηματική περιπέτεια με τον Δημήτρη Μυράτ και την Έλενα Ναθαναήλ, ο «Μπλοφατζής» (1969), που χαρίζει στον εξαιρετικό Λάμπρο Κωνσταντάρα το πρώτο του βραβείο ερμηνείας στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, και το θρυλικό ή «Κορίτσια στον ήλιο» (1968), πάλι σε σενάριο Ιάκωβου Καμπανέλλη με την Αν Λομπέρογκ και τον Γιάννη Βόγλη, αλλά πραγματικούς πρωταγωνιστές τη μουσική του Σταύρου Ξαρχάκου και τον Κώστα Μπάκα απολαυστικό στο ρόλο ενός αστυνομικού. Τα «Κορίτσια στον ήλιο» κέρδισαν υποψηφιότητα για Χρυσή Σφαίρα Ξένης ταινίας.

Πριν αναγκασθεί να "αποσυρθεί" από τον κινηματογράφο, που στη δεκαετία του '70 μπαίνει στην περίοδο της εμπορικής παρακμής, ο Βασ. Γεωργιάδης γύρισε τέσσερις ακόμα ταινίες.

Η τηλεόραση ωστόσο κέρδισε γρήγορα τον Βασίλη Γεωργιάδη. Ο ίδιος ήταν αποφασισμένος να συνεχίσει την τέχνη του μέσα από τη μικρή οθόνη. Ευτυχώς, γιατί αμέσως μετά την πτώση της δικτατορίας, γύρισε μερικά από τα καλύτερα σίριαλ που έχει να επιδείξει η ελληνική τηλεόραση, βασισμένα πάντα σε ελληνική λογοτεχνία, όπως: «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» (1975), «Γιούγκερμαν» (1976), «Οι Πανθέοι» (1977), «Ο συνταγματάρχης Λιάπκι» (1979) κανένα από αυτά δεν σώζεται. Όλα σβήστηκαν εκτός από το «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται».

Γι' αυτό το αδιανόητο "έγκλημα" που έκαμε η Ε.Ρ.Τ. η οποία σε κάποια περίοδο επέτρεψε να καταστραφούν αυτές οι αριστουργηματικές σειρές που αναφέρει στο κεφάλαιο της η Β. Γεωργακοπούλου ένοιωσε την ανάγκη να απολογηθεί και να ζητήσει συγγνώμη εκ μέρους της από τον νεκρό αποχαιρετώντας τον ο εκπρόσωπός της Κώστας Αλαβάνος.

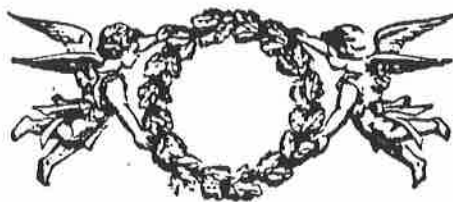
Θα κλείσω αυτό το σημείωμα, στη μνήμη του Βασ. Γεωργιάδη με λίγα από τα λόγια που του απηύθυνε αποχαιρετώντας τον την ύστερη ώρα ο συμπολίτης και φίλος του **Γιώργος Καμπόρης**.

«...Για μας του συμπατριώτες σου Ξυλοκαστρίτες θα παραμείνεις ο αγνός φίλος, ο υποδειγματικός άνθρωπος που μας θέρμαινες με την παρουσία σου, με το χαμόγελό σου και με το έργο σου και μας έδιδες ξεχωριστή τιμή με το όνομά σου, που ξερέφρασε τα όρια της Ελλάδας. Γιατί κολακεύσουν να λες ότι ήσουν Ξυλοκαστρίτης και διαλαλούσες πως το μεγάλο μέρος τους δουλειάς σου, της έμπνευσής σου, και της αισθαντικότητάς σου το ώφειλες σ' αυτό τον ευλογημένο τόπο όπου μεγάλωσες, ανδρώθηκες και δέχτηκες τη θελκτικότητα της απερόκαλλης φύσεώς του και τη ζωντάνια και το χάδι του Κορινθιακού που σε νανούριζε».

Ο Βασίλης Γεωργιάδης αναπαύεται στην ίδια "γειτονιά" με τον Μάνο Κατράχη την Έλλη Λαμπέτη, την Αλίκη Βουγιουκλάκη και άλλους προαπελθόντες της τέχνης, σε τάφο που παραχώρησε τιμητικά ο Δήμος Αθηναίων.

Σπύρος Μιχόπουλος

In memoriam

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΥΣΤ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η Στυμφαλία είχε την αγαθή τύχη να αναδειξει ένα από τα μεγάλα αναστήματα της πολιτικής μας ζωής των τελευταίων πενήντα ετών, τον αείμνηστο Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων

**Κωνσταντίνο Ευστ.
Παπακωνσταντίνου.**

Ήδη πέρυσι, συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια από το θάνατό του. Ο «Αίπυτος» αισθάνεται το χρέος και την ανάγκη να τιμήσει τη μνήμη του αείμνηστου Προέδρου, του οποίου, *“την ηθική και πνευματική προσωπικότητα, μόνο η λέξη αρετή με την κλασική της έννοια θα μπορούσε να αποδώσει”* όπως δήλωσε ο Κων/νος Καρμανλής στο άγγελμα του θανάτου του στις 13 Ιουλίου 1989, για να συμπληρώσει:

“Είχα την αγαθή τύχη να τον έχω στενό φίλο και συνεργάτη για μια ολόκληρη ζωή”.

Ο «Προοδευτικός Σύλλογος Καστανιάς» έχει στηθεί εδώ και καιρό στη γενέτειρά του την προτομή του, έργο του Στυμφαλιού γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου, της οποίας τα αποκαλυπτήρια έγιναν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Κωστή Στεφανόπουλο με σεμνή τελετή στις 10 Νοεμβρίου 1996. Στη συνέχεια ο Σύλλογος εξεπώνησε το 1998

ένα μικρό λεύκωμα “μνήμης” μέσα από τις σελίδες του οποίου περνά σε αδρές γραμμές η ζωή και το έργο του αιμινήστου Προέδρου.

Στην Αθήνα έχει συσταθεί “Σωματείο Μνήμης Κων/νου Ε. Παπακωνσταντίνου” του οποίου Πρόεδρος είναι ο συμπολίτης μας καθηγητής και ακαδημαϊκός κ. Νίκος Μαρσιανιώτης και αντιπρόεδρος ο εκ Καστανίας καθηγητής της Ιατρικής Σχολής κ. Σπύρος Μουλόπουλος. Με ενέργειες του σωματείου αυτού έχει ήδη ετοιμασθεί και άλλη προτομή του αιμινήστου Προέδρου επίσης έργο του γλύπτη Σακελλαρίου η οποία θα στηθεί στην Κόρινθο, την πρωτεύουσα του Νομού και τα αποκαλυπτήρια έχουν ορισθεί από το Δήμο Κορίνθου να γίνουν στις 23 του ερχόμενου Σεπτεμβρίου.

Παράλληλα έχει αποφασισθεί να συνταχθεί ένας τόμος “Μνήμης Κων. Ε. Παπακωνσταντίνου” ο οποίος, εκτός από τα εκτενέστερα βιογραφικά του, θα περιλαμβάνει κείμενα των αγορεύσεών του, κυρίως επί κρίσιμων εθνικών θεμάτων σε μεγάλες στιγμές της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας της Πατρίδας μας. Το έργο αυτό το οποίο έχει προσωρήσει αρκετά, έχουν αναλάβει ειδικοί ερευνητές επιστήμονες.

Ο “Αίπυτος” – για να επανέλθουμε στα δικά μας,- για να τιμήσει όπως είπαμε την μνήμη του Κωνσταντίνου Παπακωνσταντίνου εν όψει και των αποκαλυπτηρίων της προτομής του στην Κόρινθο δημοσιεύει εδώ δύο χαρακτηριστικά κείμενα. Το ένα είναι απόσπασμα από όσα είπε στην αντιφώνησή του ο αιμινήστος Πρόεδρος της Δημοκρατίας, καθηγητής και ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Τσάτσος, όταν ο Παπακωνσταντίνου ως Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων του ανήγγειλε την εκλογή του στο ύπατο αξίωμα. Και ο **Κων. Τσάτσος** αντιφωνών είπε μεταξύ άλλων:

“... Εις τον αγώνα δια την εξύψωσιν του βιοτικού επιπέδου του τόσον δοκιμασθέντος ελληνικού λαού είχατε πάντοτε θέσιν Σεις πρωταγωνιστικήν. Ελαμπρύνατε πολλές Κυβερνήσεις, ελαμπρύνατε επί 30ετίαν το Κοινοβούλιον και την πολιτικήν παρόραξιν εις την οποίαν είχατε ταχθεί. Υπήρξατε ο βαθύς επιστήμων και νομομαθής, χωρίς τον ενίοτε συμπαρομαρτούντα εις τους θεωρητικούς σχολαστικισμόν. Υπήρξατε και πολιτικός, χωρίς ποτέ ο πειρασμός της δημαγωγίας να σταθεί εμπόδιον εις την θαρραλέαν διατύπωσιν της ορθής γνώμης. Αναδειχθήκατε μόνος και μόνον από τα έργα σας και από την στίλβουσαν αρετήν σας. Ήδη από τον υψηλόν θώκον του Προέδρου της Εθνικής Αντιπροσωπείας πολλά όλοι αναμένομεν από Σας.

Ύστερα από μίαν περίοδον ζόφου, Σεις, προ παντός, καλείσθε να προσδώσετε εις την Βουλήν τον υψηλόν εκείνον τόνον, ο οποίος εξυψώνει τον Κοινοβουλευτισμόν και καθιστά εμφανή τα μεγάλα του πλεονεκτήματα. Διότι μόνον εις το σχήμα ενός υγιούς Κοινοβουλευτισμού θα χαλυβδωθεί το δημοκρατικόν μας πολίτευμα. Δεν είσθε απλώς ένας οιοσδήποτε Πρόεδρος μιας τυχούσης Ελληνικής Βουλής. Είσθε ο πρώτος Πρόεδρος της πρώτης μεταδικτατορικής Βουλής των Ελλήνων, ο οποίος θα θέση την σφραγίδα του επί της κατά το Σύνταγμα και κατά τον Κανονισμόν της Βουλής κοινοβουλευτικής διαδικασίας, την οποίαν και οι επιγενόμενοι θα κληθούν να ακολουθήσουν...”

Το δεύτερο κείμενο αν και προέρχεται από επίσημη ομιλία στο πολιτικό του μνημόσυνο που έγινε στη Βουλή στις 29 Ιανουαρίου 1991, είναι κάτι πιο προσωπικό, πιο δικό μας, πιο Στυμφαλιακό. Είναι του Στυμφάλιου πρώην Υπουργού κ. Γιάννη Ποτιάκη. Έχει όμως αξία να σημειώσουμε κάτι που όλοι βεβαίως γνωρίζουν. Ότι ο Στυμφά-

λιος πολιτικός υπήρξε βουλευτής αντιπάλου πολιτικής παρατάξεως από εκείνην του Προέδρου και ακριβώς γι' αυτό ο λόγος του έχει ιδιαίτερη σημασία.

Ο κ. **Γιάννης Ποττάκης** από του βήματος της Βουλής είπε:

“Τιμούμε σήμερα τη μνήμη του Κωνσταντίνου Παπακωνσταντίνου.

Γεννήθηκε σε ένα από τα πιο όμορφα και πιο ορεινά χωριά της Κορινθίας, στις αρχές του αιώνα μας, γιος ενός ιεραπόστολου της ανθρωπιάς, του γιατρού Ευσταθίου Παπακωνσταντίνου. Κληρονόμησε από τον πατέρα του το βαθύ συναίσθημα της αγάπης για το συνάνθρωπο.

Εφοδιασμένος με άριστα το πτυχίο της Νομικής, διακρίθηκε πολύ γρήγορα για την επιστημονική του κατάρτιση. Πνεύμα οργανωτικό, ευμέθοδο, χαρακτήρας σεμνός και αυστηρός, εργατικός μέχρις εξαντλήσεως, αφοσιωμένος στην ιδέα της νομιμότητας και της δικαιοσύνης.

Πολύ γρήγορα μπήκε στον πολιτικό στίβο. Εκλέχθηκε μέχρι το 1981 10 φορές Βουλευτής Κορινθίας και το 1981 Βουλευτής Επικρατείας. Κατέλαβε ύψιστα αξιώματα, στην ιεραρχία του κόμματός του, των κυβερνήσεων στις οποίες υπήρξε μέλος, της Βουλής στην οποία θήτευσε και της οποίας αποτέλεσε τον διακεκριμένο και σεβαστό από όλες τις άλλες Παρατάξεις τιμώμενο Πρόεδρο. Η ζωή του χαρακτηρίζεται από συνέπεια και συνέχεια. Συνέπεια και συνέχεια στο λόγο και στην πράξη. Ήταν ο ανθρώπινος χαρακτήρας που δεν είχε δεύτερες σκέψεις. Ο σεμνός και αυστηρός. Ο προσηλωμένος στις παραδόσεις. Ο ειλικρινής και πιστός. Αφοσιωμένος στους φίλους του και με αφοσιωμένους φίλους και μετά το θάνατό του.

Αφιερώθηκε στα γενικά και μεγάλα. Επεξεργάσθηκε τα βασικά νομοθετήματα και τις συνταγματικές πράξεις για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και τον οριστικό καθορισμό της μορφής του δημοκρατικού πολιτεύματος, την αναγνώριση όλων των πολιτικών κομμάτων, την ψήφιση του νέου Συντάγματος της Ελληνικής Πολιτείας το 1975 και τον πρώτου καινούριου Κανονισμού της μεταδικτατορικής Βουλής.

Αλλά δεν παρέλειψε το καθήκον του απέναντι στον απλό άνθρωπο. Στάθηκε δίπλα του σε όλες τις πτυχές της ζωής του, και στις χαρές και στις λύπες του, στις δυσκολίες και στα επιτεύγματά του και μοιράστηκε τις αγωνίες του, με μια ενπρέπεια που εντυπωσιάζει, με ένα ήθος που επιβάλλεται. Αυτός ο αυστηρός ανθρώπινος τύπος, στις προσωπικές του στιγμές ήταν γεμάτος ευαισθησία και τρυφερότητα.

Υπήρξε αφοσιωμένος στη δημοκρατική νομιμότητα. Πήρε καθαρή θέση ενάντια στη δικτατορία και συμπαρατάχθηκε στην προσπάθεια προσβολής ενώπιον της Δικαιοσύνης του δημοψηφίσματος του 1973. Κάθε εμφάνισή του στην Κορινθία κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, και οι ιδιωτικές αλλά και οι δημόσιες, τις οποίες επεδίωκε, υπήρξαν μια ανάσα ελπίδας σ' εκείνες τις δύσκολες ώρες.

Ο Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου υπηρέτησε τις ιδέες του με υποδειγματική αφοσίωση και πανθομολογούμενη ανιδιοτέλεια. Τίμησε τα αξιώματα που κατέλαβε με μια υπερβολική ίσως σεμνότητα, που του επέβαλε να μένει ένα βήμα πίσω και όταν ακόμα όλοι περίμεναν να περάσει ένα βήμα μπροστά.

Επάξια κέρδισε τον τίτλο του Νέστορα της πολιτικής μας ζωής, για τη νηφαλιότητα, τη σεμνότητα, τη σύνεση και την αρετή του χαρακτήρα του”.

Κλείνοντας αυτή την αναφορά στη μνήμη του Κωνσταντίνου Παπακωνσταντίνου

του οποίου η όλη πορεία είναι φωτεινό σημείο προσανατολισμού για τους νεότερους της πολιτικής, ας μου συγχωρεθεί μία προσωπική αναφορά. Βρέθηκα πολύ κοντά του, ιδιαίτερα στα χρόνια της δικτατορίας, όταν οι περισσότεροι “φίλοι” του τον είχαν εγκαταλείψει. Βεβαίως δεν υπήρξα συνεργάτης του με την πολιτική έννοια του όρου, ήμουν όμως, όπως ο ίδιος με αποκαλούσε με φιλοπαίγμονα διάθεση, ο “εξ απορρήτων γραμματικός”, γιατί επί μήνες μου υπαγόρευε και έγγραφα το νέο Σύνταγμα της Ελλάδος, σχέδιο του οποίου ετοίμαζε για να το εισηγηθεί στη Βουλή, όταν θα έφευγε η δικτατορία. Και το Σύνταγμα αυτό ευτύχησε να το δει ψηφιζόμενο από την Βουλή των Ελλήνων της οποίας υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος μετά την μεταπολίτευση.

Μερικούς μήνες πριν πεθάνει του είπα ότι σκέπτομαι να βγάλω ένα περιοδικό για τη Στυμφαλία και το Φενεό.

- Άρρησες, μου είπε. Έπρεπε να το είχες κάμει από καιρό.

Δεν πρόλαβε να ιδεί το πρώτο τεύχος. Πιστεύω πως θα του άρεσε αφού ήταν για το Φενεό και τη Στυμφαλία που τόσο αγαπούσε.

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

Παντελής Τρωγάδης

Ο μικρός κύκλος των ωρών στην Κορινθία

Ένα μικρό χωριό ψηλά στην Κορινθία
ούτε κι ο χάρτης του θανάτου δε θα τόχει.
Σε τούτο το μικρό χωριό
δε θα μιλήσουνε ποτέ φιλοσοφίες:

Σε τούτο το μικρό χωριό
δε θα μιλήσουνε ποτέ, για τίποτα!
Έτσι θα σκάβουνε βουβοί
με σκοτεινιά στα μάτια
και τις βραδυές θα στέκουν στις αυλές
αγάλματα σκυφτά στην πόρτα του θανάτου.

Ημέρες δίχως όνειρα, νύχτες όλο αγρύπνια,
να περπατάμε μια ζωή χιλιάδες στρέμματα
και νάμιαστε στην ίδια θέση καρφωμένοι
κάτω από κληματαριές

πλάι σε θάλασσες μικρές και θυμωμένες.
Γαλάζιες θάλασσες,
βαθειές σαν τις καρδιές μας.

Δεν είμασταν ποτέ μας ναυτικοί,
αγρότες είμαστε.
Δεν ταξιδεύουμε ποτέ.
Μόνο κάποιες νυχτιές
τη λύπη μας μαρακάρουμε
κι αυτή σαν μετανάστis νοσταλγός
ξαναγυρίζει.

Γύρω μας η λευκή καδένα της ακρογιαλιάς
μα εμείς δεν είμασταν ποτέ μας ναυτικοί.
Τούτη η γη μας εφυλάκισε ισόβια.

(Απόσπασμα)

Πέντε τουρκικά έγγραφα από την Καστανιά

Όταν μιλάμε για τοπικά αρχεία δεν εννοούμε μόνο εκείνα που παρήγαγαν στη διαδρομή του χρόνου οι τοπικές εκκλησιαστικές κοινοτικές και διοικητικές αρχές και που ασφαλώς έχουν μεγάλη σημασία για την ιστορία των μικρών τόπων και των κοινωνιών τους. Κοντά σ' αυτά υπάρχουν και αρχεία ιδιωτικά, αμέτρητες κτριτισμένες σελίδες που αποτελούν ένα πλούσιο και ανεξάντλητο πρωτογενές υλικό που, όπου δε χάθηκε ή δεν καταστράφηκε από άγνοια, περιμένει τον ερευνητή να το φέρει στο φως.

Στα αρχεία αυτά, που αποτελούν κιβωτό μνήμης, βρίσκουμε δημόσια και ιδιωτικά κυρίως έγγραφα, διαφόρων κατηγοριών όπως, παλαιά συμβόλαια, διαθήκες, προικοσύμφωνα, προσωπική αλληλογραφία, ημερολόγια, παλιές φωτογραφίες, αφιερώσεις, επιστολικά δελτάρια κ.ά. Πρόκειται για έγγραφα ποικίλης μορφής, μέσα από τα οποία εκφράζονται το εθνικό δίκαιο, η γλώσσα και το μορφωτικό επίπεδο των συντακτών τους.

Τα ιδιωτικά αρχεία είναι πηγές μέσα στις οποίες υπάρχουν κρυμμένες αξιόπιστες μαρτυρίες για τη ζωή του "παρελθόντος καιρού", και επιτρέπουν ασφαλέστερες προσεγγίσεις στην τοπική ιστορία. Είναι μαρτυρίες που μιλούν για τις ενασχολήσεις, τις πράξεις, την αποφασιστικότητα, τους διαταγμούς, τις αποφάσεις, την αγωνία μ' ένα λόγο τα μικρά και μεγάλα γεγονότα που σημάδευαν τη ζωή των καθημερινών ανθρώπων άλλων εποχών. Μαρτυρίες που φωτίζουν τα συναισθήματα, τη νοοτροπία και τις διαθέσεις δηλαδή την προσωπικότητα εκείνου που αράδιαζε στο χαρτί τα νοήματα και τις σκέψεις του.

Από ένα τέτοιο ιδιωτικό αρχείο, του παλαιού γιατρού Στάθη Παπακωνσταντίνου από την Καστανιά Στυμφαλίας αντλούμε το υλικό γι' αυτό το σημείωμα.

Όπως και ο τίτλος του θέματος υποδηλώνει, πρόκειται για πέντε τουρκικά έγγραφα της εποχής της τουρκοκρατίας γραμμένα στην παλαιοτουρκική με σύμβολα της αραβικής γραφής και χρονολογημένα από το 1759 μέχρι το 1785.

Για την ιστορία οφείλω να αναφέρω εδώ ότι τα έγγραφα αυτά μου τα εμπιστεύθηκε προ ετών ο γιος του γιατρού, πρόεδρος τότε της Βουλής των Ελλήνων, αείμνηστος Κων/νος Παπακωνσταντίνου και επωμίσθηκα τη φροντίδα της μετάφρασής τους.

Απευθύνθηκα στο Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου στη Θεσσαλονίκη, που εκτός των άλλων δραστηριοτήτων του, ασχολείται και με τη μελέτη κάθε γλωσσικού υλικού. Από εκεί μου έδωσαν την πληροφορία ότι εξειδικευμένος στις μεταφράσεις τέτοιων εγγράφων είναι στην Αθήνα ο κ. **Παύλος Χιδίρογλου**, πρέσβης στο Υπουργείο των Εξωτερικών, στον οποίο και προσέφυγα. Ο κ. Χιδίρογλου πρέσβης και καθηγητής σήμερα της Τουρκολογίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, είχε την καλοσύνη να μπει στον κόπο να τα μεταφράσει και να τα σχολιάσει, παρ' όλο που παρουσίαζαν σοβαρές δυσκολίες λόγω της φθοράς τους. Τις μεταφράσεις αυτές δημοσιεύουμε εδώ καθώς και φωτοτυπίες, για δείγμα, των δύο από τα πέντε

πρωτότυπα.

Το πρώτο έγγραφο είναι "φετφάς" (Fetva) δηλαδή επίσημη γνωμοδότηση επί νομικού ζητήματος του ιερού μουσουλμανικού δικαίου που δίδεται από τον μουφτή και λέει τα εξής:

FETVA (Γνωμάτευση μουφτή)

Σ' αυτόν (τον Θεόν) που υπακούει: (ο καθένας).

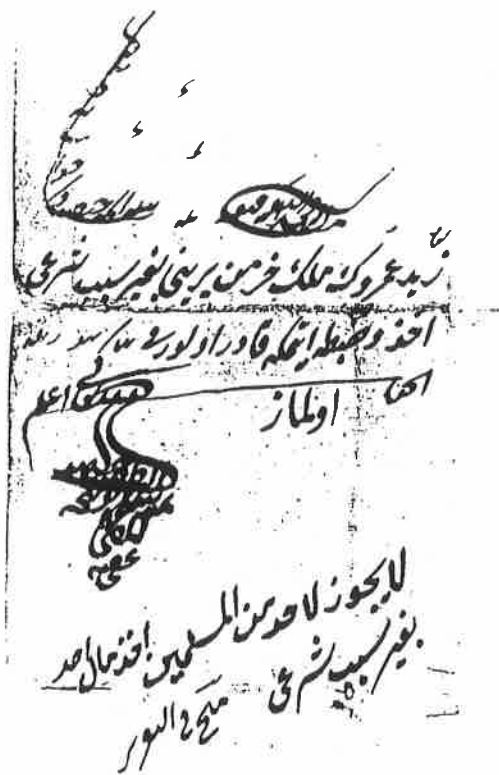
Με ποιο τρόπο δίνεται απάντηση από τους νομομαθείς (της σχολής των) Hanafi¹ στο θέμα που εκτίθεται:

Μπορεί ο Zeyd² να καταλάβει και να κατακρατήσει χωρίς αιτία κατά το ιερό δίκαιο (Asar-iseziye) τον αλωνότοπο απολύτου κυριότητας του Amir²:

Απάντηση: Δεν γίνεται. Ο Ύψιστος Θεός γνωρίζει (καλύτερα).

Έγραψε ο φτωχός (το όνομα του μουφτή δε διαβάζεται). Ας είναι συγχωρεμένος.

Κατά το ιερό δίκαιο είναι αθέμιτο να κατακρατεί χωρίς αιτία ένας μουσουλμάνος περιουσία ενός άλλου.

Φωτοτυπία του Φετφά

Το έγγραφο αυτό αναφέρεται σε υπόθεση κτηματικής διαφοράς μεταξύ κάποιου κατοίκου της Καστανιάς και κάποιου Τούρκου που "με το έτσι θέλω" καταπάτησε τον αλωνότοπο του φτωχού ραγιά κι εκείνος πήγε στον ιεροδικαστή, τον Κατή όπως τον έλεγαν, για να βρει το δίκιο του. Τέτοιες αυθαιρεσίες σε βάρος των Ελλήνων ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στα χρόνια εκείνα και παρά τους "φετφάδες", σαν αυτόν, που τους δικαίωναν, στην πραγματικότητα το δίκιο τους δεν το έβρισκαν ποτέ.

Όπως εξηγεί ο κ. Χιδίρογλου, για κάθε δίκη ο ιεροδικαστής ο Κατής (Kadi) έστελνε στον μουφτή σχετική ερώτηση στην οποία το ζήτημα διατυπωνόταν αόριστα και με εικονικά ονόματα. Ο μουφτής, δηλαδή ο νομοδιδάσκαλος που ήταν επιφορτισμένος να εκδίδει ρήτρες για ζητήματα του ιερού δικαίου του Ισλάμ, στο ίδιο χαρτί που ήταν γραμμένη η ερώτηση, απαντούσε συνήθως μονολεκτικά, γίνεται – δε γίνεται. Μπορούσε αν ήθελε στο τέλος της γνωμάτευσής του να προσθέσει και σχόλια. Σ' αυτόν εδώ το φετφά υπάρχει σχόλιο διατυπωμένο στην τελευταία πρόταση. Στις γνωματεύσεις αυτές συνήθως δεν αναγράφεται χρονολογία.

1. Hanafi: Είναι μια από τις τέσσερες "σχολές" ερμηνείας του ιερού νόμου και η επικρατέστερη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο ιδρυτής της Abu Hanifa Al - Numan B. Thabit έζησε και πέθανε στην Κούφα το 167.

2. Οι αντίδοκοι παρουσιάζονται με τα εικονικά ονόματα Zeyd και Amir...

Τα άλλα τέσσερα έγγραφα είναι "ταπίά". Το ταπί (Tapu) ήταν τίτλος ιδιοκτησίας καλλιεργήσιμης γης που παραχωρούσε ο σπαχής (sipahi) στους ραγιάδες για καλλιέργεια. Το ίδιο ταπί ήταν και αποδεικτικό στοιχείο εξόφλησης του φόρου που έπρεπε να πληρωθεί.

Οι σπαχίδες ήταν Τούρκοι φεουδάρχες που αποτελούσαν την κυριότερη στρατιωτική τάξη στις επαρχίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και ήταν υποχρεωμένοι να ακολουθούν τον σουλτάνο ως ιππείς στις εκστρατείες. Εκτός από τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις είχαν και φορολογικές αρμοδιότητες στην περιοχή που τους παραχωρούσε για αντάλλαγμα των υπηρεσιών τους ο σουλτάνος με έγγραφο (βεράτι). Η περιοχή ονομαζόταν "τιμαρίο" και περιελάμβανε ένα ή και περισσότερα χωριά μιας επαρχίας (καζά).

Με το σουλτανικό βεράτι ο σπαχής γινότανε "τιμαριούχος" (Sahib-i arz "κύριος της γης") και μπορούσε κατά την κρίση του να παραχωρεί στους ραγιάδες τμήματα γης –χωράφια κυρίως– για καλλιέργεια. Η μεταβίβαση γινόταν με ταπί που εξέδιδε ο ίδιος ο σπαχής. Όμως για να γίνει αυτό έπρεπε ο αποδέκτης της παραχωρούμενης γης να προπληρώσει το φόρο εδάφους (gusum-i zemîn "εδαφονόμιο") και κάθε χρόνο να πληρώνει στον τιμαριούχο (σπαχή) τη "δεκάτη" δηλαδή το ένα δέκατο της αξίας της γεωργικής παραγωγής. Το φόρο αυτό που πληρωνόταν σε χρήμα και σε είδος σύμφωνα με το ιερό δίκαιο του Ισλάμ (asar-i serîye) εισέπρατε ο σπαχής για λογαριασμό του.

Εκτός από το φόρο αυτό, ο ραγιάς έπρεπε να πληρώνει και τον σουλτανικό φόρο (gusum-i ulfiye) που τον επέβαλε ο ίδιος ο σουλτάνος χωρίς να τον προβλέπει το ιερό δίκαιο. Με την εκπλήρωση όλων αυτών των προϋποθέσεων το ταπί ήταν πλέον τίτλος ιδιοκτησίας και πολλοί από τους κατοίκους των χωριών μας, σε περίπτωση, διενέξεως για την κυριότητα κάποιου κτήματος, τον επικαλούνται ακόμη και σήμερα. «Το έχω με ταπί επί Τουρκίας» είναι η γνωστή φράση. Να σημειώσω εδώ ότι ζήτησα από κάποιους που γνωρίζω ότι έχουν τέτοια έγγραφα να μου επιτρέψουν να τα φωτογραφήσω αλλά μου το αρνήθηκαν.

Ας ιδούμε όμως τα έγγραφα.

1. TAPU (Τίτλος ιδιοκτησίας)

Αιτία της εκδόσεως του παρόντος εγγράφου είναι η εξής:

Το έτος 1172 ο Αναστάσης Νάκου, κάτοικος του χωριού Καστανιά (KASTANKIA), υποκείμενον του καζά Κορύνθου (KORDOS), το οποίο κατέχουμε με σουλτανικό βεράτι, επεθύμησε και ζήτησε άδειο και ακαλλιέργητο χώρο εκτάσεως οχτώ περίπου στρεμμάτων¹ (στην τοποθεσία) Βετρισο (;) λάκκος (ή ρέμα) που δεσπόζει (στο παραπάνω χωριό) συνορευόμενο από δυο μεριές με στόμιο του λάκκου (ή ρέματος), από μια μεριά με τόπο του Νικολού Γιωργούλα και από μία μεριά με τόπο του Κόστα Νάκου. Και εμείς με την ιδιότητα του τιμαριούχου (Sahib-i arz κατά λέξη: κυρίου της γης) εκδόσαμε τον παρόντα τίτλο ιδιοκτησίας (TAPU). Από τώρα και εις το εξής να μην ενοχλείται από εμάς ή από κανέναν άλλο, εφ' όσον εκχερσώσει και καλλιεργεί τον τόπο που αναφέρθηκε και πληρώνει και παραινεί στους (εκάστοτε) Τιμαριούχους τα δέκατα κατά το ιερό δίκαιο (asar-i serîye) και τους Σουλτανικούς φόρους (gusum-i ulfiye).

Γράφτηκε στις 15 Ζιλχιτζέ έτους 1172 (10 Αυγούστου 1759)²

Ο σπαχής Μεχμέτ Μπέης

3. Το τουρκικό στρέμμα (donum) αντιστοιχούσε σε 1600 τ.μ. περίπου

4. Σε όλα τα έγγραφα δίπλα στις τουρκικές χρονολογίες σημειώνονται οι αντίστοιχες ελληνικές.

3. TAPU - TEMESUK (Κοινός τίτλος ιδιοκτησίας)

Αιτία εκδόσεως του παρόντος εγγράφου είναι η εξής:

Το έτος 1188 στο έδαφος του χωριού Καστανιά του Καζά Κοράνθου, του οποίου έχουμε την ενθύνη και προστασία (İltizam⁵), ένας αγρός εκτάσεως είκοσι περίπου στρεμμιάτων χωρίς (; ίσως ιδιοκτήτη), συνορευόμενος από μια μεριά με αγρό Σπύρου Κριετζέπη (;), από άλλη μεριά με αγρό Βασίλη Νάκου, από άλλη μεριά με αγρό Σταύρου Νάκου και από άλλη μεριά με Ντανχά (;), επειδή είχε γίνει δάσος, για να αναζωογονηθεί δόθηκε με αυτόν τον τίτλο ιδιοκτησίας άδεια να τον καταλάβουν και να τον καλλιεργήσουν στους υπηκόους Κόλια (;) και Αναστάση, αφού εισπράξαμε τον φόρο, επειδή είναι στην "προστασία" μας. Ο παρών τίτλος δόθηκε για να μην ενοχλούνται από εμάς ή από κανέναν άλλο με τον όρο να πληρώνουν και να παραδίνουν κάθε χρόνο τα δέκατα κατά το ιερό δίκαιο στον εκάστοτε τιμαριούχο (Sahib-i Arz).

Γράφτηκε στις 10 Τζεμαγιούλ Αχίρ του έτους 1188 (18 Αυγούστου 1774)

Ο Σπαχής Μεχμέτ Μπέης

4. TAPU-NAME (Ονομαστικός τίτλος ιδιοκτησίας)

Αιτία εκδόσεως του παρόντος εγγράφου είναι η εξής:

Το 1201 ο υπήκοος Στάθης Νάκου, κάτοικος του χωριού Καστανιά (KASTANKIA) το οποίο κατέχουμε με σουλτανικό βεράτι, επεθύμησε και ζήτησε στη θέση Ζαριμιχλί (;) έναν άδειο και ακαλλιεργητό δασωμένο αγρό εκτάσεως έξι περίπου στρεμμιάτων, συνορευόμενον από την μια μεριά με αγρό Νίκου Στάμιου, από την άλλη μεριά με γκρεμό, από την άλλη μεριά με Στέφανο και από την άλλη με αγρούς Παναγιωτάκη επίσης (αγρό) τεσσάρων περίπου στρεμμιάτων στην θέση Σταμίτη, συνορευόμενο από την μια μεριά με αγρό Παναγιωτάκη, από την άλλη μεριά με αγρό Σταύρου Νάκου, από την άλλη μεριά με λάκκο (ή ρέμα) και από την άλλη με αγρό Χρήστου Τζιμπή (;). Και εμείς με την ιδιότητα του τιμαριούχου (Sahib-i Arz) εισπράξαμε τον φόρο εδάφους (Rusum-i zemîn)⁶ σύμφωνα με τον σουλτανικό νόμο και εκδόθηκε αυτός ο ονομαστικός τίτλος ιδιοκτησίας (TAPU-NAME) για να εκχερσώσει και καλλιεργεί τους τόπους αυτούς. Από τώρα και εις το εξής εφ' όσον εκχερσώσει και καλλιεργεί τους τόπους που αναφέρθηκαν και πληρώνει και παραδίνει στους (εκάστοτε) Τιμαριούχους τα δέκατα κατά το ιερό δίκαιο (Asar-i Seriye) και τους σουλτανικούς φόρους (Rusum-i Urfiye) να μην ενοχλήται από εμάς ή από κανέναν άλλον.

Γράφτηκε στις 10 Μαρτίου του έτους 1201 (1785)

Ο Σπαχής Γιουνούς Μπέης

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι τρία από αυτά τα έγγραφα υπογράφονται από τον Μεχμέτ Μπέη που φαίνεται ότι ήταν για πολλά χρόνια σπαχής στην Καστανιά, αφού χρονολογούνται από το 1759 ως το 1774. Το τελευταίο ταπί έχει χρονολογία το 1785 και υπογράφεται από τον σπαχή Γιουνούς Μπέη που προφανώς διαδέχτηκε τον προηγούμενο.

5. İltizam σημαίνει προστασία και εννοεί την εκμίσθωση των φόρων από περιοχές που ανήκαν στο κεντρικό θησαυροφυλάκιο. Ο μισθωτής (Mullezim) πλήρωνε από πριν το μίσθωμα. Η εκμίσθωση γινόταν με πλειστηριασμό. Όσο κρατούσε η μίσθωση ο Mullezim είχε τα ίδια δικαιώματα που είχαν οι σπαχήδες.

6. Είναι ο φόρος εδάφους (εδαφονόμιο) που πλήρωναν οι ραγιάδες κατά τη μεταβίβαση αγρού ή άλλων ακινήτων. Κατά τον Κανουνάμι (διοικητική ρύθμιση που συμπλήρωνε το γραπτό ισλαμικό δίκαιο) του Μοριά του 1716 ο φόρος αυτός αντιστοιχούσε με το ένα έβδομο της ετήσιας παραγωγής του χωραφιού.

Δημήτριος Λύρας

Οι νερόμυλοι του Φενεού

Πολλές φορές μια αδιόρατη θλίψη καταλαμβάνει την ψυχή μας, όταν αναλογιζόμαστε πως ορισμένα στοιχεία της παλαιάς οργανικής ζωής του Ελληνικού λαϊκού πολιτισμού χάνονται, ενώ άλλα έπαψαν πια να υπάρχουν. Αυτό συμβαίνει γιατί η έλευση της απεριόριστης τεχνικής προόδου, που διανύουμε εδώ και μερικές δεκαετίες, επέφερε την αλλαγή των δομών στην οικονομική, αλλά και στην κοινωνική ζωή. Θύματα αυτής της αλλαγής είναι και οι νερόμυλοι, που οι περισσότεροι όχι μόνο σταμάτησαν να λειτουργούν, αλλά στη θέση τους μονάχα ερείπια υπάρχουν τώρα.

Οι μύλοι που άλεθαν το σιτάρι, ήσαν ανέκαθεν ένα από τα πρώτα μέσα, που βρίσκονταν στην αλυσίδα των βιοτικών εξυπηρετήσεων του ανθρώπου. Από τα πανάρχαια χρόνια ο μύλος και κατά κύριο λόγο ο νερόμυλος αποτελούσε παραδοσιακό μέσο στη θεραπεία της σοβαρότερης υπαρξιακής ανάγκης, δηλαδή της προσφοράς του αλεύρου για την παρασκευή του άρτου, που χαρακτηρίστηκε επιούσιος για τον άνθρωπο. Γι' αυτόν το λόγο κατείχε πρωταρχική θέση στην ιστορία του πολιτισμού και θεωρήθηκε σαν ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία, που αναφέρονταν στις λαϊκές παραδόσεις των εθνών. Στη σύγχρονη πρόοδο λοιπόν, που έχει σαν αποτέλεσμα τη διατάραξη στη συνέχεια της παμπάλιας λαϊκής ζωής και την εγκατάλειψη των παραδοσιακών τρόπων διαβίωσης, οφείλεται και η κατ'απογοήτευση των νερόμυλων του Φενεού, κυρίως μετά τη δεκαετία του 1960. Οι νερόμυλοι εκείνοι ήσαν πολλοί και μερικών η κατασκευή αναγόταν σε πολύ παλαιά χρόνια, στα τέλη του 18ου αιώνα, όταν είχε αυξηθεί με αλματώδεις ρυθμούς ο πληθυσμός της περιοχής, καθώς ήταν μεγάλη και η παραγωγή των σιτηρών, λόγω της κατά μακρά χρονικά διαστήματα απελευθέρωσης του κάμπου από τα νερά της λίμνης. Το φαινόμενο αυτό της καταστροφής των νερομύλων, που άλλωστε είναι καθολικό, δε μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι οφείλεται στη γενικότερη παρακμή της περιοχής, που την προκάλεσε και η ολιγανθρωπία.

Από τους μύλους που υπήρχαν εκεί και λειτουργούσαν μέχρι και τις δύο πρώτες δεκαετίες, που ακολούθησαν το τέλος του μεγάλου πολέμου, διατηρείται μονάχα ο νερόμυλος των Δημακαίων ο οποίος και λειτουργεί ακόμη. Τον βλέπουμε στη φωτογραφία. Βρίσκεται στα βορειοανατολικά του χωριού Φενεός (Συβίστα) και κινείται από το νερό του μεγάλου κεφαλόβρυσου. Στα παλαιότερα χρόνια ανήκε σε κάποιον Πετιμεζά και ήταν γνωστός σαν μύλος του Γιαλιά. Αγοράστηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1920 από δύο αδελφούς, που παλιννόστησαν από την Αμερική, το Νικόλαο και Κωνσταντή Δημάκο και τώρα είναι ιδιοκτησία των παιδιών τους.

Στον ίδιο χώρο όπου στεγάζεται ο μύλος, είχαν εγκατασταθεί από τα πολύ παλιά χρόνια η νεροτριβή και το λεγόμενο μαντάνι. Εκεί γενεές ανθρώπων από τα χωριά του Φενεού κουβαλούσαν τα βαριά τους κλινοσκεπάσματα και τα χοντρά μάλλινα υφαντά, για να τους προσδώσουν με την κατεργασία από τα γυρίσματα του νερού στη βαθιά στέρνα, και με τα χτυπήματα στο μαντάνι, στερεότητα, φρεσκάδα και χνουδωτή απαλότητα. Γνωστές έμειναν οι “τσέτουλες” δηλαδή οι ξύλινες μάρκες που τις τοποθετούσαν σταθερά στις βελεντζες και στα κάθε είδους υφαντά, για να γίνεται η αναγνώρισή τους, επειδή λόγω της κατεργασίας άλλαζε η όψη και το μέγεθός τους. Έτσι τα τεμάχια από τις τσέτουλες, που δίνονταν στους πελάτες ταυριάζονταν μετά το στέγνωμα κατά την παραλαβή στα κύρια σώματα αυτών.

Ας έρθουμε τώρα στους υπόλοιπους νερόμυλους, που υπήρξαν και λειτουργήσαν σε γνωστή εποχή και τους θυμούνται οι παλαιότεροι. Πριν όμως τους περιγράψω θα αναφερθώ σε κάποιο μύλο, που τα ερείπιά του βρίσκονται κάτω και δεξιά από την πηγή της Παναγιάς του Βράχου στα νότια του Κάτω Ταρσού. Αυτός λειτουργούσε πριν από πολλούς αιώνες και εξυπηρετούσε τις ανάγκες του Παλαιού Ταρσού (Παλιοχωριού) και των παρακείμενων οικισμών.

Όλοι σχεδόν οι άλλοι γνωστοί μύλοι, εκτός από έναν που ανήκε στο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου και δυο ακόμη της περιοχής του χωριού Γκιόζα, γύριζαν με το ίδιο νερό που κατέβαζε ο ποταμός Όλβιος από τις πηγές του, που βρίσκονται στις δασωμένες περιοχές του χωριού Καρούα. Ας αρχίσουμε τώρα από το βορειότερο που λεγόταν μύλος του Τσετσώνη. Εκείνου του μύλου η δέση και τα ερείπια φαίνονται σήμερα στα δεξιά του δρόμου, που οδηγεί από τη Γκούρα στο Δερβένι και στο ύψος ακριβώς, που γίνεται η προσέλαση του μικρού χωριού Άνω Ταρσός, στη θέση “Μελίσσια” περίπου. Ο μύλος εκείνος έπαψε από τα παλαιά χρόνια να δουλεύει και μονάχα οι πολύ γέροντες τον θυμούνται.

Ο δεύτερος μύλος βρισκόταν νοτιότερα στα δεξιά πάλι του ίδιου δρόμου, που οδηγεί από το στενό στους Ταρσούς, μετά το πέτρινο γεφύρι και πριν από το στένωμα του “Κακοδιάβα”, κοντά στην κοίτη του Όλβιου. Ήταν γνωστός σαν μύλος του Χρόνη και ο τελευταίος του ιδιοκτήτης ήταν κάποιος Παναγιωτόπουλος ή Κολοβός από το στενό.

Οι επόμενοι τρεις μύλοι βρίσκονταν στην περιοχή της Γκούρας και κινούνταν όπως ειπώθηκε με το ίδιο νερό του Όλβιου που το έφερε διαδοχικά σε τούτους το γνωστό μυλαύλακο. Πρώτα γύριζε το μύλο του Πρεδάρη, που τα ερείπια του βρίσκονται στη θέση “Πάνω Αμπέλια”, ακριβώς κάτω από τον παλαιό δρόμο Γκούρας - Συβίστας. Εκείνος λεγόταν και μύλος του Κουλούκη, από το όνομα του τελευταίου ιδιοκτήτη, που καταγόταν από το Μεσινό.

Στη συνέχεια το νερό εκείνο έφτανε στο μύλο του Χαρλαύτη, που ήταν χτισμένος κάτω ακριβώς από τη Γκούρα, στο ριζώμα και στα δεξιά του δρόμου, που οδηγεί από το παλιό κοιμητήριο του Αη-Γιάννη στον κάμπο. Οι παλαιότεροι τον γνώριζαν σαν μύλο του Γιαννιού ή του Αλέξανδρου, από τα μικρά ονόματα των ιδιοκτητών, του πατέρα και του γιου. Τελευταίος ιδιοκτήτης του ήταν ο Σπύρος Χαρλαύτης.

Τέλος το νερό, καθώς κυλούσε από εκεί προς τον επόμενο μύλο, ενισχύονταν από ένα μικρό αυλάκι του μεγάλου κεφαλόβρουσου, που ερχόταν από τη θέση “Ραφαίικα”. Αφού διέσχιζε μέρος του κάμπου ανάμεσα στις περιοχές “Καλιμπάκια” και “Λαχίδες”, έφτανε πάλι στα ριζά του βουνού στη θέση Γαϊδουρόραχη, όπου διανύοντας ακόμη απόσταση μισού χιλιομέτρου περίπου, έπεφτε στο μύλο του Σαρλή. Τα ερείπια του βρίσκονται ακριβώς

κάτω από τον επαρχιακό δρόμο Μεσινού-Γκούρας και στα όρια των δύο κοινοτήτων. Αυτός ο μύλος (εξαιρουμένου εκείνου του μοναστηριού), ίσως να είναι ο παλαιότερος από την εποχή της Τουρκοκρατίας. Το γεγονός αυτό πιθανολογείται από δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι βρισκόταν κοντά στο Ζευγολατιό (Μεσινό), εκεί δηλαδή που είχε τα υποστατικά του ο μπέης του κάμπου και ο δεύτερος είναι ότι δικαιολογείται, για τη σπουδαιότητα του, η μεγάλη επιχωμάτωση που υπερύψωσε το μυλαύλακο σε όλη την απόσταση, που χρειάζεται να διανύσει μέσα από τον κάμπο. Η ύπαρξη του μυλαύλακου αυτού στα τελευταία 150 χρόνια πιστοποιείται από ορισμένα τοπικά γεγονότα και παλαιές μαρτυρίες. Ιδιοκτήτες του παραπάνω μύλου στα χρόνια του αιώνα μας ήταν οι Σαρλαίοι από τη Γκούρα.

Ένας ακόμη μύλος ήταν εκείνος που ανήκε στη μονή του Αγίου Γεωργίου του Φενεού, γνωστός σαν Καλογερικός μύλος. Τα ερείπια του φαίνονται κάτω από τον παλαιό δρόμο που οδηγεί από Γκούρα και Συβίστα προς την παραπάνω μονή, όπως τελειώνει η δασομένη πλαγιά της “Βαγιενόλακας”. Εκείνος έπαιρνε το νερό του από το ποτάμι του Δόξα που κατεβαίνει από την περιοχή της Γκιόνας, περνώντας από τη μικρή κοιλάδα, όπου σήμερα απλώνεται η γραφική λίμνη του φράγματος.

Τέλος υπήρχαν και δυο μύλοι στην περιοχή του χωριού Μάτι (Γκιόζα), που τους κινούσε το νερό της πηγής του Αγίου Δημητρίου. Ο ένας απ’ αυτούς ήταν ξερόμυλος, γιατί μάζευαν το νερό του και λειτουργούσε όταν τούτο περίσσευε. Του άλλου μύλου που η λειτουργία σταμάτησε γύρω στα 1960, ο τελευταίος του ιδιοκτήτης ήταν ο Βαγγέλης Σερδάρης.

Αυτοί ήταν οι νερόμυλοι του Φενεού, που το αντίκρισμα των ερειπίων τους φέρνει την κατήφεια σε όσους έζησαν την παλιά παραδοσιακή ζωή της Ελληνικής υπαίθρου. Έτσι αιτιολογείται η προαιώνια αποκρυσταλλωμένη πραγματικότητα, που δύσκολα μπορεί να λησμονηθεί, καθ’ ότι οι νερόμυλοι είχαν τη θέση τους στα παλαιά παραμύθια, αναφέρονταν σε πολλές προλήψεις του λαού μας, είχαν περάσει στα δημοτικά τραγούδια και προπάντων στον Ελληνικό παροιμιακό λόγο. Πολλές τέτοιες σχετικές παροιμίες βρίσκονται ακόμη σε γενική χρήση, όπως: *«Όλοι κλαίνε τον πόνο τους και ο Μυλωνάς τ’ αυλάκι. – Εμπάτε σκύλοι αλέστε και αλεστικά μη δίνετε. – Της αδικιάς το γέννημα σε ποτισμένο μύλο. – Αλεστικά, φουρνιάτικα και ο νοικοκύρης άδειος.*

Μαζί με τις παραπάνω αναφέρω και τούτη, που είχα ακούσει από τη μακαρίτισσα τη μητέρα μου: *«Βρήκε Τούρκο μυλωνά κι αφέντη πασπαλιάρη».*

Αυτή λεγόταν για εκείνους που αποτύγχαναν οικτρά στους υπολογισμούς τους. Τέτοιες παροιμίες σχετικές με το μύλο υπήρχαν και στην αρχαία Ελλάδα όπως αυτή:

Οφέ θεών αλέουσι μύλοι, αλέουσι δε λεπτά.

Και, όπως γράφει ο σχολιαστής, αυτή λεγόταν, *“επί των οημαίτατα και βραδέως παρεχόντων την δίκην θεών”.*

Η θέση του μυλωνά στις παλαιές κοινωνίες, με την αμοιβή της εργασίας του σε είδος, που την προσδιόριζε μόνος του και την εισέπραττε αμέσως, δημιουργούσε αρνητική εντύπωση για την ηθική του ακεραιότητα. Αυτό συνέβαινε επειδή η παρακράτηση της ποσότητας του αλευριού ή σιταριού, τα λεγόμενα αλεστικά, απέβαινε στους προβληματικούς καιρούς ανεξέλεγκτη και κατά συνέπεια άδικη. Για το λόγο αυτό πέρασε στη θρησκευτική συνείδηση του κόσμου με το στίγμα του αδικητή, όπως οι τελώνες του Ευαγγελίου. Έτσι λοιπόν σε μια εκκλησία που ανήκει στην κοίμηση της Θεοτόκου στο χωριό Μοναστήρι (Βεργουβίτσα) της Αχαΐας μεταξύ των πολλών απεικονίσεων, που αποδίδουν τα βασανιστήρια

των αμαρτωλών, παραστένεται και ο μυλωνάς που τιμωρείται για τις αδικίες του, έχοντας κρεμασμένη τη μυλόπετρα στο λαιμό του.

Στη γενική αναφορά για τους μύλους μπορώ να προσθέσω και τούτο: Οι λέξεις όπως, μυλωνάς, μυλόπετρα, δέση, χούρ-χουλη, πάσπαλη και άλλες όπως “ξά”, (η αμοιβή σε είδος, δηλαδή σιτάρι ή αλεύρι για την άλεση, αλλιώς αλεστικά) τείνουν με την πάροδο του χρόνου να πέσουν σε αχρησία και σε πολλούς να γίνουν ακατανόητες. Όμως οι λέξεις αυτές με τις παρεμφερείς έννοιές τους είχαν περάσει στη θέση αντίστοιχων αρχαίων όπως, μυλωθρός, λίθος αλέτης, μυλών, μολουρός, μυλοχαράκτης και άλλων.

Όλα τα παραπάνω όπως ελέχθησαν, με υποχρεώνουν να τελειώσω με τούτη την παρατήρηση, ότι η απώλεια των στοιχείων του λαϊκού μας πολιτισμού κάνει πιο έντονη την αίσθηση της μεταβολής των καιρών, που σφυρηλάτησαν μια ζωή, που είναι τώρα μονότονη και προπάντων άδεια γιατί απομακρύνθηκε από την παράδοση.

*Η τιμωρία του αμαρτωλού μυλωνά.
(Φωτογραφία από το βιβλίο “Μυλοτόπια
Μύλοι και Μυλωνάδες” του Γιάννη Ρούσκα)*

Αριστείδης Βουγιούκας

Ο παλιόμυλος

- Τι έγινε ο μύλος;
- Υπόθεση μύλος, Κυλινδρόμυλοι στη χώρα.
- Που είναι η μυλωνού να μας κεράσει,
η πονηρή, που μας έκλεβε πάντα στο τάσι;
- Η μυλωνού τον άντρα της με τους πραγματευτάδες.
- Κι ο μυλωνάς; Πού είναι τώρα;
- Ο κ. Μυλωνάς, ντόκτορ ο σάινς, πολλούς μελεάδες,
φάμπρικες, μπίζνες κι η αργατιά κοπάδι.
Πλούτη και δύναμη του 'χει ο Θεός χαρίσει.
- Και τούτα δω τα μυλολίθαρα;
- Ας πούμε πως ακαρτερούν το γιό μας κάποιον βράδυ
καταπάνω στη χώρα να τα κυλήσει.

(Από τη Συλλογή “Που λές πατριώτη”)

Τάκης Κακαράπης

Τα κεραμιδοκάμινα της Στυμφαλίας

Τα κεραμίδια, απαραίτητο στοιχείο της οικοδομικής στα ορεινά χωριά μιας κατασκευάζονταν κατά την προβιομηχανική εποχή σε κεραμιδοκάμινα που λειτουργούσαν σε τόπους όπου υπήρχε το κατάλληλο χώμα που έπρεπε να είναι “παχύ και καθαρό”, το λεγόμενο κεραμιδόχωμα.

Στη Στυμφαλία, τέτοιο χώμα υπήρχε στην περιοχή της μεγάλης καταβόθρας της λίμνης στα ριζά της Γιδομάντρας (Απέλαυρον όρος) σε μια τοποθεσία που και σήμερα λέγεται “καμίνια”. Εκεί έσθηναν κεραμιδοκάμινα κυρίως οι Λαυκιώτες κεραμιδάδες.

Τα κεραμιδοκάμινα ήσαν υπαίθριες εγκαταστάσεις που λειτουργούσαν μόνο το καλοκαίρι και τούτο γιατί τα κεραμίδια έπρεπε πρώτα να στεγνώσουν στον ήλιο και μετά να “ψηθούν” στο καμίνι. Και αλίμονο αν έβρεχε τις ημέρες που ήσαν απλωμένα στα “κεραμιδάλωνα” για να στεγνώσουν. Τα κεραμίδια ξαναγίνονταν λάσπη και η δουλειά και ο κόπος τόσον ανθρώπων πήγαιναν χαμένα. Αν όμως ο καιρός “έβγαινε πέρα στεγνός” η παραγωγή των κεραμιδιών ήταν πολύ μεγάλη και επαρκούσε να καλύψει τις ανάγκες όχι μόνο της Στυμφαλίας και του Φενεού αλλά και άλλων γειτονικών περιοχών. Να ειπώ ακόμη ότι η “κεραμεική τέχνη” στις περιοχές μας περιοριζόταν μόνο στην παραγωγή κεραμικών και κάποιων χονδροειδών χρηστικών αντικειμένων που η κατασκευή τους δεν απαιτούσε τη χρήση του τροχού του αγγειοπλάστη.

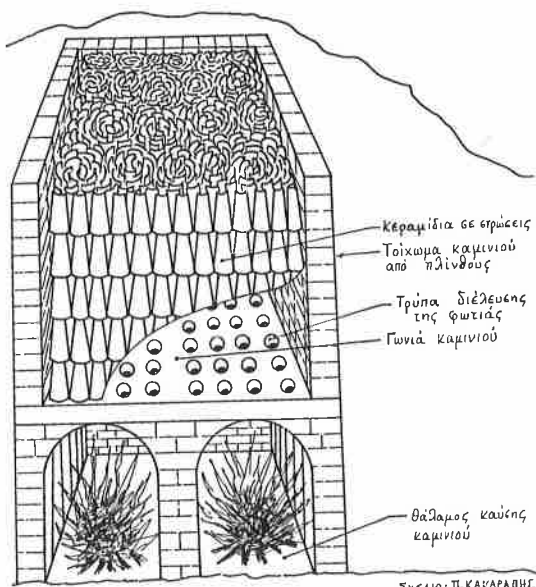
Με το ενδιαφέρον αυτό θέμα, προφανώς άγνωστο σε πολλούς από τους νεότερους, ασχολήθηκαν δύο φίλοι του “Αίπυτου”. Ο Τάκης Κακαράπης, πρόεδρος της Αδελφότητας Λαυκιωτών και ο δάσκαλος Κώστας Λύρας από τη Γκοδύρα, γιατί και εκεί υπήρχαν κεραμιδοκάμινα.

Δημοσιεύουμε και τις δύο αυτές εργασίες παρ’ όλο που σε μερικά σημεία οι περιγραφές, στα τεχνικά κυρίως θέματα των καμινιών, συμπίπτουν.

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

Στην περιοχή της Στυμφαλίας τα γνωστά λαυκιώτικα κεραμιδοκάμινα, δίπλα στη μεγάλη καταβόθρα της λίμνης, ήσαν του Ιωάννη Πετρακόπουλου του Δημ. Ρηγόπουλου ή Γκάτζη που ήταν παππούς μου, του Μπούντρου ή Πουμπάκου και στα τελευταία χρόνια, λίγο πριν “καταρηθούν” από τα συστηματοποιημένα εργοστάσια κεραμοποιίας, και το καμίνι του Νίκου Καραχάλιου επίσης από τη Λαύκα.

Ένα κεραμιδοκάμινο υπήρχε και στην περιοχή της Καστανιάς στην τοποθεσία “Λίμινιζες”. Ήταν του Αλέξη Τριανταφύλλη που το “έκαιγε” μέχρι και τη δεκαετία του ‘60 ο γιος του Θεοφάνης. Ας δούμε όμως τα σχετικά με την κατασκευή των καμινιών και τη διαδικασία παραγωγής των κεραμιδιών.

I. Η κατασκευή του κεραμιδοκάμινου.

Κάθε κεραμοποιός συγκέντρωνε τέσσερα με πέντε άτομα που χρησιμοποιούσε για εργατές, έπαιρνε και ένα μάστορα που ήξερε την τέχνη και όλοι μαζί ξεκινούσαν να στήσουν το καμίνι. Προτιμούσαν βέβαια να είναι δίπλα στην πρώτη ύλη, δηλαδή στο κεραμιδόχωμα το οποίο χρησιμοποιούσαν και το οποίο έπρεπε να είναι παχύ, καθαρό χωρίς άλλες ύλες και πέτρες, και κατά προτίμηση κόκκινο. Τέτοιο χώμα ήταν άφθονο στην περιοχή της καταβόθρας, γ' αυτό και εκεί ήταν τα περισσότερα κεραμιδοκάμινια.

Σε κατάλληλο χώρο και κατά προτίμηση ιδιόκτητο, έσκαβαν πρώτα το λάκκο. Είχε διαστάσεις 3Χ4 μέτρα και βάθος περίπου 2,5 έως 3 μέτρα. Όταν τέλει-

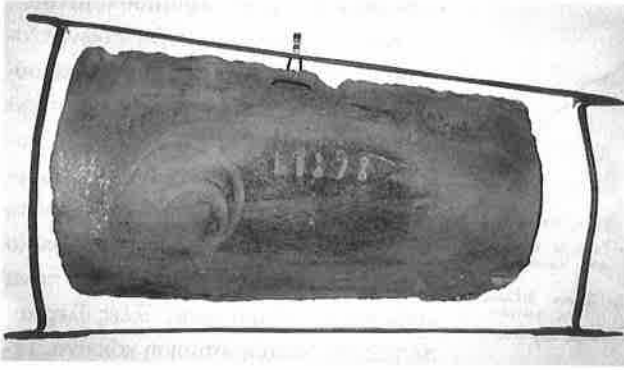
ωνε ο λάκκος άρχιζε το χτίσιμο του καμινιού από τη βάση με την κατασκευή του "θαλάμιου καύσης", δηλαδή του φούρνου. Το χτίσιμο γινόταν με ημιτοξοτές πλίνθες "τα κλειδιά" όπως τα έλεγαν και ακολουθούσε η κατασκευή της "γωνιάς" που είχε πολλές τρύπες για να περνάει η φωτιά από το φούρνο, στο θάλαμο "καμιναρίσματος" όπου ψηνονταν τα κεραμίδια. Το χώμα για τη γωνιά το έπαιρναν από την τοποθεσία "Σουλουνάρι". Ήταν κίτρινο και το ανακάτευαν με άχυρο και τραγόμαλλο, γιατί έτσι αποχτούσε πυρίμαχες ιδιότητες και μηχανικές αντοχές. Από το ίδιο υλικό φτιάχνονταν και οι φούρνοι των σπιτιών. Το θάλαμο καμιναρίσματος τον έχτιζαν με χωμάτινες πλίνθες, και του έδιναν ύψος ανάλογο με τις στρώσεις κεραμιδιών που θα τοποθετούσαν μέσα για να ψηθούν. Συνήθως έβαζαν 6 ή 7 στρώσεις και κάθε στρώση έπαιρνε χίλια κεραμίδια. Το επάνω μέρος του καμινιού έμενε ανοιχτό για να περνάει η φωτιά μέχρι επάνω και να φεύγει ο καπνός. Απαραίτητο στοιχείο για την κατασκευή των κεραμιδιών ήταν και το νερό που το εξασφάλιζαν ανοίγοντας πηγάδια κοντά στο καμίνι.

II Η κατασκευή των κεραμιδιών

Για την κατασκευή των κεραμιδιών απαραίτητο ήταν να ανοιχθεί ένας κυκλικός λάκκος η λεγόμενη "γούβα" που έπρεπε να είναι αρκετά ευρύχωρη και, την οποία αποβραδύς γέμιζαν με νερό και κεραμιδόχωμα για να το κατασβέσουν.

Την επομένη δύο άτομα "οι Λασπάδες" έμπαιναν μέσα στη γούβα και με ειδικά εργαλεία σαν "τσεκούρια" την κτυπούσαν για να μαλακώσει, να γίνει πηλός (λάσπη) εξ ου και η αρχαία παροιμία "Ο πηλός αν μη δαρή, κέραμος ου γίνεται". Στη συνέχεια τον πηλό τον έκαναν τόπια και τον κτυπούσαν με τα χέρια απανωτά πολλές φορές κάτω για να ντόσει, να μαλακώσει, να γίνει αλοιφή έτοιμη για το καλούπι του κεραμιδιού.

Το "καλούπι" ήταν ως επί το πλείστον σιδερένιο ενίοτε και ξύλινο, στο σχήμα και το πάχος του κεραμιδιού. Το καλούπι το έπαιρνε "ο κόφτης" και το τοποθετούσε σε ένα μακρόστενο τραπέζι (πάγκο) την επιφάνεια του οποίου προηγουμένως είχε πασπαλίσει με ψιλά

άμμο για να μην κολλάει η λάσπη όταν την τοποθετούσε στο καλούπι. Το περίσσειμα του πηλού το έδιωχναν σύροντας έναν οδηγό (πίχτυ), αφαιρούσαν το καλούπι και ο “ρίχτης” τοποθετούσε το κεραμιδόπλασμα στο “κόπανο” (καλούπι ημικυλινδρικής μορφής, ξύλινο ή σιδερένιο πούχε τη φόρμα του κεραμιδιού και το έριχνε στο κεραμιδάλωνο που χώραγε 1.000 κεραμίδια για δύο ημέρες να στεγνώσει στον ήλιο.

Στο ενδιαμέσο ο ρίχτης το μάργαρε στη ράχη με το διακριτικό του καμινιού.

Για το φόβο της βροχής υπήρχε και πρόχειρο στέγασμα από (τοιγκούς) με τα οποία προφρουασόντουσαν προσωρινά μέχρι να συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός κεραμιδιών για την καμινιά.

III. Το καμίνιασμα

Για το καμίνιασμα εργαζόταντο από το πρωί μέχρι το βράδυ έξι άτομα και τοποθετούσαν στο θάλαμο του καμινιού 6.000 με 7.000 κεραμίδια, των

5 ή 6 στρώσεων. Το στρώσιμο γινότανε με επιμέλεια και με τα κεραμίδια σε όρθια θέση, για να μην κολλήσουν και να μην πετσιακάρουν στο ψήσιμο.

IV. Το κάψιμο του καμινιού

Στο κάψιμο του καμινιού απασχολούντο βοηθώντας εκτός των καμινιαραίων και άλλα μέλη των οικογενειών τους. Το κάψιμο του καμινιού ήταν το πιο σοβαρό στάδιο της παραγωγής και ήθελε μεγάλη προσοχή.

Την ημέρα αυτή συνήθιζαν να ψήνουν και μια γίδα “ρεφενέ”, για όλη την εργατιά, που συνόδευαν με άφθονο εκλεκτό κρασί από τα περίφημα αμπέλια της περιοχής, για καλή επιτυχία στο ψήσιμο των κεραμιδιών.

Για το κάψιμο “της καμινιάς” χρειαζόσανε 300 φορτώματα ή περίπου 1.000 αγγαλιές κλαριά (για την περιοχή μας ήταν από πουρνάρι) τα οποία έκοβαν δύο “κλαρολόγοι”. Οέ-

νας κλαρολόγος τα έκοβε και ο άλλος τα μετέφερε με 6 γαιδουρομούλαρα στο καμίνι. Το κόψιμο των κλαριών εξασφάλιζαν οι κεραμιλόγοι με άδεια επί πληρωμή που τους παραχωρούσε το Δασαρχείο.

Το καμίνι άναβε απόγευμα, ώρα 2 μ.μ., ημέρα Σάββατο και έσβηνε την επομένη ημέρα την ίδια περίπου ώρα. Την ευθύνη και την εποπτεία στο ψήσιμο των κεραμιδιών είχε ένα άτομο έμπειρο που έπαιρνε θέση σε κατάλληλο σημείο για να ελέγχει την τροφοδοσία στο φούρνο με κλαρί, κατευθύνοντας τον τροφοδότη, ο οποίος με ένα φουρνόξυλο διχλωτό στη μύτη, μήκους 5 μέτρων έστρωνε τα κλαδιά και κατένειμε ομοιόμορφα τη φωτιά που έφθανε σε θερμοκρασία τους 900οC έως 1.100ο C.

Στο τέλος αφού είχε ολοκληρωθεί το ψήσιμο των κεραμιδιών έριχναν στην πάνω στρώση στάχτη με θράκα και έκλιναν το στόμιο του φούρνου και το άφηναν έτσι μια βδομάδα περίπου για να κρυώσουν τα κεραμίδια και μετά έκαναν το “ξεκαμίνιασμα”.

V. Το ξεκαμίνιασμα

Έβγαζαν από το καμίνι τα ψημένα κεραμίδια και τα τοποθετούσαν σε στεγασμένο χώρο σε σειρές ανά εκατοντάδες, σηκώνοντας ψηλότερα το κεραμίδι της εκατοντάδας για αριθμητή. Το κάθε κεραμίδι ζύγιζε δυόμιση οκάδες.

Μετά το μέτρημα τα μοίραζαν σε τόσες αναλογίες, όσοι ήσαν και οι εργάτες συν μία επιπλέον αναλογία του καμινιού και άρχιζε η διάθεση των αρίστης ποιότητας και μεγάλης αντοχής κεραμιδιών στους ενδιαφερόμενους εμπόρους ή ιδιώτες πελάτες της περιοχής και σε άλλα μακρύτερα μέρη.

Πολλά σπίτια στα χωριά της Στυμφαλίας ακόμη και σήμερα σκεπάζονται με κεραμίδια εκείνης της εποχής, σε πείσμα του φθοροποιού χρόνου και της βιομηχανικής παραγωγής.

Ντίνοσ Λουμάνης

(Ένας ποιητής από τη Λαύκα που χάθηκε πρόωρα)

Περήφανη οργή

Τα αιώνια καλοκαίρια
με τους λαμπρούς ήλιους
και τα κατάλευκα κρίνα
πυρπολούν τας εκτάσεις
της απροφύλαχτης ψυχής
με το αιώνιο κάλλος τους.
Οι θεοί των πορφυρών δυνάμεων
ξεσπούν σ' επαναστάσεις
και τα υποχωρούντα στρατεύματα
παραδίδονται αναντίστατα
στην προσταγή σου ω Φύση.
Ω! έχω την πιο άπιστη καρδιά
και την πιο περιέργη:

όλα θέλει να τα γνωρίσει
να τ' αγκαλιάσει
και τίποτα δεν καυχιέται
για την τλική της κατάκτηση.
Αρνούμαι και δέχομαι
χωρίς να ξέρω, χωρίς να ρωτώ.
Τ' όμορφο παραμύθι
του γαλάζιου αίματος
παρήλθε στ' αλήθεια
κι αναφωνώ βάνουσα:
την καρδιά σου αρχόντισσα
την αλλάζω
με την καρδιά μιας τοιγγάνας.

(Απόσπασμα)

Κώστας Λύρας

Τα κεραμιδοκάμινα του Φενεού

Στα παλαιότερα χρόνια η Γκούρα και τα άλλα χωριά του Φενεού προμηθεύονταν κεραμιδία για τις οικοδομικές τους ανάγκες από τα κεραμιδοκάμινα του Φενεού που ανήκαν σε Γκουριώτες κεραμιδάδες.

Ένας απ' αυτούς ο μακαρίτης Νικόλας Ταπεινός αρχιμάστορας και καμινιάρης ο ίδιος, μου είχε πριν πολλά χρόνια περιγράψει τα δρώμενα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας των καμινιών. Αυτή του τη μαρτυρία καταθέτω σήμερα εδώ όπως ακριβώς μου την είπε.

Στην τοποθεσία Λιβιάδια κοντά στο ποτάμι, λίγο πιο πάνω από το γεφύρι, ήταν τα κεραμιδοκάμινα. Τα είχαν ο Κωσταντής Τζαΐδας και ο Παναγής Ταπεινός. Κάθε ένας είχε από ένα στρέμμα χωράφι που είχε χόμα παχύ χωρίς πέτρες, που έκανε γι' αυτή τη δουλειά.

Εγώ το καλοκαίρι του 1928 πήγα να δουλέψω στο καμίνι του θείου μου Παναγή Ταπεινού. Εκεί δούλευαν ο Αργύρης Νιάγκος και ο Νικολούλιας. Δίπλα μας στο καμίνι του Τζαΐδα δούλευαν ο Μιχάλης Ι. Λύρας και ο Ανδρέας Ρούσσος. Είχα μεγάλη όρεξη για δουλειά και μεγάλη περιέργεια να μάθω πώς είναι το καμίνι και πώς φτιάχνουν τα κεραμιδία. Πήγα και το άλλο καλοκαίρι του 1929 και δούλεψα κι έμαθα όλη τη δουλειά του καμινιού. Πρώτα έμαθα τη δουλειά του λασπιά, μετά του κόφτη και μετά του ρίχτη.

Η δουλειά του λασπιά ήταν ότι έπαιρνε από το χωράφι χόμα, το έκανε σωρό, του έριχνε νερό, το γύριζε με το ξινάρι και το έκανε αλοιφή. Ύστερα βοήθαγαν το λασπιά δύο εργάτες και με τα φτυάρια ρίχνανε τη λάσπη πιο πέρα, όπου με τα ξινάρια την ανακάτευαν και πάλι και ο λασπιάς την πέταγε και την έκανε σωρό. Από εκεί έκοβε ο λασπιάς ένα ένα κομμάτι και το έβαζε πάνω στο καλούπι που ήταν από λαμαρίνα. Ύστερα το έβαζε στον κόπανο που ήταν όπως το κεραμίδι, και μετά το έπαιρνε ο ρίχτης και το έβαζε με τη σειρά στον ήλιο. Έκοβαν την μια μέρα και τα έβαζαν στη σειρά και την άλλη τα μάζευαν και τα πήγαιναν σε άλλο μέρος. Όταν συμπληρωνόταν η καμινιά, τότε καίγανε το καμίνι.

Τώρα να σου πω πώς ήταν το καμίνι. Το καμίνι είχε ενάμιση μέτρο βάθος, τρία και μισό μέτρα μήκος και ένα και μισό μέτρο πλάτος.

Στην επιφάνεια της γης φτιάχνανε με πλίθρες καμάρες στενές απουκάτου και φαρδιές απου πάνου. Τις καμάρες τις κλειδώναμε απουπάνου με άλλες πλίθρες και κάθε είκοσι πόντους καμάρες, είχαμε και είκοσι πόντους φανούς. Κατόπιν το ισιώναμε απου πάνου. Χτίζαμε γύρω στα ντουβάρια και οι φανοί μέναν ανοιχτοί. Στο φανό βάζαμε ένα κεραμίδι μόνο. Σ' όλο το καμίνι βάζαμε έξι πατόματα κεραμίδια ένα πάνω στο άλλο και οι φανοί ανοι-

Σ.Σ. Ο Κώστας Λύρας από τη Γκούρα, δάσκαλος και λαογράφος της περιοχής του, μας έστειλε όπως την κατέγραψε τη μαρτυρία ενός αρχιμάστορα των καμινιών της Γκούρας, του Νικόλα Ταπεινού, που καθώς λέει ο ίδιος, δούλεψε στα κεραμιδοκάμινα τριάντα τρία ολόκληρα χρόνια, την οποία και δημοσιεύουμε.

χτοί. Βάζαμε έξι χιλιάδες κεραμίδια σε έξι μέρες και μετά το σκεπάζαμε από πάνω με λάσπη. Το ύψος του καμινιού έφτανε στα δυόμισι μέτρα περίπου. Κάτου από την πατωσιά του καμινιού ήταν ο φούρνος. Εκεί ρίχναμε τα ξύλα και βάζαμε φωτιά. Τα ξύλα ήταν κλαδιά από ρείκια, που ήταν αγκαλιές και τις λέγαμε “κλαρί”. Το ρείκι το κόβανε οι εργάτες από τη ρίζα. Το μέρος που κόβανε ρείκια το υποδειχνε ο δασικός κι αυτό ήταν στο Καστανοβούνι και στη Βαγενόλακκα. Για να βγάλουμε μια καμινιά, δηλαδή έξι χιλιάδες κεραμίδια, έπρεπε να καίγαμε οχτακόσιες αγκαλιές ρείκι, κάπου εκατό φορτώματα. Αυτό το κουβάλαγαν με τα ζα οι νέοι και οι νέες του χωριού.

Να σου ειπώ τώρα για το κάψιμο του καμινιού. Το καμίνι το καίγαμε από το βράδυ μέχρι το πρωί κάπου δώδεκα ώρες. Τη νύχτα βλέπαμε καλύτερα το κάψιμο και δεν είχαμε και τον ήλιο να μας πειράζει. Η φωτιά έβγαινε από τους φανούς πάνω και τα κεραμύδια ψήνονταν καλά. Στις πέντε ημέρες ξεσκεπάζαμε το καμίνι, βγάξαμε ψημένα τα κεραμύδια, τα σπιβάζαμε κι ήταν έτοιμα για πούλημα. Το ψημένο κεραμύδι κατά το χόμα που ήταν καμωμένο είχε χρώμα ξανθό ή κόκκινο. Το χτυπάγαμε με το δάχτυλο και κουδούνιζε σαν καμπάνα. Η τιμή τους εκείνη την εποχή ήταν οχτώ δεκάρες μέχρι μία δραχμή το ένα. Εγώ μετά από τρία χρόνια που δούλεψα στο μπάραμπα μου, αγόρασα το διπλανό χωράφι του Πλατή και από το έτος 1932 έκανα δικό μου καμίνι. Αυτό το καμίνι το δούλεψα μερικά χρόνια μαζί με τον Ανδρέα Ρούσο και τον Αναστάση Φρούσιο. Αργότερα ο Αναστάσης έκανε κι εκείνος δικό του καμίνι και μείνανε τα δικά μας καμίνια για τριάντα χρόνια. Εγώ και ο Αναστάσης δουλέψαμε στα καμίνια τριαντατρία χρόνια, από το 1929 μέχρι το 1962. Δυστυχώς δεν είχαμε ΙΚΑ ή ΤΕΒΕ να ασφαλιστούμε και δεν πήραμε σύνταξη από τη δουλειά του καμινιού, αλλά πήραμε από τον ΟΓΑ.

Στα καμίνια δούλεψαν αρκετοί Φενεάτες όπως ο Γιώργης Λύρας, ο Γιώργης Ταπεινός, ο Αποστόλης Καπέλλος από τη Γκούρα, ο Γιώργης Φούγιος από τη Σιβύστα, ο Γιάννης Φούγιος από τα Καλύβια και πολλοί άλλοι που δεν τους θυμάμαι.

Στα καμίνια, εκτός από τα κεραμύδια, φτιάχναμε και κεραμιδογονιές στορογγυλές. Αυτές τις βάζαμε κάτω στο τζάκι στη μεγάλη γωνιά του σπιτιού και πάνω καίγαμε τα ξύλα. Εκεί απάνου ψέναμε το πρόσφορο, τη λειψή μπομποτά, τα ταψιά με το φαί και το φουσκοψομο. Φτιάχναμε ακόμη και πυρότουβλα που τα βάζαμε κάτω στο φούρνο και απάνου ψέναμε τα καρβέλια το ψωμί και τα ταψιά με την ανεβατή μπομποτά. Επίσης φτιάχναμε λιβανιστήρια και αλλά μικροαντικείμενα καθώς και ποτίστρες για να πίνουν οι κότες νερό. Θέλω ακόμη να ειπώ ότι όταν γινότανε το κάψιμο του καμινιού το είχαμε πανηγύρι.

Οι γυναίκες των εργατών στο καμίνι μαγερεύανε καλό φαί, κρέας ή κοτόπουλο, και το φέρονε στο καμίνι μαζί με κρασί. Οι μαστόροι και οι εργάτες έτρωγαν κι έπιναν και εργαζόνταν με κέφι και για να περάσει η νύχτα πείραζε ο ένας τον άλλον με χωρατά και αστεία. Το πανηγύρι του καμινιού έφτανε και μέχρι το χωριό. Πολλοί χωριανοί μας μαζεύονταν στον κάτω “μαχαλά” όπου η φωτιά φαινότανε από εκεί και μικροί μεγάλοι την αγνάντευαν, από του Ζουρούνη τ’ αλώνι. Όλοι ευχόσανε να πετύχει το κάψιμο του καμινιού και να βγουν ψημένα και γερά τα κεραμύδια για να μην πάνε χαμένοι οι κόποι τόσοσ ανθρώπων που δουλεύανε σκληρά κι αποσταμένα στα κεραμιδοκάμια.

Βασίλης Σαορλής

Γ. Επιθεωρητής Δημ. Εκπ/σεως

ΠΑΛΙΑ ΦΕΝΕΑΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Ο "γάμος" του Καρναβαλιού στη Γκούρα

*"Συμπεθεριό ξεκίνησε πέντ' έξι οχτώ νομάτοι,
φορούν τσαρούχια από λαγό και σκούφια από κουνάβι.
- Βγες νύφη κι έρχεται ο γαμπρός, έρχεται να σε πάρει.
- Τι και αν έρχετ' ο γαμπρός και όλοι οι συμπεθέροι;
Ρε μαύρε, ρε κακόμοιρε, που θες και συ γυναίκα,
που χτές ήρθα στο σπίτι σου κι είδα την καταντιά σου,
εκεί είδα γάτες και σκυλιά να γλύφουνε τ' αγγειά σου,
Είχες 'να ξύλινο καυκί κι έτρωγες τις τριφτάδες,
είχες χελωνοκαύκαλο, που έβγανες το στάρι!"*

Με αυτό το ευτράπελο τραγούδι ξεκινούσε το "συμπεθεριό" για να πάει να πάρει τη "νύφη" την Κυριακή της τελευταίας αποκριάς στη Γκούρα, όπου γινόταν ο "γάμος" του Καρναβαλιού. Πρόκειται για ένα αποκριάτικο έθιμο της Γκούρας που γινόταν εκεί προπολεμικά και συνεχίστηκε μέχρι το τέλος περίπου της δεκαετίας του '40, ίσως και λίγο μετά και σιγά σιγά έσβησε κι αυτό μαζί με τόσα άλλα.

Ας παρακολουθήσουμε όμως τα δρώμενα όπως συνέβαιναν στην αναπαράσταση του γάμου "παρωδιά" της σχετικής χριστιανικής ακολουθίας. Τα άτομα που έπαιρναν μέρος ήσαν κατά προτίμηση οι αστείοι, οι πειραχτάρηδες, οι ετοιμόλογοι και οι κωμικοί τύποι του χωριού. Έπρεπε να είναι όλοι τους άντρες και κατά προτίμηση νεαρής ηλικίας. Τα δρώντα πρόσωπα ήταν ο γαμπρός, η νύφη, ο κουμπάρος, ο παπάς, ο μπραζέρης (παράγαμπρος) με τη μπραζέρα (παράνυφη), ο παρακούμπαρος, οι οργανοπαίχτες και τέλος όλο το συμπεθεριό.

Ο γαμπρός ήταν ένας παχουλός μέτριου αναστήματος νέος, ντυμένος παλιάτσος που δεν νόγαιε και πολλά πράγματα. Ένας άλλος νέος όμορφος και μεγαλύτερος λίγο στο ανάστημα απ' το γαμπρό, λυγερόκορμος και υποτίθεται πιο έξυπνος, ήταν η νύφη ντυμένη στα λευκά. Του κουμπάρου τη θέση την έπαιρνε ένας άλλος ψηλός και γεροδεμένος, με αετήσιο βλέμμα και παχιά μουστάκα δηλαδή άντρας με τα ούλα του, ντυμένος φουστανέλας με βαριές πύγκες και ψηλό φέσι. Σαν παπάς φριγούραρε ένας αντάρτης "ιερωμένος", που έκανε όμως το καθήκον του. Ακόμη δυο έφηβοι μικρόσωμοι και ευκίνητοι παράσταναν το μπραζέρι και τη μπραζέρα και μαζί τους ένας ώριμος άντρας τον παρακούμπαρο. Αυτός σαν κακοφτιαγμένος, ήταν το πιο κωμικό πρόσωπο, ενώ όλοι τους ντύνονταν και καμίνονταν ανάλογα με το ρόλο τους.

Το συμπεθεριό και οι οργανοπαίχτες ήσαν επίσης μασκαρεμένοι. Οι νταουλιτζήδες φορούσαν από μια προβιά, ήσαν μουντζουρωμένοι στο πρόσωπο και ρεμπούκλα στο κεφάλι,

1. Το άκουσα από το Σπύρο Καπέλλο, 72 ετών, Γκούρα 1987.

ενώ οι δυο πίσω τους που έπαιζαν την πίπιζα, ήσαν ντυμένοι "κύριοι" με μαύρο κουστούμι, μαύρα γυαλιά και ψαθάκι.

Τα ζώα που χρησιμοποιούσαν ήσαν γαϊδούρια στην πλειονότητά τους, κατάλληλα στολισμένα και μασκαρεμένα, όπως του δραστήριου, μικρόσωμου, λαγοκνηγού Τσιαχαντάρη, συμπεθέρου που το γαϊδουράκι του φορούσε στενόμακρα χρωματιστά χωνιά από χαρτόνι στ' αυτιά, χάντρες, χαϊμαλιά και χάμουρα στο μέτωπο και στο λαιμό, παντελόνια στα μπροστινά και πισινά πόδια με πολλές αποχρώσεις. Του 'ριχνε ένα πλουμιστό τσόλι στο σαμάρι και πηδούσε πάνω, περνούσε τα πόδια του στις σκάλες με τα σπιρούνια κι ήταν έτοιμος για το ξεκίνημα.

Όμως πριν ξεκινήσει η γαμήλια πομπή γινόταν υποτίθεται η "προικολαβή" με την ακόλουθη στιχομυθία μεταξύ των "συμπεθέρων" και της μάνας της νύφης.

"- Τι της δίνεις της κοπέλας και την παντρεύεις θειά Παναγιώταινα;

*- Πέντε γίδες κολοβές,
πέντε κεντητές ποδιές.
Πέντε γίδες με τσοκάνια
πέντε κεντητά φουστάνια.*

- Τι της δίνεις της κοπέλας και την παντρεύεις θειά Παναγιώταινα; επαναλάμβαναν με έμφαση την ερώτηση.

*- Τραχηλιά και άσπρο μπούστο
μια γιδιά γεμάτη μούστο.
Το γκεσέμι απ' τη στάνη
κι ένα τράγινο φουστάνι!²*

απαντούσε εκείνη ναζιάρικα.

Η πομπή ξεκινούσε από την Απάνου και την Πέρα γειτονιά, που 'ναι το ξάγναντο των Ανδρικοπουλείικων αλωνιών, με το τραγούδι που αναφέραμε στην αρχή.

Μπροστά πηγαίνουν οι οργανοπαίχτες, Ξεπλένης και γυφτο-Αντρέας, με σηκωμένες από μπρος και ριγμένες προς τα πίσω τις ρεμπούκλες, πότε χτυπούσαν το νταούλι και πότε ανέμιζαν χαρακτηριστικά και με τέμπο το νταουλόξυλο στον αέρα. Πίσω τους οι καρραμουζοπαίχτες, Γυφτογιάννης και Γυφτομίμης, με φουσκωμένες τις φλέβες του λαιμού τους, που κοκκινίζει μαζί με το πρόσωπό τους, καθώς σφίγγονταν να βγάλουν οι καρραμούζες τους μεγαλύτερο και διαπεραστικότερο ήχο.

Με τους πρώτους ο παρακούμπαρος, με τα καμώματά του και τις άνοστες κινήσεις του πεζοπορώντας, κερνούσε τους συμπεθέρους με την τσότρα που είχε κρεμασμένη στον ώμο του, ενώ ο κουμπάρος σ' απόσταση, πάνω σε ψηλό μαύρο άτι, πληθωρικός κι επιβλητικός, είχε το γενικό πρόσταγμα.

Πίσω η νύφη πάνω στην άσπρη φοράδα, όλο ομορφιά και χάρη, περήφανη και με νάζια, φαινόταν να προσέχει περισσότερο τον κουμπάρο της το φουστανελοφόρο, παρά τον παλιάτσο της. Δίπλα της σε μικρό λευκό αλογάκι η μπραζέρα, κοντά έρχόταν ο γαμπρός καβάλα σ' ένα μουλάρι, που δε χόρταινε να κοιτάζει τη νύφη, πλάι του ο ανοιχτομάτης μπραζέρης πάνω σ' ένα γρήγορο μουλάρι. Κι ακολουθούσε όλο το συμπεθεριό στα ζώα κα-

2. Το άκουσα από το Φώτη Μητρόπουλο, 75 ετών, Γκούρα 1987, που πρωτάκουσε από το Θεοφάνη Αλεξανδρόπουλο. Βλ. Κων. Μ. Λύρα "ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΚΟΥΡΑΣ ΦΕΝΕΟΥ" σελ. 56 και 57.

βάλα, με τον παπά μπροστά που είχε μακριά γενειάδα και βλοσυρό βλέμμα. Θυμιάτιζε δεξιά και αριστερά με το θυμιατό (ένα κονσερβοκούτι τρυπημένο στα πλάγια, κρεμασμένο από αλυσιδίτσες, γεμάτο στάχτη) τον κόσμο που είχε βγει για να δει και να χαρεί τη γαμήλια πομπή.

Η πομπή περνούσε απ' τα Μπεκιαρέϊκα, την Απάνου Βρύση, τα Μπατσάλεικα, τα Ντρουγκιάνικα και έφτανε στην άλλη άκρη του χωριού ως την πλατεία προς το Στενό, κάτω από του Κουτσουβέρι. Σ' αυτό το ξάγναντο χόρευαν για λίγο οι μασκράδες και επέστρεφαν για να καταλήξουν στην αγορά, στην κεντρική πλατεία, όπου θα συντελούνταν το τελετουργικό μέρος του γάμου δηλαδή το "μυστήριο".

Όλος ο κόσμος, μικροί και μεγάλοι κι αυτοί που κατάφταναν απ' τα περίχωρα, παύσαν θέση γύρω στην πλατεία. Οι καβαλλαρέοι άφηναν τα υποζύγια τους στον περίβολο του διπλανού παρεκκλησιού και πεζοί περνούσαν στο κέντρο της πλατείας, στο υπερυψωμένο κυκλικό τσιμεντόστρωτο, όπου τα δρώντα πρόσωπα καταλάμβαναν τις θέσεις τους κι άρχιζε η ιεροτελεστία.

Σταματούσαν τα όργανα κι όλος ο κόσμος για μια στιγμή παράμενε άφωνος. Τότε ακουγόταν βροντερή ή φωνή του παπά, που διάβαζε ευχές, θυμιάτιζε τριγύρω τα νεονύφια και τους παρευρισκόμενους, γεμίζοντάς τους σκόνη από τη στάχτη και πνίγοντάς τους με τον καπνό που σκόρπιζε το θυμιατό. Περνούσε κατόπιν τις βέρες ο παπάς κι αγριοκοίταζε (γιατί τον έβλεπε σαν αντιζήλο) τον κουμπάρο που άλλαζε κατόπιν τα στέφανα στ' αταίριαστο ζευγάρι.

Ο μπραζέρης πρόσεχε τον γαμπρό και τον σκούπιζε, καθώς ιδρώνε και ξιδρώνε, κι η μπραζέρα περιποιόταν τη νύφη. Ο παπάς πρόσφερε με τη μικρή τσότρα κρασί στο γαμπρό και στη νύφη και μετά την πετούσε στον κουμπάρο.

Ακολουθούσε ο "χορός του Ησαΐα" σ' ένα πανδαιμόνιο από τρανταχτά γέλια και ξεφωνητά, μα και από ένα ανελέητο, όχι κουφετοπόλεμο, αλλά από καλαμπόκι και ρεβίθι, σφουροκόπημα των νιόγαμπρων, του παπά, του κουμπάρου και της παρέας.

Με το χαιρετισμό των γονιών, συγγενών και φίλων, οι ασπαζόμενοι φιλοδοξούσαν τη νύφη και το γαμπρό, ο οποίος μάλιστα εισπράττε φιλοδογήματα περισσότερα σε χαστούκια, κατά το έθιμο, από τους φίλους του, ενώ τα όργανα αρχίζουν πάλι να παίζουν.

Άνοιγε ο χορός με πρώτη τη νύφη που την κρατούσε γερά πρώτα ο κουμπάρος και ύστερα ο γαμπρός, η μπραζέρα κι ο μπραζέρης, ενώ ο παρακούμπαρος, με σκέρτσια και καμώματα, περιφερόμενος με τη μεγάλη τσίτσα έδινε να πιουν κρασί. Καθώς ήταν απρόσεχτος κιόλο σε παραπατήματα έπεφτε, δεχόταν σφαλιάρες από τον αυστηρό κουμπάρο, που γλυκοκοίταζε τη νύφη, την πολιορκούσε με το βλέμμα και την συμπεριφορά του.

Με τους μασκαράδες έμπαιναν κι άλλοι κι άλλοι στο χορό, που μεγάλωνε και μεγάλωνε κι αυξάνονταν οι ζυγιές, φούντωνε το γλέντι, αντηχούσε στα γύρω αρχοντόσπιτα η μουσική και τα τραγούδια, τα γέλια και οι φωνές, τα ξεφαντώματα μικρών και μεγάλων, μαζί μ' εκείνα τα χλιμντρίσματα των ανυμπομονούντων δεμένων αλόγων και τα γκαρίσματα των γαιδάρων.

Όταν νύχτωνε για τα καλά, τότε διαλυόταν ο χορός, σχηματιζόταν πάλι η πομπή, φωταγωγημένη όμως, με τ' αναμμένα κλεφτοφάναρα δεμένα στις ουρές των ζώων και μ' ένα μεγάλο φανό στο μέτωπο του πρώτου, γινόταν περισσότερο φαντασμαγορική η παρουσία της στους δρόμους, για να καταλήξει πάλι, με ζουρνάδες και νταούλια, στ' αλώνια, απ' όπου ξεκίνησε και να διαλυθεί. Και οι ευχές έδιναν κι έπερναν. "Άντε και του χρόνου πάλι".

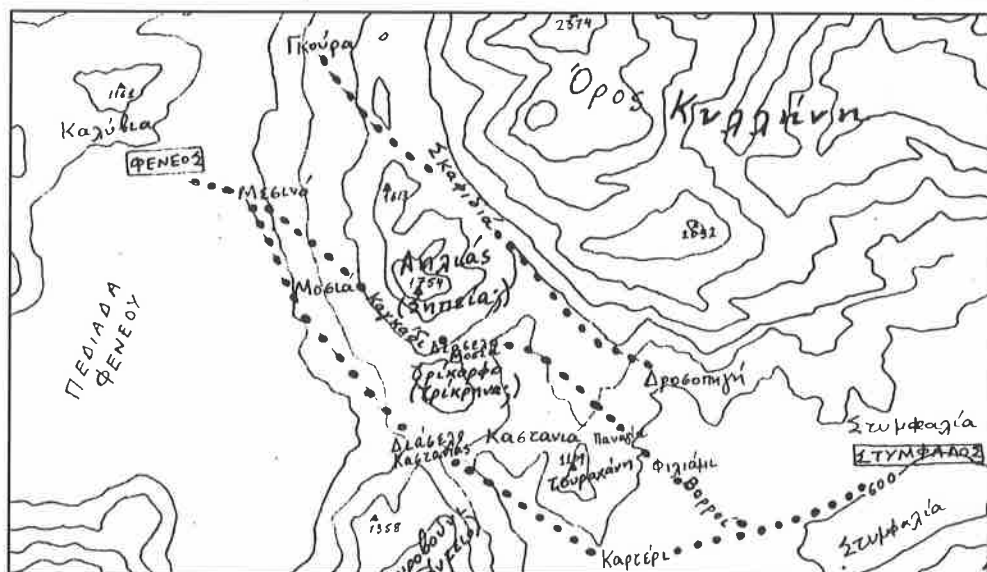
Οι ροδιές στη θέση Φιλιάμη της περιοχής Δροσοπηγής (Μπάσι)

Γιάννης Λώλος
Αρχαιολόγος

**Από την
Στυμφαλία
στο
Φενεό:
αρχαίοι δρόμοι
και
νεότερα μονοπάτια**

Η αφορμή για να ασχοληθώ με τα περάσματα από την Στυμφαλία στο Φενεό ήταν μια συζήτηση που έκανα με τον Μπασιώτη φίλο μου και συνεργάτη στην ανασκαφή της αρχαίας Στυμφάλου Κώστα Μιχαλόπουλο. Ο Κώστας θυμόταν ότι, όταν ήταν παιδί και πήγαινε από το Καρτέρι στη Δροσοπηγή, είχε δει στο Φιλιάμι, κατά μήκος του μονοπατιού, ροδιές από κάρρα, αυλακίες δηλαδή, χαραγμένες στο βραχώδες έδαφος. Έτσι, ένα απόγευμα μετά την ανασκαφή, πήγαμε επιτόπου και παρότι το μονοπάτι έχει σχεδόν κλείσει από τα πουρνάρια καταφέραμε να βρούμε τις αρματοροχίες, όπως είναι ο αρχαίος όρος τους. Κρίνοντας από το βάθος τους κατάλαβα ότι ήταν τεχνητές, είχαν δηλαδή χαρακτηί επίτηδες και δεν είχαν απλά δημιουργηθεί από τη διέλευση των κάρρων. Βρισκόμασταν δηλαδή ενώπιον μιας αρχαίας αμαξιτής οδού κατασκευασμένης την εποχή που οι πόλεις της Στυμφάλου και του Φενεού ήκμαζαν, δηλαδή κατά την πρώτη χιλιετηρίδα προ Χριστού. Από που όμως ερχόταν ο δρόμος και που κατέληγε; Σώζονται και αλλού κομμάτια του; Ήταν η μοναδική αρχαία οδός στην ευρύτερη περιοχή; Μήπως αναφέρεται πουθενά στους αρχαίους αλλά και νεώτερους συγγραφείς και περιηγητές; Για να απαντήσω στα ερωτήματα αυτά περιδιάβηκα τον τόπο, συζήτησα με ντόπιους, και μελέτησα αναφορές παλιών περιηγητών αρχίζοντας από τον αρχαιότερο, τον Πausανία.

Καθόσο μπορούμε να γνωρίζουμε, ο Pausanias ήρθε στη Στύμφαλο από το Φενεό, και αναφέρει δρόμο παρά το Γερρόντειον όρος, το οποίο ήταν το σύνορο Στυμφαλίας και Φενεού. Προχωρώντας στα αριστερά του Γερροντείου είδε τα Φενεατικά όρη των Τρικρήνων, και όχι μακριά αυτών το βουνό της Σηπίας, όπου και ο τάφος του Αίπυτου (8.16.1-2). Η ταύτιση των βουνών αυτών δεν είναι εύκολη, αλλά το πιθανότερο είναι ότι

Περάσματα από τη Στυμφαλία στο Φενεό
(Σχεδιάγραμμα με υπόβαθρο χάρτη της Γ.Υ.Σ. Κλίμακα 1: 100.000)

το Γερόντιο είναι το σημερινό Μαυροβούνι και τα Τρίκρηνα το σημερινό Τρίκορφο. Όσο για τη Σηπία, όπου και ο τάφος του Αίλυτου, κατά μία εκδοχή αυτή είναι ο σημερινός Αηλιάς, μεταξύ Σκαφιδιάς και Τρικόρφου, αλλά και άλλα υψώματα έχουν κατά καιρούς προταθεί.¹ Το σημαντικό για μας είναι ότι ο δρόμος που αναφέρει και ίσως ακολούθησε ο Πανσανίας πρέπει να συμπίπτει με αυτόν που οδηγεί από την ανατολική πλευρά της πεδιάδας του Φενεού στο διάσελο της Καστανιάς και στη συνέχεια στο Καρτέρι και τη Στυμφαλία. Αυτό τον δρόμο ακολούθησαν και οι Ευρωπαίοι περιηγητές του 18ου και 19ου αιώνα: οι Άγγλοι Γκελ (Gell), Ντόντγουελ (Dodwell), Λίκ (Leake), και Κλαρκ (Clark), οι Γάλλοι Πουκεβίλ (Pouqueville) και Αλντενοβέν (Aldenhoven), οι Γερμανοί Κούρτιους (Curtius), Βέλκερ (Welcker) και Βίσερ (Vischer).² Κάποιοι απ' αυτούς μας δίνουν άκρως ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή και τους κατοίκους της, αλλά το πολύτιμο αυτό υλικό θα μας απασχολήσει μια άλλη φορά. Εδώ θα μείνουμε σ' αυτά που έχουν να μας πουν για την πορεία τους από τη Στυμφαλία στο Φενεό.³ Ο Γκελ (Gell), που ήρθε από το Φενεό στη Στυμφαλία, γράφει:

"Ο δρόμος περνά μέσα από τη Μοσιά, όπου υπάρχει μια ωραία πηγή και ανεβαίνει

1. Δες Κ.Α. Γαλάνη, *Η Στυμφαλία: Ιστορική μελέτη* (Άργος 1901) σελ. 33; J.G. Frazer, *Pausanias's Description of Greece*, vol. IV (London 1898), pp. 243-244. Αντίθετα ο Παπαχατζής πιστεύει ότι ο Αηλιάς ήταν το Γερόντιο, χωρίς όμως να προβάλει πειστικά επιχειρήματα (Ν.Δ. Παπαχατζής, *Πανσανίου Ελλάδος Περιήγησις: Αχαϊκά και Αρκαδικά* (Αθήνα 1980) σελ. 238. Σημειωτέον ότι στους χάρτες της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού "Γερόντιον" ονομάζεται ολόκληρο το ύψωμα που περιλαμβάνει τον Αηλιά και το Βουνάκι στα βόρεια του. Πόθεν η Γ.Υ.Σ. άντλησε την συγκεκριμένη πληροφορία;

στο διάσελο, περίπου δύο ώρες δρόμο από το Φονιά. Ένας τύμβος ίσως σημειώνει το πεδίο μίας των μαχών που περιγράφει ο Πολύβιος· και στην κορυφή έφθασα σ' ένα δάσος από πεύκα, όχι μακριά από το χιονισμένο μέρος. Εδώ η θέα απλωνόταν από τη μια μεριά στην πεδιάδα του Φονιά, κι από την άλλη μεριά στην κοιλάδα της Στυμφάλου, ή Ζαρακά· και ο μεγάλος όγκος της Ζήριας φάνηκε στο βορρά σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Σ' ένα ύψωμα του λόφου παρατηρούμε το χωριό της Καστανιάς. Η κάθοδος παρουσιάζει, ως συνήθως, σημάδια του οχυρωματικού της τείχους, και στον πάτο ήταν ένα χάνι αποκαλούμενο Μούρα, ίσως κτισμένο από ένα Τούρκο ονόματι Μουράτ. Σ' ένα βραχώδη λόφο στα δεξιά του δρομου υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός σπηλιών σε ασβεστόλιθο, οι οποίες μπορεί να είχαν χρησιμοποιηθεί ως τάφοι· και στο πιο επίπεδο μέρος της πεδιάδας ο δρόμος είναι κατασκευασμένος παρόμοια με το Ηράκλειο έργο του Φενεού, και στρίβει δεξιά από τα ερείπια ενός ναού δια μέσου μιας χαμηλής ελώδους εκτάσεως. Δεν έχω αμφιβολία ότι αυτό το έργο που είτε αποκαλείτο Ηράκλειο, είτε ήταν απομίμηση του έργου στο Φενεό, σχημάτιζε έναν εξαιρετικό δρόμο και περιόριζε σε κάποιο βαθμό τη λίμνη, εκτός του ότι ανύψωνε το επίπεδο του έλους με το να συγκρατεί τα ιζήματα που έφεραν οι χείμαρροι από τα βουνά. Περισσότερο από μισή ώρα πέρασε διασχίζοντας την πεδιάδα πάνω σ' αυτό τον υπερυψωμένο δρόμο... Κάπου στο μέσο της διαδρομής είναι ένα κανάλι, το οποίο τρέχει με ταχύτητα σε ευθεία και τεχνητή πορεία. Στην κοιλάδα δεξιά είδα ένα χωριό που λέγεται Λαύκα, και στους πρόποδες της Ζήριας ένα άλλο ονόματι Μπάσι. - Στα όρια της λίμνης της Στυμφάλου, τώρα Ζαρακά, ήταν τα προφανή ερείπια αρχαίων κτισμάτων, ... " (σελ. 380-382).

Ο **Κούρτιους** (Curtius), ένας από τους σημαντικότερους αρχαιογνώστες του 19ου αιώνα, ακολούθησε τον ίδιο δρόμο κάποιες δεκαετίες αργότερα. Ας τον ακούσουμε:

"Πάνω από το διάσελο μεταξύ των Τρικρήνων και του Γεροντείου κατεβαίνουμε ένα πολύ ελικοειδές μονοπάτι προς τη κοιλάδα της Στυμφαλίας, η οποία μοιάζει κάπως με τη πεδιάδα του Φενεού. Οι Καστανιώτες, των οποίων το χωριό κείται στα αριστερά του βουνού, δούλευαν ένα χάνι στο πέρασμα από το οποίο περνούσαν οι δρόμοι από την Κόρινθο και το Άργος προς την δυτική Αρκαδία... Καθώς κατεβαίνει κανείς διακρίνει απομεινάρια ενός τείχους, το οποίο ασφάλιζε τα σύνορα Στυμφάλου και Φενεού, και στα δεξιά του δρόμου, σπηλιές, οι οποίες κάποτε χρησίμευαν ως τάφοι" (σελ. 200-201).

Ο **Πουκβεβίλ** (Pouqueville) ακολούθησε αντίστροφη πορεία και κατευθυνόμενος προς το διάσελο της Καστανιάς διηγείται:

"Σύντομα φθάσαμε σ' ένα ορμητικό ποτάμι, .. και έπρεπε να το διαβούμε για να φθά-

2 W.Gell, *Itinerary of the Morea* (London, 1817). E. Dodwell, *A Classical and Topographical Tour through Greece*, vol 2 (London, 1819). W.M.Leake, *Travels in the Morea*, vol. 3 (London, 1830). W.G. Clark, *Peloponnesus: Notes of Study and Travel* (London, 1858), F.C. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, vol 4 (Paris, 1826); F. Aldenhoven, *Itinéraire descriptif de l' Attique et du Peloponnèse* (Paris, 1885). (Basel, 1857). E. Welcker, *Tagebuch einer griechischen Reise* (1865). Τα απομνημονεύματα των περισσότερων περιηγητών βρίσκονται στην Γεννάδειο βιβλιοθήκη, όπως και στην βιβλιοθήκη της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής.

3. Οι μεταφράσεις είναι δικές μου.

σοιμε σ' ένα χάνι απελπιστικά ανθυγιεινό, όπου άνθρωποι και ζώα έμεναν φίρδη - μίγδη. Όπως εγκατασταθήκαμε στη ρίζα ενός δένδρου στην πόρτα της εισόδου, με έκπληξη αντίκρισα μπροστά μας, τρεις πηγές που αναβλύζουν σ' όλες τις εποχές από τη βάση του βουνού της Σηπιάς και που οι χωρικοί ονομάζουν Τριμάτια. Μου ήταν αδύνατο να μην αναγνωρίσω τα Τρίκρηνα, στα οποία πίστευαν ότι οι Νύμφες έλουσαν τον νεογέννητο Ερμή... Αναχωρήσαμε γύρω στις 2 το απόγευμα, ανεβαίνοντας το φαράγγι της Καστανιάς. Πιθανόν να περνούσαμε τα βουνά όπου ο Απόλλωνας έβασκε τα αθάνατα βόδια του, που έκλεψε ο Ερμής. Τα σύννεφα μαζεύονταν, και όλα προαναείγγελαν μπόρα, όταν μετά από 38 λεπτά περπάτημα, φθάσαμε το ψηλό μέρος του Γεροντείου ονομαζόμενο διάσελο της Καστανιάς. Είχαμε στα δεξιά μας το χωριό της Καστανιάς, το οποίο βρίσκεται στο μέσο ενός δάσους από έλατα και καστανιές και έμαθα ότι αυτή η περιοχή ήταν, όπως άλλοτε, γεμάτη από λύκους, αγριόχοιρους κι ένα σεβαστό αριθμό άλλων άγριων θηρίων.

Ήμασταν στο άκρο της Στυμφαλίας, η οποία δεν περιλαμβάνει περισσότερους από 1075 κατοίκους Ελληνικής ράτσας, μοιρασμένους σε 4 χωριά. Αρχίσαμε να νοιώθουμε κάτι σαν αναταραχή, αλλά μόλις βρήκαμε καταφύγιο σ' ένα δάσος από έλατα ηρεμήσαμε. Τα σύννεφα υψώνονταν και ο ήλιος, που έλαμψε για μια στιγμή, μας άφησε να δούμε στα πόδια μας τη χαμογελαστή πεδιάδα του Φονιά. Για να κατέβουμε ακολουθήσαμε την πλαγιά του Γεροντείου ή Ζήριας [sic], που είναι καλυμμένη από έλατα και πεύκα, μέχρι εκεί που ξεκινούν οι καλλιέργειες. Έχοντας καλύψει αυτή την απόσταση, διασχίσαμε το χωριό της Μοσιάς, αφήνοντας στα δεξιά μας ένα τσιφλίκι, ή ξευγολατειό, το οποίο ανήκε στον Κιαμής μπέη. Μόλις είχαμε μπει στα καλλιεργημένα χωράφια, όταν διέκρινα 3 μίλια στα βόρεια-βορειοδυτικά το χωριουδάκι της Γκούρας, το οποίο αποτελεί το σύνορο των περιφερειών της Κορίνθου, Βοστίτσας και Καλαβρύτων.

Σύντομα φθάσαμε στον πάτο της πεδιάδας του Φονιά, έκταση καλυμμένη από αμπέλια..."(σελ. 323-325).

Ο Λίκ (Leake), που επάξια θεωρείται ο σημαντικότερος των περιηγητών, μας άφησε μία οπωσδήποτε πιο τεκμηριωμένη αναφορά: Αφού πέρασε το λόφο της Αγίας Τριάδας βόρεια της Λαύκας, και αναφέρει το "Ελληνικό" τείχος του, συνέχισε προς το Γερόντειο:

"Εδώ είναι ένα χάνι, κτισμένο από τους κατοίκους της Καστανιάς για να κρατούν τους ταξιδιώτες έξω από το χωριό τους· γιατί το πέρασμα είναι πάνω σ' ένα δρόμο μεγάλης κίνησης, ο οποίος οδηγεί από το Ναύπλιο, το Άργος και την Κόρινθο στον Φονιά, τα Καλάβρυτα και την Πάτρα. Οι δύο δρόμοι από το Άργος και την Κόρινθο ενώνονται στη πεδιάδα του Φλιούντα, και από 'κει οδηγούν διά μέσου της Στυμφάλου στη Καστανιά. Στις 11.45 στα 3/4 της ανόδου, αφήνουμε το δρόμο στα δεξιά και στις 11.55 φθάνουμε στη Καστανιά...Αφήνω την Καστανιά στις μία και μισή, επιστρέφω στο βασικό δρόμο, και στις 11.48 φθάνω στη κορφή του περάσματος, το οποίο επιτρέπει μια ωραία θέα της πεδιάδας του Φονιά. Προχωρώντας στις 2.15 κατεβαίνουμε τη δυτική όψη του Γεροντείου πλάγια, με κατεύθυνση την πόλη του Φονιά. ...Τα Τρίκρηνα φαίνεται ότι ήταν στη κορφή της οροσειράς πιο βόρεια ...Η Σηπία φαίνεται ότι ήταν η ψηλή κορφή που ορθώνεται απότομα από την πεδιάδα του Φονιά, ανατολικά αυτής της πόλης και βόρεια της Καστανιάς.

Σταματάμε για πέντε λεπτά στην κάθοδο του βουνού, και, στις 3.15, φθάνουμε σ'

ένα τσιφλίκι το οποίο ανήκει στον Νουρή μπέη της Κορίνθου, και το οποίο αποτελείται από είκοσι ή τριάντα σπίτια, μ' ένα μεγάλο λευκό πύργο. Υπάρχει και δεύτερος παρόμοιος ενάμισι μίλι βορειότερα, στην πλευρά του βουνού, και επίσης δύο άλλοι, μικρότεροι, ακόμα βορειότερα στην ίδια κατεύθυνση. Στις 3.20 μπαίνουμε στη πεδιάδα ..." (σελ. 115-117).

Ο Κλάρκ (Clark) επισκέφθηκε την περιοχή αρκετές δεκαετίες αργότερα, όταν το χάνι είχε πια εγκαταλειφθεί:

"Φεύγοντας από τον Φονιά στις 8.30, 13 του Μαΐου, ιππεύσαμε ανατολικά κατά μήκος της άκρης της λίμνης, και διασχίζοντας τον Αροάνιο ποταμό, τώρα ένα ρεματάκι, γυρίσαμε προς νότον έχοντας πάντα τη λίμνη κοντά στα δεξιά μας. Περάσαμε δύο εγκαταλελειμμένα σπίτια, που έφεραν ακόμα το όνομα ενός παλιού ιδιοκτήτη τους, "Κιαμής μπέη". Σύντομα γυρίζοντας στα αριστερά, ανεβαίνουμε τους λόφους και φθάνουμε σ' ένα χωριό γνωστό με το μη ασύνηθες όνομα Καστανιά, στις 12 παρά τέταρτο. Είχαμε ιππεύσει πολύ αργά, τα καημένα άλογα μην έχοντας τίποτ' άλλο να φάνε την προηγούμενη από πράσινο ινδικό καλαμπόκι.

Ξανακαβαλώντας τα άλογα στις 2, κατεβαίνουμε ένα απότομο μονοπάτι σ' ένα ερηπωμένο χάνι, απόπου ο δρόμος προχωρεί σε ίσομα μέχρι τη Στυμφαλία λίμνη. Όπως στον Φονιά που περιμέναμε να δούμε έλος και βρήκαμε λίμνη, έτσι και στη Στύμφαλο περιμέναμε λίμνη και βρήκαμε χωράφι. Γνωρίζοντας και πιστεύοντας στην ύπαρξη της Στυμφαλίας λίμνης από την παδική ηλικία, απογοητευτήκαμε βλέποντάς την καλλιεργημένη" (σελ. 819).

Η ελώδης έκταση που είδε ο Γκελ πρέπει να ήταν η αποκαλούμενη στις μέρες μας Πνιγούρα, μιά άλλοτε βαλτώδης περιοχή μετά το Καρτέρι καθώς πάμε για Στυμφαλία και πριν τη διασταύρωση προς Δροσοπηγή. Στο χάνι που σχεδόν όλοι οι περιηγητές αναφέρουν κατοικούσε στις αρχές του 20ου αιώνα η οικογένεια Καλαμπάκα, κι έτσι έμεινε γνωστό ως Χάνι του Καλαμπάκα. Τα χαλάσματά του φαίνονται ακόμα περί τα 150μ. μετά τη γέφυρα του Καρτερίου καθώς πάμε για Καστανιά και στα δεξιά του δρόμου. Από το Χάνι μέχρι το διάσελο της Καστανιάς ο παλιός δρόμος έχει σχεδόν καταστραφεί από διανοίξεις με εκσκαφέα, και μόνο ένα μικρό τμήμα του μονοπατιού σώζεται σήμερα. Το τείχος κατά μήκος του, που αναφέρει ο Γκελ, εγώ δεν μπόρεσα να βρω, αλλά ούτε και οι ντόπιοι που ρώτησα θυμούνται να υπήρχε. Όσο για τις σπηλιές για τις οποίες μιλά ο ίδιος περιηγητής, αυτές πρέπει να είναι οι σπηλιές που διακρίνονται σε κόψιμο της βορειοανατολικής πλαγιάς του Μαυροβουνίου, πολύ ψηλότερα του δρόμου. Δύο απ' αυτές είναι ακόμα γνωστές με το όνομα των παλιών ενοίκων τους, Παπανίκα και Μπαλτασαίων. Από το διάσελο μέχρι το Μεσινό, ο παλιός δρόμος πήγαινε λίγο χαμηλότερα από τη σημερινή άσφαλτο. Χαρακτηριστικό είναι ότι ούτε οι περιηγητές, ούτε οι ντόπιοι που ρώτησα θυμούνται αρματροχιές, ροδιές δηλαδή από κάρα της αρχαίας εποχής, κατά μήκος του παλιού δρόμου. Κι ο ίδιος που περπάτησα το σωζόμενο τμήμα δεν παρατήρησα τίποτα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος δρόμος δεν υπήρχε στην αρχαιότητα, και το πιο πιθανό είναι ότι τα αρχαία ίχνη έχουν αλλού καταστραφεί και αλλού διαβρωθεί λόγω της σαθρότητας του εδάφους.

Αντίθετα στο Φιλιάμι ο αρχαίος δρόμος άφησε ανεξίτηλα τα ίχνη του-κι ως μην ανα-

Πέρασμα από το Διάσελο Καστανιάς προς Καρτέρι - Στυμφαλία

φέρεται από κανέναν από τους περιηγητές - και ακριβώς εκεί συμβάδιζε με το νεότερο μονοπάτι από το Καρτέρι στη Δροσοπηγή και το Καγκάδι. Φαίνεται κατά διαστήματα σε συνολικό μήκος περίπου 30 μέτρων, και μόνο σ' ένα σημείο διακρίνονται και οι δυο αρματροχιές. Το μετατρόχιό τους, η εγκάρσια δηλαδή απόσταση μεταξύ τους, είναι 1.43 μ., το βάθος της αρματροχιάς κυμαίνεται μεταξύ 10 και 15 εκ., ενώ το πλάτος της μεταξύ 6 και 8 εκ. Ο αρχαίος δρόμος συνεχίζει νότια προς Βορρούς όπου και πάλι διακρίνονται αρματροχιές, αλλά το μέρος έχει τόσο λογγώσει που η φωτογράφησή τους είναι αδύνατη. Στην αντίθετη κατεύθυνση συνέχιζε προς Παναγία, Νταούλιζα, διάσελο Μοσιά και Καγκάδι για να "πέσει" στη πεδιάδα του Φενεού παρά το Μεσινό. Ροδιές σώζονται κατά παράδοση νότια της Παναγίας, και στο διάσελο Μοσιάς μεταξύ του Τρικόρφου και του Αηλιά. Στο διάσελο ανέβηκα παρέα με τον Γιώργο Δαλαβάγκα και τον γιό του Χρήστο αλλά δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε τις αρματροχιές. Είναι πιθανόν αυτές να έχουν καταστραφεί από τη διάνοιξη παραπλεύρως αγροτικού δρόμου. Τη συνολική πορεία της αρχαίας οδού, από νοτιοανατολικά σε βορειοδυτικά, ακολούθησε στο μεγαλύτερο της μέρος και νεώτερο μονοπάτι που συνέδεε την Στυμφαλία με τη Φενεατική, και ασφαλώς πρόκειται για βασική, ίσως την κυρία αμαξήλατη οδό που συνέδεε τη Στύμφαλο με το Φενεό.

Παρουσιάζει δε δύο πλεονεκτήματα έναντι της οδού που περνούσε από το διάσελο της Καστανιάς: (1) στέρεο έδαφος, και (2) ηπιότερες κλίσεις. Πράγματι, με το να παρεκκλίνει δεξιά προς Βορρούς απέφυγε τη διάβαση χειμάρρων και το βαλτώδες τμήμα ανατολικά από το σημερινό Καρτέρι. Επίσης, ο δρόμος ανεβαίνοντας από το χάνι στο διάσελο της Καστανιάς, μια απόσταση περίπου 2 χιλιομέτρων, ανέβαινε από τα 600 στα 1100 μέτρα παρουσιάζοντας μία κλίση που άγγιζε το 25%. Αν και παρόμοιες κλίσεις απαντώνται, έστω και σπάνια, σε αρχαίους δρόμους, παρουσιάζαν οπωσδήποτε μεγάλες δυσκολίες για τις άμαξες της εποχής. Αντίθετα η άνοδος στο διάσελο

Σκαφιδιά. Πέρασμα από τη Δροσοπηγή (Μπάσι) προς το Φενεό

της Μοσιάς από τους Βορρούς και η κάθοδος από το Καγκάδι ήταν πολύ ομαλότερες εφόσον η κλίση τους δεν υπερέβαινε το 10%. Με άλλα λόγια, στην αρχαιότητα πρέπει να προτιμούσαν την αμαξιτή οδό από το διάσελο της Μοσιάς παρά αυτήν από το διάσελο της Καστανιάς. Σημειώτεον ότι οι δύο δεν διέφεραν χιλιομετρικά - το μήκος τους ήταν περίπου 12 χλμ.

Ο τρίτος και τελευταίος τρόπος επικοινωνίας των δύο πεδιάδων είναι το πέρασμα της Σκαφιδιάς, ανάμεσα στον Αηλιά και τη Ζήρεια. Το μονοπάτι - τώρα αγροτικός δρόμος - ανεβαίνει από τη Δροσοπηγή στη Νταούλιζα και τη Σκαφιδιά και πέφτει στη Γκούρα. Χρησιμοποιείται ακόμα για να πάει κανείς σύντομα από τα χωριά της Στυμφαλίας στη Γκούρα και στο βόρειο άκρο της Φενεατικής παρακάμπτοντας τη Καστανιά, τη Μοσιά και το Μεσινό. Επίσης χρησιμοποιούνταν κατά κόρον από τους τσοπάνηδες εφόσον η Σκαφιδιά είναι καλός βοσκότοπος. Είναι αμφίβολον όμως εάν το μονοπάτι αυτό διαδέχθηκε αρχαία αμαξιτή οδό. Αφενός δεν έχουν αναφερθεί αρματορχιές κατά μήκος του, αφετέρου η πορεία του δύσκολα θα μπορούσε να εξυπηρετήσει την επικοινωνία Στυμφάλου και Φενεού γιατί θα ήταν κατά πολύ μακρύτερη των οδών που αναφέραμε παραπάνω. Πιο πιθανή είναι η χρήση του στην αρχαιότητα ως κτηνοτροφικής ατραπού, δεδομένου ότι η κτηνοτροφία αποτελούσε για τις πόλεις αυτές το πρωταρχικό μέσο διαβίωσης.

Τελειώνοντας αυτό το άρθρο θα ήθελα να ονομάσω αυτούς που με βοήθησαν να το γράψω: τους Κώστα Μιχαλόπουλο και Σπύρο Δερβεντζή από τη Δροσοπηγή· τον Κώστα Καρατζά από το Καρτέρι· τους Γιώργο και Χρήστο Δαλαβάγκα, Βαγγέλη Κονταργύρη και Μπάμπη Καλύβα από τη Καστανιά· τους ευχαριστώ όλους θερμά.

Το όρος Κυλλήνη και η λίμνη Στυμφαλία. (Φωτογραφία Κώστα Καλιακούδα)

Αναστάσιος Στέφος

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων

Το όρος Κυλλήνη στους Ομηρικούς ύμνους

Η Κυλλήνη, το υψηλότερο (2.376), μετά τον Ταΰγετο, όρος της Πελοποννήσου, κατάφυτο από ωραιότατα δάση ελάτων και πεύκων, βρίσκεται στο νομό Κορινθίας, εκτείνεται βορειοανατολικά της Αρκαδίας - ανατολικά των Αροανίων ορέων (Χελμού) και βόρεια του Ολιγύρτου (Σκίπεζα) και δεσπόζει στην κοιλάδα της Στυμφαλίας με την ομώνυμη λίμνη και στο υψίπεδο του Φενεού, όπου άλλοτε υπήρχε εκεί η λίμνη Φενεού.

Από τις γύρω περιοχές της Κυλλήνης Αρκάδες συνοίκισαν την ομώνυμη πόλη της αρχαίας Ηλείας, επίγειο της Ήλιδος, όπου μετέφεραν και τη λατρεία του Ερμή, του Ασκληπιού και της Αφροδίτης.

Η ονομασία του όρους οφείλεται, κατά την παράδοση¹, στον Κυλλήνα, γιο του Αρκαδίου Ελάτου ή στη νύμφη Κυλλήνη ή στη μαία του Ερμή Κυλληνία, ενώ η σημερινή ονομασία Ζήρ(ε)ια προέρχεται από σλαβική ρίζα που σημαίνει βαλανίδι.

Οι Αρχαίοι πίστευαν πως στον τόπο αυτό γεννήθηκε ο Ερμής και στην υψηλότερη κορυφή του υπήρχε, κατά τον Πausανία², ναός του θεού. Ο Ερμής, σύμφωνα με τη μυθική παράδοση, γεννήθηκε από τη Μαία (ή Μαιάδα), κόρη του Άτλαντα, σ' ένα βαθύσκιο άντρο της Κυλλήνης, λίκνο του θεού, απ' όπου και η επίκληση *Κυλλήνιος*, (επίθετο αρκετά συνηθισμένο), *Κυλληναίος* και *Κυλλάνας ανάσσων*. Σ' ένα σπήλαιο του βουνού ευρέθησαν αξιόλογα αρχαία αντικείμενα, ιδίως πήλινα αγγεία, που πιστοποιούν την τέλεση εορτών, ενώ ένας όρθιος φαλλός³, σύμβολο γονιμότητας, ως έμβλημα του φαλοφόρου θεού, μαρτυρεί την παλαιότητα της λατρείας του.

Στις υπόγειες της Κυλλήνης βρίσκεται η λιμνη Στυμφαλία και η αρχαία πόλη Στύμφαλος⁴ - με ιερό και άγαλμα της Αρτέμιδος-, που ιδρύθηκε από τον επώνυμο ήρωα Στύμφαλο, γιο του Ελάτου και εγγονό του Αρκαδός.

Η πρώτη μινεία της Κυλλήνης γίνεται στον Όμηρο, στο Β της Ιλιάδος⁵ (Νεῶν Κατάλογος), όπου αναφέρεται ότι σ' αυτούς που είχαν την Αρκαδία, κάτω από το ψηλό βουνό της Κυλλήνης (*ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπύ*), στον τύμβο του Αιτύτου (*Αἰπύτιον παρὰ τύμ-*

βον), όπου ζουν άντρες που πολεμούν από κοντά (*ἀγχιμαχῆται*) και σ' αυτούς που ζουν στο Φενεό και είχαν τη Στύμφαλο και κατοικούσαν στην Παρρασία, αρχηγός ήταν ο βασιλιάς Αγαπήνωρ, γιος του Αγκαίου, που πήρε μέρος στον τρωικό πόλεμο με εξήντα πλοία.

Εξάλλου, στη ραψωδία ω⁶ της *Οδύσσειας* (*Μικρή Νέκυια*), ο ποιητής παρουσιάζει τον Κυλλήνιο Ερμή, ως ψυχαγωγό και ηγεμόνα των ψυχών (νεκροπομπό), να καλεί τις ψυχές των σκοτωμένων μνηστήρων και να τις οδηγεί με το μαγικό του ραβδί στους μονχλιασμένους δρόμους (*κατ' εὐρώεντα κέλευθα*) του Άδη και στον *ἀσφοδελόν λειμῶνα*.

Ἐρμῆς δέ ψυχάς Κυλλήνιος ἐξεκαλεῖτο ἀνδρῶν μνηστήρων...

Σ' ένα απόσπασμα του Ησιόδου⁷ γίνεται λόγος για τη γέννηση του Ερμή στην Κυλλήνη, *Κυλλήνης ἐν ὄρεσσι θεῶν κήρυκα τέχ' Ἐρμῆν (Μαῖα)*, ενώ στον VI *Ολυμπιόνικο*⁸ του Πινδάρου μνημονεύεται ότι, ο κήρυξ των θεών και προστάτης των αγώνων (*ἐναγώνιος*) Ερμής εισακούει τις ικεσίες των Στυμφάλιων ανδρῶν, που κατοικούν στους πρόποδες της Κυλλήνης (*ὑπὸ Κυλλήνης ὄροις*) και τον τιμούν με πολλές και ιερές θυσίες.

Με την επίκληση του Ερμή, άρχοντα της Κυλλήνης, -αρχίζει το απόσπασμα του Αλκαίου⁹ - που τον γέννησε η Μαῖα, αφού ήρθε σε ερωτική σχέση, στο βουνό, με τον άνακτα Δία:

*Χαῖρε, Κυλλάνας ὁ μέδεις, σέ γάρ μοι
θῆμος ὕμνην, τόν κορύφαισιν ἀγαῖς
Μαῖα γέννατο Κρονίδα μίγαισα παμβασίληϊ.*

Τέλος, στον *Οιδίποδα Τύρανο* του Σοφοκλή, στο Γ' Στάσιμο¹⁰, ο Χορός υποθέτει με τη φαντασία του ότι ο Οιδίπους είναι γέννημα του θεού Πάνα ή του Λοξία Απόλλωνα ή του Ερμή, άνακτα της Κυλλήνης (*ὁ Κυλλάνας ἀνάσων, 1104*) που ενωθήκε με κάποια νυμφη στον Κιθαιρώνα, ενώ στο Β' Στάσιμο¹¹ του *Αἴαντα*, ο Χορός περιχαρής απευθύνεται στον Πάνα και τον καλεί να φανερωθεί πέρα από τη θάλασσα και από της Κυλλήνης την τραχιά, χιονοδαρμένη ράχη. *Κυλλάνας χιονοκτίπτου πετραίας ἀπὸ δειράδος, 695-6*.

Η Κυλλήνη και το επίθετο Κυλλήνιος κατέχουν σημαντική θέση τους *Ὀμηρικούς Ὕμνους*, ιδιαίτερα στους αντίστοιχους για τον Ερμή.

Οι *Ὀμηρικοί Ὕμνοι*¹² (34 ποιήματα, ανισομερή, σε δακτυλικό εξάμετρο) του 7ου ως 6ου π.Χ. αἰῶνα, οπυ κυκλοφοροῦσαν με το όνομα του Ομήρου, ήταν γραμμένοι πιθανόν για να χρησιμεύσουν ως εισαγωγή (προοίμια = προτραγουδίσματα) στις επικές απαγγελίες των ραψωδών, κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων. Το περιεχόμενό τους ήταν ένας ύμνος για ένα θεό, προς τιμή του οποίου τελείτο η εορτή, και ο ραψωδός εξυμνούσε τη δύναμή του. Παλαιότερος από τους Ὕμνους θεωρεῖτο ο αφιερωμένος στο θεό Απόλλωνα τον Δήλιο.

Οι Ὕμνοι δεν παρουσιάζουν μεταξύ τους ομοιογένεια: οι μεγάλοι (Δίμητρας, Απόλλωνος, Ερμή και Αφροδίτης) είναι ολοκληρωμένες συνθέσεις, άλλοι έχουν απλό αφηγηματικό χαρακτήρα, ενώ οι μικρότεροι είναι επικλήσεις σε θεούς: σχεδόν σε όλους υπάρχει ο στερεότυπος ακροτελεύτιος στίχος:

αὐτάρ ἐγὼ καί σείο καί ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς.

Στους συγκεκριμένους Ὕμνους προς τον Ερμή, ο θεός είναι κύριος της Κυλλήνης και της ποιμενικής Αρκαδίας, η οποία παρουσιάζεται ως τόπος κατ' εξοχή βουκολικός, που άσκησε μεγάλη γοητεία ως τα νεότερα χρόνια (αρκαδικό τοπίο χώρας ποίησης και ζωγραφικής έμπνευσης).

Ο πρώτος ομηρικός Ὕμνος εἰς Ἐρμῆν (580 στίχοι, δεύτερο μισό του 6ου π.Χ. αἰῶνα), που αναφέρεται στα πρώτα κατορθώματα του νεογέννητου θεού¹³, ο ποιητής μας μεταφέ-

ρει στην Κυλλήνη, τον τόπο γέννησής του, προβάλλοντας, με χαριτωμένα επεισόδια και ευτράπελο τρόπο, σκηνές από τη δράση και τις πανουργίες του Ερμή.

Στους εισαγωγικούς στίχους (1-23)¹⁴ γίνεται επίκληση στη Μούσα να υμνήσει τον Ερμή, Διός και Μαιάδος υιόν, “άρχοντα της Κυλλήνης και της πολυποίμνιας Αρκαδίας, σωτήριο αγγελιοφόρο των αθανάτων, που η Μαία τον τεκνοποίησε, η νύμφη η καλλιπλόκαμος (ἔυπλόκαμος), όταν ερωτοσμίχτηκε με τον Δία, η ντροπαλή (αἰδοίη)· και τον μακάριον θεῶν ἀπέφυγε τον ὄμιλον μένοντας σε βαθύσκιωτο ἄντρο (παλίσκιον), όπου ο Κρονίων ἔσμιγε τα μεσάνυχτα με την ομορφοπλόκαμη νύμφη κάθε φορά που ο ὕπνος κυρίευε τη λευκοχέρα Ἴηρα, μακριά ἀπ’ τους αθάνατους θεούς και ἀπό τους θνητούς ἀνθρώπους...”.

Οι ἴδιοι ακριβῶς στίχοι (1-9) επαναλαμβάνονται, σχεδόν αὐτοῦσιοι, στον πρόλογο του δευτέρου, συντομώτατου, Ὕμνου εἰς Ἑρμῆν (12 μόνο στίχοι της ἴδιας χρονολογίας με τον πρώτο), όπου παραλείπεται, σε σύγκριση με τον ομόλογό του, η ἐπίκληση της Μούσας και προσδιορίζεται η καταγωγή της Μαιάς, ὡς κόρης του Ἄτλαντα.

*Ἑρμῆν αἰείδω Κυλλήνιον, Ἀργειοφόντην,
Κυλλήνης μεδέοντα καὶ Ἀρκαδῆς πολυμήλου,
ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, δν τέκε Μαῖα
Ἄτλαντος θυγάτηρ, Διός ἐν φιλότῃ μιγεῖσα,
αἰδοίη· μακάρων δέ θεῶν ἀλέεινεν ὄμιλον
ἄντρον ναιετάουσα παλισκίῳ· ἔνθα Κρονίων
νύμφη εὐπλοκάμῳ μισγέσκετο νυκτὸς ἀμολγῶ,
εὖτε κατὰ γλυκὺς ὕπνος ἔχοι λευκώλενον Ἥρην·
λάνθανε δ’ ἀθανάτους τε θεοὺς θνητοὺς τ’ ἀνθρώπους.
Καὶ σύ μὲν οὕτω χαῖρε, Διός καὶ Μαιάδος υἱέ·
σεῦ δ’ ἐγὼ ἀρξάμενος μεταβήσομαι ἄλλον ἐς ὕμνον.
Χαῖρ’, Ἑρμῆ χαριδῶτα, διάκτορε, δῶτορ ἑάων.*

Στον πρώτο ὕμνο, που αναφέρεται διεξοδικά στην κλοπή των βοδιῶν του Απόλλωνα ἀπὸ το νεογέννητο Ερμή, ἓνα θέμα που αναπτύσσεται και στο σατυρικό δράμα του Σοφοκλή Ἰχνευταί¹⁵, ο ποιητὴς αφηγείται¹⁶, με γοητευτικὴ ἀναίδεια, τα κατορθώματα του Κυλλήνιου¹⁷ Ερμή (304), του οποιοῦ η παμπόνηρη και παιγνιδιάρικη φύση του φανερόνεται ἀπὸ την νηπιακὴ του ἡδὴ ηλικία. Μόλις γεννήθηκε, (ἱερῶ ἐνὶ λίκνῳ, 63) ο πανούργος μικρὸς θεὸς αφήνει την κούνια του και βγαίνει ἀπὸ τη σπηλιά για να γνωρίσει τον κόσμον και να ἀρχίσει τη δράση του. Στη συνέχεια, αφήνοντας τη σπηλιά της Κυλλήνης, ἔφτασε τρέχοντας στα σκιερὰ ὄρη της Πιερίας, όπου κλέβει πενήντα ἀγελάδες του ἀδελφοῦ του Απόλλωνα. Χαριτωμένος εἶναι ο διάλογος του θεοῦ με τη μητέρα του Μαία, που δεν την ξεγέλασε: *μητέρα δ’ οὐκ ἄρ’ ἔλθε θεῶν θεός... (155-183)*. Στη σχετικὴ παρατήρηση της μητέρας του, ἀπαντᾷ με λόγια πονηρὰ ὅτι δηλ. διέπραξε την κλοπὴ για να ἐξαναγκάσει τον πατέρα του Δία να τιμῆσει και αὐτὸν ἰσάξια με τον Απόλλωνα.

*Ὡς οἱ μὲν ρ’ ἐπέεσσιν πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον
υἱὸς τ’ αἰγιόχοιο Διὸς καὶ πότνια Μαῖα (182-183).*

Στο μεγαλύτερο μέρος του ὕμνου τα δρώμενα εκτυλίσσονται στην Κυλλήνη, στο ὑψηρὸς φές (ὑψη + ἐρέφω = υψηλά σκεπασμένο, με υψηλὴ στέγη) ἄντρον (23), το παλίσκιον, 6

(σκιά = σκιερό, πυκνόσκιο) και *ηερόεν*¹⁸, 234 (*ἠήρ* = ομιχλώδες, σκοτεινό), το ιερό λίκνο του θεού. Μεγαλοπρεπής είναι η περιγραφή του θείου όρους, όπου φτάνει ο Ερμής, τις πρωινές ώρες, από την Πιερία, μετά την κλοπή των βοδιών:

Κυλλήνης δ' αἴψι' αὐτίς ἀφίκετο διὰ κάρηνα ὄρθριος... (142).

Το όρος δέχεται και την επίσκεψη του Απόλλωνα, όταν ο θεός, διανύοντας μεγάλη απόσταση, *Κυλλήνης ἐν ὄρεσσι πολὺν διὰ χῶρον ἀνύσσας* (337), βρήκε, στο μικρό Ερμή, έναν τέλειο ληστή, φτάνοντας “στο δασοσκεπασμένο βουνό, στην πέτρινη βαθύσκιωτη κρυψώνα, εκεί που η νύμφη η αθάνατη το τέκνο γέννησε του Δία Κρονίωνα”.

*Κυλλήνης δ' ἀφίκανεν ὄρος καταείμενον ὕλη
πέτρης εἰς κευθμῶνα βαθύσκιον, ἔνθα τε νύμφη
ἀμβροσίη ἐλόχευσε Διὸς παῖδα Κρονίωνος.* (228-230).

Ο μύθος βέβαια του ύμνου είναι επιγέννημα της διαδεδομένης στην περιοχή της Κυλλήνης λατρείας του θεού και μαρτυρεί εύγλωττα τη βασική ποιμενική του ιδιότητα: *οἰοπόλος*, 314 (*οἶς + πολέω* = βοσκός προβάτων, ποιμένας): παράλληλα, όμως, απηχεί την εδραιωμένη στον ποιμενικό λαό πίστη στο θεό που προστατεύει τα ποίμιά του (*Νόμος*¹⁹ *νέμω - νομή* = έφορος των ποιμνίων), με την παραχώρηση του αδελφού του Απόλλωνα, “πάνω σ' όλα τα βοσκήματα να κυβερνάει ο Ξακουστός Ερμής”.

πᾶσι δ' ἐπὶ προβάτοισιν ἀνάσσειν κύδιμον Ἐρμῆν (571).

Τέλος, στον *Ὑμνον εἰς Πᾶνα* (49 στίχοι, του 4ου π.Χ. αιώνα), ο οποίος αναφέρεται στη λατρεία του Πανός, αγαπημένου γόνου του Ερμή, στην Αρκαδία, “ποιμενικού θεού με τη στυλπνή κόμη (*Νόμιον ἀγλαέθειρον*, 5), που τραγουδάει στο δάσος μαζί με τις υψίφωνες βουνίσιες νύμφες (*ὄρεστιάδες λιγύμολποι*, 19)”, γίνεται λόγος για την εξύμνηση του Ερμή, μαζί με τους άλλους μακάριους θεούς και τον υψηλό, Όλυμπο. “Και τον σωτήριο Ερμή τον πιο έξοχο απ' τους άλλους τον τραγουδούσανε πως γρήγορος αγγελιοφόρος είναι σ' όλους τους θεούς και πως αυτός στην πολυανάβρυστη (*πολυπίδακα*) Αρκαδία, τόπο προβάτων, έφτασε, εκεί που και το τέμενος του Κυλληνίου υπάρχει”.

ἔνθα τέ οἱ τέμενος Κυλληνίου ἐστίν. (31).

Προφανώς, ο ποιητής υπαινίσσεται το ναό του Κυλληνίου Ερμή, με το λατρευτικό ξόανο του θεού, τον οποίο μνημονεύει, ερειπωμένο (*κατερομμένον*) στην εποχή του, και ο Πausανίας²⁰. “*Τῷ δέ Ἐρμῆ τῷ Κυλληνίῳ θύου πεποιημένον τό ἄγαλμά ἐστιν, ὀκτώ δέ εἶναι ποδῶν μάλιστα αὐτό εἰκάζομεν*”.

Στην Κυλλήνη λατρεύονταν και άλλοι θεοί, όπως ο Ζεϋς, που συνευρέθηκε εκεί με τη Μαία, ο Παν και η νύμφη Κυλλήνη: η αποκλειστικότητα, όμως, της λατρείας ανήκει στον Ερμή, που γεννήθηκε στο θεσπέσιο αυτό χώρο και λατρευόταν ιδιαίτερα. Η βασική ποιμενική του ιδιότητα (*Νόμιος*)²¹ εξάιρεται με την κυριαρχία του στην Κυλλήνη, ως *ἀγροστήρ* (αγροτικός) θεός όπου, νωρίς, ανέπτυξε τις βουκολικές του ενασχολήσεις και προτιμήσεις, προστατεύοντας τους ποιμένες και τα ποίμνια της περιοχής από τις επιθέσεις των άγριων ζώων και, παράλληλα, αυξάνοντας την παραγωγικότητά τους, δωρίζοντας έτσι αγαθά στους ανθρώπους.

χαῖρ' Ἐρμῆ χαριδῶτα διάκτορε, δῶτορ ἑάων (Π, 12).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πανσ. VIII, 17, 1.
2. ό.π. ...όρος τε ύψηλότατον όρων και Έρμιού Κυλλήνιου ναός έστιν επί κορυφής του όρους. Ο περιηγητής αναφέρει ακόμη την ύπαρξη λευκών κοτσυφιών, που του προκαλούν το θαυμασμό: "παρέχεται δε και θαύμα τοιόνδε ή Κυλλήνη· κόσσυφοι γάρ αί όρνιαθες όλόλευκοί είσιν έν αυτή".
3. Πανσ. VI, 26,5 και Ηροδ. II, 51. Βλ. Ν.Γ. Αντωνίου, "Η σπηλιά του Ερμή στη Ζήρια και ο μύθος του", Δελτίο Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών, 6 (1991), σσ. 33-40.
4. Πανσ. VIII, 22,7 Βλ. Αναστ. Στέφου "στον VI Ολυμπιονίκο του Πινδάρου" Αίπυτος, 10-12 (1996), σσ. 111-116.
5. Στίχ. 603-608.
6. Στίχ. 1 κ.ε. Βλ. Αναστ. Στέφου "Η μικρή Νέκυια στη ραιψωδία ω της Οδύσειας" Λόγος και Πράξη, 56 (1994), σ.σ. 5-15.
7. Γυναικών Κατάλογος (Ήουϊα) FRAGM. 170.
8. Στίχ. 77 κ.ε.
9. 2 D, στίχ. 1-4. Βλ. Α. Δ. Σκιαδά, Αρχαϊκός Αυρισμός, 2 Αθήνα 1981, σελ. 238 κ.ε.
10. Στίχ. 1086-1109. Βλ. Αναστ. Στέφου, "Τα Χορικά του Οιδίποδος Τυράννου του Σοφοκλή. Ερμηνευτική και διδακτική δοκιμή" Θαλλώ, 9 (1997), σ.σ. 127-143.
11. Στίχ. 693-718.
12. Βλ. Δ.Π. Παπαδίτσα - Ε. Λαδιά, Ομηρικοί Ύμνοι, Κείμενο, μετάφραση, Σχόλια, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1985. Τα μεταφρασμένα αποσπάσματα που παραθέτουμε προέρχονται από την παραπάνω έκδοση.
13. Πρβλ. Άπολλόδ. 3, 112 κ.ε.
14. Βλ. Αναστ. Στέφου, "Ο Ερμής στην ομηρική ποίηση", Φιλολόγος 91 (1998), σελ. 78 κ.ε.
15. Πρβλ.: Βάτραχοι του Αριστοφάνη, όπου πολλά κοινά σημεία υπάρχουν ανάμεσα στον Ερμή και στον Διόνισο.
16. Τα θεματικά κέντρα του Ιου Ομηρικού Ύμνου είναι τα ακόλουθα: Πρόλογος, στίχ. 1-23. Εφεύρεση λύρας, στίχ. 24-67. Κλοπή βοδιών του Απόλλωνα, στίχ. 68-94. Ανακάλυψη πυρός και θυσία στον Αλφειό, στίχ. 95-141. Επιστροφή Ερμή στο γενέθλιο άντρο, στίχ. 142-312. Κρίση του Δία, στίχ. 313-394. Συμφιλίωση Απόλλωνα και Ερμή. Ανταλλαγή λειτουργημάτων, στίχ. 395-575. Επίλογος, στίχ. 576-580.
17. Πρβλ. Κυλλήνιος Άργυρότοξος, 318 - Κυλλήνιος Άργεϊφόνης, 387 - Κυλλήνιε Μαιάδος υίέ, 408.
18. Πρβλ. άντρον έν ήερόεντι, 172 - άντρον ερόεντι κατά ζόφον, 359.
19. Πρβλ. Ήπιμήλιος στην Κορώνεια (Πανσ. IX, 34, 3) και Αριστ. Θεομοφορ., 977: Έρμην τε Νόμιον άντομαι...
20. VIII, 17,2.
21. Πρβλ. Κριοφόρος (κρίός = ιερό ζώο του θεού) στην Τανάγρα, Πανσ. IX, 22,2 και Μηλόσσοσ, Ανθολ. VI, 334.

Χαρά Τζαναβάρα
 Δημοσιογράφος

ΑΡΧΑΙΩΝ "ΣΕΙΣΜΟΛΟΓΩΝ" ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Οι σεισμοί μέσα από τα αρχαία κείμενα

Ο σεισμός, ένα πανάρχαιο φαινόμενο και μάλιστα προγενέστερο της ανθρώπινης ύπαρξης, προκαλούσε και προκαλεί δέος. Επομένως δεν θα μπορούσε παρά να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από τα πρώτα βήματα του ανθρώπου πάνω στη Γη.

Οι πιο αξιόπιστες μαρτυρίες, είναι τα κείμενα των Ελλήνων φιλοσόφων και ιστορικών, στα οποία βρίσκουμε μοναδικές περιγραφές σεισμικών φαινομένων, επιτυχημένες προγνώσεις χτυπημάτων του Εγκέλαδου, ακόμη και αναφορές για τα γνωστά "τσουνάμι", τα παλιροροϊκά κύματα, τα οποία σήμερα αποτελούν πεδίο πρόκλησης μεταξύ των επιστημόνων. Από τον 4ο π.Χ. αιώνα είχαν συντάξει χάρτες σεισμικής επικινδυνότητας και είχαν περιγράψει με μοναδική ακρίβεια το φαινόμενο, που σήμερα οι ειδικοί ερευνούν και αποκαλούν "ρευστοποίηση εδάφους", δηλαδή τη στιγμιαία συμπεριφορά του χώματος ως ρευστού.

Σύμφωνα με την παράδοση, ο Εγκέλαδος, γιος του Τάρταρου και της Γης, αλλά κι επικεφαλής των Γιγάντων, προκαλεί τους σεισμούς. Υπάρχουν πολλοί μύθοι γι' αυτόν. Ο πιο επικρατέστερος αναφέρει ότι η θεά Αθηνά επιχείρησε να τον σκοτώσει εκτοξεύοντας εναντίον του τη Σικελία, που τον καταπλάκωσε. Η επιλογή της περιοχής, που

είναι ηφαιστειογενής και πλήττεται συχνά από σεισμούς, δεν είναι καθόλου τυχαία. Κάθε φορά που ο Εγκέλαδος κινείται ή αναστενάζει προκαλεί σεισμούς ή εκρήξεις ηφαιστείων.

Οι αρχαίοι Έλληνες κατέτασσαν το σεισμό στις "Διοσημίες", δηλαδή στα φαινόμενα που έστελνε ο Δίας για να προειδοποιήσει και να τιμωρήσει τους ανθρώπους. Θεωρούσαν επίσης ότι ο Ποσειδώνας σείει τη γη, γι' αυτό αποκαλείται "ενοσήγαιος", "ενοσίχθων" και "γαιήσχος".

Η ιστορική σεισμολογία αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο αναζητήσεων για όλους τους σεισμολόγους του πλανήτη μας. Η ιστορική περίοδος αυτής της επιστήμης ξεκινά το 550 π.Χ. και συμπίπτει με την αρχή του κλασικού ελληνικού πολιτισμού στις ελληνικές πόλεις της Ιωνίας και τις αποικίες στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Βασίλη Παπαζάχο, η ιστορική περίοδος της σεισμολογίας φτάνει ως το 1550 μ.Χ. και σε αυτό το διάστημα έχουμε στοιχεία για 110 μεγάλους σεισμούς, περίπου 5 ανά αιώνα. Τα στοιχεία που έχουν οι ειδικοί λένε για 80 κατά μέσο όρο σεισμούς ανά αιώνα, οπότε υπάρχει ένα τεράστιο έλλειμμα πληροφοριών, αλλά και γνώσης γι' αυτήν περίοδο.

Σ.Σ. Η κυρία Χαρά Τζαναβάρα, συμπολίτης μας, από την Κόρινθο είναι μηχανικός και δημοσιογράφος. Εργάζεται στην "Έλευθεροτυπία" με αρμοδιότητα επί τεχνικών και τεχνολογικών θεμάτων που παρορσιάζει η εφημερίδα.

Εκτός από την ιστορική σεισμολογία, τα τελευταία χρόνια αρχίζει να αναπτύσσεται και στην Ελλάδα η παλαιοσεισμολογία. Είναι ένας νέος κλάδος των γεωλογικών επιστημών, ο οποίος ερευνά την "ταυτότητα" σεισμών πριν από την ιστορική περίοδο. Εντοπίζονται ρήγματα και ανοίγονται μικρές τάφροι, βάθους 4-5 μέτρων. Από τις στρώσεις των τοιχωμάτων εντοπίζονται παλιότερες ενεργοποιήσεις των ρηγμάτων και σε πολλές περιπτώσεις είναι δυνατή και η χρονολόγησή τους. Ένας άλλος κλάδος είναι η αρχαιοσεισμολογία, όπου μηχανικοί, αρχιτέκτονες, γεωλόγοι και αρχαιολόγοι συνεργάζονται στην εκτίμηση βλαβών σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία. Από τις μαρτυρίες αυτές εξάγονται συμπεράσματα για σεισμικά φαινόμενα.

Στοιχεία για τους σεισμούς στην Κορινθία κατά την μυθική περίοδο έχει συγκεντρώσει ο συμπατριώτης μας Μάριος Ασημακόπουλος, γεωλόγος, καθηγητής της Μέσης Εκπαίδευσης και φιλοξενούνται στα πρακτικά του Α' Παγκορινθιακού Συνεδρίου, που οργάνωσε το Ίδρυμα Κορινθιακών Μελετών. Παραθέτει στοιχεία για σεισμούς που ανάγονται στο 7000 π.Χ. και αποδεικνύει ότι οι σεισμοί στην Κορινθία είναι φαινόμενα που παρατηρήθηκαν από τους μυθικούς χρόνους. Ονόματα και τοπωνύμια συνδέονται με σεισμούς, ενώ οι Γίγαντες, οι Τιτάνες και οι Εκατόγχιρες, όλοι γιοί του Ποσειδώνα, έχουν μύθους που συνδέονται με την περιοχή. Η Αρπαγή του Πύθωνα από τον Απόλλωνα και την Άρτεμη συνδέονται με σεισμικά γεγονότα στην Κορινθία. Δεν είναι τυχαίο ότι ο θεός των σεισμών έχει την έδρα του στην Ισθμία (Ποσειδωνία).

Στην ενδιαφέρουσα αυτή επιστημονική ανακοίνωση ο Μ. Ασημακόπουλος επισημαίνει ότι τα επίκεντρα των σεισμών από τους μυθικούς χρόνους ως τις ημερες μας πα-

ραμένουν τα ίδια. Παρατηρούνται ασεισικές περιόδους, για τις οποίες δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία και χρειάζεται να γίνουν παλαιοσεισμολογικές έρευνες. Επισημαίνει ακόμη ότι τα ενεργά ρήγματα στην Κορινθία δεν βρίσκονται μόνον σε υποθαλάσσιες περιοχές και επομένως χρειάζεται να ξεκινήσει μια άλλη θεώρηση της γεωτεκτονικής εξέλιξης της περιοχής.

Η βασικότερη πηγή για τους σεισμούς στον ελλαδικό χώρο κατά τους ιστορικούς χρόνους παραμένουν τα κείμενα των Ελλήνων φιλοσόφων, οι οποίοι, όχι μόνον κατέγραψαν, αλλά επιχειρήσαν με ξεχωριστή επιτυχία να ερμηνεύσουν το φαινόμενο. Δεν είναι τυχαίο ότι η σεισμολογία αναπτύχθηκε σχεδόν παράλληλα με τη φιλοσοφία και τη δημοκρατία.

Ο Θαλής ο Μιλήσιος (624-546 π.Χ.), ένας από τους πλέον επιφανείς Έλληνες φιλόσοφους, θεωρούσε το νερό αιτία για τη γένεση των σεισμών. Πίστευε ότι η Γη πλέει μέσα στους ωκεανούς και ότι οι κινήσεις της θάλασσας προκαλούν το φαινόμενο, όπως το πλοίο μέσα σε τρικυμία. Ακολουθεί ο μαθητής του **Αναξίμανδρος** (611-546 π.Χ.), οποίος είχε ασχοληθεί ιδιαίτερα με το θέμα. Όπως διαβάζουμε μάλιστα στον Κικέρωνα, είχε επισκεφτεί τη Σπάρτη το 550 π.Χ και είχε προβλέψει το μεγάλο σεισμό. Οι Σπαρτιάτες τον άκουσαν και σώθηκαν, αφού είχαν διανυκτερεύσει στο ύπαιθρο.

Λίγο αργότερα, ο **Αναξίμενης ο Μιλήσιος** (585-528 π.Χ.) γράφει σε κάποιο από τα σωζόμενα αποσπάσματα των έργων του: "Ο σεισμός γίνεται από αλλοιώσεις της γης, από μεταβολές της, λόγω της θερμάνσεως και της ψύξεώς της". Μερικές δεκαετίες αργότερα, στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ., ο μαθητής του, ο **Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος** σημειώνει: "Εμπλέκεται ο αέρας που είναι επάνω στη γη με εκείνον που είναι κάτω από αυτή και κάνουν τη γη να σαλεύει". Οι

τότε αντιλήφεις περί του σχήματος του πλανήτη μας, όπως τουλάχιστον προκύπτει από γραπτές μαρτυρίες, ήθελαν τη Γη "δισκοειδή μὲν πλάτει, κοίλην δὲ τῷ μέσῳ". Ο ίδιος αποδίδει μερικούς σεισμούς στη φωτιά. Μιλáει για κοιλώματα μέσα στη γη - τις σπηλιές - τα οποία περιέχουν ατμούς. Συγκρουόμενοι παράγουν φωτιά, όπως τα σύννεφα τη βροχή.

Έναν αιώνα αργότερα ο Αβδηρίτης φιλόσοφος **Δημόκριτος** (460-351 π.Χ.), προβληματισμένος με το φαινόμενο, αναζήτησε μια νέα εξήγηση. Υποστήριξε ότι η γη είναι κορεσμένη από νερό και όταν δέχεται τα όμβρια ύδατα προκαλείται διαταραχή της ισορροπίας της κι επομένως κίνηση, δηλαδή σεισμός.

Στα μέσα του 4ου π.Χ. αιώνα έρχεται ο **Αριστοτέλης** (384-322 π.Χ.) με τα "Μετεωρολογικά" του να δώσει μια νέα εκδοχή στο θέμα και να μιλήσει για πρώτη φορά για τα θαλάσσια κύματα που προκαλούν πολλές φορές οι σεισμοί, τα γνωστά σήμερα με τον ιαπωνικό όρο "τσουνάμι". Απέδιδε τους σεισμούς τόσο στον άνεμο όσο και στα θαλάσσια κύματα. Για τον πρώτο διαβάξουμε ότι, όταν επικρατεί άπνοια, τότε ο άνεμος φυσάει προς το εσωτερικό της γης. Τα έγκοιλα θερμαίνονται κι έτσι προκαλείται ο σεισμός. Σε περίπτωση υποθαλάσσιων σεισμών ανέφερε ότι το νερό της θάλασσας εμποδίζει την έξοδο του αέρα να βγει.

Ο Αριστοτέλης διακρίνει τους σεισμούς σε "βράστας", δηλαδή προερχόμενους από το εσωτερικό της γης και σε "επικλίνοντας", δηλαδή κινούμενους υπό γωνία, πλησιάζοντας έτσι τις σύγχρονες αντιλήψεις. Υποστήριξε ακόμη ότι ισχυροί σεισμοί γίνονται εκεί όπου η θάλασσα είναι "ροώδης" (προκαλεί πάταγο) και η ξηρά "σομφή" και "ύπαντρος" (σπογγώδης και σπηλαιώδης). Με αυτά τα δεδομένα είχε κάνει το δικό του χάρτη με τις επικίνδυνες περιοχές, στον

οποίο περιλαμβάνονταν ο Ελλήσποντος, η Λαχάια, η Κορινθία, η Σικελία και η Εύβοια.

Με βάση την εμπειρία από τους σεισμούς στην Ελίκη και τα γειτονικά Βούρα (373 π.Χ.), κάνει για πρώτη φορά λόγο για τα "τσουνάμι". Μιλáει για θαλάσσια κύματα που συνοδεύουν τους σεισμούς, για "οπισθοχωρήσεις" και "επιδρομές" της θάλασσας κατά τη διάρκεια του φαινομένου.

Ο **Επίκουρος** (341-270 π.Χ.) απέδιδε τους σεισμούς στη διαβρωτική και μεταφορική δράση του νερού, ενώ ο **Σενέκας** (4-65μ.Χ.) μελετά όλες τις μέχρι τότε θεωρίες και καταλήγει στις απόψεις του Αρχέλαου.

Πολύτιμες πληροφορίες για σεισμούς στον τότε ελλαδικό χώρο έχουμε από τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη, τον Ξενοφόντα, αλλά και τον Κικέρωνα, τον Πλίνιο και τον Στράβωνα. Ο τελευταίος, στο "Περί ελληνικών σεισμών", διέσωσε κομμάτια από το βιβλίο του Δημήτριου του Καλατιανού, που έζησε περί το 250 π.Χ. και έγραψε τα "Γεωγραφικά".

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να ανατρέξουμε στους σπουδαιότερους σεισμούς που συνέβησαν κατά τη λεγόμενη ιστορική περίοδο της σεισμολογίας, δηλαδή το 550 π.Χ., έως το 1550 μ.Χ., από τους οποίους προκύπτουν σημαντικά στοιχεία και για το σήμερα. Ο κατάλογος θα συμπληρωθεί με αναφορές ως το 1550, οπότε ο σημαντικός αυτός κλάδος μπαίνει οριστικά στην επιστημονική περίοδό του.

Πολύτιμος βοηθός μας σε αυτή την προσπάθεια αποτελεί η καταγραφή των **Βασίλη** και **Κατερίνας Παπαζάχου**. Σταθμοί είναι η περίπτωση της αρχαίας πόλης Ελίκης, κοντά στο σημερινό Αίγιο, η οποία βυθίστηκε το 373 π.Χ. Η μελέτη των ερειπίων της αναμένεται από τους ειδικούς με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία για σεισμό στον ελλαδικό χώρο αφορά τη Σπάρτη, την

πρωτεύουσα των Λακεδαιμονίων, η οποία κατά την αρχαιότητα είχε δοκιμαστεί σκληρά από τα χτυπήματα του Εγκέλαδου. Ας σταθούμε όμως στους σπουδαιότερους σεισμούς της περιόδου αυτής:

- **550 π.Χ.:** Η Σπάρτη, σύμφωνα με γραπτά του Στράβωνα, του Κικέρωνα και του Πλίνιου, καταστράφηκε, ενώ πρόσθετες ζημιές προκλήθηκαν από κατολισθήσεις βράχων από τις πλαγιές του Ταύγετου. Ο Κικέρωνας μάλιστα αναφέρει ότι ο Αναξίμανδρος ο Μιλήσιος, κατά την παραμονή του στη Σπάρτη, είχε προβλέψει το σεισμό και οι Σπαρτιάτες σώθηκαν γιατί είχαν διανυκτερεύσει στο ύπαιθρο.

- **480 π.Χ.:** Ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί ότι την παραμονή της ναυμαχίας της Σαλαμίνας και μόλις είχε βγει ο ήλιος “σεισμός ἐγένετο ἐν τε τῇ γῆ καὶ τῇ θαλάσῃ” και οι Έλληνες τον θεώρησαν θεϊκό σημάδι και αποφάσισαν να προσευχηθούν στους θεούς και να ζητήσουν τη βοήθεια των ηρώων προστατών της Σαλαμίνας, Αίαντος και Τελαμώντος.

- **464 π.Χ.:** Ο σεισμός αυτός ήταν πρωτοφανής σε ένταση και ο μεγαλύτερος από όσους είχαν γίνει μέχρι τότε στη Σπάρτη. Μερικές κορυφές του Ταύγετου σχίσθηκαν και στη γη της Λακεδαίμονος ανοίξαν τεράστια χάσματα.

Λεπτομέρειες μας δίνουν ο Διόδωρος ο Σικελιώτης και ο Πλούταρχος (Βίος Κίμωνος) ο οποίος αναφέρει ότι στη Σπάρτη έμειναν όρθια μόνο πέντε σπίτια και περισσότεροι από είκοσι χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι θάρτηκαν κάτω από τα ερείπια. Ιδιαίτερη μνεία κάνει στο γεγονός ότι έπεσαν το Ωδείο και το Γυμναστήριο και καταπλάκωσε όλους τους εφήβους που ήταν εκεί και γυμνάζονταν. Σώθηκαν μόνο μερικοί που βγήκαν για να κυνηγήσουν ένα λαγό που πέρασε από εκεί λίγο πριν το σεισμό. Οι νεκροί “νεανίσκοι” λέει ο Πλούταρχος θάρτηκαν σε κοινό τάφο που ονομάστηκε “Σεισματιάς”.

• **426 π.Χ.:** Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι “θέρους επιγιγνομένου” οι Σπαρτιάτες με τον βασιλέα τους Άγι έφθασαν πανστρατεία με τους λοιπούς Πελοποννησίους συμμάχους τους στον Ισθμό της Κορίνθου. και ενώ ήσαν έτοιμοι να εισβάλουν στην Αττική, έγινε μέγας σεισμός που έπληξε ολόκληρη την Ελλάδα και ιδιαίτερα πάλι τη Λακωνία και έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους.

- **373 π.Χ.:** Ο Στράβωνα αναφέρει ότι τα Βούρα αφανίστηκαν από ρήγμα και η Ελίκη από θαλάσσιο κύμα. Ο Πausανίας μιλάει επίσης για την αχαϊκή αυτή πόλη και σημειώνει ότι η Ελίκη, μητρόπολη 12 ιωνικών πόλεων, στις εκβολές του ποταμιού Σελινούντα, αφανίστηκε από σεισμό και θαλάσσιο κύμα, το ύψος του οποίου έφτανε μέχρι τις κορυφές των δένδρων και κάλυψε όλη την πόλη, ακόμα και το άλσος του Ποσειδώνα. Ο Αιλιανός σημειώνει ότι πέντε ημέρες πριν από το σεισμό οι κάτοικοι έβλεπαν τα ζώα και τα ερπετά να φεύγουν με κατεύθυνση προς την Κόρινθο, αλλά δεν ήξεραν να εξηγήσουν το φαινόμενο. Ο σεισμός έγινε νύχτα και από αυτόν σώθηκαν μόνον όσοι έλειπαν από την πόλη. Στο λιμάνι είχαν αγκυροβολήσει δέκα πλοία των Λακεδαιμονίων, τα οποία καταστράφηκαν από το θαλάσσιο κύμα. Από τα στοιχεία που υπάρχουν, το μέγεθος του σεισμού υπολογίζεται σε 7 Ρίχτερ.

- **227 π.Χ.:** Ο σεισμός καταγράφεται από τον Πολύβιο, ο οποίος μας πληροφορεί ότι τότε γκρεμίστηκε ο Κολοσσός του Ηλίου. Το μπρούντζινο άγαλμα, ύψους 32 μέτρων, έργο του περιώνυμου γλύπτη Χάρη, μαθητή του Λυσίππου, που περιλαμβάνεται στα εφτά θαύματα του κόσμου και είναι γνωστότερο ως Κολοσσός της Ρόδου, δεν άντεξε και λύγισαν τα γόνατά του. Γκρεμίστηκαν σε κοινό τάφο που ονομάστηκε “Σεισματιάς”.

- **227 π.Χ.:** Ο σεισμός καταγράφεται από τον Πολύβιο, ο οποίος μας πληροφορεί ότι τότε γκρεμίστηκε ο Κολοσσός του Ηλίου. Το μπρούντζινο άγαλμα, ύψους 32 μέτρων, έργο του περιώνυμου γλύπτη Χάρη, μαθητή του Λυσίππου, που περιλαμβάνεται στα εφτά θαύματα του κόσμου και είναι γνωστότερο ως Κολοσσός της Ρόδου, δεν άντεξε και λύγισαν τα γόνατά του. Γκρεμίστηκαν σε κοινό τάφο που ονομάστηκε “Σεισματιάς”.

στηκε επίσης ένα μέρος των τειχών της πόλης της Ρόδου και ο ναύσταθμος. Ο σεισμός προκάλεσε βλάβες στις πόλεις της Καρίας και της Λυκίας, ενώ έγινε αισθητός στην Κύπρο, τις Κυκλάδες και στις περιοχές γύρω από τον Κορινθιακό κόλπο. Αναφέρεται μάλιστα ότι ένα καινούργιο νησί εμφανίστηκε μεταξύ της Θήρας και της Θηρασίας.

• **365 μ.Χ.:** Δέκα πόλεις της Κρήτης, ανάμεσά τους η Κνωσός και η Γόρτυνα, καταστράφηκαν και μεγάλο μέρος του νησιού καλύφθηκε από πλημμύρα. Υπάρχουν αναφορές, σύμφωνα με τις οποίες ο σεισμός προκάλεσε ζημιές στον Γαύγετο, ενώ ράγισε ο ναός του Δία στην Ολυμπία. Άλλες πάλι καταγραφές μιλάνε για σφοδρή παλίρροια που χτύπησε τα παράλια της Ελλάδας, της Αιγύπτου, ακόμα και της Δαλματίας. Μάλιστα ο Θεοφάνης σημειώνει ότι πλοία που είχαν αράξει στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας μεταφέρθηκαν από το κύμα ως τις σκεπές των σπιτιών. Λέγεται ότι ο σεισμός έγινε αισθητός σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο και ότι από το χτύπημα, μεγέθους 8,2 Ρίχτερ, σώθηκε μόνον η Αθήνα και κάποια μέρη της Αττικής, επειδή εκείνο το χρόνο έκαναν δημόσια τελετή για τον ήρωα Αχιλλέα.

• **554 μ.Χ.:** Σεισμός, μεγέθους 7 Ρίχτερ, κατέστρεψε σχεδόν ολόκληρη την Κω. Τότε ισοπεδώθηκε το Ασκληπιείο, που είχε οικοδομηθεί το 400 π.Χ. Σοβαρές ζημιές αναφέρονται και γι' άλλες πόλεις της Ιωνίας.

• **620 μ.Χ.:** Ο σεισμός, μεγέθους 6,6 Ρίχτερ, ήταν δυνατός και έκανε την πόλη της Θεσσαλονίκης να κινείται όπως η θάλασσα. Καταστράφηκαν πολλά κτίρια της ρω-

μαϊκής αγοράς, η οποία από τότε έχασε τη μνημειακή μορφή της και μετατράπηκε σε ανοιχτό χώρο. Καταστράφηκαν ο Δακτύλιος, η αφίδα της Ροτόντας, καθώς και κτίρια στην περιοχή του Γαλέριου τόξου.

• **1303 μ.Χ.:** Η Ρόδος δέχεται δεύτερο χτύπημα, παρόμοιο με αυτό του 365 π.χ. Ο σεισμός έχει μέγεθος 8 Ρίχτερ και στοιχίζει τη ζωή σε 4000 άτομα. Σοβαρές ζημιές σημειώνονται στην Κορώνη, τη Μεθώνη και σε άλλες πόλεις της Πελοποννήσου, ενώ πλήττεται κι ένα μεγάλο μέρος της Κρήτης. Ο σεισμός έγινε αισθητός στη Βεβετία και στην Κωνσταντινούπολη.

• **1402 μ.Χ.:** Ο σεισμός είχε επίκεντρο το σημερινό Διακοφτό και μεγέθους 7 Ρίχτερ. Κατέστρεψε το φρούριο της Βοστίτσας (σημερινό Αίγιο), το οχυρό της Ζάχολης (σημερινή Ευρωσιτίνα) κατέρρευσε μαζί με το βουνό, ενώ στο Ξυλόκαστρο χάθηκαν ανθρώπινες ζωές από την κατάρρευση του κάστρου και του βουνού, η οποία συνοδύτηκε από κύμα μεγάλου ύψους, το οποίο προχώρησε σε βάθος 1200 μέτρων μέσα στην ξηρά. Το ίδιο κύμα έπληξε και την απέναντι ακτή, ιδιαίτερα την Ερατινή, αλλά και τη σημερινή Άμφισσα.

• **1508 μ.Χ.:** Ο σεισμός, μεγέθους 7,2 Ρίχτερ, είχε επίκεντρο την Ιεράπετρα. Έπληξε όλη τη γύρω περιοχή, ενώ αναφέρεται ότι στο Ηράκλειο έμειναν άθικτα μόνον 3-4 σπίτια και ότι σκοτώθηκαν 300 άτομα. Έγινε αισθητός μέχρι την Εύβοια και τη Φρυγία. Την ίδια χρονιά, άλλος σεισμός 6,5 Ρίχτερ κατέστρεψε ολοσχερώς τη Ζάκυνθο.

Στάθης Χιώτης

Γεωλόγος Μεταλλειολόγος

Δ/ντης του Ι.Γ.Μ.Ε.

Η Γεωλογία της Στυμφαλίας

Εισαγωγικά

Η γεωλογική ιστορία της Ελλάδας είναι σύνθετη και εξελίχθηκε στα πλαίσια ευρύτερων γεωλογικών ανακατατάξεων που έλαβαν χώρα από την Ευρώπη μέχρι την Ασία. Η ορεινή ραχοκοκαλιά της Χώρας μας αποτελεί συνδυασμό κρικο μιας αλυσίδας οροσειρών που ξεκινάει από τις Άλπεις, συνεχίζεται με τις Δυναρίδες, μετά την Ελλάδα επεκτείνεται στην Τουρκία και στην Περσία και απολήγει στα Ιμαλάια. Οι ωκεανοί και οι οροσειρές, όπως και όλα όσα γνωρίζουμε στο σύμπαν που μας περιβάλλει, ακολουθούν ένα βιολογικό κύκλο δηλαδή γεννιούνται, εξελίσσονται, γηράσκουν και γιατί όχι, πεθαίνουν. Και από τον κύκλο αυτό δεν ξεφεύγουν ούτε οι ηλιακοί αστέρες, ούτε τα βουνά ή οι θάλασσες.

Τα πετρώματα που συναντάμε σήμερα στον ελλαδικό χώρο, αλλά και στις αλπικές οροσειρές γενικότερα, σχηματίστηκαν ως ιζήματα στον πυθμένα της λεγόμενης Τηθύος, ενός ωκεανού που σήμερα δεν υπάρχει πια. Οι γνωστές μας ήπειροι ήταν τότε συνενωμένες σε μια ενιαία χέρσο, την Παγγαία. Πριν διακόσια εκατομμύρια χρόνια περίπου η Παγγαία διαιρέθηκε σε μικρότερες περιοχές με την δημιουργία νέων ωκεανών, όπως για παράδειγμα ο Ατλαντικός που χώρισε την Αμερική από την Ευρώπη και την Αφρική. Την ιστορία της Τηθύος, τμήμα της οποίας ήταν ο σημερινός ελλαδικός χώρος, την γνωρίζουμε αναλυτικά από τη μελέτη της σύστασης των πετρωμάτων και των απολιθωμάτων που εμπεριέχουν. Ο πυθμένας της Τηθύος δεν ήταν βέβαια επίπεδος. Είχε βαθύτερες αλλαγές και αβαθέστερες ράχες, στις οποίες σχηματίζονταν πετρώματα με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Οι διαφορές αυτές μας επιτρέπουν να διακρίνουμε σήμερα επί μέρους γεωλογικές ζώνες, περιοχές δηλαδή που είχαν την ίδια γεωλογική εξέλιξη και αποτελούνται από παρόμοια πετρώματα.

Κάποια εποχή, περίπου πριν τριάντα εκατομμύρια χρόνια, άρχισε προοδευτικά η ορογένεση, η ανάδυση δηλαδή μέσα από τη θάλασσα των οροσειρών που βλέπουμε σήμερα στη χώρα μας. Έτσι, ο ωκεανός την Τηθύος παραχώρησε τελικά τη θέση του στις Άλπικές οροσειρές.

Η σύνθετη γεωλογική δομή της χώρας μας οφείλεται στο γεγονός ότι η ορογένεση ήταν το αποτέλεσμα φυσικών συμπιεστικών δυνάμεων. Γι' αυτό περιορίστηκε σημαντικά ο χώ-

ΣΣ. Η Γεωλογία και η Υδρογεωλογία της Στυμφαλίας είναι δύο εκλαϊκευμένες μελέτες που ετοιμάσε ύστερα από παράκλησή μας ειδικά για τον "Αίπυτο" ο κ. Στάθης Χιώτης τον οποίο και ευχαριστούμε. Η δεύτερη μελέτη του για την Υδρογεωλογία της Στυμφαλίας που αποτελεί συνέχεια της πρώτης, θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος.

Ο κ. Χιώτης είναι διακεκριμένος γεωλόγος - μεταλλειολόγος και διευθυντής του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.). Έχει δημοσιεύσει πολλές μελέτες γύρω από θέματα της ειδικότητάς του και έχει λάβει μέρος σε γεωλογικά συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Εμείς μπορούμε να τον θεωρούμε Στυμφάλιο, έστω και εξαγχιστείας, αφού η σύζυγός του Ευγενία Κ. Κορδαλή κατάγεται από τη Στυμφαλία (Κιόνια).

ρος που καταλαμβάνουν σήμερα τα στρώματα των οροσειρών, ουσιαστικά στο ένα δέκατο της επιφάνειας που αρχικά είχαν στον ωκεανό. Αυτό έγινε με την τοποθέτηση των πετρωμάτων μιας γεωλογικής ζώνης επάνω στη γειτονική της υπό κλίση, παρόμοια με τα χαρτιά της τράπουλας. Συνήθως στην ίδια γεωγραφική περιοχή απαντούν πετρώματα περισσότερων γεωλογικών ζωνών που είναι έντονα πτυχωμένα και κόβονται από βαθιά ρήγματα. Αυτοί είναι και οι λόγοι που κάνουν τη γεωλογική δομή της Ελλάδας πολύπλοκη.

Η γεωλογία της Στυμφαλίας

Στην ευρύτερη περιοχή που περιλαμβάνεται από το Φενεό στα δυτικά, μέχρι τη Νεμέα στα ανατολικά και το οροπέδιο της Τρίπολης στα νότια διακρίνονται οι ακόλουθοι γεωλογικοί σχηματισμοί.

– Νεογενή κλαστικά ιζήματα, νεότερα δηλαδή ιζήματα που αποτελούνται κυρίως από κροκαλοπαγή και περιέχουν επίσης ψαμμίτες και μάργες. Τα κροκαλοπαγή συναντάμε στη διαδρομή από το Σούλι προς το Κλημέντι και το Καίσαρι, μέχρι το Κεφαλάρι. Στα ίδια κροκαλοπαγή επίσης είναι κτισμένα τα χωριά από το Μάτσανη μέχρι τον Ασπρόκαμπο και το Ψάρι, καθώς επίσης ο Γαλατάς, τα Αηδόνια και η πόλη της Νεμέας.

– Πετρώματα της ζώνης Τριπόλεως και της ζώνης Πίνδου. Ακούγονται περιέργα ίσως τα ονόματα αυτά όταν αναφερόμαστε στη Στυμφαλία. Όμως, οι γεωλογικές ζώνες παίρνουν τα ονόματά τους από περιοχές τυπικής εμφάνισης και αναφέρονται μ' αυτά σε όλη την Ελλάδα. Για παράδειγμα η ζώνη της Πίνδου δανείζεται το όνομά της από την ομώνυμη οροσειρά, επεκτείνεται όμως νοτιότερα μέχρι την Πελοπόννησο και παραπέρα μέχρι την Κρήτη και τη Ρόδο. Η ζώνη της Πίνδου ήταν μια βαθιά αύλακα του ωκεανού της Τηθύος που είχε στα δυτικά της μια υποθαλάσσια ράχη, την ζώνη Τριπόλεως.

Οι ζώνες Τριπόλεως και Πίνδου δομούν τους ορεινούς όγκους που περιβάλλουν τη Στυμφαλία, δηλαδή τη Ζήρια προς βορρά και τον Ολίγυρτο προς νότο. Η ζώνη της Πίνδου αποτελείται κυρίως από ασβεστολίθους. Έχει μετακινηθεί γεωλογικά και έχει τοποθετηθεί σαν λεπτό κάλυμμα επάνω στη ζώνη Τριπόλεως. Η τελευταία αποτελείται κυρίως από ασβεστολίθους και δολομίτες που το συνολικό τους πάχος φθάνει τα 1500 μέτρα.

– Σχιστολιθικά πετρώματα στη βάση της ζώνης της Τριπόλεως. Οι σχιστόλιθοι απαντούν στην περιοχή μεταξύ Δροσοπηγής και Καστανιάς, καθώς και πάνω από την πεδιάδα του Φενεού, από τα Καλίβια μέχρι τον Άγιο Γεώργιο Φενεού και βορειότερα.

Η παραπάνω περιγραφή των πετρωμάτων είναι σε κάποιο βαθμό κουραστική και είναι ευκολότερο να καταφεύγει κανείς στους γεωλογικούς χάρτες του ΙΓΜΕ (Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών), που δείχνουν την εξάπλωση των πετρωμάτων. Συγκεκριμένα η Στυμφαλία περιλαμβάνεται στο φύλλο χάρτη "Κανδήλα" (κλίμακα 1:50.000), πρακτικές δυσκολίες, όμως, δεν επιτρέπουν την αναδημοσίευσή του εδώ.

Τα πετρώματα της περιοχής που έχουν χρησιμοποιηθεί ως δομικά υλικά είναι κυρίως οι γκριζόμαυροι ασβεστόλιθοι ή δολομίτες της ζώνης Τριπόλεως, που μπορούν μάλιστα να πελεκηθούν με ωραίο αισθητικό αποτέλεσμα. Κατ' εξαίρεση στο φράγκικο μοναστήρι στα Κιόνια έχει χρησιμοποιηθεί ένας γκριζοκίτρινος ψαμμίτης (πορρόλιθος) ειδικά για την κατασκευή των γοτθικών τόξων. Προέρχεται από το σχηματισμό με τα κροκαλοπαγή που περιγράψαμε παραπάνω. Παρόμοιο πέτρωμα έχει χρησιμοποιηθεί για τα αιμιδοτά τόξα και

στο Παλάτι των Παλαιολόγων στο Μυστρά. Η προτίμηση των Φράγκων στο πέτρωμα αυτό οφείλεται στο ότι είναι σχετικά μαλακό, μπορεί να κοπεί με πριόνι και διαμορφώνεται εύκολα στο επιθυμητό σχήμα. Απ' την άλλη μεριά, όμως, αποσαθρώνεται εύκολα και δεν αντέχει στη φθορά του χρόνου.

Ο ορυκτός πλούτος της περιοχής γύρω από τη Στυμφαλία είναι μικρής οικονομικής σημασίας. Στον Ασπρόκαμπο είναι γνωστά λιγνιτοφόρα στρώματα εντός νεότερων ("πλειστοκαινικών") πετρωμάτων. Από γεωτρήσεις έχει πιστοποιηθεί ότι το μέγιστο πάχος λιγνιτοφορίας φθάνει τα είκοσι μέτρα, πρόκειται όμως περί φακοειδών σωματιών μικρής επιφάνειας. Γι' αυτό έχουν χαρακτηριστεί ως "μικράς εκμεταλλευτικής σημασίας" (Τρικαλινός, 1967, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τόμος 42ος, σ. 271-280). Προφανώς η αποτίμηση αυτή αφορά τις ενεργειακές χρήσεις του λιγνίτη. Σήμερα όμως αρχίζουν να αξιοποιούνται φτωχοί λιγνίτες ως πρώτη ύλη φυσικών οργανικών λιπασμάτων, στην προσπάθεια εκτόπισης των χημικών λιπασμάτων που επιβαρύνουν τους υδροφόρους ορίζοντες. Δεν αποκλείεται επομένως οι λιγνίτες του Ασπρόκαμπου να αποκτήσουν και πάλι ενδιαφέρον ως πρώτη ύλη οργανικών λιπασμάτων.

Δυτικά του Φενεού μεταξύ Αγίου Γεωργίου και Ζαρούχλας υπάρχουν εμφανίσεις σιδηρομεταλλεύματος εντός σχιστολίθων που δεν έχουν οικονομικό ενδιαφέρον γιατί είναι μικρές και διάσπαρτες συγκεντρώσεις.

Ενα ενδιαφέρον γεωλογικό θέμα, αλλά και επίκαιρο μετά τον τελευταίο σεισμό των Αθηνών, είναι η σεισμικότητα, η οποία ως γνωστόν είναι ιδιαίτερα έντονη στον Κορινθιακό Κόλπο. Στους διάφορους καταλόγους των σεισμών (για παράδειγμα : Β. και Κ. Παπαζάχου, 1989, Οι σεισμοί της Ελλάδας - Θεσσαλονίκη) δεν αναφέρεται κάποιος με επίκεντρο στην ευρύτερη περιοχή Στυμφαλίας, παρόλο που η λίμνη είναι μια αβαθής τεκτονική τάφρος. Έχει σχηματισθεί δηλαδή λόγω της βύθισης του πυθμένα της μεταξύ παράλληλων ρηγμάτων βορειοανατολικής διεύθυνσης. Ασφαλώς, όμως, γίνεται αισθητός στη Στυμφαλία ο απόηχος των ισχυρών σεισμών του Κορινθιακού, αλλά χωρίς σοβαρά καταστρεπτικά αποτελέσματα. Φαίνεται ότι η Ζήρια και οι γεωλογικές της ρίζες λειτουργούν σαν προστατευτικό ανάχωμα, όπως ακριβώς συνέβη στις περιοχές πέραν της Πάρνηθας (Αυλώνος και Μαλακάσας) που έμειναν ανέπαφες στον πρόσφατο σεισμό των Αθηνών.

Ιδιαίτερα οι σεισμοί ενδιάμεσου βάθους (εστιακό βάθος άνω των 60 χιλιομέτρων) του Κορινθιακού κόλπου γίνονται αισθητοί σε απόσταση εκατοντάδων χιλιομέτρων και επομένως δεν θα μπορούσε να είναι εξαίρεση η περιοχή της Στυμφαλίας. Για παράδειγμα ο σεισμός της Κορίνθου το 1962, βάθους 95 χιλιομέτρων, έπληξε την Κορινθία, Αργολίδα, Αχαΐα, Ηλεία, Αρκαδία και Βοιωτία, αλλά έγινε αισθητός μέχρι το Λασιθί της Κρήτης. Οι ιδιορρυθμίες των σεισμών, όμως, είναι απρόβλεπτες. Έτσι, ο σεισμός του 1928 κατέστρεψε την Κόρινθο για 33η φορά από την κτίση της, αλλά τα γειτονικά Ίσθμια έμειναν ανέπαφα.

Ηλίας Προβόπουλος
Δημοσιογράφος

“Τείχη ζωής” υπό κατάρρευση

ΟΙ ΞΕΡΟΛΙΘΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ξεκινούσαν από την άκρη του γιαλού και έφθαναν ως τις κορφές των βουνών. Αδίριτα σύνορα η θάλασσα και τα βουνά που κάπου σταματούσαν το ψηλός τους. Αν μπορούσαν και στη θάλασσα θα έστηναν ξερολιθιές και ψηλότερα από τα βουνά θα έφτιαχναν χωράφια οι ανθρώποι εκείνων των καιρών...

Σαν άτακτες ρυτίδες, σε γεροντικό πρόσωπο οι ξερολιθιές, απλώνονται σε όλο το σώμα της μέσα πατρίδος. Παντού όπου η γη δε συνηγορούσε στη ζήση των ανθρώπων, όπου κυριαρχούσε η πέτρα και τα αγριόδεντρα, όπου οι κλίσεις των πλαγιών δεν βοηθούσαν, αυτοί ύψωσαν τα δικά τους τείχη ζωής. Από τα πιο μικρά ξερονήσια μέχρι τις πλαγιές της Κυλλήνης και τις κορφές των Αγραφών, ο κόπος και ο τρόπος ήταν ο ίδιος: λες και όλοι οι Έλληνες έβγαλαν το ίδιο το σχολείο, σαν όλοι να διδάχθηκαν από τον ίδιο δάσκαλο την τέχνη της ξερολιθιάς. Πέτρα την πέτρα, όγκοι βαριοί στα θεμέλια και μικρότεροι καθώς ανέβαινε ο τοίχος, συνέθεταν ένα μοναδικό σύνολο το οποίο δεν είχε κανένα άλλο στόχο παρά να προφυλάξει από τα νερά και τον καιρό, το πολύτιμο χώμα που μετέφεραν σε ζεμπύλια, στην ποδιά τους οι γυναίκες, ακόμα και με τα χέρια για να φτιάξουν ένα χωραφάκι, μια φέτα καρπερής γης. Σαν τέλειωναν τη μια ξερολιθιά, ξεκινούσαν για την παραπάνω, μετά την παραπάνω, μέχρι να φθάσουν σ' ένα σημείο που το ίδιο το βουνό τους απαγόρευε με τον τρόπο του την άνοδο, διεκδικώντας κάτι κι αυτό από την γη του.

Πόσο καιρό έκαναν να φτιάξουν μια ξερολιθιά; Μια ολόκληρη ζωή, από γενιά σε γενιά οι Έλληνες έφτιαχναν ξερολιθιές. Αν υπήρχε τρόπος να χρονολογηθούν αυτά τα υπέροχα έργα των ανωνύμων προγόνων, θα μας άφηναν άφωνους. Ορισμένων ξερολιθιών, τα θεμέλια ενδεχομένως να είναι αρχαιότερα από το ναό του Επικουρίου στη Φιγάλεια, ή του Αιγλήτη Απόλλωνα στην Ανάφη. Συνομήλικες σίγουρα με τα πέτρινα αλώνια και τα πηγάδια, ήταν αυτές που έζησαν το γένος σε όλη του την πορεία, τείχισαν τη σοδιά του και το υποστήριξαν σε κάθε δύσκολη στιγμή. Εκεί στις ρίζες τους μπορεί να κρυφοκοιμάται ακόμα ο αρχαίος ιδρώτας και το σπέρμα της φυλής, το ζωογόνο να περιμένει τη μέρα που θ' ακουστεί πάλι ξινάρι πάνω στο ρημαγμένο από τα αγριόχορτα και τους θάμνους πολύτιμο χώμα

Στα βουνά της Ευρυτανίας, τα οστά μιας εποχής ασπρίζουν ακόμα ενώ περιμένουν το δάσος να καταπιεί το παλιό χωράφι.

Στο Μάραθο των Αγραφών, μια ιδέα αντίστασης στη σιωπή του παλιού λιβαδιού και μια τάξη ξεχασμένη

Ένα μοναχικό δέντρο έμεινε ο μόνος σύντροφος της ξερολιθιάς που πνίγεται στους αγριόθαμνους στην Κέρο

Στο πάνω Κουφονήσι, μια ξερολιθιά ελπίζει ακόμα γιατί τειχίζει τη σκιά και την προστατεύει από τους αέρηδες

και βοδιών ανάσαι για να ξυπνήσουν και να πάρουν θέση σε μιας ακόμη λαμπρής εποχής το ξεκίνημα...

Δυστυχώς, δεν μπορούμε να μαντέψουμε τι κρύβουν στα θεμέλια τους και στις ρίζες τους οι ξερολιθιές. Τους περισσότερους δεν τους συνδέει τίποτα πλέον μ' αυτές, αφού άλλαξε ο τρόπος παραγωγής, ακόμα και ολόκληρη η ζωή των ανθρώπων. Ελάχιστες καλλιεργούνται σε ολόκληρη την Ελλάδα και οι περισσότερες καταρρέουν, αφού οι τελευταίοι άνθρωποι που τις δούλευαν έφυγαν προ πολλού και οι νεώτεροι δεν δαπανούν πλέον ούτε μια σταγόνα ιδρώτα γι' αυτές. Έτσι αφέθηκαν να καταρρέουν και να γεμίζουν αγριόδεντρα, που χρόνο το χρόνο με τις ρίζες τους καταρρώνουν τα σωθικά τους και τις διαλύουν. Σαν να παίρνει εκδίκηση το αρχαίο δάσος από τους ανθρώπους που κάποτε του πήραν το έδαφος και το έκαναν χωράφια.

Στη φλούδα κάθε περιοχής, εύκολα μπορεί κάποιος να διακρίνει και να υπολογίσει πόσα χρόνια έχουν εγκαταλειφθεί και είναι εκτός παραγωγής οι ξερολιθιές. Για παράδειγμα στα βουνά της Ναυπακτίας, τα υπερεκατονταετή έλατα, δείχνουν από πότε έχουν να καλλιεργηθούν εκείνα τα εδάφη, ενώ στην Κέρο, τα γυμνά πλέον βράχια μαρτυρούν αιώνες. Στην Ανάρχη σε μια πλαγιά βουνού, διακρίνονται κατά χρονολογίες, αρχινώντας από την κο-

ριυφή που έχουν εντελώς διαλυθεί, κατεβαίνοντας σε πιο ισορροπημένες παρακάτω και καταλήγουν στη θάλασσα που ακόμα κρατάνε ζωή.

Έτσι, μπορούμε να υπολογίσουμε και στην περιοχή του “Αίπυτου” που φιλοξενεί, αυτό το κείμενο δηλαδή το Φενεό και τη Στυμφαλία, από τότε έχει να καλλιεργηθεί κάθε ξερολιθιά και είναι κατά τη γνώμη μου ένα εξαιρετικό μάθημα πατριδογνωσίας, γιατί οι υπολογισμοί μπορούν κάλλιστα να οδηγήσουν σε πληροφορίες πολύτιμες για κάθε κοινότητα και τους ανθρώπους της.

Είπαμε παράπάνω ότι ελάχιστες είναι οι ξερολιθιές που καλλιεργούνται και παράγουν ζωή. Οι περισσότερες ξεχάστηκαν και πάρα πολλές δυστυχώς, διαλύονται με τραγικό τρόπο από τα μηχανήματα που ανοίγουν άχρηστους αγροτικούς δρόμους οπουδήποτε στην Ελλάδα. Τα μηχανήματα δεν φταίνε σε τίποτα, αλλά των οδηγών ή των εμπνευστών η φύτρα, μπορεί να κρατάει από το σπέρμα του παλιού προγόνου που έβαλε τα θεμέλια της ράτσας τους. Και είναι, σαν γρημεύεις μια ξερολιθιά, οπουδήποτε στην Ελλάδα.

Αριστείδης Βουγιούκας

Το Έπος της Ξερολιθιάς

Όταν τους ξόριασε ο Καιρός
 έπρεπε μενύχια και με δόντια να κρατηθούνε
 στη ράχη της. Και λοιπόν πιάσανε αμάχη
 με τα βράχια και τ' αγριόδεντρα, και τα κατάφεραν
 να τα κάνουνε πέτρα, ξεχερσώνοντας, και με πέτρινα τοιχιά
 πεζουλιάζοντας κομμάτι κομμάτι ως απάνω στον ουρανό.
 Οπού οι κουκέτες της Terra Mirabilis πρασίτισαν
 και γέμισε ο τόπος θιάσους ξωμάχων στεφανωμένον
 με κληματσίδες -και τ' αγριόδεντρα ολόγυρα
 σαν κύματα ανυπόταχτα να μην το'χουν χωνέψει.
 Κι όταν, στο γύρισμα πάλι του Καιρού, οι ξωμάχοι
 χαλάρωσαν την επαγρύπνηση, τ' αγιομερινά της χλωρίδας
 έσφιξαν πιο πολύ τον κλοιό και, πετώντας παράρριζα, κουκουναρία
 και βελανίδια, γκρέμισαν τα τειχιά και ξαναμπήκαν
 κύματα κύματα κι εγκαταστάθηκαν εκ νέου στα παλιά τους
 λημέρια, πνίγοντας ή εξαγριεύοντας όσα κλίματα απόμειναν
 να κάνουν αντίσταση -και τα μικρά υποστατικά,
 όπως εκείνο των γονέων του Αυγουστή,
 σκεπάζοντας με πράσινα σάβανα και ακάνθινα στεφάνια.

(Από τη συλλογή «Terra Mirabilis»)

Δημήτριος Ν. Λύρας

Μικρή πραγματεία για τον Κορινθιακό ρυθμό

Είναι εκπληκτικό το φαινόμενο που παρατηρείται στην Ελληνική αισθαντική πραγματικότητα, όταν μαζί με την αιώνια αξία της τέχνης και την όποια πλαστική και αλληγορική της έκφραση, τυχαίνει να αποτυπώνεται πολλές φορές και η εξωτερικευμένη περιορρέουσα θλίψη του κόσμου. Μια θλίψη που την παράγουν τα διάφορα δυσάρεστα γεγονότα του βίου και που απλώνεται σαν αχλή και μετριάζει τη φωτεινότητά του στον ηλιοφώτιστο κόσμο. Ακόμη γίνεται περισσότερο αισθητή τούτη η τραγικότητα, καθώς περνά στη σφαιρα κάποιας άλλης διαστατικής εκτίμησης, όπου στον ίδιο χώρο και στην ίδια αποπνέουσα ατμόσφαιρα, συνυπάρχουν και αλληλοσυμπληρώνονται η θαλερότητα της φύσης με τη επώδυνη κατάσταση, που δημιούργησε η απώλεια της “πάλαι ποτέ” τρυφερής ανθρώπινης ύπαρξης.

Στην περίπτωση αυτή η τέχνη δρα σαν μια άλλη έκφραση της ανθρώπινης ανάγκης και αποδίδεται άδηλα και συμβολικά με τη φυσική παρομοίωση, που αφορά και στις πλαστικές τέχνες, και ιδιαίτερα στη γλυπτική. Τούτη η παρομοίωση είναι ανάλογη μ’ εκείνη που πέρασε στον ποιητικό λόγο και ιδιαίτερα στην επικολυρική ποίηση από τα πανάρχαια χρόνια.

Η αναφορά μου αυτή γίνεται στο γεγονός της επινόησης του Κορινθιακού ρυθμού στα κιονόκρανα, που έγινε από το γλύπτη και τορευτή Καλλίμαχο από την Κόρινθο ή την Αθήνα (δεν είναι εξακριβωμένη η πατρίδα του), που έζησε και άκμασε στα τέλη του Ε’ και στις αρχές του Δ’ π.Χ. αιώνα. Εκείνος κάποια μέρα περνώντας από το νεκροταφείο της Κορίνθου παρατήρησε επάνω στον τάφο (σήμα) μιας νεανίδας το καλάθι (κάνιστρο) μετ’ αγαπημένα της πράγματα, που είχε αποθέσει εκεί η μητέρα της. Αυτό ήταν ολόγυρα ζωσμένο από τους βλαστούς ενός σκόλυμου (αγριαγκαθιάς) σε διάταξη συμμετρική. Το θέαμα όπως παρουσιαζόταν τον υπέβαλε και μαζί τον ενέπνευσε, χαράσσοντας το δρόμο μιας άλλης τεχντροπίας που επεγράφη σε όλους τους κατοπινούς καιρούς μέχρι σήμερα στη σμίλευση των κιονοκράνων. Η προβολή λοιπόν της μορφής των Κορινθιακών κιονοκράνων στα πρόστυλα ή στα περίστυλα των αρχαίων ναών υπήρξε καταλυτική. Έτσι σήμερα κυριαρχεί στις προσόψεις σημαντικών μνημείων όχι μόνο του δυτικού αλλά και του παγκόσμιου πολιτισμού, τουτέστιν από την Αμερική μέχρι την Άπω Ανατολή και από το Εδιμβούργο μέχρι τις πόλεις της μακρινής Αυστραλίας.

Την πληροφορία για την επινόηση τούτου του ρυθμού την έχουμε από το Λατίνο συγγραφέα του Α’ π.Χ. αιώνα τον Πολίωνα Βιτρούβιο, που φυσικά την άντλησε από κάποιο χαμένο βιβλίο ενός αγνώστου για μας τώρα Έλληνα κλασσικού συγγραφέα.

Παράλληλα όμως με τη λεπτότητα της καλλιτεχνικής απόδοσης ενός τυχαίου φαινομένου, όπως το παραπάνω, παραμένει ακατάλυτη στην περιοχή των συναισθημάτων μία πίστη στη διαχρονικότητα της θλίψης, που διακατέχει και “τον εμόν βιωτόν”, κατά τη ρήση του αρχαίου τραγικού. Τούτη τοποθετείται ακόμη και πέρα από τα όρια του φυσικού χώ-

“ORIGIN OF CORINTHIAN CAPITAL” - BY P. LEYENDECKER
FROM THE EXHIBITION IN THE FRENCH GALLERY, PALL-MALL.

Σ.Σ. Η στιγμή της έμπνευσης του “Κορινθιακού ρυθμού” (προφανώς από τον Καλλίμαχο) εικονίζεται στο χαρακτηριστικό του P. Leyendecker. Εκτέθηκε στη γαλλική γκαλερί “Pall-Mall” και δημοσιεύτηκε στα “Εικονογραφημένα Νέα του Λονδίνου” (The Illustrated London News) στο φύλλο της 8ης Ιανουαρίου 1876. Κάτω αριστερά φαίνονται τα αγριάγκαθα που έχουν φυτρώσει γύρω από το κάπνιστρο πάνω στον τάφο της μικρής Κορίνθιας. Σε δεύτερο πλάνο η γυναικεία θλιμένη φιγούρα, ίσως παριστάνει τη μητέρα της νεκρής. Ανήκει στη συλλογή χαρακτηριστικών του συμπολίτη μου Μπάμπη Λέγγα τον οποίο και ευχαριστώ για την ευγενική παραχώρηση της γραβούρας προς δημοσίευση στον “Αίπυτο”.

Σ.Κ.Μ.

ρου και με την αισθαντική δύναμη του Ελληνικού πνεύματος, μέσα από τα καλλιτεχνικά του επιτεύγματα, καθίσταται παντοτινή και διαρκής.

Έτσι λοιπόν με βάση την παραπάνω πληροφόρηση κι εκτίμηση και για την ανθρώπινη πλευρά εκείνης της επιπόησης του Κορινθιακού ρυθμού, που είχε σαν αιτία ένα δυσάρεστο γεγονός της ανθρώπινης ζωής, θέλησα ν' αποδώσω με τους παρακάτω στίχους αυτό που μπορεί ν' αγγίξει τον καθένα σε κάθε καμπή του βίου του επιγράφοντάς τους ως

Κορινθιακή ελεγεία

Ηλιόφαντα κι εξαίσια χλοΐζαν τα λιβάδια
που τα θωπεύαν οι πνοές του Ζέφουρου και του Βοριά
και απ' την Εφύρα την παλιά στ' Απριλομάη τα βράδυα
γεμίζαν μ' ανθοπέταλα μάομαρα, δρόμους και στενά.

Κι η άνοιξη σαν έσφυζε κι οι αγκαθιές φουντώναν
σε κάποιο μήημα στήνανε μιας τέχνης το ρυθμό,
κι ήταν τ' αγνό μιας κορασιάς και αντίς για υμναίειο, ζώναν
το κάνιστρό της που έφερε όσ' αγαπούσε από καιρό.

Μα πριν χαρεί της ήβης της τα χρόνια ήταν κρίμα,
ξανοίγοντας στ' Αχέροντα το ρεύμα δίχως γυρισμό,
ν' αντιμετράνε νιάς χαμό οι σκόλυμοι στο τήμα
και να στοιχειώνουν μέσα τους τον μητρικό λυγμό.

Εκείνον λεν' πως σβήνοννε αφροστεφανωμένα
τα κύματα σαν φτάνουνε στις φωτεινές ακτές
κι όποιας καρδιάς δωρήματα στα κάνιστρα βγαλμένα
μοιάζουν με το δακρύβρεχτο που ζώναν οι αγκαθιές.

Ακόμα τώρα τις νυχτιές στ' αείζωα τα κλώνια
η αύρα πνέει σα λυγμός κι ακούγεται μακρούα
και σέρνει μ' αναφιλητά στα συντριμμένα κιόνια
πικρούς καύμούς που γεύτηκαν όσοι δε ζούνε πια

στης ελεγείας τ' ανάκρουσμα, που πόνους γιγαντώνει
και βαλσαμώνει τις ψυχές στους πέτρινους καιρούς.
Εκεί η θλίψη αλώβητη με τη σιωπή ανταμώνει
παρηγοριά στους άμοιρους, σπουδή για τυχερούς.

Φάνης Κωστώπουλος

Φιλόλογος

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟ

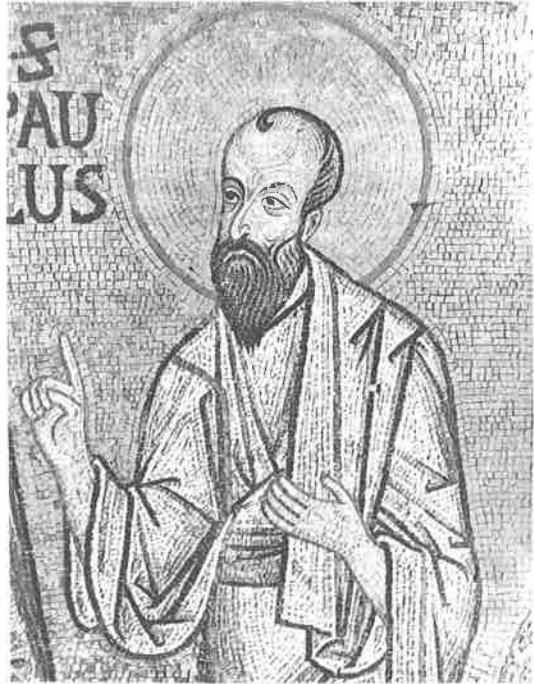
«Ὡς σοφός Ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα»

(Α΄ Προς Κορ. Γ. 10)

«...Χωρισθεῖς δέ ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἦλθεν εἰς Κόρινθον... Εἶπε δέ ὁ Κύριος δι' ὀράματος ἐν νυκτί τῷ Παύλῳ μὴ φοβοῦ, ἀλλά λάλει καὶ μὴ σιωπήσης... διότι λαός ἐστί μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτόν καὶ μῆνας ἐξ διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ».
(Πράξ. 18, 1, 9-11)

Κατὰ τὴ δευτέρη ἀποστολική του οδοιπορία καὶ ακριβῶς μετὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Αθήνα, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπισκέπτεται τὴν Κόρινθο. Ἡ ἐλληνική αὐτὴ πόλη, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε καταστραφεί τελείως τὸ 146 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ρωμαῖο ὑπάτο Μόμιο. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ τὴν ξανάχτισε ὡς Colonia Julia Corinthus, δηλαδή ὡς πόλη που τὸν πληθυσμὸ της θὰ συμπλήρωναν, ἀν δὲν τὸν ἀποτελοῦσαν Ρωμαῖο ἀποικοί. Ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσι ἀνάμεσα σὲ δυο θάλασσες (πράγμα που ἔκανε συχνὰ τοὺς ποιητές καὶ τοὺς συγγραφεῖς νὰ τὴν ἀποκαλοῦν “διθάλασσο” ἢ “αμφιθάλασσο”) τὴ βοήθησε νὰ ξαναβρεῖ γρήγορα τὴν ἀρχαία ἀκμὴ της καὶ νὰ ἀποκτήσει μὴ κολοσσιαία ἐμπορικὴ κίνησι. Ὁ πλοῦτος που ἔφτανε σὲ ἀφθονία ἀπὸ τὰ δυο λιμάνια της, τὴς Κεχρεές καὶ τὸ Λέχαιο, τὴν κατέστησε γρήγορα τὸ πιο φημισμένο καὶ τὸ πιο ἀκριβὸ ἀστικὸ κέντρο διασκέδασις, κατὰ δηλαδή που τὸ ἀπαιχεῖ καὶ ἡ παροικιῶδης φράσι που ἔφτασε ὡς τὴς μέρες μας: «οὐ παντός πλεῖν ἐς Κόρινθον», ἢ ἀλλιῶς «οὐ παντός ἐς Κόρινθον ἐνθ' ὁ πλοῦς».

Τὴν ἐποχὴ του Παύλου, τὸ 51 μ.Χ., ἡ Κόρινθος ἦταν πρωτεύουσα τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀχαΐας καὶ ἔδρα του διοικητῆ τῆς ἐπαρχίας που εἶχε τὸ ἀξίωμα του ἀνθύπατου. Μία σύγκρισή με τὴν Αθήνα θὰ μας ἀνάγκαζε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τὸ “κλεινὸν ἄστυ” θύμιζε τότε μεσαιωνικὴ πανεπιστημιακὴ πόλη, ἐνῶ ἡ Κόρινθος ἦταν ἓνα μεγάλο κοσμοπολιτικὸ κέντρο, ὅπου Ρωμαῖοί, Ἕλληνες, Ἀφρικανοί, Σύριοι καὶ Εβραῖοί συναλλάσσονταν μιλώντας τὴν “κοι-

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρῦτων.

(Λεπτομέρεια ἀπὸ μωσαϊκὸ τοῦ 12ου αἰῶνα.
Capella Palatina, Παλέομο, Σικελία).

νή ελληνική”, τη γλώσσα δηλαδή των ευαγγελίων, και δημιουργούσαν ένα πλούσιο σε ποιητικότητα μωσαϊκό από φυλές και εθνότητες. Χωρίς αμφιβολία ο κερδώς Ερμής και η πάνδημος Αφροδίτη ήταν οι θεοί στους οποίους η νέα Κόρινθος όφειλε τον πλούτο της και τη φήμη της.

Αφιερωμένη άλλοτε στον Ποσειδώνα που είχε ιερό σύμβολο την τριένα με το δελφίνι, πρόσφερε τώρα τη λατρεία της στην Αφροδίτη, της οποίας ο ναός υψωνόταν πάνω στο βράχο του Ακροκόρινθου. Εκεί γύρω ήταν και τα σπιτάκια, όπου οι χίλιες ιερόδουλες, οι γνωστές σε όλη την Αυτοκρατορία ως κόρες της Κορίνθου, υπηρετούσαν τη θεά προσφέροντας το σώμα τους και παίρνοντας τα χρήματα των πελατών, που ήταν πλούσιοι ξένοι, έμποροι, ναυτικοί, στρατιωτικοί και γενικά όσοι είχαν γεμάτο το πουγκί τους. Έτσι περίπου ήταν η Κόρινθος, όταν ο Παύλος την επισκέπτεται μετά την αποτυχία του στην Αθήνα.

Η Κόρινθος είχε πλούσια εβραϊκή παροικία. Σίγουρα μόλις έφτασε ο Παύλος στην πόλη, εκεί κατευθύνθηκε με την ιδέα ότι θα ερχόταν σε επαφή με τους ομοεθνείς του, ανάμεσα στους οποίους ίσως έβρισκε και κανένα γνωστό του. Πρέπει όμως να τον φανταστούμε απογοητευμένο και τρομαγμένο. Η πρόσφατη αποτυχία του στην Αθήνα, δεν του έδινε καθόλου κουράγιο να κάνει καινούρια σχέδια, ενώ μέσα στην κοσμοπλημύρα της μεγαλούπολης ένιωθε κάποιο δέος να τον κυριεύει για το τι θα συνέβαινε στο μέλλον. Και αυτό το τελευταίο δεν το υποθέτουμε. Το ομολογεί ο ίδιος στην Α΄ προς Κορινθίους επιστολή: «*ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολὺ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς*» (Β΄, 3). Πολύ περισσότερο δε μπορούμε να φανταστούμε ότι ερχόμενος ο Παύλος στην Κόρινθο, του πέρασε, έστω και για μια στιγμή, από το μυαλό ότι αυτή η πόλη θα μπορούσε να γίνει το ορμητήριο της νέας αποστολικής του δράσης. Όπως μπορεί κανείς να συμπεράνει από την Α΄ **Προς Θεσσαλονικείς** επιστολή την οποία έγραψε τότε στην Κόρινθο, το μόνο που είχε στη σκέψη του, κατά την περίοδο εκείνη, ήταν να επιστρέψει στις αγαπημένες του εκκλησίες της Μακεδονίας. Εκεί μεταξύ άλλων γράφει ότι οι συνεργάτες του και αυτός ο ίδιος επεθύμησαν πολύ να δουν τους πιστούς της Θεσσαλονίκης και ότι θελήσανε να έλθουν προς αυτούς, «*ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἄπαξ καὶ δίς*» (Β΄, 17-18).

Σύμφωνα με τις «Πράξεις Παύλου και Θέκλης» καθώς και με τα λόγια του ίδιου του Αποστόλου (Β΄ προς Κορ. Ι, 10), ο Παύλος δεν είχε καθόλου εμφάνιση που μπορούσε να εντυπωσιάσει. Επομένως μπορούμε να πούμε με κάποια βεβαιότητα ότι κανείς δεν έδωσε σημασία από όσους είδαν αυτόν τον κοντόσωμο, φαλακρό και παχουλό ανθρωπάκο, με τη γρυτή μύτη, τα πυκνά γένια και τα σμιχτά στο μέτωπο φρυδία, να περιφέρεται στην εβραϊκή συνοικία ζητώντας στέγη και εργασία. Ακόμα και αυτοί που μίλησαν μαζί του δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι η ιστορική σημασία της Κορίνθου θα καθοριζόταν, από εκείνη τη στιγμή και μετά, από την παρουσία αυτού του ξένου στην πόλη. Ωστόσο πρέπει να θεωρήσουμε σημαντική ή ευλογημένη τη στιγμή, κατά την οποία ο Παύλος γνωρίζεται με το ζευγάρι των σκηνοποιών και δημιουργεί μαζί τους μια μεγάλη και σταθερή φίλια.

Είπαμε πιο πάνω ότι ο Παύλος ήταν σε αναζήτηση στέγης και εργασίας. Τι πιο φυσικό, αφού κι ο ίδιος ήταν σκηνοποιός, να πλησιάσει το εργαστήριο του Ακύλα και της Πρίσκιλλας; Με την κουβέντα γρήγορα θα κατάλαβαν πως, εκτός από ομότεχνοι, ήταν και ομοεθνείς. Αλλά και αυτά δεν ήταν αρκετά, για να συνδεθούν αμέσως με φιλία και να μείνει κοντά τους. Χρειάζόταν και η θερμή πίστη στον ίδιο Θεό. Και εδώ πρέπει να δεχτούμε ότι το ζευγάρι Ακύλας και Πρίσκιλλα ήταν ήδη χριστιανοί. Αν δεν το δεχτούμε αυτό, είναι δύσκολο να πιστέψουμε ότι ο Παύλος κατάφερε αμέσως να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, να τους φέρει με τη διδασκαλία του κοντά στο Χριστό και να μείνει μαζί τους προσφέροντας και αυ-

τός εργασία. Επιπλέον πρέπει να πούμε πως θα τους είχε και βαφτίσει. Ο Παύλος όμως, όπως είναι γνωστό, δεν τους αναφέρει ανάμεσα σε αυτούς που βάφτισε στην Κόρινθο. Πίστη, λοιπόν, εργασία και πατρίδα είναι τρία πράγματα που έφεραν αμέσως πολύ κοντά αυτούς τους ανθρώπους, ενώ η τέλεια συνεργασία τους βοήθησε πολύ τον Παύλο στο αποστολικό του έργο. Ποιος ήταν όμως ο Ακύλας και ποια η Πρίσκιλλα;

Ο Ακύλας, λέει στις “Πράξεις” ο Λουκάς, ήταν Ιουδαίος από τον Πόντο. Στην Κόρινθο είχε έλθει πρόσφατα διωγμένος από τη Ρώμη, όπου ο Κλαύδιος με διάταγμα υποχρέωνε τους εκεί Ιουδαίους να φύγουν από την πόλη, γιατί, όπως λέει ο Σουητώνιος, «βρίσκονταν σε συνεχή αναταραχή, υποκινούμενοι από τον Χρυστό (Chrestus)» (Κλαύδιος, 25). Πρέπει ακόμα να υποθέσουμε ότι είχε έλθει στην Κόρινθο, επειδή από τις μεγάλες πόλεις ήταν η πιο κοντινή και σύμφωνα με το σχέδιό του να επιστρέψει στη Ρώμη μόλις του δινόταν η ευακαιρία, τον βόλευε αυτή η πόλη πολύ. Και πράγματι, λίγα χρόνια αργότερα το σχέδιο αυτό θα γίνει πραγματικότητα και θα τον ξαναβρούμε στη Ρώμη. Εκείνο όμως που μας φαίνεται κάπως παράξενο είναι ότι τα ονόματα και του Ακύλα και της Πρίσκιλλας, που ήταν επίσης Ιουδαία, ήταν ρωμαϊκά. Μάλιστα το Πρίσκιλλα ήταν το υποκοριστικό του γυναικείου ονόματος Πρίσκα. Αντίθετα από τον Λουκά, ο Παύλος την αναφέρει και με αυτό το όνομα. Μια εξήγηση σ’ αυτό είναι πως το ζευγάρι αυτό ήταν δούλοι σε μεγάλες ρωμαϊκές οικογένειες. Σύμφωνα με το Ρωμαϊκό Δίκαιο οι δούλοι που αποκτούσαν την ελευθερία τους για την καλή υπηρεσία που πρόσφεραν, έπαιρναν ως απελεύθεροι το όνομα της αριστοκρατικής οικογένειας που ανήκαν ως δούλοι. Υπάρχουν όμως και άλλοι, όπως ο Ramsay, που υποστηρίζουν ότι η Πρίσκιλλα ήταν επιφανής Ρωμαία που παντρεύτηκε πλούσιο Εβραίο έμπορο. Έτσι δικαιολογείται και η σπάνια μόρφωση που είχε και που ήταν δύσκολο, αν όχι απίθανο, να διέθετε μια δούλη. Μάλιστα η πνευματική υπεροχή που είχε έναντι του συζύγου της κάνει συχνά τον Παύλο να την αναφέρει πρώτη στις επιστολές του και την Εκκλησία να την κατατάσσει ανάμεσα στις ηγετικές γυναικείες μορφές του Χριστιανισμού. Το ότι αυτό το ζευγάρι ήταν αρκετά πλούσιο φαίνεται καθαρά στις “Πράξεις”, γιατί διέθετε δικό του σπίτι, όχι μόνο στην Κόρινθο, αλλά και στην Έφεσο και στη Ρώμη. Στη Ρώμη μάλιστα, όπως μας λέει ο Παύλος στην **Προς Ρωμαίους** επιστολή, το σπίτι τους ήταν ευκτιριος οίκος των χριστιανών πιστών (ΙΣΤ’, 4). Έπειτα το επάγγελμα του σκηνοποιού είχε μεγάλη πέραση εκείνη την εποχή, αφού κάθε ταξιδιώτης χρειαζόταν οπωσδήποτε μια σκηνή, για να περάσει στο ταξίδι του τις νύχτες έξω στο ύπαιθρο.

Δεν πρέπει να είναι λοιπόν και τόσο τυχαίο ότι ο Παύλος, παράλληλα με τη σπουδή του Νόμου, διάλεξε το επάγγελμα του σκηνοποιού, για να κερδίζει το ψωμί του. Και τούτο γιατί ήταν όχι μόνο ένα επάγγελμα επικερδές αλλά και ένα επάγγελμα αρκετά διαδεδομένο στην Ταρσό και σε όλη την Κιλικία, της οποίας τα υφάσματα, για την καλή τους ποιότητα, είχαν αποκτήσει τόση φήμη, ώστε πήραν την ονομασία **κιλίκια**. Επιπλέον η χειρωνακτική αυτή εργασία δεν είχε τίποτα το υποτιμητικό για ένα δίδασκαλο του Νόμου, όπως ήταν ο Παύλος. Στους Εβραίους – αντίθετα από τους Έλληνες και τους Ρωμαίους που θεωρούσαν τις χειρωνακτικές απασχολήσεις κατάλληλες μόνο για δούλους, επειδή πίστευαν ότι πίεζαν την ψυχή και δεν την άφηναν να στραφεί προς ανώτερα ιδανικά – η χειρωνακτική εργασία πρόσθετε μεγάλη τιμή στον άνθρωπο, και ακόμα πιο πολύ στον άνθρωπο του πνεύματος, επειδή τον καθιστούσε ικανό να κερδίζει το ψωμί του, κάτι δηλαδή που ο Σωκράτης όχι μόνο δεν κατάφερε ποτέ να κάνει, αλλά ούτε και ποτέ το συζήτησε σε κάποιον από τους διαλόγους του. «Ό μη ἐργαζόμενος μηδέ ἐσθιέτω», έλεγε ο Απόστολος Παύλος και ο λόγος του αυτός δείχνει,

με τρόπο ανάγλυφο, την ιουδαϊκή ανατροφή που πήρε.

Η στενή φιλία και συνεργασία του Παύλου με τον Ακύλα και την Πρίσκιλλα δεν ήταν καρποφόρα μόνο για τον χριστιανισμό, αλλά και για τον Παύλο τον ίδιο. Κάποιο βράδυ, μετά την εργασία και κατά την ώρα του δείπνου, μπορούμε να φανταστούμε τον Ακύλα και την Πρίσκιλλα να του μιλούν για τη Ρώμη, την πόλη που είχαν ζήσει πριν να έλθουν στην Κόρινθο. Ο Παύλος – που θα τους άκουγε με αδιάπτωτο ενδιαφέρον – θα ένιωθε ξαφνικά στο πνεύμα του να ευρύνονται οι ορίζοντες και η αποστολική ψυχή του να αγκαλιάζει πλατύτερα την οικουμένη, καθώς έστρεψε το βλέμμα του προς τη Δύση, εκεί που χτυπούσε η καρδιά της Αυτοκρατορίας. Κι όταν θα σηκώθηκε από το τραπέζι, η Ρώμη, που μόλις είχε μπει μες στην ψυχή του, ριζωσε και έγινε το πεπρωμένο του: εκεί τέλειωσε η ζωή του· εκεί και η αποστολική του πορεία, μολονότι, σύμφωνα με τα λόγια του, εκεί ποτέ δε θα πήγαινε, για να ρίξει τα θεμέλια της χριστιανικής πίστης, *«ὅτι μὴ ἐπ’ ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ»* (Προς Ρωμ. ΙΕ, 19).

Κάθε Σάββατο που δεν εργαζόταν πήγαινε ο Παύλος στη Συναγωγή. Εκεί έβρισκε Εβραίους προσκολλημένους στην πίστη τους και προσήλυτους των Ιουδαίων. Στην αρχή ήταν συζητημένοι. Η αποτυχία της Αθήνας τον είχε κάνει πολύ προσεκτικό: Δε μιλούσε ανοιχτά για τον Ιησού. Τον υπαινίσσετο όμως με τις προφητείες των κειμένων. Έτσι έβαζε αργά και προσεκτικά το θεμέλιο σαν καλός αρχιτέκτονας που δοκιμάζει πρώτα την αντοχή του εδάφους. Κάποια μέρα όμως ήλθαν από τη Μακεδονία ο Σίλας και ο Τιμόθεος. Τα χρήματα που έφεραν, οι καλές ειδήσεις, όλα μαζί συνέβαλαν να χυθεί ένα φως αισιοδοξίας στην απογοητευμένη ψυχή του Παύλου. Αυτό φάνηκε αμέσως την επόμενη φορά που πήγε στη Συναγωγή. Δε μιλούσε πια με υπαινιγμούς και έδειξε καθαρά ποιος ήταν ο σκοπός του. Μιλούσε με θέρμη για τον Χριστό και τα λόγια του άγγιξαν τις καρδιές πολλών πιστών της Συναγωγής. Ανάμεσά τους ήταν και ο πλούσιος προσήλυτος Στεφανάς, τον οποίο ο Παύλος αργότερα στην Α΄ **Προς Κορινθίους** επιστολή θα τον ονομάσει “απαρχή της Αχαΐας”. Άλλοι δυο με μεγάλη υπόληψη νέοι χριστιανοί ήταν ο Φουρτουνάτος και ο Αχαΐκός, που ενθουσιασμένος ο Παύλος τους βάπτισε ο ίδιος. Ύστερα ήλθε ο Τίτιος Ιούστος, μέλος της ρωμαϊκής παροικίας, που είχε σπίτι, όπως λένε και οι **“Πράξεις”**, δίπλα στη Συναγωγή. Με τον προσηλυτισμό του Ιούστου άνοιγε ο δρόμος, για να έλθει ο Παύλος σε επαφή με τους κύκλους των μορφωμένων Ρωμαίων. Το αποστολικό έργο προόδευε και ο Παύλος άρχισε πάλι να αισιοδοξεί.

Στη Συναγωγή όμως τα πρώτα σύννεφα της υποψίας άρχισαν να πυκνώνουν. Πλούσιοι Εβραίοι, έμποροι και άνθρωποι του χρήματος, δεν ήταν διατεθειμένοι να ανεχθούν άλλο τη διδασκαλία αυτού του νεοφερμένου στην πόλη τους Ιουδαίου. Το επόμενο Σάββατο η καταγίδα ξέσπασε. Την ώρα που ο Παύλος μιλούσε, άρχισαν να τον διακόπτουν και να βρίζουν τον ίδιο και τον Χριστό. Το ποτήρι ξεχειλίσε και ο Παύλος, που στεκόταν αριόμα στο βήμα, τίναξε τα μιάτια του και με αυτή τη συμβολική χειρονομία που συνηθιζόταν στην Ανατολή, για να δείξει αυτός που την έκανε ότι δεν είχε στο εξής καμία σχέση μαζί τους, βγήκε από τη Συναγωγή, λέγοντας ότι για τον πνευματικό τους θάνατο ήταν υπεύθυνοι οι ίδιοι και ότι *«ἀπό τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι»* (Πραξ. ΙΗ, 6). Εκείνη τη στιγμή ακριβώς παρουσιάζεται ο Τίτιος Ιούστος και του προτείνει το σπίτι του, δίπλα στη Συναγωγή, για τις συγκεντρώσεις των χριστιανών πιστών. Ο Παύλος δέχεται, και ένα μέρος της Συναγωγής μαζί με τον Κρίστο τον αρχισυνάγωγο τον ακολουθεί στο σπίτι του Ιούστου. Από εκείνη τη στιγμή και μετά μπορούμε να πούμε ότι η Εκκλησία της Κορίνθου έχει ιδρυθεί.

Ηλίας Δήμας
Θεολόγος

Ο ΝΕΟΦΑΝΗΣ
 ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 Ο ΨΑΡΑΙΟΣ
 (†1554)

Το χωριό Ψάρι της Στυμφαλίας έχει προσφέρει στην Πατρίδα μας και στην Ορθοδοξία γενικότερα έναν Άγιο και μάλιστα ένα Νεομάρτυρα των πρώτων αιώνων της τουρκοκρατίας: Τον Άγιο Νικόλαο τον ΕΞ ΙΧΘΥΟΣ” - όπως αναφερόταν παλαιότερα- τον “Ψαριάο”, - όπως λέμε σήμερα- τον ΝΕΟΦΑΝΗ, του οποίου το όμορφο εκκλησάκι στις δυτικές παρυφές του χωριού, αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες παγκορινθιακό προσκύνημα και τείνει να γίνει, με τις φιλότιμες, προσπάθειες της τόσο δραστήριας αδελφότητας Ψαριωτών, πανελλήνιο προσκύνημα.

Ας μιλήσουμε όμως για τον Νεοφανή αυτόν Άγιο της Εκκλησίας μας. Λέμε “Νεοφανή”, διότι αν και εμαρτύρησε την 14η Φεβρουαρίου 1554 στην Κωνσταντινούπολη, όμως ο Άγιος Νικόλαος ήταν άγνωστος, ακόμη και στη γενέτειρά του το Ψάρι, μέχρι το 1930. Από την αφάνεια εξήλθε ο Άγιος από τον τότε μητροπολίτη Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανοσάλων Ιεζεκιήλ (†1953), ο οποίος το 1928 βρήκε στην επί της Πίνδου διαλυμένη μονή Αγίας Τριάδος Σιάμου, χειρόγραφο κώδικα, που περιείχε ακολουθίες δύο νεομαρτύρων, του Δαμιανού οσιομάρτυρος, που καταγόταν από το Μερίχοβο Καρδίτσας και του “εξ Ιχθύος” Νικολάου του Νεοφανούς, τον οποίο κατ’ αρχάς εταύτισε με άλλο νεομάρτυρα Νικόλαο, αργότερα όμως διαπιστώθηκε ότι ανήκε στον δικό μας Άγιο Νικόλαο τον Ψαριάο. Η διαπίστωση έγινε επί της βάσει του εγκωμιαστικού λόγου στον Άγιο, που υπήρχε στον ίδιο κώδικα. Συντάκτης του λόγου και ποιητής της ακολουθίας ήταν ο ιερομόναχος Δαμιασκηνός ο Στουδίτης, κατόπιν Ιεράρχης Λιτής και Ρενδίνης της Μακεδονίας και εν συνεχεία Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Άρτης. (†1577), ένας από τους πιο πεπαιδευμένους άνδρες του 16ου αιώνας και συγγραφέας του περίφημου “Θησαυρού του Δαμιασκηνού”, που είναι από τα πιο πνευματικά και πολυδιαβασμένα, μέχρι σήμερα, βιβλία.

Την όλη ακολουθία με το εγκώμιο εξέδωσε το 1930 ο Ιεζεκιήλ, επανεκδόθηκε δε το 1963 στην Κόρινθο και έτσι άρχισε από τριακονταετίας περίπου στην ιδιαίτερα του πατρίδα, το Ψάρι, η τιμή του.

Σύμφωνα λοιπόν με την ακολουθία και το εγκώμιον, ο Άγιος γεννήθηκε εις την “παρά

τῷ Ζάρακι ὄρει” κώμην Ιχθύς, σημερινό Ψάρι Κορινθίας, από ευσεβείς γονεὺς Ἰωάννην και Καλὴν, ἀγνωστο πότε ακριβῶς, πιθανόν στις αρχές του 16ου αἰῶνος. Ὑπὸ των “τοῦ Θεοῦ θείῳ φόβῳ κοσμουμένων” γονέων του, “οὐ μᾶλλον γάλακτι ἢ τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἀνετρέφετο, ἐξ αὐτῶν ὡς εἶπεῖν τῶν μητρικῶν ὠδίνων”. (Ἐγκώμιο). Ὅμως αὐτοὺς τους ευσεβείς γονεὺς ἐπρόκειτο ὁ Ἅγιος να τους στερηθεῖ σε νεαρή ηλικία. Ἦταν δώδεκα ἐτῶν ὅταν τους στερεῖθηκε και τους δύο, για να μένει μόνος και μη μπορώντας να υποφέρει αὐτὴ τη στέρηση ξενιτεύεται ἀπὸ την γενέτειρά του και με κάποιους συμπατριώτες του ἐρχεται στὴ Σηλυβρία της Προποντίδος (Ανατολ. Θράκη), που ἀπεῖχε μιας ἡμέρας δρόμο ἀπὸ την Κωνσταντινούπολη.

Βρισκόμασταν στους σκοτεινοὺς χρόνους της τουρκικῆς δουλείας και μάλιστα κατὰ τον πρῶτο αἰῶνα της. Το Γένος υφίσταται τα πάνδεινα και ὁ αναγκαστικός ἐξισλαμισμός εἶναι ἓνα ἀπὸ τα μέσα που χρησιμοποιοῦν οἱ πρῶτοι Σουλτάνοι μετὰ την Ἄλωση, για να το ἀφανίσουν. Ἰδίως πολλοὶ χριστιανοὶ ἀναγκάσθηκαν να ἐξισλαμισθοῦν κατὰ τους χρόνους του Σελίμ Α' του Θηριώδους (1512-1520), που συνέλαβε το σατανικό σχέδιο να ἐξισλαμίσει ὅλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας. Δεν γνωρίζουμε ἀν ἐπὶ της Βασιλείας του ἢ ἐπὶ του υἱοῦ και διαδόχου του Σουλεῦμαν του Μεγαλοπρεποῦς (1520-1566) ἦλθε ὁ Ἅγιος στη Σηλυβρία.

Εκεῖ προσελήφθη ὁ Ἅγιος ἀπὸ κάποιο πλούσιο χριστιανό, που ἐξετίμησε το ἦθος και την ἀρετὴ του και ἐργαζόταν ὡς υπηρέτης στο σπίτι και τα κτήματά του. Κατὰ τα χρόνια ἐκεῖνα ὁ Νικόλαος διακρινόταν για την ἀφοσίωσή του πρὸς τον ἀφέντη του, ἀλλὰ και για την εὐκρίνειά του, τον φόβο του Θεοῦ, την ἐγκράτειά του και την προσήλωσή του στην ὀρθόδοξο πίστη και συνεχῶς προόδευε στην ἀρετὴ. Πρέπει βέβαια και το περιβάλλον του κυρίου του να ἦταν ἀνάλογο.

“Ὅτῳ γοῦν καλῶς ἐκτραφεῖς, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας πεφθακῶς, νομίμῳ γυναικί συνεξείχθη (παντρεύτηκε), καὶ παίδων πατήρ γενόμενος, τοῖς οἰκείοις ἤθεσι και τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι τούτους ἀνέτρεφε” γράφει ὁ Συναξαριστής. Για τη συντήρηση της οἰκογένειας του - δεν ἐργαζόταν πλέον στην περιουσία του πλουσίου χριστιανοῦ, πούλαε διάφορα φαγώσιμα πράγματα “ἐν τῇ λεωφόρῳ”, πιθανόν στο δρόμο που οδηγούσε ἀπὸ τη Σηλυβρία στην Κωνσταντινούπολη, χωρὶς να γίνεται ἡ ἐργασία του ἐμπόδιο στη φροντίδα για την σωτηρία της ψυχῆς τους “ἀλλὰ διηνεκῶς (συνεχῶς) τῶν πενήτων ἐπιμελούμενος, ἰλέου (ἐλεοῦσε) τὸ Θεῖον ἐλεημοσύνας” (Ἐγκώμιο) Ἡ ἀγάπη, ἡ εὐκρίνεια και ἡ τιμιότης του συντελοῦν στην πρόοδο της ἐπιχειρήσεώς του, πράγμα που θα ἐπισύρει τον φθόνον των μουσουλμάνων πωλητῶν, που δε θα διστάσουν να τον διαβάλουν ὡς υβριστὴν του Μωάμεθ και με αὐτὴ τη βαριά κατηγορία οδηγεῖται δεμένος στην Κωνσταντινούπολη.

Ἦταν το 34ο ἐτος της βασιλείας του Σουλεῦμάν (1554), ὅταν ὁ Νικόλαος οδηγήθηκε ἐνώπιον του Ἐπάρχου της Κων/πόλεως Σινάν, ὁ οποίος “ἄνθρωπος ὢν τῇ φύσει, θηρίου δὲ μᾶλλον ἀγριώτερος”, εἶχε ἐξαπολύσει κύμα τρομοκρατίας ἐναντίον των Χριστιανῶν. Ἀξιοθαύμαστο το θάρρος και ἡ ἀυταπάρνηση που θα ἐπιδείξει ὁ Νικόλαος, και ἡ περιγραφή της δίκης του και των βασανιστηρίων που ἀκολούθησαν θυμίζουν ἀρχαία μαρτυρολογία της Ἐκκλησίας. Ὁ Ἅγιος “μηδὲν ὑποσταλεῖς, ἀληθῶς ἑαυτὸν χριστιανὸν ὠμολόγησε καὶ τῆν τῶν ἰσσηλιτῶν θρησκείαν ψευδῆ ἀπήλεγξε” (Ἐγκώμιο).

Ἡ ὅλη στάση του μάρτυρος ἐξαργύρωσε τον Σινάν που διέταξε να ρίξουν στο ἕδαφος τον

Άγιο “και ροΐνοις ράβδοις” (= με ράβδους ροδιάς) άρχισαν να τον κτυπούν και στα δύο του πόδια. Οι ραβδισμοί ήσαν τόσο δυνατοί, ώστε το αίμα έρρεε από τα νύχια των ποδιών και ο Άγιος ήταν αδύνατο να βαδίσει. Όμως τα πάντα υπομένει καρτερικώς, χωρίς κανέναν στεναγμό να βγει από το στόμα του. Στη συνέχεια θα ριχθεί στη φυλακή σιδηροδέσιμος, όπου θα μείνει τέσσερες ημέρες διατηρώντας ακμαίο το φρόνημά του, ενώ παράλληλα δοξολογεί και ευχαριστεί το Θεό για όλα.

Αφού πέρασαν οι τέσσερες ημέρες οδηγείται και πάλι ενώπιον του Επάρχου, που τώρα χρησιμοποιεί αντί της βίας, “θωπείας” και του υπόσχεται τιμές. Οι λόγοι του Σινάν δε βρίσκουν απήχισιν στα αυτιά του μάρτυρος, ο οποίος ομολογεί την πίστη του και διακηρύττει ότι είναι έτοιμος να υποστεί χάριν του Χριστού οποιαδήποτε ποινή και μαρτύριο. Ο Έπαρχος εξοργίζεται και διατάσσει να του βγάλουν τα ενδύματα, να του φορέσουν μια τριχίνη φόρμα και δεμένο με αλυσίδες να τον σύρουν διαπομπεύοντάς τον διά των οδών της πόλεως, κηρύττοντας ότι, έτσι θα τιμωρείται καθένας που υβρίζει τον Μωάμεθ. Και “περιήγετο φαιδρῶ τῷ προσώπῳ τήν λεωφόρον έλκόμενος” ο Άγιος.

Επειδή δε και αυτή η διαπόμπευσή του ουδόλως τον απομάκρυνε της πίστεως, με διαταγήν του Επάρχου ανάβεται φωτιά στον ιππόδρομο και σ’ αυτή θα σύρουν τον μάρτυρα χωρίς αυτός να φέρει καμιά αντίδραση. Ο Έπαρχος θα προσπαθήσει και πάλι να πείσει τον Νικόλαο να αρνηθεί την πίστη του υπενθυμιζοντάς του την σύζυγο και τα παιδιά του και την γλυκύτητα της ζωής και υποσχόμενος βασιλικές τιμές. Ο μάρτυς όμως, που είχε ενισχυθεί υπό της συζύγου του, ενώ ήταν στη φυλακή, απορρίπτει και πάλι τις προτάσεις και υποσχέσεις, όποτε ρίχεται αλυσοδεμένος στην πυρά. Ο Άγιος υπομένει καρτερικώς το μαρτύριο, που διαρκεί αρκετό χρόνο. Κάποτε όμως θα αισθανθεί τις δυνάμεις του να τον εγκαταλείπουν και θα κλείνει, προς τα δεξιά. Τότε “ὁ σπεκουλάτωρ τὰς ἀλύσεις τείνας (= αφού παραμέρισε τις αλυσίδες που είχε στο λαιμό ακόμη ο Άγιος) ...ξίφει τήν ἁγίαν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀπέτεμε και οὕτως ο γενναῖος μάρτυς τήν ψυχὴν εἰς χεῖρας Θεοῦ παρέθετο” (Εγκώμιο).

Για μεγαλύτερο χλευασμό του μάρτυρος, στην πυρά έρριξαν και οστά σκυλιών και ψόφια σκυλιά. Απ’ όλο το σώμα του Αγίου, το οποίο “τῆ φλογί καταναλωθέν, κόνις ἐγένετο”, διασώθηκε η αγία κάρα του, την οποία αγόρασε πιστός χριστιανός αντί είκοσι χρυσών νομισμάτων, για να μεταφερθεί στην Ιερά Μονή οσίου Αθανασίου των Μετεώρων, όπου μέχρι σήμερα βρίσκεται θαυματοργούσα.

Το μαρτύριο του Αγίου έγινε στις 14 Φεβρουαρίου του 1554, η δε ακολουθία και το εγκώμιο του γράφτηκαν ύστερα από 4 χρόνια το 1558, νωρίς δηλαδή. Αυτός υπήρξε ο Άγιος Νεομάρτυς Νικόλαος ο Ψαραΐος, ο οποίος ύστερα από αφάνεια τεσσάρων αιώνων, άρχισε να γίνεται γνωστός από το 1930, ενώ η τιμή του στο Ψάρι της Στυμφαλίας άρχισε ουσιαστικά προ 30ετίας, είναι δε πολύ επαινετή η προσπάθειά της δραστηριότητας αδελφότητας Ψαραίων, που από τότε αγωνίζεται να κάνει πανελληνίως και παγκοσμίως τον γνωστό Άγιο, ο οποίος τιμάται την επέτειο του μαρτυρίου του 14η Φεβρουαρίου και την 1η Κυριακή του Ιουνίου, με θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγυρικότερο τρόπο.

Σ.Σ. Η αδελφότης Ψαραίων μετέφερε δύο φορές, τό 1992 και 1994 τήν κάρα τοῦ ἁγίου στό Ψάρι και τήν Κορινθία, γενικότερα. Ἐπίσης ἔχει κυκλοφορήσει σ’ ὄλο τόν κόσμο μία μαγνητοταινία μέ τό βίο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ συντάκτη τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ, καί μία βιντεοταινία 3ωρη, όπου καταγράφεται η πρώτη μεταφορά τῆς κάρας τοῦ ἁγίου στήν Κορινθία.

Αναστάσης Παπαληγούρας
Βουλευτής Κορινθίας

Οδοιπορικό στην Κορινθία Χαρακτικά από τον 15ο μέχρι τον 19ο αιώνα

Λένε ότι οι μεγάλες ευκαιρίες παρουσιάζονται άπαξ. Για τη Χαρακτική οι ευκαιρίες να πρωταγωνιστήσει στην ιστορία του ανθρώπου ήταν δυό.

Η πρώτη, στην προϊστορική εποχή, καθώς χαράζοντας την πέτρα και το κόκαλο ο άνθρωπος δίνει σημείο ζωής -γραφική ζωής- και δημιουργεί έτσι την πρώτη των τεχνών -τη χαρακτική.

Η δεύτερη ευκαιρία δίνεται με την ανακάλυψη της τυπογραφίας τον 15ο αιώνα. Γιατί ο Γουτεμβέργιος εξέλιξε τη χαρακτική έτσι ώστε να της δώσει την κυριαμότερη δυνατότητά της: της εκτύπωσης των χαρακτικών γραμμμάτων στη σειρά και της πολλαπλής παραγωγής βιβλίων.

Με τα βιβλία διαχέεται η γνώση και διευρύνεται δραματικά η πνευματική αλληλεπίδραση και επικοινωνία των ανθρώπων.

Η ίδια τεχνική της τυπογραφίας -η τεχνική της σφραγίδας, δηλαδή- επέτρεψε τη μαζική έκδοση όχι μόνον κειμένων, αλλά και εικόνων -τοπίων, σχεδιαγραμμμάτων και τοπογραφικών χαρτών, μνημείων και οικοδομημάτων, προσώπων, ενδυμασιών και σκηνών του καθημερινού βίου, δειγμάτων της πανίδας, της χλωρίδας και του ορυκτού βασιλείου- που διάνθισαν τα βιβλία. Είτε το χαρασσόμενο υλικό ήταν το ξύλο -ξύλογραφίες-, είτε ο ανθεκτικότερος και πλαστικότερος χαλκός -χαλκογραφίες-, είτε αργότερα η πέτρα -λιθογραφίες-, είτε το ατσάλι -ατσαλογραφίες-, τα χαρακτικά αυτά έπαιξαν επί τέσσερις σχεδόν αι-

Corinto città d' Acaia,

2. "Κόρινθος, πόλη της Αχαΐας" – "Corinto, città d' Acaia", (6 x 8 εκ.)
Αταύτιστο - Ιταλική έκδοση. Τέλη 16ου αι.

Σ.Σ. Το κείμενο αυτό του κ. Παπαληγούρα είναι από τον κατάλογο "Οδοιπορικό στην Κορινθία, χαρακτικά από τον 15ο μέχρι των 19ο αιώνα" που εκδόθηκε από το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Κορίνθου με την ευκαιρία της έκθεσης χαρακτικής της "Συλλογής Παπαληγούρα" που έγινε στην Κορίνθο το καλοκαίρι του 1999.

Αναδημοσιεύουμε εδώ τα εισαγωγικά και τον επίλογο, καθώς και μερικά από τα χαρακτικά Κορινθιακών τοπίων που περιλαμβάνονται στο βιβλίο, χωρίς να αλλάξουμε την αρίθμηση που έχουν στον κατάλογο.

17. "Απεικόνιση της πόλης και του κάστρου της Κορίνθου που εγκαταλείφθηκαν από τους Τούρκους – 1687" "Prospect der Stadt und des Schlosses von Corintha von den Türcken verlassen - 1687", (17 x 48 εκ.) Gabriel Bodenehr, *Curioses Staats und Kriegs Theatrum*, Augsburg, 1720

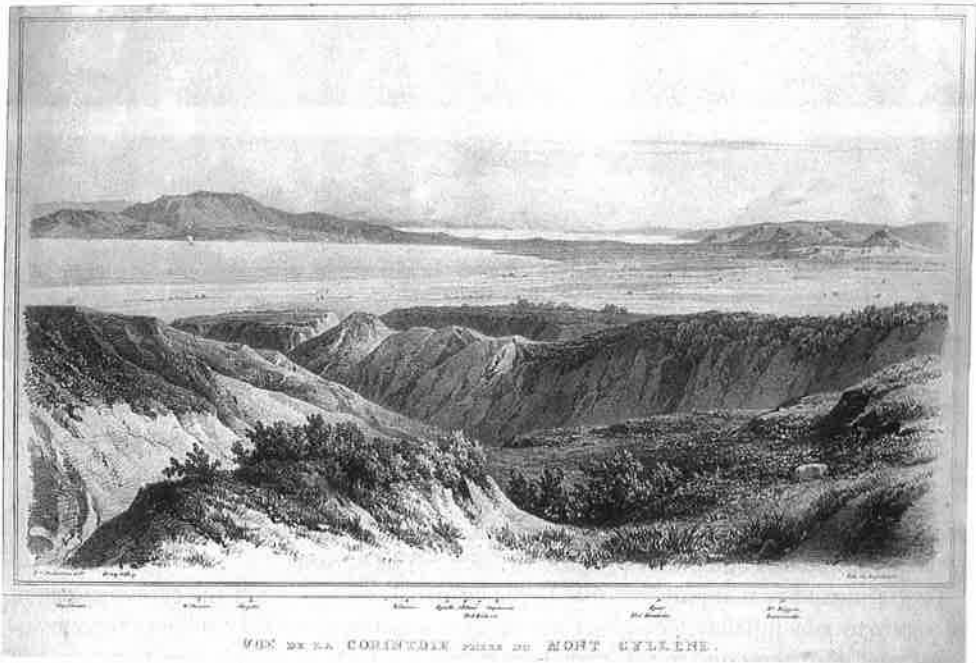
ώνες τον ρόλο που σήμερα παίζει η φωτογραφία. Αυτή η τελευταία, μαζί με τη φωτοσύνθεση, είναι που έδωσαν όμως και τη χαρακτηριστική βολή στη χαρακτηρισική.

Τα χαρακτηρισικά τυπώθηκαν σε κάθε λογής βιβλία, με πλουσιότερη την εικονογράφηση των περιηγητικών βιβλίων, που είδαν μια σταδιακή αλλ'εντυπωσιακή αύξηση της κυκλοφορίας τους, ιδιαίτερα από το τέλος του 17ου αιώνα. Κι αυτό, όχι μόνον γιατί οι κοινωνικές και οι πολιτικές, οι οικονομικές και οι τεχνολογικές συνθήκες της εποχής ευνόησαν τη μετακίνηση, τα ταξίδια. Κυρίως, γιατί η χαρακτηρισική και η τυπογραφία ερέθισαν το ενδιαφέρον της κοινωνίας για τον άγνωστο έως τότε κόσμο.

Ο ελληνικός χώρος γίνεται κι αυτός το αντικείμενο ενός ολοένα και μεγαλύτερου ενδιαφέροντος, που ενισχύεται από τη γόνιμη επιστροφή της Ευρώπης της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού στις ρίζες της: στο αρχαίο ελληνικό πνεύμα και την αρχαία ελληνική τέχνη.

Την τουρκοκρατούμενη τότε και την αμέσως μετεπαναστατική Ελλάδα επισκέπτεται, γνωρίζει, περιγράφει, ζωγραφίζει ένα ολοένα και μεγαλύτερο και ετερόκλητο πλήθος ξένων: αρχαιολάτρες περιηγητές και μανιακοί εξωτικοί ταξιδιώτες, αργόσχολοι αριστοκράτες και επικίνδυνοι τυχοδιώκτες, αρχαιολόγοι και αρχαιοκάπηλοι, διπλωμάτες και στρατιωτικοί, πράκτορες και λόγιοι, επιστήμονες και καλλιτέχνες, προσκυνητές με προορισμό τους Αγίους Τόπους και φράγκοι ιεραπόστολοι, έμποροι και φυγόδοκοι.

Η τυπωμένη χαρακτηρισική -ιδίως κατά τα πρώτα της αναγεννησιακά βήματα -ήταν συνήθως έργο συλλογικό. Πέρα από τον περιηγητή-συγγραφέα και τον εκδότη, που αφορούν στο βιβλίο, στην παραγωγή καθαυτή του χαρακτηρισικού συμμετείχε ο αρχικός σχεδιαστής -συνήθως ο περιηγητής που απεικόνιζε αυτό που έβλεπε-, και μερικές φορές ο επαγγελματίας ζωγράφος που επεξεργαζόταν επί το καλλιτεχνικότερο το ερασιτεχνικό αρχικό σχέδιο. Ακολουθούσε ο χαράκτης, που με βάση το αρχικό ή ωριμότερο σχέδιο δημιουργούσε το χαρακτηρισικό-μήτρα, με το παιχνίδι των εξοχών και εσοχών, και ολοκλήρωνε ο τυπογράφος. Χονδρικά από τις αρχές του 19ου αιώνα, συχνά υπεισέρχεται ένας ακόμη συντελεστής στην παραγωγή πολλών χαρακτηρισικών: ο πολλές φορές εξειδικευμένος μάλιστα ζωγράφος, που ένα-ένα τα επιχρωματίζει για να καταστούν ελκυστικότερα στο κοινό, εμπορικότερα. Σε κάθε στάδιο της παραγωγής των χαρακτηρισικών δεν συμπράττει κατ'ανάγκη ένας συγκεκριμένος καλλιτέχνης ή τεχνίτης, αλλά περισσότεροι, που συγχροτούσαν τα εργαστήρια και τις συντεχνίες της εποχής. Εργαστήρια και συντεχνίες, που ενώ υποτιμούσαν την καλλιτεχνική

33. "Άποψη της Κορινθίας - από το όρος Κυλλήνη"
 "Vue de la Corinthe - prise du Mont Cyllène", (24 x 40,5 εκ.) Otto Magnus, Baron von Stackelberg,
 La Grèce - Vues pittoresques et topographiques, Paris, 1834

αξία του έργου τους, είχαν αντίθετα, συνείδηση της αποστολικής διάστασης της δουλειάς τους να διαδώσουν πλατιά τη γνώση που έως τότε ήταν προνόμιο των λίγων.

Ο "λαϊκός" χαρακτήρας της χαρακτηριστικής ενισχύεται ακόμη περισσότερο στο μέτρο που η παραγωγή εικόνων σε πολλά αντίτυπα επέτρεπε πλέον την επαφή με ανθρώπους που δεν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση -και τότε ήταν πολλοί, οι περισσότεροι. Επιπλέον, η μηχανική αναπαραγωγή έριξε κάθετα τις τιμές των βιβλίων, που χειρόγραφα μέχρι την ανακάλυψη της τυπογραφίας ήταν πανάκριβα και απρόσιτα στον κόσμο.

Αρχικά, η απεικόνιση ήταν επίπεδη, δύο διαστάσεων, "χαρτογραφική", με έμφαση στο σχήμα/περίγραμμα, ασπρόμαυρη. Σταδιακά αποκτά προοπτική, βάθος, πλαστικότητα, δίνεται έμφαση στην υφή του θέματος και στη φωτοσκίασή του. Και αργότερα, η τεχνολογία επιτρέπει πλέον την έγχρωμη απεικόνιση.

Η διάκριση των τεχνών σε "μειζονες" και "ελάσσονες" στην οποία επιμένουν μερικοί, και η κατάταξη της χαρακτηριστικής στις τελευταίες, σε αντίθεση με την ζωγραφική που κατατάσσεται στις πρώτες, είναι μάλλον μικρής χρησιμότητας. Είναι μεν ακριβές ότι ο ζωγραφικός πίνακας -κάθε ζωγραφικός πίνακας- είναι μοναδικός, ενώ το χαρακτηριστικό έργο επιτρέπει την πολλαπλή παραγωγή, αλλά πραγματικά κρίσιμο θέμα είναι αποκλειστικά η αισθητική και καλλιτεχνική ποιότητα του έργου, που μπορεί να χαρακτηρίζει ή να μη χαρακτηρίζει οποιοδήποτε από τα δύο -τον ζωγραφικό πίνακα ή το χαρακτηριστικό.

Πέρα από την καλλιτεχνική αξία τους, τα χαρακτηριστικά που αποτυπώνουν την πηγαία εμπειρία των περιηγητών από τον σχεδόν άγνωστο τότε ελληνικό χώρο, προσφέρουν στο μελετητή έναν αστείρευτο πλούτο πληροφοριών για τις κοινωνικές και οικονομικές συνθή-

36. "Ναός του Διός στη Νεμέα" - "Temple de Jupiter Néméen", (23,5 x 39 εκ.)
 Otto Magnus, Baron von Stackelberg, *La Grèce - Vues pittoresques et topographiques*, Paris, 1834

κες της εποχής, τα ήθη και τα έθιμα, τους θεσμούς και το πολιτικό σύστημα, τα ιστορικά γεγονότα και τις επιστημονικές εξελίξεις, την τέχνη και τον πολιτισμό.

Τα έργα που σήμερα εκτίθενται είναι ένα μέρος της συλλογής μου που περιλαμβάνει χαρακτηριστικά με θέματα του Κορινθιακού χώρου και καλύπτει περίπου τέσσερις αιώνες: από τα τέλη του 15ου αιώνα (...).

Για το συστηματικότερο αυτού του ταξιδιού, αλλά και για την παρακολούθηση της εξέλιξης της χαρακτηριστικής τεχνικής, η παρουσίαση γίνεται με βάση την χρονολογική σειρά έκδοσης των χαρακτηριστικών. Τα πενήντα συνολικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζονται, επιλέχθηκαν ώστε να περιλαμβάνουν μερικά από τα αξιολογότερα έργα των γνωστότερων σχεδιαστών ή χαρακτών, να απεικονίζουν κυρίως τα σημαντικότερα ιστορικά μνημεία και τοπία από διάφορες περιοχές της Κορινθίας, ενώ ακόμη, να δίνουν την αφορμή για παρατηρήσεις σχετικές με τον τόπο, την ιστορία του και τον πολιτισμό της εποχής.

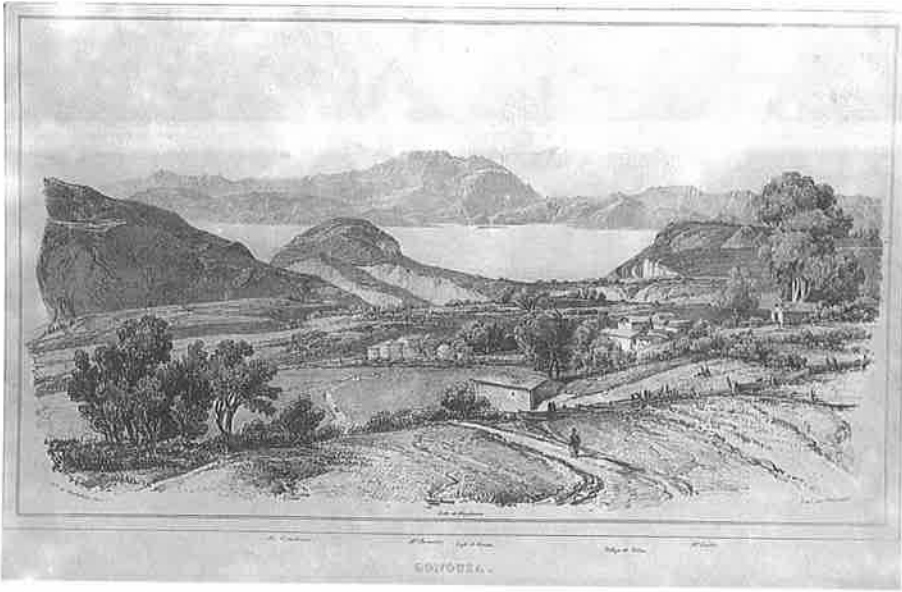

Παρακολουθήσαμε ένα οδοιπορικό στην Κορινθία που διήρκεσε τέσσερις περίπου αιώνες, με σταθμούς τα προϊόντα της χαρακτηριστικής, που αποτύπωσαν τον τόπο μας.

Γνωρίσαμε τα βήματα της τεχνικής της χάραξης, από την ανακάλυψη της τυπογραφίας έως την έγχρωμη εκτύπωση του χαρακτηριστικού.

Ήρθαμε σε επαφή με εικαστικά έργα τέχνης έξοχων καλλιτεχνών, που πλήρωσαν αισθητικά το βλέμμα και την ψυχή.

Ακούσαμε μέσα από τα γεμιάτα θαυμασμό κείμενα των περιηγητών, τη σιωπηλή φωνή

39. "Γονούσσα" – "Gonoussa", (23 x 39 εκ.) Otto Magnus, Baron von Stackelberg, *La Grèce - Vues pittoresques et topographiques*, Paris, 1834

των αρχαίων προγόνων μας.

Και μας αποκαλύφθηκε ένα πλήθος από μεγάλα και μικρά μυστικά για την καθημερινή ζωή του τόπου στους νεότερους χρόνους που ταξίδευαν οι περιηγητές.

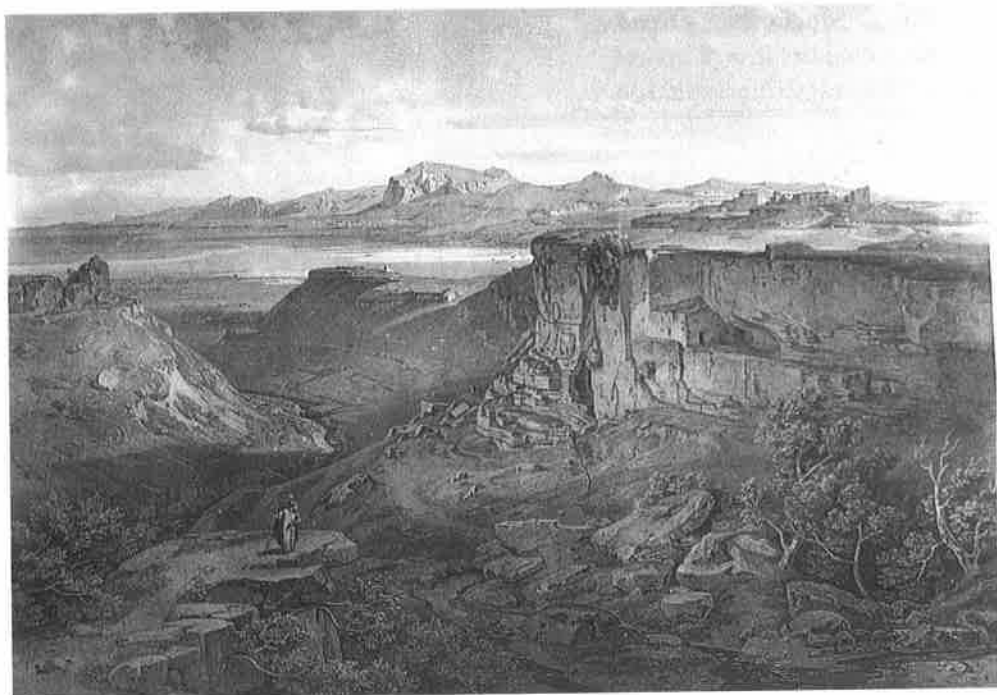
Επιθυμώ να κλείσω την παρουσίαση αυτή με μια σκέψη που προσδίδει, νομίζω, στα χαρακτηριστικά αυτά μιαν άλλη διάσταση και τους αποδίδει, πέρα από την προφανή καλλιτεχνική και ιστορική, την οφειλόμενη "εθνική" αξία.

Τονίσθηκε ήδη η επιρροή που ασκεί η εποχή -η προεπαναστατική και επαναστατική- στα περιηγητικά κείμενα και τα εικαστικά έργα που τα συνοδεύουν. Ομως υπαρκτή είναι και η αντίστροφη επιρροή: της γραμματείας και της τέχνης στην εποχή, δηλαδή στη διαμόρφωση της Ιστορίας.

Η Ελληνική Επανάσταση εμπνέει την πνευματική Ευρώπη, που με το φιλολογικό έργο της, τα ταξιδιωτικά κείμενα, αλλά και τη ζωγραφική και χαρακτηριστική συντελεί καίρια με τη σειρά της στη διαμόρφωση μιας παγκόσμιας κοινής γνώμης που συμπάσχει με τον ηρωικά αγωνιζόμενο για την ελευθερία του ελληνικό λαό. Μιας παγκόσμιας κοινής γνώμης, που έκρινε αποφασιστικά τη στάση των ξένων κυβερνήσεων υπέρ της ανεξαρτησίας της Ελλάδος και εξασφάλισε την οριστική παρέμβαση των Αγγλων, Γάλλων και Ρώσων στο Ναυαρίνο.

Οι περιηγητές, με το εμπνευσμένο εικαστικό και συναισθηματικά φορτισμένο συγγραφικό έργο τους, δεν υπολείπονται σε προσφορά εκείνης του ποιητικού λόγου του Λόρδου Βύρωνα, της γραφής του Βίκτωρος Ουγκώ, του Λαμαρτίνου, του Shelley, του Chateaubriand και της ζωγραφικής του Delacroix.

Αλλά ούτε τα προεπαναστατικά χαρακτηριστικά είναι άμοιρα επίδρασης στις εξελίξεις. Γιατί όταν η Αναγέννηση αναδείκνυε ως πάγια αφητηρία κάθε σύγχρονης πνευματικής δημιουργίας των ευρωπαϊκών λαών, τον αρχαίο ελληνικό λόγο και την αρχαία ελληνική τέχνη, δημιουργούσε ένα ισχυρό και ευρύ ρεύμα αρχαιολατρίας που προσέλαβε τις διαστάσεις

41. "Σικυών" – "Sikyon", (43 x 50,5 εκ.)
 Carl Rottmann, *Neue Malerwerke aus München*, 1838

πλημμυρίδας.

Η αρχαιολατρία αυτή ενέπνευσε έργα του λόγου και της τέχνης -στα οποία περιλαμβάνονται και τα προεπαναστατικά χαρακτηριστικά-, που συντήρησαν την Ελλάδα στην καρδιά και στο νου της Ευρώπης και επέτρεψαν την προέκταση των συναισθημάτων αυτών από την Αρχαία και στη Νεότερη Ελλάδα.

Επιγραμματικά, πρώτα αναστήθηκε η Αρχαία Ελλάς στη φαντασία των ξένων, και μετά αναγεννήθηκε η Νεότερη Ελλάς με τη συνδρομή τους. Ή αλλιώς, η αρχαιολατρία των προεπαναστατικών αιώνων αποτέλεσε αναγκαίο πρόκριμα και προαπαιτούμενο του φιλελληνικού κινήματος κατά την Επανάσταση, στο οποίο μετεξελίχθηκε.

Και ακόμα κάτι. Η πένα της γραφής, το μολύβι ή ο χρωστήρας της ζωγραφικής, το καλέμι της χαρακτικής, που συνήγειραν την Ευρώπη, επηρέασαν και την ίδια την εξεγειρόμενη τότε Ελλάδα. Στο μέτρο, που ενίσχυσαν αποφασιστικά την εθνική αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση και ενθάρρυναν το αγωνιζόμενο έθνος.

Η τέχνη, η λογοτεχνία και η ζωγραφική, τα χαρακτηριστικά γενικά, τούτα τα χαρακτηριστικά μπροστά μας, έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση. Συνέπραξαν στην απελευθέρωση του τόπου μας.

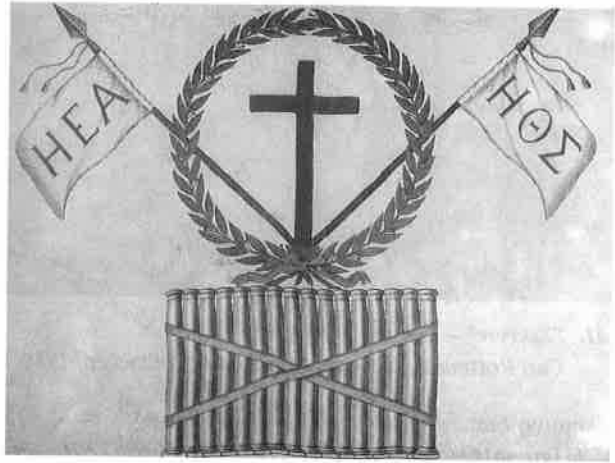

Ιωάννης Κ. Μαζαράκης - Αιινιάν

Γενικός Γραμματέας της Ιστορικής
και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος

Φλάμπουρα του Αγώνα και σημαίες ελευθερίας στο Μοριά

Με την κήρυξη της Επανάστα-
σεως και καθ' όλο το πρώτον έτος
της Ελευθερίας, τα διάφορα σώ-
ματα έφεραν το καθένα τη δική
του σημαία. Δεν υπήρχε ενιαία δι-
οίκηση και δεν ήταν συνεπώς δυ-
νατόν να επικρατήσει ευθύς εξ αρ-
χής ένας τύπος σημαίας. Άλλες ση-
μαίες έφεραν τα σύμβολα της Φιλι-
κής Εταιρείας ή την Αθηνά, άλλες
τον Φοίνικα του Υψηλάντη κι άλ-
λες αυτοσχέδιες ακολουθούσαν
την παλιά αρματολική παράδοση,
με τα μπαϊράκια τα πολεμικά, με
το σταυρό και τους αγίους ή με τον
αιτό και το σταυρό, σε όλους τους
δυνατούς συνδυασμούς. Όλες
όμως ανεξαρτέτως οι σημαίες εί-
χαν τον Σταυρό και οι λέξεις
"Ελευθερία ή Θάνατος" κυριαρ-

*Σημαία του Αγώνα της Ανεξαρτησίας με τα σύμβολα της Φιλικής
Εταιρείας. Φέρει τον ιερό δεσμό με τις 16 στήλες, σταυρό εντός
κλάδων ελαιάς και λογχοφόρους σημαίες με τα γράμματα HEA
(Ελευθερία) HOΣ (θάνατος). Τη σημαία αυτή τη σχεδίασε ο Παλαι-
ών Πατρών Γεωργιάδης και την ύψωσε ο Γ. Σισίνης στη Ήλιδα το 1821.*

χούσαν. Έπρεπε να εγερθεί μία σημαία με σταυρό για να επισημοποιηθεί ο υπέρ της ελευθερίας
πόθος, η κατάλυση της δεσποτικής τυραννίας και η ανάσταση του Γένους. Εκτός από το "Ελευθε-
ρία ή θάνατος" χρησιμοποιήθηκε και το "Ιησούς Χριστός Νικά" το "Εν τούτω νικά" το "Μεθ' ημών
ο Θεός" αλλά και το "Η ταν ή επί τας" της αρχαίας Σπάρτης, ακόμα το "Εκ της στάκτης μου ανα-
γεννώμαι" και δεν έλειπε βέβαια το "Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατριδός".

Όταν ένα σώμα εστερείτο προκατασκευασμένης σημαίας, προέβαινε στην κατασκευή
μιας αυτοσχέδιας, από απλό πανί. Ακόμα και οι "τσεμπέρες", τα καλύμματα κεφαλής των γυ-
ναικών, χρησίμευσαν για σημαίες την πρώτη στιγμή. Οι οπλαρχηγοί διατηρούσαν την παλιά
αρματολική παράδοση με τα μπαϊράκια τους και τα φλάμπουρα με το σταυρό, ενώ τα χωριά
ξεσηκώνονταν και ακολουθούσαν το λάβαρο της εκκλησίας με τους αγίους, η κάθε ενορία το

Σ.Σ. Αποσπασματικό κείμενο του κ. Μαζαράκη - Αιινιάν από το Ανύκωμα της Συλλογής του Εθνικού Ιστορι-
κού Μουσείου, αφιερωμένο σ' εκείνους που θυσίαστηκαν για τη σημαία.

Ι. Φωτιάκος (Φώτιος Χρυσανθόπουλος). Απομνημονεύματα, τ.Α', σ. 70.

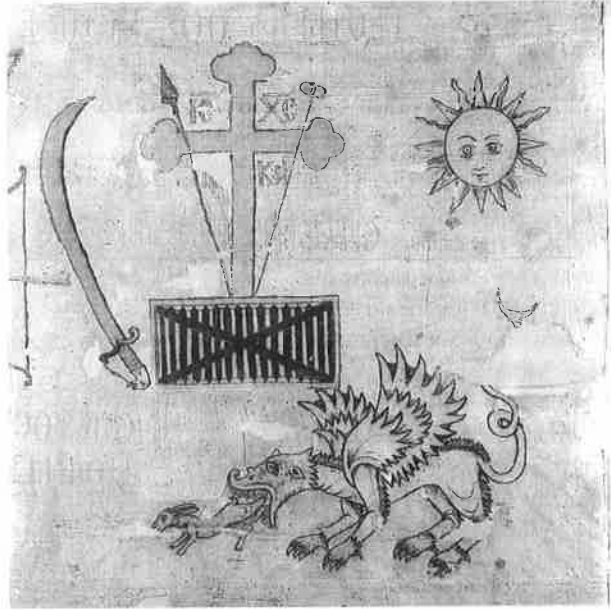
δικό της.

Για την επανάσταση στην Πελοπόννησο, είναι κοινή η πεποίθηση ότι στις 21 Μαρτίου 1821 οι συγκεντρωμένοι στην Αγία Λαύρα πρόκριτοι, αρχιερείς και οπλαρχηγοί αναπέτασαν τη σημαία της ελευθερίας. Η σημαία αυτή δεν ήταν όμως άλλη από το πορφυρό και χρυσοκέντητο παραπέτασμα της ωραίας πύλης, με την παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Στις 24 Μαρτίου ο Παλαιών Πατρών Γερμανός και ο Ζαΐμης μπήκαν στη Πάτρα ενώ έφθασαν εκεί ο Μπενιζέλος Ρούφος και ο Ανδρέας Λόντος, ο οποίος έφερε σημαία αυτοσχέδια ερυθρά, που από τη μια μόνο όψη της είχε μαύρο σταυρό. Όλοι τους υποδέχτηκαν με την ευχή "Και στην Πόλη να δώσει ο Θεός". Ύστερα, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλόγησε τη σημαία αυτήν και ενέπηξε ένα μεγάλο ξύλινο σταυρό στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου και όλοι έτρεχαν να προσκυνήσουν και να τον ασπαστούν ορμητικοί Ελευθερία ή Θάνατο, ενώ οι αρχηγοί μοίραζαν ενθόσημα από ερυθρό ύφασμα με σταυρό κυανό. Αμέσως σχηματίστηκε το Αχαϊκόν Διευθυντήριον (26 Μαρτίου) που απηύθυνε διακήρυξη προς τους προξένους των δυνάμεων και άλλες προκηρύξεις, καλώντας όλες τις επαρχίες σε επανάσταση. Βλέποντας το άμεσον του επιτυχούς αποτελέσματος της εξεγέρσεως, το Αχαϊκόν Διευθυντήριον φρόντισε "δια των εν Πάτραις ιστοτύπων" να κατασκευάσει έναν αριθμό σημαίων που έφεραν τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας και τις σημαίες αυτές διένειμαν ανά την Πελοπόννησον και τα στρατόπεδα².

Η σημαία αυτή που κατασκευάστηκε με τις οδηγίες των Παλαιών Πατρών Γερμανού ήταν από λευκό ύφασμα και έφερε τα σύμβολα του εφοδιαστικού των ιερέων της Φιλικής Εταιρείας – δηλαδή τον ιερό δεσμό με τις 16 στήλες και επ' αυτού ερυθρό σταυρό περιβαλλόμενον από στέφανο κλάδων ελαιάς και εκατέρωθεν του σταυρού πλαγίως δύο λογχοφόρους σημαίας με τα αρχικά ΗΕΑ-ΗΘΣ της επιγραφής «Η Ελευθερία Ή Θάνατος».³ Δείγμα αυτών των σημαίων είναι η μεγάλη σημαία του Γεωργίου Σισίνη όπου φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Στη Μάνη, οι Μαυρομυχαλαίοι σήκωσαν τη σημαία του σταυρού και ενώθηκαν με τον Τζανετάκη – Γρηγοράκη που φέρει έντονα τα Φιλικά σύμβολα, με αλληγορικές παραστάσεις και επιγραφές «Ελευθερία ή Θάνατος», «Εν τούτω νίκα», «Ο Θεός μεθ' ημών» η οποία σώζε-

Σημαία με τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας, αλληγορικές παραστάσεις και επιγραφές. Την ύφωσε το 1821 ο Πιέρρος Γρηγοράκης Τζανετάκης κατά την πολιορκία και την άλωση της Μονεμβασίας.

2. I. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Γ', σ. 23 (σημ. γ'), και Σπυριδών Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως 4 τόμοι*, Λονδίνο 1860-1862, τ. Α, σ. 62.

3. I. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, ό.π., σ. 165.

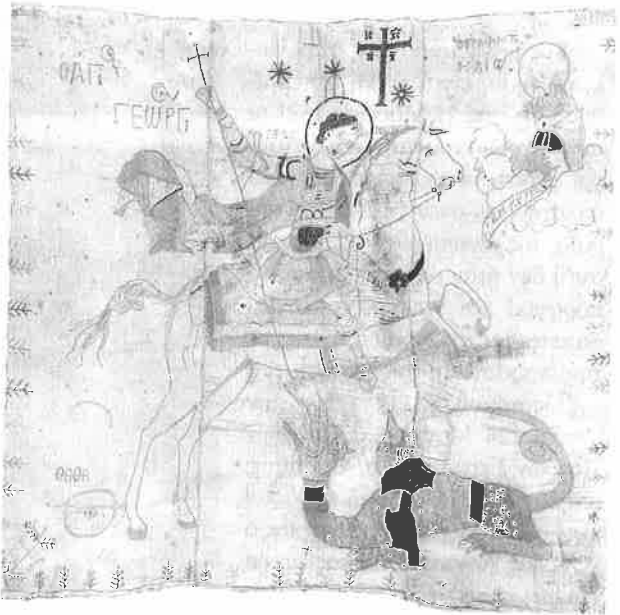
ται επίσης στο Μουσείο. Αυτή η σημαία χρησιμοποιήθηκε κατά την πολιορκία και την άλωση της Μονεμβασιάς το 1821.⁴ (...)

Ο Κολοκοτρώνης, που διατηρούσε την αιματολογική παράδοση, χρησιμοποίησε αυτοσχέδιες σημαίες τις πρώτες ημέρες της Επανάστασης. Έφερε δύο σημαίες, λέει ο Φιλήμων, για τα δύο σώματα που τον ακολουθούσαν, των Μαυρομυχαλαίων και των Τρουπάκηδων «ας εοχημάτισεν προχείρως από κοινού ιστού, μόνον σημειώσας επί τούτων έμβλημα, τον Σταυρόν». Η προτροπή του Κολοκοτρώνη και του Δικαίου προς τους Καλαματιανούς «*Η ώρα έφθασε! Το στάδιον της δόξης και της ελευθερίας ηνοιχθη. Τα πάντα ειδικά μας και ο Θεός του παντός μεθ' ημών έσται. Μη πτοηθείτε εις το παραμικρόν*»,

στις 25 Μαρτίου και το προς τους Τριφυλίους «*Γενικώς οπλισθείτε με ανοικτά μπαϊράκια και τρέξατε εναντίον του εχθρού της πίστεως και της πατρίδος*», είναι πολύ χαρακτηριστικά.⁵

Αλλά και τις παραιμονές της μάχης στο Βαλτέτσι (8 Μαΐου), όταν οι Έλληνες δίσταζαν να αντιπαραταχθούν εμφανώς στους Τούρκους, ο Κολοκοτρώνης σε γράμμα του προς τους αρχιερείς και τους γενναίους αδελφούς στα Βέρβена γράφει: «*Το να μη έχωμεν μπαϊράκια καλόν είναι, πλην το να μη σηκωθούν διόλου (εννοεί πολεμικές σημαίες) δεν είναι καλόν. Εις τον τόπον των μπαϊρακιών μας να βάλετε μίαν φιάμουλαν, χωρίς σταυρόν, πανί σκέτον πλάτους μιάμιση σπιθαμή και μάκρος όσον ανήκει, χωρίς να σηκώσετε τους σιδερένιους σταυρούς και τα μπαϊράκια ας φυλαχτούν δι' άλλην περίστασιν*». Είναι λοιπόν ασατανόητο να υπάρχει σώμα χωρίς σημαία κι αν υπάρχει διαταγμός να φανούν τα μπαϊράκια τα πολεμικά και οι σιδερένιοι σταυροί, ας χρησιμοποιηθεί ένα απλό χρωματιστό πανί, το φλάμπουρο το εορταστικό που διασκεδάξει τα πράγματα. Ο Κολοκοτρώνης δεν ήταν μόνο πολεμιστής αλλά και διπλωμάτης, προσαρμοζόμενος στις περιστάσεις (...)

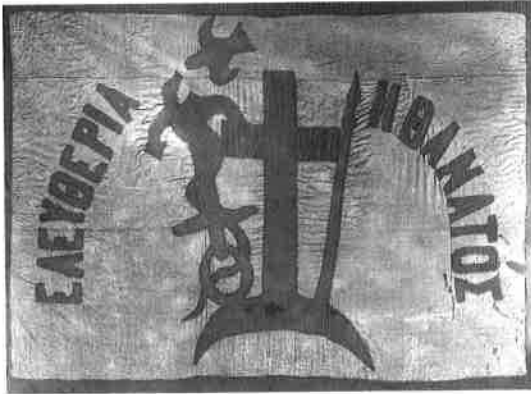
Οι επαναστατικές σημαίες φέρονταν πάνω σε ξύλινο κοντάρι και είχαν σχήμα όπως οι σημερινές. Τα σύμβολα και τα γράμματα, τα αποτύπωναν ειδικοί ιστοποιοί, οι πασιματζήδες ή ζωγραφίζονταν πρόχειρα από κάποιον που είχε την ικανότητα ή κατασκευάζονταν χωριστά και επιρράβονταν στη σημαία. Ο σιδερένιος σταυρός κατασκευάζονταν έτσι ώστε η επάνω απόληξή του να είναι μεγαλύτερη από τις πλάγιες κεραίες και καθώς λέπτυνε και οξύνονταν, σχημάτιζε είδος λόγχης, γιατί η σημαία χρησίμευε και για όπλο αγχέμαχο. Άλλοι κοντοί έφεραν μόνο μια σεδερένια λεπίδα λεπτή και μακρά, πραγματική αιχμή δόρατος και πάνω ο' αυ-

Σημαία του Αγώνα της Ανεξαρτησίας με παραστάσεις του Αγίου Γεωργίου και του Προφήτη Ηλία και σταυρό. Την ύφωσε ο Ηλίας Μπισομπίκης στο Μυστρά.

4. Στο ίδιο, τ.Γ', 6-35.

5. ο.π., τ.Γ', σ. 32.

Σημαία των Σπετσιών

μπουριάριδες -σημαιοφόροι- διαλέγονταν ανάμεσα στους πιο γενναίους αλλά και τους πιο μεγαλόσωμους και δυνατούς, γιατί η θέση ήταν τιμητική αλλά και δύσκολη. Ενδεικτικά ο Φοπάκος αναφέρει για το σημαιοφόρο του Παπαφλέσσα: «Καθώς έβλεπαν οι Έλληνες τις σημαίες και τους στρατιώτες εσημαινον των εκκλησιών τα σήμαντρα και οι μεν ιερείς έβγαιναν ενδεδυμένοι τα ιερά άμφια και με το ευαγγέλιον ανά χείρας, οι δε χριστιανοί, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, επαυκαλούσαν τον Θεόν να τους ενδυναμώνει. Ο Αρχιμανδρίτης μάλιστα φορούσε μιαν περικεφουλιάν και δια τούτο τον εκοίταζαν με πολλήν περιέργειαν οι άνθρωποι και τον εδέχοντο με μεγάλην υποδοχήν. Είχε δε σημαιοφόρον έναν καλόγερον θέορατον, Παπατούρατ ονομαζόμενον, ο οποίος εκράτει ένα μεγάλο σταυρό υψηλά εις τα χέρια και επήγαινε πάντοτε μπροστά εις το στρατόν». Ο κόσμος εγένετο τοίχος, και έκαμε το σταυρό του καθώς επέραν ο καλόγερος με τον σταυρόν»⁶.

Οι επαναστατικές σημαίες των ναυτικών νήσων ήταν διάφορες από εκείνες της ξηράς αλλά και μεταξύ τους διέφεραν. Όλες όμως ανεξάρτητα έφεραν τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας.⁷ Οι Σπέτσες, κινήθηκε πρώτη με τους Μποτασαίους και τον Γεώργιο Πάνου μνημόνους στη Φιλική. Στις 2 και 3 Απριλίου ύψωσαν δια μεγάλης τελετής και πολύκροτων κανονιοβολισμών την σημαίαν της ελευθερίας επί των πλοίων των. Η σημαία της ελευθερίας κυματίζουσα εις όλα τα πλοία, εις το επί της παραλίας δημοτικόν κατάστημα και πολλούς εξώστας οικιών, παρίστα θέαμα μεγαλοπρεπέστατον. Την ημέραν αυτήν είχε φθάσει ο Χρυσοσπάθης και άλλοι εταιριστές οι οποίοι ενθουσιασθέντες ανέβηκαν στο δώμα ενός σπιτιού στην αγορά και άρχισαν να άδουν μεγαλοφώνως το θούριο του Ρήγα Φεραίου. «Δεύτε παίδες των Ελλήνων». Αυτό ενθουσίασε το λαό και με δάκρυα στα μάτια όλοι έτρεχαν να δώσουν τον υπέρ πίστεως όρκον. Αμέσως οι Σπετσιώτες όπλισαν τα πλοία των και έσπευσαν να αποκλείσουν από τη θάλασσα τα φρούρια του Μοριά.

Η σημαία των Σπετσιών ήταν κυανόχρους και γύρω περιβάλλονταν από ταινία ερυθρά (ποταμός αίματος). Στο μέσον έφερε σταυρόν επί αναστραμμένης ημισελήνου και από τη βάση του σταυρού υψώνονταν από τη μια πλευρά άγκυρα περιτυλιγμένη με όφιν του οποίου την γλώσσα κατέτρωγε γλαυξ και από την άλλη είχε λόγχην και έφερε την επιγραφήν «Ελευθερία ή Θάνατος». Τα σύμβολα και η επιγραφή ήταν ερυθρού χρώμα-

6. Φοπάκος, Απομνημονεύματα, τ.Α, σ. 79.

7. Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασης ο.π. τ.Γ, σ. 23 (σημ. γ).

8. Στο ίδιο, τ. Γ', σ. 409 και Αναστάσιος Κ. Ορλάνδος, Ναυτικά, ήτοι Ιστορία των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνων πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσιών, 2 τόμοι, Αθήνα 1869, τ. Α', σ. 61 και Αναργ. Ανδρ. Χατζή Αναργύρου, ό.π., τ. Γ', σ. 179.

τος⁹. Ο σταυρός δήλωνε την δικαιοσύνη του αγώνα, η ανεστραμμένη ημισέληνος την μελλοντική πτώση του Οθωμανικού κράτους, η άγκυρα την σταθερότητα του αγώνα, ο όφις την ιερότητα του σκοπού και η γλαυξ την φρόνηση στην διεξαγωγή του αγώνα. Τα σύμβολα αυτά προέρχονταν από τη Φιλική Εταιρεία και σε διάφορες μορφές υπάρχουν στα εφοδιαστικά των Φιλικών (...).

Στην Ύδρα είχαν φθάσει οι πληροφορίες για την επανάσταση στην Πελοπόννησο και την πολιορκία των φρουριών. Οι αγγελίες για τις επιτυχίες του Αλεξ. Υψηλάντη θέρμαιναν τα πνεύματα, οι πρόκριτοι όμως δίσταζαν. Ο Αντώνιος Οικονόμου από τους δευτερευόντες τότε πλοίαρχους, μόλις είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία. Φιλόπατρις και ενθουσιώδεις βρήκε τότε την ευκαιρία. Κτύπησε τις καμπάνες και κάλεσε το λαό στ' άρματα, με τους ναύτες κατέλαβε τα πλοία και κατήργησε το διοικητή της νήσου Ν. Κοκοβίλα. Οι πρόκριτοι φοβισμένοι, με έγγραφο, του παραχώρησαν την εξουσία (31 Μαρτίου).

Στις 16 Απριλίου, ο Οικονόμου, οι πρόκριτοι, οι πλοίαρχοι και ο λαός, με δοξολογία για την έναρξη του εθνικού αγώνα και με πομπή περιφανέστατη, «απείρων κροτούντων τηλεβόλων, καθιέρωσαν την σημαία της ελευθερίας». Όταν τελείωσε η τελετή, άλκιμοι νεανία, έφεραν τη σημαία στον άρχιερέα της νήσου Γεράσιμο και αυτός ανέβηκε στο διοικητήριο και την ενέτηξε εκεί όπου ήταν υψωμένη πρότερον η τουρκική¹⁰.

Η σημαία της Ύδρας ήταν χρώματος υπομέλανος και έφερε τα σύμβολα της Φιλικής τον σταυρόν, τον όφιν και την γλαυκα που συμβόλιζαν την ιερότητα του αγώνα, την δικαιοσύνη και την φρόνηση με την οποίαν έπρεπε να διεξαχθεί ο αγώνας¹⁰. Μερικοί Υδραίοι έθεταν στις σημαίες τους και το σπαρτιατικό «Ήταν ή επί τας» το οποίον ερμηνεύονταν από αυτούς με το «Ή ελευθερία ή με το πλοίο και τη σημαία εις τον πυθμένα της θάλασσας»(...).

Στις σημαίες της επαναστάσεως, ιδιαίτερα τις ναυτικές, εκτός από το Σταυρό επί της ανεστραμμένης ημισελήνου, υπάρχει και η άγκυρα, σύμβολο της σταθερής απόφασης για την ελευθερία. Υπάρχει ακόμα αετός που με το ράμφος κατατρώγει τη γλώσσα όφεως. Ο όφις είναι εχθρός των αετών γιατί μόνο αυτός φθάνει έως τη φωλιά του και τρώει τα αυγά του, δηλαδή καταστρέφει τη γενιά του (το Γένος). Ο συμβολισμός είναι προφανής στις Φιλικές αλληγορικές παραστάσεις. Η πάλι του αετού με το φίδι από τις πιο παλιές εποχές συμβολίζει ακόμα τον αγώνα των δυνάμεων του καλού με τις χθόνιες δυνάμεις. Σε άλλες περιπτώσεις το φίδι είναι σύμβολο δικαιοσύνης, όταν μάλιστα δεν υπάρχει αετός αλλά γλαυξ, που συμβολίζει τη σύνεση.

Τα σημεία των εφοδιαστικών της Φιλικής Εταιρείας που χρησιμοποιούνται στις πρώτες επαναστατικές σημαίες υποδηλώνουν: η ημισέληνος ανεστραμμένη τη μέλλουσα πτώση του Οθωμανικού κράτους, η άγκυρα τη σταθερότητα του αγώνα, ο όφις την ιερότητα του σκοπού, ο σταυρός τη δικαιοσύνη και η γλαυξ τη φρόνηση με την οποία πρέπει να διεξαχθεί ο αγώνας, επενδύοντας τις επαναστατικές πράξεις με την κραταιάν φρόνηση δια να επιτύχει ο αγώνας¹¹.

Όταν συστήθηκαν οι πρώτες διοικήσεις και οργανώθηκαν τα πρώτα τοπικά πολιτεύματα απέκτησαν και σημαία. Η σημαία του Αρείου Πάγου, της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος ήταν τρίχρωμη: πράσινο - λευκό - μαύρο, με σύμβολα επ' αυτής το σταυρό, καρδιά φλεγόμενη και άγκυρα, που ερμηνεύονται ως ελπίδα και πίστη στο Σταυρό και την δικαία υπόθεση του Γένους. Αγνότητα του σκοπού της επαναστάσεως και φλόγα για την ελευθερία. Τέλος σταθερότητα στον τελικό σκοπό και απόφαση για θυσία (...).

9. Ι. Φιλίμων. *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, ό.π., τ. Γ', σ. 111.

10. Στο ίδιο, τ. Ε', σμμ. γ', σ. 409.

11. Ι. Φιλίμων. *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, ό.π., σ. 169.

Νίκη Παρούση

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ (EL GRECO 1541-1610)

Εκεί που ανέβαινα το στενό,
βρεμένο, καλντιρίμι -πάνε κάπου
τριακόσια τόσα χρόνια- ένιωσα ν'
αναρπάζομαι «διά χειρός» Ισχυ-
ρού Φίλου και, πραγματικά, όσο
να συνέλθω, έβλεπα να μ' ανεβάζει
με τις δυο γιγάντιες φτερούγες του
ο Δομήνικος, ψηλά στους ουρα-
νούς του, τη φορά τούτη γιομάτους
πορτοκαλιές και νερά μιλητικά
της πατρίδας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΠΗΣ,

Ημερολόγιο
ενός αθέατου Απριλίου

Στη διαίωνια πορεία της τέχνης
του χρωστήρα, ένας δαδούχος στάθη-
κε στους δρόμους της καλλιτεχνικής
δημιουργίας, για να φωτίσει με το αλ-

λόκοτο, αλλά εξάισιο φως του τους χώρους της ζωγραφικής. Είναι ο Δομήνικος Θεοτοκό-
πουλος, ο El Greco, όπως του άρεσε να τον αποκαλούν, για να θυμάται τη μακρινή πατρίδα
που τον γέννησε. Η ανθρώπινη πορεία του Θεοτοκόπουλου μοιάζει με καταπληκτικό μετέ-
ωρο στον ουρανό της τέχνης, ύστερα από τη δύση της Ιταλικής Αναγέννησης. Η προσφορά
του έργου του είναι το άστρο, που οδηγεί ασφαλώς το φιλότεχνο στη Βηθλεέμ της Τέχνης.
Σίγουρα δε, σ' όλους τους αιώνες που πέρασαν, η χριστιανική θρησκεία δεν μπόρεσε να
βρη λαμπρότερο τεχνίτη της παλέτας, που ν' αποδώσει με τόση τελειότητα το πνεύμα, το
βάθος και την ουσία της χριστιανικής ιδέας. Αυτής της ιδέας, που αμέτρητοι βυζαντινοί ζω-
γράφοι πάσχισαν ν' αποκαλύψουν στους πιστούς με τις ψηφίδες και τα χρώματα στις εκ-
κλησιές και τα μοναστήρια της Χριστιανοσύνης.

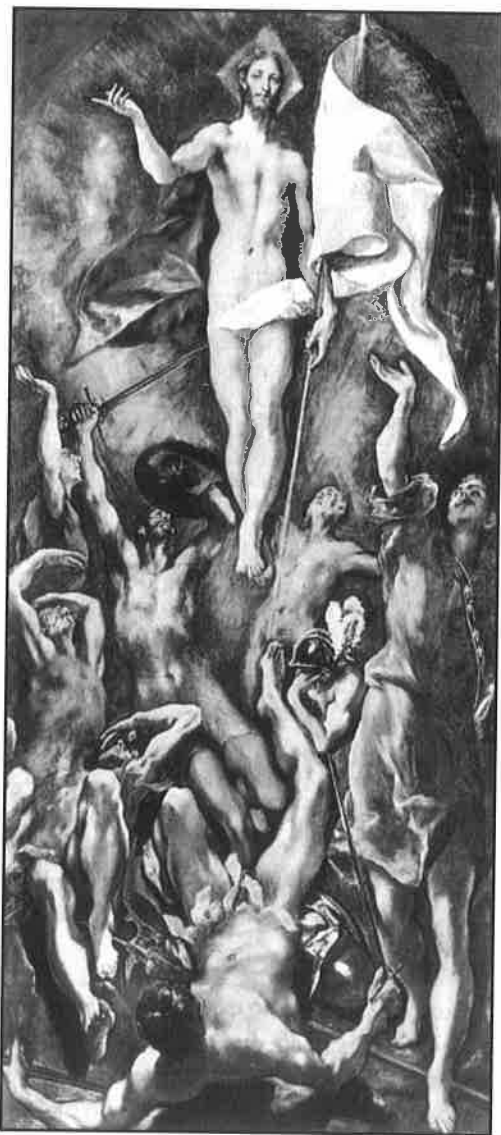
* Σ.Σ. Το κείμενο αυτό της κ. Νίκης Παρούση γράφτηκε ειδικά για τον «Αίπυτο» με την ευκαιρία της μεγάλης εκθέσεως των αυθεντικών έργων του El Greco που έγινε στην Αθήνα από τις 18 Οκτωβρίου 1999 μέχρι τις 17 Ιανουαρίου 2000. Ευχαριστούμε θερμά την κυρία Παρούση για τη συμβολή της αυτή.

Ο Γρεκο θεωρείται ο κυριότερος εκ- πρόσωπος του Μανιερισμού και πιστεύεται, ότι από το εξάισιο έργο του επιήγασε το ρεύμα του Εξπρεσσιονισμού. Ξεκινημένος δε από την Κρήτη, όπου γεννήθηκε, έφθασε στη Βενετία, έχοντας μέσα του τη φλόγα της φυλής του, θρεμμένη από τις βυζαντινές παραδόσεις και το θησαυρό των πρώτων καλλιτεχνικών εντυπώσεων, που άφησαν στην παιδική ψυχή του οι θαυμάσιες βυζαντινές τοιχογραφίες των μοναστηριών της πατρίδας του. Κυρίως δε του σινάιτικου μοναστηριού της Αγίας Αικατερίνης, όπου ο Θεοτοκόπουλος πήρε τα πρώτα μαθήματα ζωγραφικής, καθώς κι ευρύτατη κλασική μόρφωση, που τόσο τον βοήθησε ν' αναγνωρισθεί σαν μια ξεχωριστή προσωπικότητα στους πνευματικούς κύκλους της Βενετίας, της Ρώμης και του Τολέδου. Το νησί λουπόν της Κρήτης δεν του χάρισε μόνο το φως της ζωής, αλλά και τις πρώτες καλλιτεχνικές εντυπώσεις, που τον ακολούθησαν ως το τέλος της ζωής του.

Παρ' όλα αυτά ο Θεοτοκόπουλος, επιθυμώντας να δει και τα έργα των μεγάλων δημιουργών της Αναγέννησης, ταξίδεψε στην Ιταλία, όπου θαύμασε τα έργα των καλλιτεχνών της Σχολής Μπασσάνο, του Τιτσιανού Βετσέλιο, του Σκιαβόνε και του μεγάλου Τιντορέττο.

Μα οι περίφημοι δάσκαλοι του χρωστήρα δεν κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν την ψυχή του Γρεκο, που πάνω απ' τις διάφορες τεχνοτροπίες αναζητούσε το δικό του τρόπο καλλιτεχνικής έκφρασης. Ακριβώς δε αυτό ήταν το μεγαλειώδες σ' αυτόν, ότι κατόρθωσε να ξεπερνά τις κάθε λογής σχολές και με τις εμπνεύσεις της μεγάλης Μούσας του, να δημιουργεί έργο μοναδικό και ανεπανάληπτο. Γιατί αληθινά ο Θεοτοκόπουλος ανανέωνε την τέχνη της ζωγραφικής με μια καινούργια όραση.

Κλεισμένος συνήθως στο δωμάτιό του, αρνιόταν να δει το φως του ήλιου, αναζητώντας το θείο εκείνο φως, που καταναγάξει το έργο του και ξεσηκώνει την ανθρώπινη συνείδηση με το μεταφυσικό και μεταψυχικό συμβολισμό του. Αυτό το φως, που ξεπηδούσε απ' τις ρίζες της ψυχής του, της πλημμυρισμένης απ' τις θαυμάσιες βυζαντινές εικόνες, που άφησε φεύγοντας

Η Ανάσταση

(Περίπου 1600-1605. Ελαιογραφία σε πανί. Πράδο, Μαδρίτη)

από το θαλασσόβρεχτο νησί του. Φεύγοντας, για να κυνηγήσει τα οράματα μιας ολότελα δικής του καλλιτεχνικής δημιουργίας, ξεκινημένης βέβαια απ' τις βυζαντινές παραδόσεις, που θ' ανέβαινε ωστόσο κρεσσέντο ως τα ύψη της αιωνιότητας. Γι' αυτό ούτε η Βενετία, ούτε και η Ρώμη κατόρθωσαν να σβήσουν αυτό, που είχε πυκνώσει μέσα του. Αντίθετα, αυτά τα οράματα, αυτή η ενστικτώδης παρόρμηση είναι που ωδήγησε τα βήματα του Gresco στο αρχοντικό Τολέδο της Ισπανίας, όπου, η φλεγόμενη ψυχή, περιμένε αυτόν τον αλλόκοτο και μεγαλοφυή δάσκαλο της παλέττας, για να της κλείσει με τη δύναμη των καταπληκτικών του συνθέσεων το πάθος, τη φλόγα και τη διάθεση του οραματισμού. Γιατί μόνον αυτός κατόρθωνε να μετουσιώνει σε μια αλησιμόνηση συμφωνία χρωμάτων, τον πόθο της σπανιόλικης ψυχής, να λυτρωθεί από τη σάρκα και φτερωμένη να υψωθεί σε μιαν υπέρτατη πνευματική ανάταση.

Τούτο λοιπόν το περιβάλλον του Τολέδου ήταν ό,τι είχε ονειρευθεί ο καλλιτέχνης. Εδώ βρήκε τον πραγματικό εαυτό του, αλλά και η ψυχή του Τολέδου βρήκε το δημιουργό, που της έπρεπε. Εδώ οι πίνακές του έφθασαν σε μια απίθανη τελειότητα. Τα έργα του έχουν μια μοναδικότητα στην ιστορία της τέχνης. Είναι έργα ασφαλώς, που δεν θα γίνουν δεύτερη φορά από το χέρι του ανθρώπου. Οι συνθέσεις του και κυρίως η ταφή του «Κόμητος Οργκάθ», «ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης» και η «Πεντηκοστή», έχουν κάτι απ' τον αέρα της μεταφυσικής λαχτάρας του ανθρώπου, κάτι απ' τη φιλοσοφία της ανάτασης. Τα πρόσωπά του, ισχνά, στενόμακρα, με βλέμμα ονειροπόλο και απόκοσμο, καταυγάζονται από μιαν έντονη πνευματικότητα. Σε κάποια δε στιγμή υπέρτατης προσπάθειας, μοιάζουν να φλέγονται απ' τον πόθο να λυτρωθούν απ' τη βαρύτητα και να ορμήσουν ακάθεκτα προς τον ουρανό. Αναίμακτες χειρουργικές φιγούρες και οι άγιοί του, μοιάζουν ν' αγωνίζονται ανάμεσα στην υλική τους υπόσταση και την πνευματική τους μοίρα. Στα ελλειπτικά ασκητικά τους πρόσωπα καθρεφτίζεται ο βαθύτατος στοχασμός και η ανυποψίαστα τραγική επιθυμία του ανθρώπου να ξεφύγει απ' την παγίδα, που τον κάρφωσε στην απειροελάχιστη αυτή γωνιά του απέραντου κόσμου.

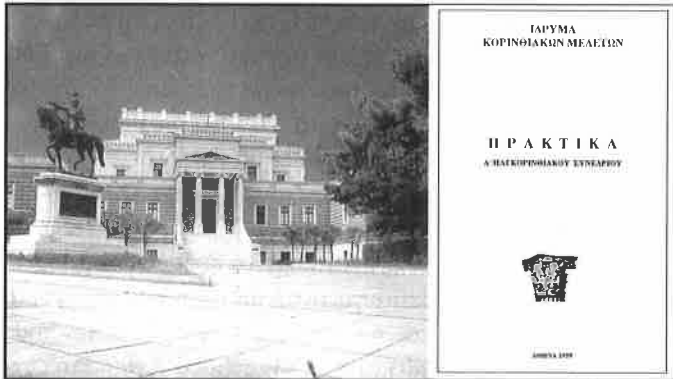
Οι πίνακες του Gresco θαυμάστηκαν για το μεγαλείο, τη δύναμη και το χρώμα τους. Έκαμαν δε τόση εντύπωση, ώστε οι αμύητοι να τον θεωρήσουν ημιπαράφρονα και μόνον οι «πιστοί» της τέχνης του, που μπορούσαν να δεχθούν το μήνυμά του, στάθηκαν εκστατικοί μπροστά στο έργο του. Στο έργο του, που με την ιδιότυπη χρωματική του κλίμακα, σ' ένα συνταίριασμα συγκλονιστικών αποχρώσεων, κατόρθωνε να δίνει παλμό και πνοή θεία στα πρόσωπα που με τη φασματική τους όψη συμβολίζουν το δέος και την προσευχή, καθώς απενίζουν στον ονειρικό κόσμο της τελειότητας. Ξεκομμένα απ' τα εγκόσμια, δεν μπορούν πια να κοιτάξουν στη γη, που τα γέννησε, αλλά εξαΰλωμένα, σχεδόν αέρινα, κάτι ανάμεσα στο ανθρωπινό και το θείο, χωρίς το ρύπο της αμαρτίας, υψώνονται προς τους κόσμους του θείου.

Αλλά ένα έργο ασύγκριτο και ιδιότυπο, σαν του Gresco, είναι, νομίζουμε, δύσκολο να αποκαλύψει την ψυχή του και να ερμηνευθεί με λόγια. Ο Θεοτοκόπουλος είχε επήγωση της θείας δωρεάς, που αξιώθηκε. Είχε δε τη συνείδηση, ότι ήταν το σκεύος της εκλογής, ο Μέγας Αρχιερέας, για να ιερουργήσει στους αιώνιους ναούς της τέχνης. Γι' αυτό και πίστευε πως το έργο του δεν προοριζόταν μόνο για τους συγχρόνους του, αλλά και για τις νέες γενιές, που θάρχονταν στη ροή του άμετρου καιρού. Αυτού του καιρού που παρασέρνει ωστόσο στη λησμονιά, ό,τι υπακούει στον αναλλοίωτο νόμο της φθοράς και του θανάτου. Σ' αυτόν το νόμο, που δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί και η υλική ύπαρξη του καλλιτέχνη, όταν και οι 9 κόρες της Μνημοσύνης σκύψανε στην ξένη γη, για να του κλείσουν τα μάτια. Μα ο θάνατος δεν είναι σε όλα χαλαστής. Το έργο του, αντάξιο ως είναι, θα μείνει αθάνατο στους μέλλοντες καιρούς.

Γιώργος Σταματόπουλος
Δημοσιογράφος

ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΒΟΥΛΗ

Ψηλαφίζοντας την Ιστορία και τον Πολιτισμό του σώματος της Κορινθίας

Στην ιστορική αίθουσα της Παλαιάς Βουλής, έγινε στις 15 Μαρτίου η παρουσίαση του τόμου των Πρακτικών του Α' Παγκορινθιακού Συνεδρίου, που πραγματοποιήσε το Ίδρυμα Κορινθιακών Μελετών (I.K.M.) στις τέσσερες μεγαλύτερες πόλεις της Κορινθίας: Κιάτο (22-2-1998), Λου-

τράκι (8-3-1998), Ξυλόκαστρο (15-3-1998) και Κόρινθο (5-4-1998).

Ο τόμος των πρακτικών παρουσιάζει πολυδιάστατο πρόσωπο αφού πολυδιάστατη ήταν και η θεματολογία του συνεδρίου. Περιλαμβάνει ανακοινώσεις - εισηγήσεις, ως επί το πλείστον Κορινθιακού ενδιαφέροντος, επί ιατροκοινωνικών, γεωλογικών, θεολογικών, φιλοσοφικών και ιστορικών θεμάτων, που έγιναν στο συνέδριο από διακεκριμένους Κορίνθιους ή μη, επιστήμονες μεταξύ των οποίων και κορυφαίοι καθηγητές των πανεπιστημίων μας.

Η καταχώρηση ακολουθεί τη σειρά των συνεδριάσεων που έγιναν, σύμφωνα με το πρόγραμμα, του συνεδρίου. Κατά την αυτή σειρά καταχωρούνται επίσης οι προσφωνήσεις των εκπροσώπων των τοπικών αρχών, καθώς και οι ομιλίες όσων παρενέβησαν στις εισηγήσεις.

Στο τέλος του τόμου παρατίθενται σύντομα βιογραφικά σημειώματα των επιστημόνων που έλαβαν μέρος με τις εισηγήσεις τους ή τις παρεμβάσεις τους στο Συνέδριο.

Για την παρουσίασή του, παραχωρήθηκε αφιλοκερδώς από την Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, η μεγαλοπρεπής αίθουσα της Παλαιάς Βουλής, η οποία ήταν κατάμεστη από Κορινθίους κυρίως, αλλά και πολλούς άλλους ανθρώπους, της επιστήμης, της τέχνης και των γραμμιάτων.

Πρώτη στο βήμα ομιλήτρια, η από της ιδρύσεώς του, πρόεδρος και "το πρώτον κινούν" του I.K.M. δρ. οφθαλμίατρος κυρία Σεβαστή Χαβιάρα - Καραχάλιον, η οποία αναφέρθηκε στο ιστορικό του Συνεδρίου και της σύνταξης του τόμου των πρακτικών.

Επαινετικούς λόγους είχε, εν συνεχεία, να ειπεί για την πολυσχιδή δράση του Ιδρύματος και την ακάματη Πρόεδρό του, ο εκ των πλέον γνωστών της ελληνικής λογοτεχνίας, συγγραφέας και ακαδημαϊκός κ. Τάσος Αθανasiάδης.

Την ομήγυρη χαιρέτησαν ακολούθως οι βουλευτές Κορινθίας και πρώην υπουργοί κ.κ.

Σταύρος Δήμιος και Γιάννης Ποπτάκης, και ο νομάρχης Κορινθίας κ. Άγγελος Μανωλάκης “άγγελος πρωτοστάτης” στην πραγματικότητα και ένθερμος συμπαραστάτης του Ιδρύματος, σε όλες τις εκδηλώσεις του, που κατά καιρούς γίνονται στην Κορινθία .

Εγκρατής των πραγμάτων, ο ιατρός - λογοτέχνης κ. Γ. Ρηγάτος, με συνοπτική, πλην εξόχως περιεκτική, έκθεσή του, παρουσίασε ακολουθώς και ανέλυσε με ενάργεια περισσή, ένα προς ένα τα κείμενα του τόμου.

Ο επόμενος παρουσιαστής, ο διακεκριμένος δημοσιογράφος της “Ελευθεροτυπίας” κ. Γιώργος Σταματόπουλος, είχε, ως Κορίνθιος, την ευκαιρία, μέσα από αυτή την παρουσίαση, να ψηλαφίσει την Ιστορία και τον Πολιτισμό του σώματος της Κορινθίας, με ένα δικό του ξεχωριστό τρόπο που έκαμε αίσθηση.

Το κείμενο της ομιλίας του αυτής ακολουθεί.

Σπ. Μιχόπουλος

Όποιος σήμερα κολυμπάει στα νάματα του πνεύματος, αυτομάτως συγκαταλέγεται ανάμεσα σ’ αυτούς που αντιστέκονται στον εκχυδαϊσμό της ζωής και την υλοφροσύνη που επικρατεί. Σε μια εποχή που έχει εξοριστεί το πνεύμα από την καθημερινότητα, τέτοιου είδους κολυμβητές φαντάζουν περσάνθρωποι, διότι έχουν ν’ αντιμετωπίσουν την χλεύη και την ειρωνεία, ενίοτε και τον σαρκασμό όλων όσοι έχουν επαναπαυθεί στον πολιτισμό του ματιού και στην ανύπαρκτη επικοινωνία, την οποία υποτίθεται παράγουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Διαβάζοντας τα πρακτικά του Α’ Παγκορινθιακού Συνεδρίου, διέκρινα αμέσως αυτούς τους κολυμβητές. Διάκονοι, άπαντες, ενός λόγου που τείνει να εκλείψει, του λόγου δηλαδή που υπηρετεί τις ρίζες, την μνήμη, την παράδοση, την συνέχεια, την μητρίδα-εστία, τον πολιτισμό, την έρευνα, την επιστήμη, τον στοχασμό. Εν ολίγοις, όλων όσα απαρτίζουν την έννοια άνθρωπος στην ολότητά της.

Η περιδιάβαση στα κείμενα των πρακτικών είναι - και δεν φοβούμαι την υπερβολή - μια μύηση στην πνευματική ανάταση, μια άκρως ερωτική επαφή με το σώμα της Κορινθίας· με τις απαρχές, το παρόν και το μέλλον της.

Φρόντισαν γι αυτό οι διοργανωτές του συνεδρίου, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα της δραστηριότητας του ανθρωπίνου πνεύματος. Σπουδαίοι επιστήμονες και σημαντικοί ερευνητές έχουν καταθέσει στις σελίδες των Πρακτικών τον ζήλο τους και τον κάματόν τους, προσφέροντας μια καλοφτιαγμένη ζύμη ώστε να πλάσει ο καθείς τον άρτο της σωματοψυχής του αλλά και του τόπου του.

Οι υψηλού επιπέδου εισηγήσεις σχηματίζουν ένα στιβαρό κόρπους, ικανό να αποτελέσει πυξίδα για τους ιστορικούς του μέλλοντος. Αναγινώσκω επίσης αυτές τις εισηγήσεις και την εν γένει προσπάθεια ως ένα ηχηρό χαστούκι στην κρατική ακηδία περί το μέλλον της επαρχίας· ένα ράπισμα στις μαλθακές παρειές της αδιαφορίας.

Από την προσφώνηση της προέδρου του Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών στο Κιάτο, κυρίας Σεβαστής Καραχάλιου, αντλώ μια μικρή πρόταση: “Σαν πρώτο σκοπό μας βάζουμε την δυνατότητα της πολιτισμικής διάχυσης και διείσδυσης στις μικρές κοινωνίες επαρχιακών πόλεων που βρίσκονται έξω από τα μεγάλα κέντρα, χωρίς κρατική, πανεπιστημιακή ή κομματική υποστήριξη, βασισμένοι μόνο στις μικρές δικές μας και τις τοπικές δυνάμεις”.

Ας μου επιτραπεί να συμπληρώσω λέγοντας ότι, αυτός θα ’πρεπε να είναι ο μόνος σκο-

πός. Και το λέω αυτό έχοντας πεισθεί ότι οτιδήποτε λάμπει και είναι δημιουργικό, βρίσκεται έξω από τα πλοκάμια της εξουσίας. Διότι η πολιτική εξουσία έχει αποδείξει ότι απεχθάνεται το πνεύμα και τον πολιτισμό. Μια ματιά να ρίξει κανείς στο πενιχρό ποσό που διατίθεται από τον κρατικό προϋπολογισμό για την Παιδεία και τον Πολιτισμό αρκεί. Και ως είναι ο Πολιτισμός μας - δυνάμει - η μόνη βιομηχανία της χώρας. Οι ιθύνοντες περί άλλα τυρβάζουν. Συμφωνώ απολύτως με την κυρία Καραχάλιου που παρατηρεί ότι πρέπει να βασιστούμε στις μικρές, τοπικές κοινωνίες.

Εξάλλου η τοπική αυτοδιοίκηση είναι το κύτταρο της δημοκρατίας. Ο κοινοτισμός, ως κοινωνιολογικό - και εν συνεχεία εθνικό και ιδεολογικό - φαινόμενο, διατήρησε στην ελληνική επικράτεια, αιώνες τώρα, τα ακριβά ήθη και εθιμά μας, την αστείρευτη ελληνική γλώσσα, το εθνικό φρόνημα, το δημοτικό τραγούδι, το αιώνιο ελληνικό πένθος, που όμως εύκολα μετατρέπεται σε ύμνο στη χαρά και τη ζωή.

Επιπροσθέτως, είμαι πεπεισμένος ότι, ο διανοούμενος οφείλει να στέκεται κριτικά απέναντι στην όποια εξουσία· διαφορετικά, εάν υποκύψει στα μαγνάρια της, χειραγωγείται και γίνεται έρμαιο των ορέξεών της, φθηνός προπαγανδιστής των έργων της και φερέφωνο της.

Στις εισηγήσεις είναι φανερή η επιστημονικότητα των εισηγητών, η οποία δεν υποκύπτει σε μικροκομματικές σκοπιμότητες και στέκεται υπέρ του μέσου όρου, ο οποίος μέσος όρος έχει ταυτίσει τη γνώση με την εξουσία. Ναι, η γνώση είναι δύναμη, είναι εξουσία, όταν όμως χρησιμοποιείται υπέρ του πολίτη· όταν μπαίνει στην υπηρεσία αναζήτησης της βελτίωσης της ανθρωπότητας.

Και, βεβαίως, αυτή η επιστημονικότητα, επειδή χαρακτηρίζει ανθρώπους που σέβονται τον εαυτό τους, την κοινωνία και τις γνώσεις τους, υπερβαίνει τον τοπικό χαρακτήρα και ανάγεται σε οικουμενικότητα. Θέλω να πω ότι, αν κάποιος μελετήσει τα κείμενα των Πρακτικών, δεν έχει σημασία εάν κατάγεται από την Κορινθία ή όχι, νοιώθει ότι έχει αποκομίσει μία οικουμενική, άμα τε και σφαρική πληροφόρηση.

Ξεκινώντας από τον μύθο - και για μένα ο μύθος είναι λογος ιστορικός, δεν έχει σημασία τι λεν οι εθνολόγοι - διαπερνώντας τα ιστορικά κείμενα, απολαμβάνοντας τους αρχαίους φιλοσόφους, μαθαίνοντας την εξέλιξη της Κορινθίας, οδηγείται αβίαστα στον τόπο όπου επικρατεί η πνευματική ζύμωση και ολοκλήρωση του ανθρώπου. Δυστυχώς λίγοι είναι αυτοί που οδηγούνται σ' αυτόν τον τόπο. Και λέω δυστυχώς, γιατί από τις έως τούδε εμπειρίες μου έχω αντιληφθεί το εξής: Οι άνθρωποι, συγκεκριμένα οι Κορίνθιοι, διψάνε για γνώση, θέλουν να ξέρουν τις καταβολές τους, αλλά δεν γνωρίζουν, δεν έχουν μάθει να σκύβουν στις πηγές. Αυτό σε συνδυασμό με το ότι έχει σχεδόν απολεσθεί η συλλογική, η ιστορική μνήμη, προκαλεί τραύματα στη μόρφωση την ίδια, και καλείται πλέον να μαζέψει τα κομμάτια της και να τα συνθέσει ούτως ώστε να επανεμφανισθεί η Ιστορία και ο Πολιτισμός. Ελαχιστοι, λ.χ. γνωρίζουν ότι ο Λύσιππος ένας από τους τρεις μεγαλύτερους γλύπτες (Φειδίας και Πολύκλειτος οι δύο άλλοι) της αρχαιότητας, αυτός που φιλοτέχνησε και διέσωσε τη μορφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου ήταν από τη Σικυώνα. Το όνομα δε Βελλερεφόντης φαντάζει κινεζικό ή ετρουτσικό, πάντως είναι αδύνατον να το συνδυάσει κάποιος με την εμφάνιση της ελληνικής γραφής στην αρχαιοελληνική γραμματεία με τα περίφημα λυγρά σήματα που αναφέρει ο Όμηρος. Ας μη μιλήσουμε για τον Πεισίστρατο, τον Στύμφαλο, τον Κλεισθένη, τον Τίμωνα, τον Διογένη τον κυνικό και έναν αμητόν άλλων ονομάτων. Ευτυχώς, το Ίδρυμα Κορινθιακών Μελετών αλλά και το σπουδαίο περιοδικό «Αίτυπος»

με περισσή ευλάβεια στα κείμενα, αναδεικνύουν τα τελευταία χρόνια το παραμελημένο σώμα της Κορινθίας, το τόσο πολύτιμο στην πορεία της χώρας. Δεν είναι τυχαίο το ότι καθιερώθηκε να λέγεται “οὐ παντός ἐς Κόρινθον ἐσθ’ ὁ πλοῦς”, ή, αλλιώς, “οὐ παντός πλεῖν ἐς Κόρινθον”. Αυτό βεβαίως δεν χρειάζεται να το επικαλούμεθα για σωβινιστική ή όποιοι είδους τοπικιστικούς λόγους· απλώς για να ενθυμούμεθα ότι η γεωπολιτική θέση της Κορινθίας ήταν τεραστίας σημασίας στην οικονομική, πολιτική, πολιτισμική εξέλιξη. Γνώμη μου είναι ότι εξακολουθεί να υφίσταται η ίδια σημασία. Υπάρχουν και σήμερα σπουδαίοι άντρες και γυναίκες στην Κορινθία που όμως αγωνίζονται μόνοι τους, ο καθένας στον τομέα του. Θα ήταν ευχής έργον να υπάρχει μια συσπειρώση όλων αυτών που διακρίνονται στην πνευματική και επιστημονική, στην πολιτισμική και πολιτική ζωή.

Το συνέδριο απέδειξε ότι μπορεί να υπάρξει αυτή η συσπειρώση. Αλλά, επιμένω έτσι δεν αναδεικνύεται απλώς η Κορινθία· αναδεικνύεται η χώρα ολόκληρη· μετριάζεται ο θαυμασμός στην ύλη κι ενισχύεται η επαφή με το πνεύμα. Επιστρέφει δηλαδή το “μέτρον άριστον” κι εκδιώκονται, προτροπάδιην φληναφήματα του τύπου “πώς θα κερδίσετε στο Χρηματιστήριο” ή “πώς θα αγοράσετε την προκεκαθορισμένη ούτως ή άλλως, ευτυχίας”, και άλλα ιλαρά.

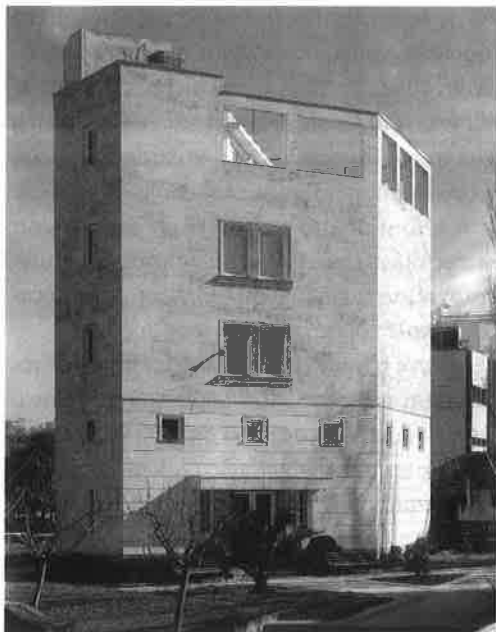
Το συνέδριο, έχει καταστεί, για όσους τουλάχιστον ανησυχούν ακόμη, ένας τηλαυγής φάρος του Ελληνισμού. Αν και κινήθηκε αθόρυβα, και έξω από τα φώτα της δημοσιότητας, έχει καταφέρει να προκαλέσει το ενδιαφέρον πολλών συμπολιτών. Δεν δίστασα να πω ότι η έκδοση με τα Πρακτικά αποτελεί κόσμημα για την βιβλιοθήκη του καθενός, πηγή γνώσης κι εργατήριο για μελλοντικές εργασίες που θα αναδείξουν το όραμα του ανθρώπου για ειρηνική συνύπαρξη, αλλά και την διαίωνα προσπάθεια για περαιτέρω εξανθρωπισμό.

Κάτι επίσης ευχάριστο κι ελπιδοφόρο που αποκομίζει κανείς αναγινώσκοντας τα Πρακτικά είναι το εξής: ότι με λίγη προσπάθεια και αφειδώλετο έρωτα για τη ζωή, μπορούμε, όπως οι διοργανωτές και οι εισηγητές απέδειξαν, να ανακαλύψουμε ξανά την ταύτιση πολιτικής, ηθικής και αισθητικής· ό,τι δηλαδή ανυψώνει τον άνθρωπο· ό,τι είναι γλώσσα, ιστορία, συναίσθημα, ένστικτο, λογική, συνύπαρξη, πολιτισμός.

Εκτός όμως από τον παιδαγωγικό του χαρακτήρα, το συνέδριο είναι μια ουσιαστική παρέμβαση στο εν γένει γίνεσθαι της χώρας· είναι πρόταση ζωής. Το σύνολο των εισηγήσεων αποτελεί αφετηρία για την πορεία που καλούμεθα άπαντες να χαράξουμε ως κοινωνίες πλέον πολιτών και όχι ως έρμαια της αδαημοσύνης και της έλλειψης Παιδείας που δυστυχώς μας διακατέχουν.

Εύχομαι το συνέδριο να γίνει θεσμός και να συσπειρώσει όλους τους πνευματικούς ανθρώπους της Κορινθίας, αλλά και επιχειρηματίες, απλούς εργαζόμενους, τη νεολαία, ώστε όλοι μαζί να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του μέλλοντος, συμβάλλοντας με τις δυνάμεις τους στο χτίσιμο της νέας Ελλάδας, που θα ανταγωνίζεται με αξιώσεις όλα τα εξελιγμένα κράτη της οικουμένης.

Τελειώνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τους διοργανωτές καθώς και τον εκδότη του περιοδικού “Αίτυπος” κ. Σπύρο Μιχόπουλο για την τιμή που μου έκαναν να παρουσιάσω τις εντυπώσεις μου από τα πρακτικά ενός υψηλού επιπέδου συνεδρίου.

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

“Τροχός και Αγγεία” στο Μουσείο Κορίνθου

“Τροχός και αγγεία” είναι ο τίτλος της αξιολογής έκθεσης κεραμεικής που εγκαινιάστηκε στις 5 Μαρτίου στο Ιστορικό - Λαογραφικό Μουσείο Κορίνθου στα πλαίσια του εορτασμού της συμπλήρωσης των δέκα χρόνων της λειτουργίας του.

Όπως είναι γνωστό στους εθνοφελείς και κοινωφελείς σκοπούς του Μουσείου, εντάσσονται η ανεύρεση, συντήρηση και προβολή των τεκμηρίων της ελληνικής λαϊκής παράδοσης αλλά και δραστηριότητες με εκπαιδευτικό χαρακτήρα.

Χρόνια τώρα εκπονούνται και εφαρμόζονται από την ειδήμονα και πάντα ακούραστη επιμελήτρια του Μουσείου κ. **Μαρία Μέξια - Θωμαΐδου**, ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για τους μαθητές των τριών πρώτων σχολικών βαθμίδων. (Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο).

Όπως διαβάζουμε στο ειδικό έντυπο που κυκλοφόρησε πρόσφατα, «το Ιστορικό - Λαογραφικό Μουσείο Κορίνθου οργανώνει ποικίλους τύπους εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που απευθύνονται σε μαθητές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, σε ενήλικες και σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η δημιουργική και ευχάριστη επαφή του κοινού με το λαϊκό μας πολιτισμό, και η καλλιέργεια της διάθεσης για προσωπική συμβολή και συμμετοχή στη διάσωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς»

Ειδικότερα το πρόγραμμα που έχει εκπονηθεί για την χρονική περίοδο 2000-2002 περιλαμβάνει γνωριμία με παραδοσιακά δρώμενα, ευετηρίας κυρίως, από τον κύκλο των εορτών (Χριστούγεννα, Αποκριά, Σαρακοστή, Πάσχα) και από τις εργασίες της τοπικής παραγωγής (ψωμί, ελιά, κορινθιακή σταφίδα). Ένα ειδικό πρόγραμμα, τοπικού επίσης χαρακτήρα, αναφέρεται στη γνωριμία των παιδιών με τη διώρυγα της Κορίνθου.

Πέραν αυτών, υπάρχουν ακόμη και κάποια προγράμματα επιλογής, όπως λέγονται και αναφέρονται στη γνωριμία με τα εκθέματα του Μουσείου και τις τέχνες της χαρακτικής και της κεραμεικής. Με αυτή την τελευταία συστοιχεί και η έκθεση κεραμεικής που -όπως είπαμε στην αρχή, εγκαινιάστηκε στο μουσείο..

Η έκθεση αυτή αναπτύχθηκε στον τρίτο όροφο, με κεραμικά εκθέματα που διατέθηκαν από το μοναδικό Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμεικής - Ίδρυμα οικ. Ψαροπούλου,

με επιμέλεια και επίβλεψη της ίδιας της προέδρου του Κ.Μ.Ν.Κ. κ. Μπέτυς Ψαροπούλου.

Το Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμικής που διέθεσε τα κεραμικά εκθέματα στο Μουσείο Κορίνθου είναι, όπως σημειώνεται στο πρόγραμμα των εγκαινίων της έκθεσης, ένας μουσειακός, ερευνητικός και εκπαιδευτικός οργανισμός, αφιερωμένος στη μελέτη, διαφύλαξη και προβολή της ελληνικής παραδοσιακής χρηστικής κεραμικής των νεωτέρων χρόνων, και ιδρύθηκε το 1987 από την Μπέτυ Ψαροπούλου. Βασικό πυρήνα της δημιουργίας του αποτέλεσε η συλλογή των 4.500 αντικειμένων και το πλούσιο πληροφοριακό υλικό που η ίδια η ιδρύτρια του συγκέντρωσε στη διάρκεια του πολυετούς ερευνητικού οδοιπορικού της.

Το Κ.Μ.Ν.Κ. στεγάστηκε πρόσφατα σε νεοκλασικό κτήριο της Αθήνας που του παραχώρησε το Υπουργείο Πολιτισμού. Στην τελετή των εγκαινίων η διευθύντρια του Πολιτιστικού και Τεχνολογικού Ιδρύματος της Ε.Τ.Β.Α. κυρία **Λοπασία Λούβη**, φίλη και συμπαραστάτης του «Αίπυτου» αναφέρθηκε στη σημασία αυτού του Μουσείου και στο μόχθο της ιδρύτριάς του, αλλά και στην αξία της κεραμικής τέχνης, που πάει κι' αυτή να σβήσει μαζί με τόσες άλλες.

Από την ομιλία της αυτή παραθέτουμε εδώ ένα απόσπασμα, συμβολικό αντίδορο στο Κ.Μ.Ν.Κ. για την προσφορά του στο δικό μας Μουσείο.

«...Όταν πριν πολλές δεκαετίες -κοριτσάκι τότε-, η Μπέττυ Ψαροπούλου μπήκε στο πρώτο ταπεινό εργαστήριο και συνομίλησε με τον πρώτο τσουκαλά, αυτό που συνειδητοποίησε ήταν ότι τούτη η τέχνη δεν ήταν σαν τις άλλες.

Απλή, ζυμωμένη με την καθημερινότητα ενός φτωχού τόπου, όσο ταπεινή κι αν ήταν, ζήταγε «το 'χου» του μάστορα, την ψυχή του για να υπάρξει. Όλα ξεκίνησαν γιατί η ψυχή της Μπέττυς ταυτίστηκε με το μόχθο του τσουκαλά, που σαν τον Πλάστη του Κόσμου είχε για εργαλείο, τα χέρια του και για υλικά: χόμα και νερό. Τα πιάτα, τα τσουκαλιά, τα λαγήνια, τα κανάτια, οι τζάρες, οι λεκάνες, οι κυψέλες, όλα τους χρηστικά αντικείμενα της καθημερινότητας των φτωχών νοικοκυριών του τόπου μας, έγιναν ο πυρήνας της πρώτης συλλογής της.

Μέρες ατέλειωτες κρατούσαν οι συνεντεύξεις με κείνους τους μαστόρους που δούλευαν με μεράκι και αγάπη περίσσια για τον άνθρωπο. Η συλλογή μεγάλωνε από τα τσουκαλαριά που βρίσκονταν σε κάθε γωνιά του τόπου μας, σε κάμπους, σε βουνά, σε νησιά, σε πόλεις και σε χωριά.

Σε κάθε τόπο και μια ξεχωριστή σφραγίδα της τέχνης, ή και της τεχνικής. Η γνώση πλάταινε μαζί με το σεβασμό που καθόριζε τη σχέση της με το δημιουργό και γέμιζε ευτυχία την κάθε εξόρμηση για την καταγραφή της νεότερης κεραμικής.

Μια πρώτη γνωριμία των παιδιών με την τέχνη της κεραμικής.

Φωτογραφία από την έκθεση κεραμεικής στο Μουσείο Κορίνθου

Όλα αυτά ως την ώρα που το πλαστικό άρχισε να χτυπάει ανελέητα την τέχνη του πηλού. Την τέχνη που, ούτε στιγμή σε όλους τους πολιτισμούς, δεν σταμάτησε να υπηρετεί τον άνθρωπο, από την ώρα της δημιουργίας ως τις μέρες μας.

Τα τσουκαλαριά έκλειναν το ένα μετά το άλλο. Το πλαστικό, εύρηστο και φθινό, εξετόπισε από όλα τα νοικοκυριά το κεραμικό. Η αισθητική υπεροχή του τελευταίου δεν ήταν ικανή να εξασφαλίσει τη διάσωσή του. Ας μην ξεχνάμε ότι τούτη η εκτόπιση

συνέπεσε με την γενικότερη αισθητική έκπτωση στον τόπο μας. Ήταν η ώρα της αντιπαροχής και της εγκατάλειψης της ελληνικής υπαίθρου για τα αστικά κέντρα.

Δεν αντιλέγω, ήταν η ώρα της ανάπτυξης.

Η δεκαετία του '70 βρήκε την Μπέττυ Ψαροπούλου να παραπαίει ανάμεσα στην οντοπική προσπάθειά της να κρατήσει τους τελευταίους τσουκαλάδες στα πόστα τους, και στην σκληρή συνειδητοποίηση ότι η καταγραφή που έκανε τόσα χρόνια από αγάπη, εξελίχθηκε στον μόνο τρόπο διάσωσης αυτής της τέχνης.

Έτσι έγραψε -εκ περιουσίας- το πρώτο της βιβλίο: "Οι τελευταίοι τσουκαλάδες στο Αιγαίο". Έτσι δημιούργησε το Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμεικής, στο οποίο από το 1987 συστηματοποιήθηκαν οι έως τότε καταγραφές και ξεκίνησε ένας αγώνας δρόμου σε όλη την Ελλάδα για να προλάβουν στη ζωή τους τελευταίους τεχνίτες. Εντυχώς λίγες επιχειρήσεις είχαν επιζήσει, και επιζούν ακόμη, λόγω του τουρισμού.

Μια μικρή κυψέλη νέων παιδιών, με όρεξη για έρευνα, άρχισε να βονίζει γύρω της και να της επιτρέπει να κάνει την αγωνία, όραμα για τη διάσωση. Ίσως κάποτε γίνει η αποτίμηση της προσφοράς της Μπέττυς Ψαροπούλου στην υπόθεση του Λαϊκού Πολιτισμού.

Εκείνο όμως που ξεχωρίζει ανάμεσα στη μεγάλη προσφορά της είναι ότι, η Μπέττυ Ψαροπούλου ξεπερνώντας τις κοινές μικρές ανθρώπινες αδυναμίες πρόσφερε, παρέδωσε, τη γνώση της σε νέους ανθρώπους και μορφοποίησε ήδη ένα ζωντανό κύτταρο που είναι σε θέση να συνεχίσει το έργο της. Είναι μια πράξη που ως τώρα μπόρεσαν να κάνουν μόνο όσοι είχαν οξυδέρχεια, σιγουριά για τη γνώση τους και μεγαλοφυχία.»

Θα κλείσω αυτό το σημείωμα με την επισήμανση ότι, η έκθεση με τα κεραμικά της Ψαροπούλου στο Μουσείο Κορίνθου είχε τεράστια απήχηση, όχι μόνο στην Κορινθία αλλά και στους όμορους νομούς. Αρκεί να αναφερθεί ότι μόνο οι μαθητές των σχολείων που την επισκέφθηκαν στο διάστημα που έμεινε ανοιχτή, έφθασαν τις τρεις χιλιάδες.

Γεώργιος Καμπίσης**Χορωδία Κορίνθου - 50 χρόνια**

Η χορωδία της Κορίνθου στα 50 χρόνια που πέρασαν, ανανεούμενη συνεχώς με ερασιτέχνες κυρίως χορωδούς, που είχαν το χάρισμα της φωνής και το μεράκι της προσφοράς και εμπλουτίζοντας το ρεπερτόριο της, ανέβαινε γοργά τα σκαλοπάτια της επιτυχίας και της καταξίωσης.

Οι χορωδοί, άνδρες και γυναίκες, με ένθεο πάθος και πολλές ατομικές θυσίες, πιστοί στην προτροπή του αρχαίου σοφού “μουσικήν ποίει και εργάζου”, καλλιέργησαν το χορωδιακό μουσικό είδος σε υψηλό βαθμό. Έτεριψαν κάθε φορά το κοινό τους, προσφέροντάς του ευκαιρίες μουσικής καλλιέργειας και ψυχικής ανάτασης.

Η τιμώμενη σήμερα χορωδία εμφανίστηκε στην Ελλάδα και σε πολλές χώρες του εξωτερικού, είτε μόνη της, είτε σε συνεργασία με άλλες, σε πανελλήνιους, πανευρωπαϊκούς ή παγκόσμιους χορωδιακούς διαγωνισμούς και σε φεστιβάλ. Σχεδόν πάντοτε απέσπασε βραβεία, άκρως επαινετικά σχόλια του κοινού και διθυραμβικές κριτικές των ειδικών.

Με την επιτυχή αυτή παρουσία της, εντός μεν της χώρας, προέβαλλε την Κορινθία και το πολιτιστικό της επίπεδο, στο δε εξωτερικό το όνομα της Κορινθίας αλλά και της Ελλάδας, επιβεβαιώνοντας ότι η Ελλάδα συνεχίζει να είναι τροφός του πολιτισμού.

Η ποικιλότητα των χώρων που εμφανίστηκε, σε μουσικά ή άλλα αρχαία και σύγχρονα

Σ.Σ. Από την ομιλία του κ. Καμπίση στην εκδήλωση που έγινε από την Ένωση Κορινθίων στο “Παλλάς” την 21-11-1999 για τα 50 χρόνια της Χορωδίας Κορίνθου.

θέατρα και ωδεία, σε συνεδριακά κέντρα, σε ιστορικά παλάτια και ναούς, αποδεικνύει την ικανότητα προσαρμογής και παρουσίας και την διεκδίκηση της αναγνώρισης παντού. Πολλά από τα μέρη όπου παρουσίασε την μουσική της δημιουργία, όπως η Οδισσός, το Μπουένος Άιρες κ.α., ήταν κέντρα απόδημου ελληνισμού και η προσφορά της είναι αυτονομία εθνική. Το ίδιο σημαντική στάθηκε η προσφορά της στις εθνικές εορτές, στη Βουλή των Ελλήνων, στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο, στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού κ.α.

Η φυσική ερμηνεία τραγουδιών σε ξένες γλώσσες αναδεικνύει μια ακόμη πτυχή των ικανοτήτων της χορωδίας.

Με συναυλία της προς τιμή του πολιούχου της Κορίνθου Αποστόλου Παύλου το 1981, καθιερώνει τα ΠΑΥΛΕΙΑ.

Από το 1965 έως το 1990 προσέφερε την δημιουργική της πνοή στο θεσμό των ΑΡΙΩΝΕΙΩΝ που λειτούργησαν στην Κόρινθο, όπου 71 χορωδιακά και ορχηστρικά συγκροτήματα, από τα καλύτερα της Ευρώπης και της Νοτίου Αμερικής, εμφανίστηκαν στον Κορινθιακό λαό προσφέροντάς του άφθαστες στιγμές μουσικής πανδαισίας.

Μεγάλες στιγμές της χορωδίας είναι επίσης η ερμηνεία της ορθόδοξης θείας λειτουργίας σε περιλάμπρους Ναούς όπως στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, στον Καθεδρικό Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Μπουένος Άιρες της Αργεντινής, στη Βουδαπέστη και αλλού.

Ωστόσο, όπως ταπεινόφρονα δέχεται και ο μαέστρος της **Αλέξανδρος Παπαγιαννόπουλος**, μεγάλες στιγμές της χορωδίας είναι η παρουσία της σε αυλόγυρους ταπεινών εκκλησιών, σε προαύλια δημοτικών σχολείων, σε στρατώνες και νοσοκομεία, σε σκηνές σεισμοπλήκτων και σε ιδρύματα που περιθάλπουν πονεμένους και ανήμπορους ανθρώπους.

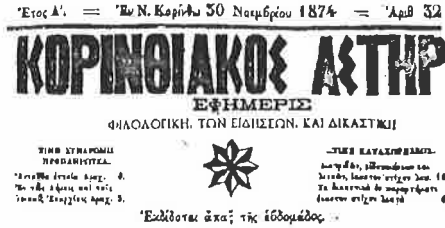
Η ύπαρξη και η δραστηρία παρουσία της χορωδίας στην Κόρινθο δίνει το ερέθισμα σε νέα παιδιά του τόπου μας να εντάσσονται στην Παιδική Χορωδία της Κορίνθου, που αποτελεί το φυτώριο για το γυναικείο χορωδιακό σύνολο και τη μικτή χορωδία, και αυτή της η προσφορά, φρονούμε ότι είναι μια από τις σημαντικότερες στην πολυετή σταδιοδρομία της.

Για την μεγάλη και πολύπλευρη αυτή προσφορά της στην καλλιτεχνική δημιουργία και τον πολιτισμό της Κορινθίας ειδικότερα, δικαίως την τιμούμε σήμερα και καθένα από τα μέλη της χωριστά, όλοι επίσης που συγκεντρωθήκαμε απόψε εδώ και συμμετέχουμε στη χαρά αυτή και της ευχόμεθα να συνεχίσει την λαμπερή πορεία της.

Ιδιαίτερη τιμή αρμόζει στον ακόραστο και εμπνευσμένο μαέστρο της Αλέξανδρο Παπαγιαννόπουλο που απ' αρχής σχεδόν και αδιάκοπα την εμπνέει με φαντασία και όραμα και της μεταδίδει την ευαισθησία του και το πάθος του. Τον συγχαίρουμε θερμά και εκφράζουμε τον θαυμασμό μας.

Από
τις
παλιές
εφημερίδες

126 χρόνια πριν. Ειδήσεις και σχόλια από την Εφημερίδα “Κορινθιακός Αστήρ”.
Επιλογή: Σπ. Μιχόπουλος

Ίσχυρός σεισμός

Τήν παρελθοῦσαν Παρασκευήν ἠσθάνθημεν παρατεταμένον ἰσχυρόν σεισμόν διαρκέ-
σαντα 67 δευτερόλεπτα. Ὁ σεισμός ἐφαίνετο ἐρχόμενος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς
καί συνωδεύετο ὑπὸ μεγάλης βοῆς.

Από το φύλλο αριθμ. 22 της 7 Σεπτεμβρίου 1874

(Φαίνεται ὅτι το ἔχει τάμα ο Εγγέλαδος να κάνει τους σεισμούς μίνα Σεπτέμβρη).

Ἠκυρώθη η εκλογή

Τήν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα γενομένης συζητήσεως ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς Κορινθίας ἐν τῇ
Βουλῇ, ἠκυρώθη ἡ ἐκλογή τοῦ δήμου Στυμφαλίας, ὡς δέ μανθάνομεν ἐντός ὀλίγου
γίνεται ἐπανάληψις τῆς ἐκλογῆς ἐκ τῶ εἰρημένῳ δήμῳ.

Από το φύλλο αριθμ. 30 της 11 Νοεμβρίου 1874

Ἄνεδειχθησαν βουλευταί

Περαιωθείσης τήν παρελθοῦσαν Τετάρτην τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀκυρωθέντος, ὑπὸ τῆς
Βουλῆς δήμου Στυμφαλίας, ἀνεδείχθησαν βουλευταί Κορινθίας οἱ κ.κ. Ἄναστ. Δη-
μητριάδης, Θεμ. Γιουριούκος, Σωτ. Ἰωάννου, Εὐθ. Κανελλόπουλος καὶ Ἡρώδης
Κορδῆς.

Από το φύλλο αριθμ. 32 της 30 Νοεμβρίου 1874

(Τὸν τελευταίον, υποθέτω πως δε θα τον ψήφισαν λόγω ονόματος (Ηρώδης) οἱ γονεῖς μικρῶν παιδιῶν,
ἀλλὰ παρὰ ταῦτα βγήκε βουλευτῆς)

Πολλοὶ οἱ πταίνοντες

“Ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῶν παρατηρήσεων τὰς ὁποίας κάμνομεν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν
τῆς Πατρίδος πραγμάτων, ἀποφαινόμεθα καὶ πάλιν ὅτι, ἡ διόρθωσις τούτων ἀδύνα-
τος ἔσται ἄλλως, ἢ διὰ συγκαλέσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς ἀναθεωρήσεως
τοῦ πολιτεύματός μας. Πολλοὶ εἶναι οἱ πταίνοντες καὶ το Ἔθνος κάλλιστα τούς γνω-
ρίζει. Θὰ ἔλθωσι δέ ἡμέραι κρίσεως κατὰ τας ὁποίας θὰ δώσουν αὐστηροτάτας εὐθύ-
νας καὶ θὰ λάβουν τὰς αὐστηροτάτας τῶν ποινῶν” γράφει ἡ εφημερίς “Πνύξ”.

Παρατηροῦμεν εἰς τὴν συνάδελφον τίνες ἔσονταὶ οἱ συγκροτήσοντες τὴν αἰδέσιμον
τοῦ Ἔθνους Συνέλευσιν, ἀφοῦ οἱ πάντες ὁμολογοῦμεν ὅτι, ὅλοι οἱ χοῖροι ἔχουσιν
τὴν αὐτὴν μύτην;

Από το φύλλο αριθμ. 7 της 11 Μαΐου 1874

(Ἀν τα σχόλια τῆς τελευταίας παραγράφου ἀναπλάσσουν σε κάποιους “πονηροὺς συνειρμούς” ὁ
“Αίπυτος” ἀπεκδύεται τῆς ευθύνης).

ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΚΑ

ΦΕΝΕΑΤΙΚΑ

& άλλα...

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΙΑΜΟΥ

Έτος Όγδοον

Με το διπλό αυτό τεύχος ο «Αίπυτος» διανύει το όγδοο έτος της ζωής του και το ότι επιβιώνει ακόμη το χρωστάει στους καλούς του φίλους και στο Πολιτιστικό και Τεχνολογικό Ίδρυμα της Ε.Τ.Β.Α., που τον στηρίζουν “παντί τρόπω” και προς τους οποίους απευθύνει από καρδιάς ευχαριστίες. Και δεν είναι μόνο εκείνοι που, με τις εισφορές και τις συνδρομές τους, του παρέχουν τη δυνατότητα να τα βγάξει πέρα. Χωρίς αυτές άλλωστε θα είχε προ πολλού επιστρέψει στον άγνωστο τάφο του στη Ζήρια. Είναι και οι διακεκριμένοι άνθρωποι των γραμμιάτων της τέχνης και των επιστημών, Κορίνθιοι ή μη, που του εμπιστεύονται τα κείμενά τους και του εξασφαλίζουν την, όποια τέλος πάντων, ευπρόσωπη παρουσία στο χώρο που κινείται.

Γι αυτό, και παρ’ όλο που τα σημάδια δεν είναι ευχάριστα, δεν το βάζει κάτω και δεν παραιτείται από την πεισματική προσπάθεια - “ο Αίπυτος που επιμένει” έγραφε προ καιρού ο Πέτρος Μανταίος στην Ελευθεροτυπία- να αποθησαυρίζει το πρωτογενές υλικό που συγκεντρώνει με την ελπίδα ότι θα αποτελέσει μια, μικρή έστω, πηγή της ιστορίας αυτού του τόπου, αλλά και να παρουσιάζει κείμενα πνευματικής αυτονομίας που πιστεύει ότι ενδιαφέρουν τον αναγνώστη. Έτσι άλλωστε ικανοποιείται και η επιθυμία πολλών αναγνωστών που ζητούν να ανοιχτεί λιγάκι πέραν της Στυμφαλίας και του Φενεού. Και σ’ αυτό το τεύχος το “άνοιγμα” γίνεται υποθέτω και με το παραπάνω.

“Αν είσαι Αλεξανδρεύς...”

Δεν είναι μόνο οι γνωστές εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο “Αίπυτος”, οι οποίες μοιραίως αντανακλούν και στην περιοδικότητά του, που δυστυχώς εμφανίζεται κατ’ ανάγκην άτακτη. Είναι και ένα σοφό άλλα ζητήματα που αυτή τη φορά “συνέπραξαν” στο να καθυστερήσει τόσο πολύ η έκδοση του τεύχους αυτού που “βγήκε” διπλό και για πρώτη φορά με 128 σελίδες, ώστε να καλυφθεί τουλάχιστον το κενό που προσέκλυψε. Αλλά τι να σας τα λέω τώρα και να σας ζαλίζω. Την παρομία που λέει “έτρεχε για να μη βραχεί κι έπεσε στο ποτάμι” την ξέρετε. Ε, από έπαθε και ο “Αίπυτος” χεμιωνιάτικα και ώσπου να στεγνώσει τον πήρε η Άνοιξη και πολύ φράβεται ότι θα φτάσει στα χέρια σας μαζί με το καλοκαίρι, αν όχι στη μέση του καλοκαιριού.

Χάνεται βέβαια έτσι η επικαιρότητα κάποιων εκ των θεμάτων που περιέχει, μερικά μάλιστα από αυτά ίσως φαντάζουν εντελώς ανεπίκαιρα, αλλά τι να κάνουμε. Λίγο το κακό αφού έτσι κι αλλιώς το περιοδικό “βαίνει” εκ των πραγμάτων ερήμην της επικαιρότητας.

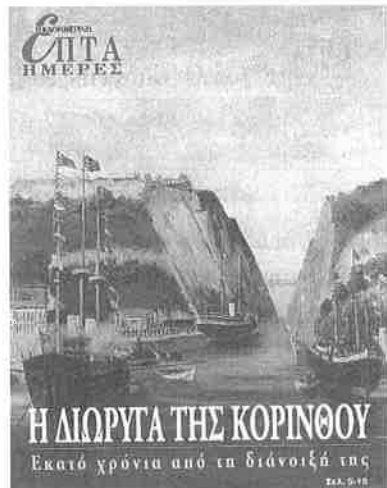
Κατά τα άλλα, φίλε αναγνώστη, ελπίζει πάντα στη συγγνώμη σου και στην κατανόησή σου. Και ξέρει ότι “αν είσαι Αλεξανδρείς δεν θα επικρίνεις” όπως είτε και ο Αλεξανδρινός ποιητής μας.

Το αφιέρωμα στην Στυμφαλία

Ο “Αίπυτος” είχε ανακοινώσει ότι το παρόν τεύχος θα είναι αφιερωμένο εξολοκλήρου στη Στυμφαλία, όπως είχε κάνει και για το Φενεό. Όμως “άλλα μετράει ο άνθρωπος κι άλλα ο θεός του βγάζει”. Ο “Αίπυτος” αρέσκεται στις παροιμίες και όπως ασφαλώς καταλάβατε αυτή “δηλοι” ότι το αφιέρωμα στη Στυμφαλία αναβάλλεται. Οι λόγοι αρκετά σοβαροί. Ο κυριώτερος είναι ότι, τα κείμενα που έφθασαν μέχρι τώρα στο περιοδικό δεν καλύπτουν ολόκληρο το φάσμα της θεματογραφίας όπως το είχαμε σχεδιάσει. Και επειδή οι ελλείψεις που παρουσιάστηκαν αφορούν κυρίως στην τομέα της ιστορίας του τόπου, παλαιάς και νεότερης, προτιμήσαμε την αναβολή από την όποια εκ των ενόντων πρόχειρη παρουσίαση.

Στο “Επτά Ημέρες” της “Καθημερινής”

Στο καταξιωμένο και ευκρόσυνο περιοδικό “Επτά Ημέρες” που κυκλοφορεί ως ένθετο με την “Καθημερινή της Κυριακής” αναπτύσσονται όπως είναι γνωστό ποικίλα και εξόχως ενδιαφέροντα θέματα, από την ιστορία, τον πολιτισμό, τους τόπους τους ανθρώπους και τη ζωή της πατρίδας μας. Κατά καιρούς από τις σελίδες του έχουν προβληθεί και κορινθιακά θέματα, όπως το αφιέρωμα στη διώρυγα της Κορίνθου, που βλέπουμε στη φωτογραφία (τεύχος της 25 Απριλίου 1993). Σε φιλική συζήτηση που είχαμε με την κύρια Δώρα Αντωνίου δημοσιογράφο των “Επτά Ημερών” προτείναμε να γίνει από την Καθημερινή ένα αφιέρωμα και στη Στυμφαλία με τη μυθική λίμνη, την μακροαίωνα ιστορία και το απείρου φυσικού κάλλους τοπίο. Η πρόταση έγινε δεκτή και όπως μας είπαν, το αφιέρωμα θα γίνει προς το τέλος περίπου του Φθινοπώρου. Το αναγγέλλουμε με χαρά, εκφράζοντας θερμές ευχαριστίες προς τους υπεύθυνους των “Επτά Ημερών” και την κυρία Αντωνίου.

Το “αθάνατο νερό” της Στυμφαλίας

Το Συμβούλιο της Ευρώπης εδώ και μερικά χρόνια έχει θεσπίσει τον εορτασμό των “Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς”. (Ε.Η.Π.Κ.). Στους φετινούς εορτασμούς η Ελλάδα συμμετέχει με θέμα “το αθάνατο νερό” και στο πρόγραμμα του 2000 που εκπονήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού περιλαμβάνονται ποικίλες εκδηλώσεις που θα γίνουν κυρίως σε μέρη όπου κυρίαρχο στοιχείο είναι το νερό. Με αυτό το δεδομένο ο Στυμφαλίας και Φενεού “Αίπυτος” είχε την ιδέα να ζητήσει από το ΥΠ.ΠΟ. να περιληφθή

στους τόπους που θα γίνουν σχετικές εκδηλώσεις και η “υδατόρροτος” Στυμφαλία.

Η πρόταση έγινε δεκτή και ορίστηκε στο πρόγραμμα, οι εκδηλώσεις να γίνουν στη Στυμφαλία από τις 22 ως τις 24 Σεπτεμβρίου. Ακολούθως ενημερώθηκε ο δήμαρχος Στυμφαλίας κ. **Φώτης Σαρλάς** ο οποίος και μετείχε στη σύσκεψη που έγινε στις 19 Απριλίου στο ΥΠ.ΠΟ. για τον καθορισμό των λεπτομερειών. Εκεί όμως μας είπαν ότι οι εκδηλώσεις θα γίνουν με πόρους που θα εξασφαλίσει ο δήμος, είτε εξ ιδίων, είτε από χορηγούς και ότι το Υπουργείο δεν πρόκειται να διαθέσει ούτε μία δραχμή.

Πολύ φοβάμαι ότι λόγω της πολυσυζητημένης “μαύρης τρύπας” στον πολιτισμό και της οικονομικής καχεξίας του δήμου μας, μάλλον θα μας μείνει το πρόγραμμα του εορτασμού. Γι’ αυτό και ο “Αίπυτος”, ένα μεγάλο μέρος του προσεχούς τεύχους θα το αφιερώσει στο “αθάνατο νερό” της Στυμφαλίας.

Οι ανασκαφές στη Στυμφαλία

Οι ανασκαφές που διενεργούνται από το 1993 στον αρχαιολογικό χώρο της Στυμφαλίας, θα συνεχιστούν και κατά το ερχόμενο καλοκαίρι.

Όπως μου είπε ο καθηγητής του Βρετανικού Πανεπιστημίου Κολούμπια του Καναδά κ. Hector Williams, που ως επί κεφαλής της Καναδικής αποστολής έχει και την ευθύνη των ανασκαφών έναντι της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, οι ανασκαφές φέτος θα διαρκέσουν οκτώ εβδομάδες από τις

οποίες, οι δύο τελευταίες θα αφιερωθούν στη μελέτη των ευρημάτων. Ήταν μάλιστα πολύ ευχαριστημένος γιατί είχε την πληροφορία ότι η λίμνη έχει αρκετά αποσυρθεί και έτσι θα έχει τη δυνατότητα να σκάψει και στο χώρο που άλλοτε καλύπτεται από το νερό.

Όμως δε θα πραγματοποιηθεί, όπως μου είπε, η ανασκαφή και αναστήλωση της κρήνης του Στυμφάλου στη θέση Βελατσούρι που είχε προγραμματιστεί από πέρσι, γιατί ακόμη δε χορηγήθηκε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία η απαιτούμενη άδεια.

Στα μέσα του Ιουνίου αναμένεται να φθάσουν στη Στυμφαλία πολλοί Καναδοί φοιτητές της αρχαιολογίας με τους καθηγητές τους, που θα λάβουν μέρος στις ανασκαφές.

Οι αρχαιότητες και το Μουσείο Φενεού

Πάνε πολλά χρόνια από τότε που σταμάτησαν οι ανασκαφές στον αρχαιολογικό χώρο της αρχαίας πόλεως του Φενεού, οι οποίες και έφεραν στο φως σημαντικής αρχαιολογικής αξίας ευρήματα. Έκτοτε δεν έγινε καμμία ενέργεια για την αξιοποίηση του χώρου αυτού. Και παρά τις εκτιμήσεις των αρχαιολόγων, οι οποίοι τρέφουν βίσιμες ελπίδες ότι η φενεατική γη, όπου και το αρχαιότατο ιερό του Ασκληπιού, κρύβει πολλά ακόμη, καμιά μέχρι σήμερα δεν έγινε παραπέρα ανασκαφική προσπάθεια.

Άσε πια που και εκείνο το μικρό μουσείο που χτίστηκε στο χωριό για να στεγάσει τα σπουδαία ευρήματα, παραμένει μονίμως κλειστό. Και μη μας πουν οι αρμόδιοι ότι είναι

κλειστό γιατί δεν πάει κόσμος, γιατί η απλή λογική αντιστρέφει από μόνη της την ερώτηση. Πως να πάει ο κόσμος να το επισκεφθεί, αφού το Μουσείο είναι πάντοτε κλειστό;

Ο Πατροκοσμάς στο Μπούζι

Η πρώτη στην Ελλάδα ιερά μονή του αγίου Κοσμά του Αιτωλού ή Πατροκοσμά όπως επικράτησε να ονομάζεται από τα λαϊκά στρώματα, θεμελιώθηκε στις αρχές Οκτωβρίου 1999 από τον σεβ. μητροπολίτη Κορίνθου κ. Παντελεήμονα στο χωριό Κυλλίνη (πρώην Μπούζι) της Στυμφαλίας, σε έκταση με θαυμάσια προς την πεδιάδα και τη λίμνη θέα, έκταση την οποία παρεχώρησε δωρεάν για το σκοπό αυτό ευλαβής κυρία.

Ο Πατροκοσμάς ανήκει στις φωτισμένες μορφές που προετοίμασαν το Γένος για τη μεγάλη Επανάσταση του '21. Φλογερός “διδάσκαλος και φωτιστής” του σκλαβωμένου λαού, εθναπόστολος, εθνομάρτυρας και άγιος της Εκκλησίας έδειξε αληθινό πάθος για τη διάδοση της Ελληνικής Παιδείας με τις περίφημες διδασχές του. Η εικόνα του που βλέπετε εδώ είναι από το ναϊδριο Αιξωνής Γλυφάδας. (Ιστορία Ελληνικού Έθνους τομ. ΙΑ. Εκδοτικής Αθηνών).

Ο παραλίμιος

Δύσκολα μπορεί να κατανοήσει κανείς ποια σκληριότητα και ποιες ανάγκες εξυπηρέτησε και σε τι ωφέλησε σε τελευταία ανάλυση τη Στυμφαλία η διάνοιξη του παραλίμιου, όπως τον είπαν, δρόμου, από το διάσελο Σιούρη μέχρι τη Λαύκα που περνάει πλάι στην όχθη της λίμνης, ένα έργο επερχόμενης καταστροφής του τοπίου, για το οποίο δαπανήθηκαν 150 εκατομμύρια.

Το βέβαιο είναι ότι ο δρόμος αυτός θα επιβαρύνει οικολογικά το περιβάλλον, θα πλήξει και θα αλλοιώσει το “απείρου φυσικού κάλλους” παραλίμιο τοπίο και θα βλάψει τον εκρηκτικής άγριας βλάστησης και άγριας ζωής ενδιαίτημα, Ολίγυρτο. Επί πλέον αρνητικές επιπτώσεις θα έχει στα υδρόβια πουλιά που ενδημούν στη λίμνη και που πολλά από τα είδη τους τελούν υπό εξαφάνιση και βέβαια, στην ίδια τη λίμνη που ήδη απειλείται και η πανέμορφη όχθη της διατρέχει τον κίνδυνο να μετατραπεί σε σκουπιδότοπο. Άσε που μπορεί να δούμε να φυτρώσουν εκεί στα μανιτάρια και τίποτα βίλες.

Κατά τα άλλα ας μην ξεχνάμε ότι η Στυμφαλία έχει περιληφθεί στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα “Natura 2000” για την προστασία της φύσεως.

Ο δρόμος

“Ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία” λέει ένα τραγουδάκι, αλλά ο δικός μας δρόμος, δηλαδή ο κεντρικός άξονας Κιάτο - Σούλι - Στυμφαλία - Φενεός που άρχισε να ανακατασκευάζεται εδώ και κάμποσα χρόνια, δεν έχει πλέον μόνο ιστορία, αλλά προϊστορία. Και βέβαια, δεν “την έγγραφαν παιδιά” όπως λέει το λαϊκό άσμα, αλλά την έγγραφαν οι αρμόδιες

κρατικές υπηρεσίες που ελέγχουν και οι εργολαβικές εταιρείες που εκτελούν το έργο, βαδίζοντας με ρυθμό χελώνας. Άντε και να δούμε πότε επιτέλους θα τελειώσει αυτός ο δρόμος, για να τελειώσουν κάποτε και οι ταλαιπωρίες και τα βάσανα αυτού του κόσμου που έχει την... ατυχία να τον χρησιμοποιεί.

“Το Φράγμα Δόξα” και ο κάμπος που διψάει

Πάγιο αίτημα των κατοίκων του Φενεού είναι η κατασκευή του δικτύου άρδευσης της φενεατικής πεδιάδας από το “Φράγμα Δόξα” που ανεξάρτητα από τις όποιες άλλες, θετικές ή αρνητικές, επιπτώσεις που είχε στην περιοχή, έγινε ακριβώς γι’ αυτό το σκοπό. Για να ποτίσει τον κάμπο. Όμως από τότε πέρασαν αρκετά χρόνια και δεν έγινε απολύτως τίποτα.

Αλλά και τίποτα δεν κινήθηκε μέχρι σήμερα, από πέρσι το καλοκαίρι, που επισκέφθηκε το φράγμα ο ίδιος ο πρωθυπουργός κ. Σημίτης και έδωσε στο Δήμαρχο και στους κατοίκους προσωπικές διαβεβαιώσεις, ότι το δίκτυο άρδευσης θα γίνει οπωσδήποτε. Και όπως λέει και ο ποιητής ποιος ξέρει “τι μάς μέλλεται καφερού” Φενεάτες, γιατί πολλά ψιθυρίζονται.

“Πανσυμφάλιον... κολυμβητήριο”

Όχι, δε διαβάσατε λάθος στην πινακίδα της φωτογραφίας που τράβηξε κάποιος από τους “μειδιώντες” περαστικούς και μου την έστειλε. Η πινακίδα το λέει καθαρά. “Πανσυμφάλιον Στάδιον”. Έργο που φιλοδοξεί να φτιάξει εκεί ο Σύνδεσμος των συγχωριανών μου Μπασιωτών της Αθήνας. Τώρα γιατί “Πανσυμφάλιον” και όχι “Πανδροσοπήγιον” όνομα που θα έδενε με τη νέα ονομασία του χωριού που το λένε Δροσοπηγή, και με όσα δείχνει η φωτογραφία, αυτό είναι ένα ερώτημα.

Ωστόσο, όπως και να έχει το όνομα, η λίμνη φαίνεται πως είχε σοβαρές αντιρρήσεις και χωρίς να ρωτήσει κανένα, η απίθαση, καταπάτησε αυτοδικώντας το χώρο και με υπερβάλλοντα ζήλο τον μετέτρεψε σε “κολυμβητήριο” για να κολυμπούν εκεί... το χειμώνα, οι ίδιοι υποθέτω που θα... αθλούνται στο “Στάδιον” το καλοκαίρι όταν αποσύρονται τα νερά.

Το πότε βέβαια θα γίνει το “Στάδιον” μην το ρωτάτε. Οι παλαιοί Μπασιώτες με τη σοφία και την πείρα που κουβαλούσαν θα έλεγαν “τον μέλλοντα αιώνα”.

Ευτυχώς όμως που ο “μέλλοντας αιώνας” είναι ήδη παρών και έτσι έχουμε ελπίδες. Προς το παρόν αρκεί που μπήκε η ταμπέλα και όπως όλες οι ταμπέλες, λέει πολλά. Ακόμα και ότι η σοβαρότητα έχει πάει βαρκαδά στη λίμνη. Όμως μπορεί να ειπεί κανείς ότι, εδώ πάνε βαρκαδά τα μυαλά τόσων και τόσων σπουδαίων και σπουδαιοφανών που χειρίζονται και-ρια προβλήματα του τόπου και φλέγοντα ζητήματα που απασχολούν τον πολίτη και το “Πανστυμφάλιον Στάδιον” μας έβλαψε, λες και πρόκειται να γίνουν εκεί οι Ολυμπιακοί του 2004. Στο κάτω κάτω της γραφής ένα όνειρο είναι και αυτό και πως να ζήσει ο άνθρωπος όταν δεν κάνει όνειρα.

Τροπικά Φυτά

Πάει πολύς καιρός που διάβασα στην τοπική εφημερίδα “Η Λαύκα” της Αδελφότητας Λαυκιωτών, ότι στο χωριό λειτουργούν δυο καφετέριες που έχουν ντεκόρ με τροπικά φυτά. Τώρα σε τι έφτιαξαν τα καμημένα τα τροπικά φυτά που τα έφεραν στη Λαύκα και τα ανάγκασαν να συμβιώνουν με τα περιήφανα έλατα που στολίζουν το πανέμορφο χωριό, ποιος μπορεί να ξέρει. Εκτός πια κι αν η μετάλλαξη των ειδών του φυτικού βασιλείου έχει προχωρήσει ακόμη και στα τροπικά φυτά ώστε δεν τα πειράζει η ορεινή διαβίωση.

Θα μου πείτε ότι, εδώ ο εκσυγχρονισμός και η αλλοτρίωση κάθε τοπικής μας ιδιαιτερότητας και ο εκμοντερνισμός της παραδοσιακής αισθητικής μας με απαράδεκτα “κίτς” έχει πάρει μπάλα όλα τα χωριά μας, και τα τροπικά στις καφετέριες της Λαύκας μας μάρναναν τώρα. Ποιος ξέρει τι έχουν ακόμα να ειδούν τα μάτια μας. Και όπως πάμε ο Θεός να φυλάει μην πάει και δούμε στη λίμνη κροκοδιλάκια. Γι’ αυτό μόνο μια λέξη έχω να ειπώ. Υπομονή.

Παραλειπόμενα και “ετεροχρονισμένα”

“Περσινά σταφύλια, φετινά κρασιά” λέει μια παροιμία, αλλά τι να κάνουμε. Πολλές και ποικίλες είναι οι εκδηλώσεις που έγιναν σε χωριά της ορεινής περιοχής μας, στις οποίες δεν αναφερθήκαμε, λόγω της μη έκδοσης του φθινοπωρινού τεύχους, και βέβαια παρέρκει να τις σχολιάσουμε τώρα, αφού όπου νάσαι, δηλαδή μέσα στο καλοκαίρι που έρχεται, θα ξαναγίνουν. Οι πιο γνωστές, που έχουν γίνει πλέον τοπικοί θεσμοί, είναι:

– Τα “ΕΡΜΑΙΑ” που περιλαμβάνουν φενεατικούς αγώνες και άλλες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο στην Αρχαία Φενεό (Καλύβια) από τον “Κοινωνικό και Πολιτιστικό Σύλλογο Αρχαίας Φενεού”. Πρωτοστάτης όπως πάντα ο ακούραστος πρόεδρος του Συλλόγου κ. Γιάννης Κολομόδης.

– Η “Γιορτή της Φασολάδας” που πραγματοποιείται κάθε φθινόπωρο στο Στενό Φενεού από το Σύλλογο Στεναϊτών της Αθήνας. Πρόκειται για μια όμορφη εκδήλωση αναβίωσης πολύ παλιού λαϊκού εθίμου του χωριού. Εδώ πρωτοστατεί ο πρόεδρος του Συλλόγου Στεναϊτών κ. Πάνος Μπούγος.

– Η ετήσια συγκέντρωση στην ορεινή Καρούα των φίλων του χωριού που πραγματοποιεί ο

Εξωραϊστικός - Πολιτιστικός Σύλλογος Καρυάς “ο Προφήτης Ηλίας”. Στην τελευταία συγκέντρωση έγινε παρουσίαση του βιβλίου “Καρυά” που εκδόθηκε από το Σύλλογο και βλέπετε εδώ το εξώφυλλό του. Η έκδοση έγινε για να θυμίσει στους παλαιότερους και να γνωρίσει στους νεότερους την ιστορία του πανέμορφου ορεινού χωριού, από το οποίο κατάγονται και δύο μεγάλοι της ελληνικής ποίησης. Ο Κώστας Καρυωτάκης και ο Ρώμος Φιλύρας στους οποίους και αφιερώνονται αρκετές σελίδες του βιβλίου.

Εκδηλώσεις από την Ένωση Κορινθίων στην Αθήνα

Δύο υψηλού επιπέδου μουσικές εκδηλώσεις έγιναν το περασμένο Φθινόπωρο, στην αίθουσα του κινηματοθεάτρου “Παλλάς” στην Αθήνα, από την Ένωση Κορινθίων. Στην κατάμεστη αίθουσα, Κορίνθιοι και μη, μεταξύ των οποίων και άνθρωποι των γραμμάτων, της τέχνης και της πολιτικής, είχαν την ευκαιρία να απολαύσουν υψηλής αισθητικής στάθμης μουσικές παραστάσεις.

Στην πρώτη που έγινε στις 20 Οκτωβρίου 1999 δόθηκε ρεσιτάλ πιάνου από τον Ξυλοκαστρίτη καλλιτέχνη **Θανάση Αποστολόπουλο**, τον βλέπουμε εδώ, με έργα Bach, Beethoven, Medtner και Καλομοίρη και καραχειροκροτήθηκε. Ο Θ. Αποστολόπουλος έχει περατώσει τις μουσικές

σπουδές του στην Ελλάδα (Εθνικό Ωδείο και Ωδείο Αθηνών) και έχει κάνει τριετείς μεταπτυχιακές σπουδές στο Λονδίνο, ως υπότροπος του “Ιδρύματος Ωνάση” και του Βρετανικού Συμβουλίου. Έχει επανειλημμένως εμφανιστεί σε ατομικά ρεσιτάλ και συναυλίες στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις και σε χώρες του εξωτερικού (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Λίβανο, Βουλγαρία κ.α.) και έχει συμπράξει με μεγάλες ορχήστρες διεθνούς κύρους.

Στη δεύτερη εκδήλωση που έγινε στον ίδιο χώρο στις 21 Νοεμβρίου 1999 βραβεύτηκε η γνωστή πλέον, όχι μόνο στον ελληνικό χώρο, αλλά και πολύ πέρα από τα σύνορα της πατρίδας μας, Χορωδία Κορίνθου, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 50 χρόνων από την ίδρυσή της.

Ιδρυτής και μέχρι σήμερα, διευθυντής ο μαέστρος της **Αλέκος Παπαγιαννόπουλος** που την “κρατάει στα μαγικά χέρια του” εδώ και πενήντα χρόνια και την υπηρετεί με ένθεο ζήλο. Και η Ένωση Κορινθίων με την ευκαιρία αυτού του Ιωβηλαίου, την κάλεσε για να την τιμήσει και να της απονεμίσει ειδική αναμνηστική πλακέτα.

Στην εκδήλωση έλαβαν μέρος και κάλυψαν μέρος του προγράμματος η “Παιδική Χορωδία” Κορίνθου” και το “Γυναικείο Φωνητικό Σύνολο” που ανήκουν στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Κορινθίων και αποτελούν “φυτώρια” της Χορωδίας Κορίνθου. Στο ιστορικό και τη δράση της χορωδίας αναφέρθηκε ο πρόεδρος της Ένωσης κ. **Γεώργιος Καμίρης**, του οποίου την ομιλία θα είδατε ήδη και στη σελίδα 379.

“Τα παράπονά σας (μας) στο Δήμαρχο”

Συμμαθητής και φίλος μου από τα παλιά, ο γιατρός **Παναγιώτης Κουτρουβέλης** από τη Γκούρα που διαπρέπει στην Αμερική, βραβεύτηκε σε μια σεμνή τελετή, μέσα σε κλίμα συγκινησιακής φόρτισης, από το Δήμο Φενεσού. Η εκδήλωση οργανώθηκε στη Γκούρα για να τιμηθεί ο Γιατρός για το σπουδαίο έργο του σε ό,τι αφορά την ανακάλυψη μεθόδου αποτελεσμα-

τικής καταπολέμησης του καρκίνου του προστάτη, που διεθνώς θεωρείται πρωτοποριακή.

Την είδηση για την εκδήλωση πληροφορήθηκα από τις τοπικές Κορινθιακές εφημερίδες που του αφιέρωσαν, και δικαίως, ολοσέλιδα, αφού, ο και Φενεού “Αίπυτος”, δε συμμετείχε σ’ αυτή τη χαρά, επειδή δεν είχε την τύχη ή δε θεωρήθηκε άξιος να κληθεί ή έστω να ειδοποιηθεί για την εκδήλωση, από τους οργανωτές της. Ας μην το κάνουμε ζήτημα. Τέτοια πάντα συμβαίνουν.

Κατά τα άλλα, να ’σαι πάντα καλά εσύ Πάνο, που τιμάς την Πατρίδα μας “εις την ξένην” με τον αγώνα σου και την πολύτιμη προσφορά σου στην επιστήμη και στον άνθρωπο.

Καλών τεχνών και γραμμάτων

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κορινθίας και ο Νομάρχης κ. Άγγελος Μανωλάκης δείχνουν ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα πολιτισμού της Κορινθίας και μας έχουν συνηθίσει σε πολλές και αξιόλογες πολιτισμικές εκδηλώσεις στον κορινθιακό χώρο.

Μία από αυτές και η τιμητική εκδήλωση για τέσσερεις Κορίνθιους, σημαντικούς ανθρώπους των τεχνών και των γραμμάτων, που πραγματοποιήθηκε στις 12 Φεβρουαρίου στην αίθουσα του Επιμελητηρίου Κορίνθου.

Τιμώμενοι από το χώρο της τέχνης ο γλύπτης **Φάνης Σακελλαρίου**, ο σκηνοθέτης **Βασίλης Γεωργιάδης** και ο ιδρυτής και διευθυντής της Χορωδίας Κορίνθου, αρχιμουσικός **Αλέκος Παπαγιαννόπουλος** και από το χώρο των γραμμάτων, ο θεολόγος, συγγραφέας και θρησκευτικός ποιητής **Σήφης Κόλλιας**.

Μετά τους χαιρετισμούς των επισήμων και τις παρουσιάσεις των βιογραφικών και της εργογραφίας εκάστου των τιμωμένων από ειδικούς κατά περίπτωση ομιλητές, ο Νομάρχης απένειμε τις καθιερωμένες, αναμνηστικές του γεγονότος, τιμητικές πλακέτες.

Για τους δυο πρώτους, τον Φάνη Σακελλαρίου και τον Βασίλη Γεωργιάδη όπως είναι ήδη γνωστό, ήταν φευ η “τελευταία παράσταση” της ζωής τους.

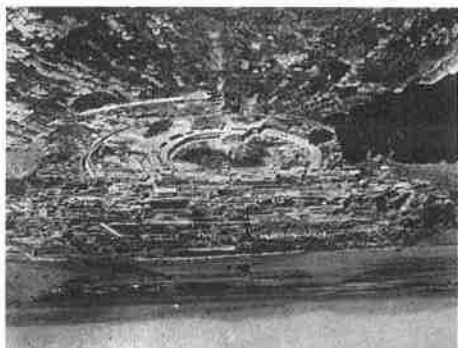
“...Θέατρον θεάς άξιον...”

Αξιόπαινη είναι η πρωτοβουλία που πήραν κάποιοι φιλότεχνοι και λάτρεις της αρχαίας κληρονομιάς και η τοπική εφημερίδα “Ακροκόρινθος” να προχωρήσουν στη δημιουργία Συλλόγου με σκοπό την αναστήλωση και επαναλειτουργία του αρχαίου θεάτρου Κορίνθου που βρίσκεται πιο κάτω από το αρχαίο Ωδείο.

Παρ’ ότι η ιδέα, για την ελληνική πραγματικότητα φαίνεται ουτοπική, αφού και για το θέατρο Σικυώνος που σώζεται σε πολύ καλύτερη κατάσταση δεν έχει γίνει σχεδόν τίποτα

Οι τέσσερεις τιμηθέντες και ο Νομάρχης Κορινθίας. Από αριστερά: Αλέκος Παπαγιαννόπουλος, Φάνης Σακελλαρίου, ο Νομάρχης Άγγελος Μανωλάκης, Σήφης Κόλλιας και Βασίλης Γεωργιάδης.

για την ολοκλήρωση της αναστήλωσής του, πιστεύουμε ότι η υλοποίησή της, αν ποτέ πραγματοποιηθεί, θα έχει τεράστια σημασία για την Κορινθία και θα συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και την πολιτισμική αναβάθμιση του τόπου μας.

Για την ιστορία να σημειώσουμε εδώ ότι η δημιουργία του θεάτρου, που σήμερα βρίσκεται παντελώς ερειπωμένο, ανάγεται στον 5ο αι. π.Χ. και ήταν χωρητικότητας 18.000 θεατών. Στο χώρο του θεάτρου αυτού ανήγγειλε ο

Άρατος στους Κορινθίους την προσχώρηση της Κορίνθου στην Αχαιική Συμπολιτεία.

Κατά τον 1ο μ.Χ. αιώνα η σκηνή του αποκάμνη μνημειώδη πρόσοψη που τη στολίζουν σειρές κιόνων. Στις αρχές του 3ου μ.Χ. αι. χρησιμοποιείται από τους Ρωμαίους ως αρένα θηριομαχιών και αργότερα μετατρέπεται σε τεράστια δεξαμενή για τη διεξαγωγή “ναυμαχιών” θεάματος, ή όπως θα λέγαμε σήμερα “ναυτικών ασκήσεων” όχι επί χάρτου, αλλά επί ύδατος.

Τα 2α μετά Χριστόν Νέμεα

Η πρώτη μ.Χ. αναβίωση των Νεμέων αγώνων έγινε τον Ιούνιο του 1996 στο αρχαίο στάδιο της Νεμέας, το οποίο έβγαλε από την αφάνεια και την “αιώνια σιωπή” ο αρχαιολόγος καθηγητής του πανεπιστημίου του Μπέρκλεϋ κ. Stef. Miller. Οι δεύτεροι αγώνες των Νεμέων θα αναβιώσουν στις 3&4 του ερχόμενου Ιουνίου και οι επόμενοι θα συμπέσουν με τους Ολυμπιακούς του 2004. Ευχής έργο θα ήταν να ενταχθούν σ’ αυτούς.

Ήδη ο Σύλλογος για την αναβίωση των Νεμέων Αγώνων ετοιμάζεται πυρετωδώς και επεξεργάζεται το τελικό πρόγραμμα σε συνεργασία με τη Νομαρχία, το Δήμο Νεμέας, την Αρχαιολογική Υπηρεσία, τη Χορωδία Κορίνθου και άλλους “εμπλεκόμενους φορείς” για την όσο το δυνατόν αρτιότερη παρουσίασή τους.

Αναλυτικότερα θα έχουμε την ευκαιρία να αναφερθούμε μετά τη τέλεσή τους στο προσεχές τεύχος. Ίσως, αν υπάρξουν οι προϋποθέσεις, να γίνει και ένα αφιέρωμα στη Νεμέα. Της το χρωστάω άλλωστε αφού εκεί έτυχα, λειψής έστω λόγω κατοχής, της “θύραθεν παιδείας”.

Πολιτικά Ι

Ο “Αίλυτος” το έχουμε ξαναπεί, δηλώνει πολιτικώς “ανεξίθρησκος” και δε συνηθίζει να πολιτικολογεί. Όμως δε δυσκολεύεται να εκφράσει τη λύπη του, γιατί οι Κορινθίοι “φροντισαν” να μη στείλουν στη Βουλή τον Στυμφάλιο πρόην Υπουργό κ. **Γιάννη Ποττάκη**, ο οποίος μετά τον αείμνηστο πρόεδρο Κων. Παπακωνσταντίνου, πιστοποιεί με τη σειρά του το εύανδρον της συμμετοχής της Στυμφαλίας στην πολιτική ζωή του τόπου.

Και δεν είναι μόνο το ότι, ο κατά κοινή ομολογία έμπειρος και όχι τυχαίος πολιτικός, με επιτυχή θητεία σε πρώτης γραμμής υπουργεία από τα οποία πέρασε, όπως: Προεδρίας, Εθνικής Οικονομίας, Εξωτερικών, Οικονομικών, Δικαιοσύνης, Γεωργίας κ.α., έμεινε εκτός Βουλής. Το σημαντικότερο είναι ότι, στις Ευρωπαϊκές ημέρες που έρχονται ολόταχως, η ελληνική πολιτική στερείται της τεράστιας εμπειρίας του ανθρώπου ο οποίος έχει διατελέσει επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στο Συμβούλιο της Ευρώπης, Αντιπρόεδρος της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης και μέλος πολλών Ευρωπαϊκών Επιτροπών.

Το ότι πέραν όλων αυτών ο κ. Ποττάκης έχει ευρύτατη μόρφωση, μιλάει δυο ξένες γλώσσες και ασχολείται και με τη φιλοσοφία, που κατ' Αριστοτέλην σημαίνει ότι "σκέπτεται", στους καιρούς που ζούμε είναι μάλλον "μειονέκτημα". Τι να κάνουμε όμως. Έτσι αποφάσισε ο Κορινθιακός λαός και χαλάλι του. Τέτοια άλλωστε συμβαίνουν από την εποχή του Χαροίλου Τρικούπη που σε κάποια εκλογή, αν και πρωθυπουργός, δεν εξελέγη καν βουλευτής και είτε εκείνο το αμίμητο "Ανθ' ημών Γουλιμής".

Πολιτικά II

Ο "Αίτυτος" συγγαίρει τους βουλευτές του Νομού μας που εξελέγησαν στις εκλογές της 9ης Απριλίου κ.κ. Σταύρο Δήμα, Θεόδωρο Κοτσώνη, Αναστάση Παπαληγούρα και Τάσο Χωρέμη και εύχεται ολόψυχα, επιτυχία στο έργο τους.

Και κάπου κάπου "ας βάζουν το χέρι ανήλιο και ας κοιτάζουν και κατά τα ορεινά.

Πολιτικά III

Μπορεί η ορεινή Κορινθία να μην έχει αυτή την περίοδο εκπροσωπό της στη Βουλή των Ελλήνων, έχει όμως "εκ του πλαγίου", και μάλιστα δύο βουλευτές. Και εδώ είναι που θα σας "κουφάνω" που λέει και η νεολαία.

Ο βουλευτής Πειραιώς του Συνασπισμού κ. **Παναγιώτης Λαφαζάνης**, πανελληνίως γνωστός ως σημαίνον στέλεχος του κόμματός του, κατάγεται από το μικρό, φτωχό χωριό μου το Μπάσι, Δροσοπηγή σήμερα, και είναι απόγονος της παλιάς οικογένειας των Λαφαζαναίων.

Μακρινός πρόγονός του ο "αρχιληστής" Μήτρος Λαφαζάνης που στα 1865 είχε απαγάγει τον υπουργό και μετέπειτα πρωθυπουργό Σπ. Σωτηρόπουλο στον οποίο, όπως αναφέρει στο βιβλίο του "Τριάντα εξ ημερών αιχμαλωσία και συμβίωσις μετά ληστών" ο Λαφαζάνης έλεγε: Δεν πήραμε την ευγενία σου μόνο για τα λεφτά, αλλά γιατί εσείς οι καπελάδες (εννοεί τους πολιτικούς) δεν αφήνετε το Βασιλέα να δώσει γενική αμνηστεία και να πάμε σπίτι μας, γιατί δεν σας συμφέρει να είναι ησυχία και τάξις". Και όπως σημειώνει στην Ιστορία του ο Σπ. Μαρκεζίνης "εις το σημείον τούτο ομολογουμένως η λογική του Λαφαζάνη ήτο τετράγωνος". Φαίνεται λοιπόν ότι στον βουλευτή Λαφαζάνη οι πολιτικές καταβολές έχουν βαθιές ρίζες και το χωριό μας καθώς και ο "Αίτυτος" δικαιούνται να μετέχουν της χαράς για την εκλογή του.

- "Εγώ δε γεννήθηκα στο χωριό γιατί ο πατέρας μου έφυγε πολύ μικρός από κει" μου είπε σε φιλική συζήτηση που κάναμε. Έχω πολλά χρόνια να πάω στο Μπάσι και ελπίζω κάποτε να ξαναβρεθώ στη γη των πατέρων μου, κάτι που πολύ επιθυμώ, γιατί όπως ξέρεis η μικρή πατρίδα και η μάνα είναι μία. Του το ευχόμαστε ολόψυχα και τον βεβαιώνουμε ότι το Μπάσι θα τον υποδεχθεί με μεγάλη χαρά και τιμή.

Ο έτερος “εκ του πλαγίου” βουλευτής μας της “ορεινής” είναι ο βουλευτής Ευβοίας κ. **Λευτέρης Παπαγεωργόπουλος** ο οποίος κατάγεται - ίσως πολλοί να το γνωρίζουν- από την Αρχαία Φενεό (Καλύβια). Εκ των βασικών στελεχών της Νέας Δημοκρατίας ο κ. Παπαγεωργόπουλος εκλέγεται συνεχώς από το 1989 ενώ προηγουμένως είχε διατελέσει και δήμαρχος Χαλκίδος. Τον συγχαίρουμε για την επανεκλογή του και του ευχόμαστε επιτυχία στο έργο του.

“Βούτυρον νωπόν, Ζήρεια” στο Βραχάτι

Ο “Αίπυτος” -το έχουμε ξαναγράψει- δεν τα πάει καλά με τις διαφημίσεις και μέχρι σήμερα, παρ’ ότι του ζητήθηκε επιμύτως, δε δημοσίευσε ούτε μία.

Όμως άντε να αντισταθείς στον περιορισμό, όταν έπεσε στα χέρια μου από την “Καθημερινή” μια που διαφήμιζε πριν από μισόν αιώνα το “βούτυρον νωπόν” από τη Ζήρεια, όπου και η από αιώνων “κατοικία” του Αίπυτου, “υπό Κυλλήνης ὄρος αἰπύ, Αἰπύτιον παρὰ τύμβον”.

Λόγια περισσότερα δε χρειάζονται, αφού η ίδια η διαφήμιση το γράφει: “...χωρίς δικά μας λόγια γιατί θα μιλήσει σ’ όλους

η ποιότης του”. Όσο για την ποσότητα του πακέτου, “βάρος καθαρὸν δράμια 50”. Τώρα αν σας πούμε ότι αυτή τη διαφήμιση τη δημοσιεύουμε “δωρεάν”, αν θέλετε το ...πιστεύετε.

Millennium: “η υποκριτική επέτειος”

Πολύς θόρυβος έγινε για το αν το έτος 2000 που διανύουμε ήδη, είναι το τελευταίο του 20ου αιώνα, ή το πρώτο του 21ου και για να αποδειχθεί το σωστό, οι εκατέρωθεν απόψεις χρησιμοποίησαν πλήθος επιχειρημάτων και βέβαια τη λογική των αριθμών που καθέναν την ερμήνευε κατά το δοκούν.

Ουσιαστικώς όλα αυτά τα αριθμολογίας σχετικά δεν έχουν καμιά σημασία. Σημασία έχουν μόνο οι γιορτές και τα πανηγύρια και τα διάφορα τελετουργικά που οργανώθηκαν παγκοσμίως για την υποδοχή της νέας χιλιετίας, στα οποία έχουν επενδύσει χρυσές ελπίδες το παγκόσμιο εμπόριο και οι πολυεθνικές, πρόδρομοι τις επερχόμενης “παγκοσμιοποίησης”.

Και οι δικοί μας “αριστοί δια τας εορτάς” δε δίστασαν να “επιστρατεύσουν” ακόμα και την Ακρόπολη των Αθηνών και την έβαλαν να πάρει μέρος στον εορτασμό, χωρίς να σκεφθούν ότι ο Παρθενώνας έχει το δικό του “αίδιον φως” και δε χρειάζεται φωτοβολίδες για να λάμψει.

Ο, και δικός μας καθ’ ότι εκ Στυμφαλίας, **Γιώργος Σταματόπουλος** σε κάποια από τις “ΑΠΟ-ΣΤΑΣΕΙΣ” του γράφει στην Εφημερίδα “Ελευθεροτυπία” για την υποκριτική όπως την ονομάζει επέτειο: “Ο άνθρωπος εξακολουθεί να παραμένει στο νήπιο στάδιο του εξανθρωπισμού. Οι ασθένειες, οι πόλεμοι, η πείνα, η εξαθλίωση δεν εξέλιπον.

Η βαρβαρότητα της εξουσίας παραμένει. Η μόνη διαφορά είναι ότι τώρα ενδύεται το μανδύα της νομικής κάλυψής της. Μπορεί ο Φρόνιτ να προσπάθησε να διεισδύσει στο όνει-

ρο· μπορεί ακόμη να μηδενίσουμε τις αποστάσεις μετρώντας το χρόνο και τη βαρύτητα· μπορεί να ξέρουμε τα κβάντα και την κίνησή τους, αλλά το δρόμο της ψυχής δεν τον ανακαλύψαμε· “ούτω βαθύν λόγο έχει” κατά τον Ηράκλειτο. Το έγκλημα και η παρανόηση επικυριαρχούν· σαλεμένα μυαλά και αγχωμένες καρδιές ίπτανται στην κοσμοσφαίρα. Ο έρωτας και η ψυχική ευρυχωρία αποκλείονται από την καθημερινότητα. Τι κι αν στοχαστές κι επιστήμονες πρόταξαν την επιδίωξή τους; Η ανθρωπότης έχει βρει το ρυθμό της εδώ και χιλιετίες. Τι νόημα έχει να εορτάζουμε επετείους; Είναι τουλάχιστον υποκριτικό και γελοίο...”.

Όσο για τα επιτεύγματα του ανθρώπου στον αιώνα που κατευοδώσαμε ως θυμηθούμε, - γράφει κάπου ο Κορίνθιος **Θάνος Γιαλκέτσης**, - τον Κάρλ Ραίμουντ Πόπερ που είπε ότι “όταν ο άνθρωπος προσπαθεί να φτιάξει τον Παράδεισο πάνω στη γη, το αποτέλεσμα είναι Κόλαση”. Ας ελπίσουμε ότι μέσα στον αιώνα που ανέτειλε, ή έστω μέχρι το τέλος της νέας χιλιετίας, η γη θα γίνει... παράδεισος.

Το τέλειο ...έκτρωμα

Και για ν' αλλάξουμε κλίμα - η φράση είναι πολύ της μόδας στα Μ.Μ.Ε. - να ειπούμε και κάτι που θα μας κάνει να ευθυμίσουμε. Το άκουσα πριν από χρόνια να το διηγείται ο μακαρίτης φίλος μου Κωστής Μεραναίος στη φιλολογική συντροφιά του περιοδικού “Αιξωνή” και το θυμήθηκα όταν διάβασα στις εφημερίδες ότι κάποιες αμερικανίδες καλλονές μοντέλα, έβγαλαν στο σφυρί και στο παζάρι τα... ωάρια τους για να συμβάλουν στη βελτίωση του ανθρώπινου είδους.

Μία λοιπόν καλλονή, -έλεγε ο Κωστής - ζήτησε από τον διάσημο - αλλά πανάσχημο στην όψη, Ιρλανδό συγγραφέα Μπέρναρντ Σω (βραβείο Νόμπελ) να κάνει μαζί του ένα παιδί που θα ήταν το τέλειο πλάσμα του κόσμου γιατί θα είχε το πνεύμα το δικό του και την ομορφιά τη δική της. Και η απάντηση του Σω: Αν όμως το παιδί πάρει την “ομορφιά” τη δική μου και το μυαλό το δικό σου θα είναι το ...τέλειο έκτρωμα του κόσμου, γι' αυτό ας μένει.

Κάπου διάβασα ότι αυτές τις μέρες γίνονται στην Αγγλία κάποιες εκδηλώσεις για τον Μπέρναρντ Σω.

Είπαν - Έγραψαν

“Αν δεν παινέψεις το σπίτι σου, πέφτει και σε πλακώνει” λέει η πασίγνωστη παροιμία. Γι' αυτό και ο “Αίπυτος” έχει καθιερώσει τη στήλη “Είπαν - έγραψαν” για να δημοσιεύει όσα φιλόφρονα και επαινετικά γράφονται και λέγονται γι' αυτόν από τους φίλους του αναγνώστες.

Όμως στο τελευταίο διάστημα, ίσως και λόγω της μη εκδόσεως του φθινοπωρινού τεύχους, μαζεύτηκαν πάρα πολλές επιστολές και καταγράφηκαν επίσης αναφορές που έγιναν για το Περιοδικό στα ραδιόφωνα και τις εφημερίδες ώστε εκ των πραγμάτων καθίσταται αδύνατη η δημοσίευσή τους έστω και αποσπασματικά.

Ζητάμε συγγνώμη γι' αυτό και περιοριζόμαστε στο να εκφράσουμε εκ βαθέων ευχαριστίες προς όλους όσους, μεταξύ των οποίων και “επώνυμοι των γραμμάτων” μας, έστειλαν συγκινητικές και ενθαρρυντικές επιστολές.

Ευχαριστούμε επίσης τους δημοσιογράφους Αθηναϊκών εφημερίδων Πέτρο Μανταίο, Ηρακλή Ανδύρα και Σταμάτη Μαυροειδή, και το Πρώτο και Πέμπτο πρόγραμμα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας για όσα ευφίμως είπαν και έγραψαν για τον “Αίπυτο”, και τον Παύλο Καράγιωργα για όσα έγραψε στον Κορινθιακό τύπο.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Πολλά είναι τα βιβλία που έχουμε λάβει μέχρι τώρα και δυστυχώς λόγω το ότι δε βγήκε το φθινοπωρινό τεύχος, δεν καταφέραμε να τα παρουσιάσουμε όλα. Εκτός τούτου δυσκολίες προκύπτουν και από την έλλειψη χώρου, κυρίως στα τεύχη των αφιερωμάτων που κάνουμε. Ελπίζουμε ότι θα μας δοθεί η δυνατότητα να εκπληρώσουμε στο ακέραιο αυτή μας την υποχρέωση.

Με την ευκαιρία να διευκρινήσουμε ότι η στήλη αυτή δεν κάνει κριτική του βιβλίου. Ούτε είναι δυνατόν να κάνει, αφού ο συντάκτης της, ένας για όλες τις δουλειές του περιοδικού όπως έχουμε ξαναγράψει, δεν είναι κριτικός ούτε και διεκδικεί τέτοιες περγαμινές. Απλά παρουσιάζει τα βιβλία που λαβαίνει με λίγα λόγια, κι αυτά κατά κανόνα παρμένα από τον πρόλογο του συγγραφέα ή κριτικές άλλων, για μια σχετική και ως ένα βαθμό ενημέρωση του αναγνώστη. Τώρα αν για κάποια από αυτά, που ο συγγραφέας ή το θέμα σχετίζεται με την Κορινθία, και ιδιαίτερα με τη Στυμφαλία και το Φενεό γραφούν δυό λόγια παραπάνω, ελπίζουμε ότι είναι συγχωρητέο.

Μητροπολίτου Μεθοδίου Γ. Φούγια *Το ελληνικό υπόβαθρο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Οι ελληνικές ρίζες της Ευρώπης.* Εκδόσεις "Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1999.

Με το νέο αυτό βιβλίο του ο πολυγλωσσότατος συμπολίτης μας Ιεράρχης αποσκοπεί, όπως αναφέρει στον πρόλογό του, στο "να υπενθυμίσει στους ιστορικούς της Ευρώπης αλλά και στους πολιτικούς της ηγέτες τη συνεχή παρουσία της Ελλάδας στο γένεσθαι της Ευρώπης από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα". Και το επιτυγχάνει με τον καιριο λόγο του και με άμυλλες εικόνες που αποδεικνύουν την κυριαρχία των ελληνικών επιστημών στον ευρωπαϊκό χώρο.

Μιχάλη Γ. Μερακλή: *Η Οδύσεια του Ομήρου.* Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996.

"Η Οδύσεια είναι το έπος μιας κατηγορίας ανθρώπων και μαζί το έπος μιας ατομικής ψυχής" σημειώνει ο συγγραφέας και καθηγητής της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Και ενώ η περιπέτεια όσων πήραν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο και επέζησαν έχει τελειώσει, η περιπέτεια του Οδυσσέα που έμεινε τραγικά μόνος συνεχίζεται "δίπλα στους πιο μεγάλους πειρασμούς των χιλιάδων στίχων της Οδύσειας". Και αυτή τη συνεχιζόμενη περιπέτεια παρουσιάζει στη μελέτη του αυτή ο κ. Μερακλής με ένα δικό του ξεχωριστό τρόπο και μια γλαφυρή γραφή που σαγηνεύει.

Το βιβλίο, μικρού σχήματος, είναι το πρώτο της σειράς των εκδόσεων Πατάκη, "Γα μικρά - Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς".

Γιάννη Α. Ποττάκη: *Από τον Αριστοτέλη στο Μάρξ και από το Μάρξ στο Φρόϊντ.* Έκδοση Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1989.

Ο εκ Στυμφαλίας συγγραφέας του βιβλίου πρώην υπουργός κ. Γιάννης Ποττάκης δεν είναι μόνο ο γνωστός εντός και εκτός Ελλάδος πολιτικός, αλλά και άνθρωπος της επιστήμης και του πνεύματος, που όπως σημειώνει ο προλογίζων το βιβλίο Θ. Δημόπουλος, πρώην Διοικητής της Α.Τ.Ε., "οραματίζεται και φιλοσοφεί για να βρει τρόπους αξιοποίησης "της πολιτικής δύναμης" για την ευτυχία του ανθρώπου".

Η θεματολογία του περιλαμβάνει: ομιλίες του για τον Αριστοτέλη, στη Βουλή των Ελλήνων, για την αρχαία Αθηναϊκή Δημοκρατία, στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τη σχέση πολιτικής και ηθικής, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και άλλα περιπούδαστα άρθρα και δοκίμια με πολιτικό και φιλοσοφικό περιεχόμενο που έχουν διαρκή επικαιρότητα και αποτελούν πολύτιμο ηθικοκοινωνικό και πολιτικό μάθημα.

Γιώργου Σταματόπουλου: *Νοῦς θυμὸς ἐφ' ἡ μέρη.* Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα, 2000.

Πρόκειται για το πέμπτο κατά σειράν βιβλίο του Στυμφάλιου (από το Κεφαλάρι) συγγραφέα, ποιητή και δημοσιογράφου Γιώργου Σταματόπουλου.

Εγκρατής της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και κατά Πλάτωνα “πρός τούτο ἕϊ τόν νοῦν ἔχων” ο συγγραφέας και η “ἐπί τόν θυμόν ἰούση δύναμις” ευαισθησία του, απέναντι στα μεγάλα όσο και στα καθημερινά ερωτήματα που θέτει εισαγωγικώς, τον οδήγησαν στο να προσπαθήσει να δώσει τις απαντήσεις. Και οι απαντήσεις αυτές, μέσα και από την πυκμηδὴ εφημεριδογραφία του, συνθέτουν τη δομή του βιβλίου με κείμενα επικεντρωμένα σε τέσσερις ενότητες: Θυμικά, Νοϊκά, ενάντια και Οδοπορικά. Και όπως διαβάζουμε στο οπισθόφυλλο του βιβλίου τα κείμενα “συνιγορούν στην επιστροφή του ὄντως ορθοῦ λόγου, εξαίροντας το απρόβλεπτον και το ακατάστατον των ανθρωπίνων· θέλουν να παροτρύνουν προς τον στοχασμό και τον ἔρωτα· στηλιτεύουν κάθε μορφή εξουσίας, καθώς και τον εκρασιισμό της κοινωνίας· δοξάζουν την ελληνική γλώσσα και γραμματεία· αναζητούν την κοινωνία πολιτῶν· ερευνούν τον αρχέγονο θυμό και τον κατευνασμό του· αρνούνται τον ἄκρατο και ἄκριτο εκδυτικισμό”.

Διονύση Μαυρογιάννη: *Οι Σαρακατσάνοι της Θράκης, της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας.* Τόμος 1ος Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα - Γιάννενα. 1998.

Πρόκειται για τον 1ο τόμο - στην πρωτότερη έκδοση του 2ου αναφερθήκαμε στο προηγούμενο τεύχος - της επιτόπιας κοινωνιολογικής ἔρευνας από τον Έβρο μέχρι τη Θεσσαλονίκη που ἔκαμε στη δεκαετία του '80 ο συγγραφέας, καθηγητής της Κοινωνιολογίας και πρῶην πρύτανης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

Ο κ. Μαυρογιάννης, στο μεγάλο σχήματος και υποδειγματικής έκδοσης τόμο των 400 σελίδων, καταγράφει οικογένειες, νοικοκυριά και επαγγέλματα και παραθέτει σπαράγματα της πολιτιστικής παράδοσης των Σαρακατσάνων. Ἄλλο του συγγραφέα αποτελεί το γεγονός ότι ὅλο αυτό το παντοειδές και πολύτιμο υλικό, αξιολογείται, ταξινομείται με περισσή υπομονή και υποδειγματική ἐπιμέλεια, τεκμηριώνεται υπεύθυνα και παρουσιάζεται κατά τρόπο αξιοθαύμαστο.

Στυλιανού Παπαδοπούλου: *Ο Μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη.* Τρίτη Έκδοση. Αθήνα 1994.

Το βιβλίο αυτό του Στυμφάλιου την καταγωγή συγγραφέα αποτελεί “μυθιστορηματική” βιογραφία του ηγουμένου της Ι.Μ. Οσίου Δαυίδ του Γέροντος στην Εύβοια, Ιακώβου Τσαλίκη. Το κείμενο “είναι γραμμές ὅλων μας” γράφει ο “τά θεία πεπνυμένος” συγγραφέας, καθηγητής και πρόεδρος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Παπαδόπουλος “γιατί δεν ἔγραφα ὅτι νόμιζα και ὅτι μου ἄρεσε. Ἀλλά ὅτι ἀπό το ιερό του στόμα ακούσαμε ὅλοι, ὅτι παρατηρήσαμε στην οσιακή του ζωή, ὅσα θαυμάσια εἶδαμε να ἐπιτελεῖ με την προσευχή του. Και εἶναι γραμμές ὅλων μας γιατί τα αισθήματα ὅλων μας κατέγραφα”, σημειώνει ο καθηγητής συγγραφέας.

Αννίτας Γιατράκου - Λουΐνη: *Ατενίζοντας το Όραμα.* Εκδόσεις Ε. Νικολάρου. Σπάρτη 1998.

“Προσπάθησα πολύ” θα εἴπει η διακεκριμένη Σπαρτιάτισσα λογία και συγγραφέας “και δεν ξέρω αν τα κατάφερα να μαζέψω σκόρπια γεγονότα από μια φουρτουνιασμένη ζωή και να τα δέσω με ταξῦ τους”. Και ὄχι μόνο τα κατάφερε αλλά μας ἔδωσε ἕνα βιβλίο που το διαπερνά από την αρχή ως το τέλος η χάρις της απλότητας του ανεπιτήδευτου λόγου με μια θελκτική και μαζί απατητική γραφή, παρ' ὅλο που χρειάστηκε να ζωντανέψει γεγονότα που συνέβησαν σε σκληρούς και ηρωικούς καιρούς, στα “πέτρινα χρόνια” της κατοχής του τόπου μας από τη ναζιστική ἐπιληρία.

Τα κείμενα του βιβλίου της, συγκρυσταλλωμένα γύρω από τον κορφαίο ενός δράματος, τον πατέρα της δικηγόρο Γεώργιο Γιατράκο, ἀπόγονο της γνωστής ιστορικής οικογένειας, που ἐκτελέστηκε από τους Γερμανούς το Νοέμβρη του 1943 στο Μονοδέντρι μαζί με ἄλλους 117 Σπαρτιάτες, συνθέτουν τη “βιογραφική μαρτυρία” της, μέσα από την οποία ο αναγνώστης ζει τα δραματικά γεγονότα που χαρακώσαν ανεξίτηλα τη μαρτυρική γενιά της και σημάδευαν τη μοῖρα του τόπου, βιώνει το νόημα της υπέρτατης θυσίας και ατενίζει μαζί της το φωτεινό ὄραμα του πατέρα της στο οποίο και πρόσφερε τη ζωή του θυμίαμα.

Βάσου Γλυκάδη (Βασίλη Ξύδη): *Απεγνωσμένη εκκρεμότης*. Ο ποιητής Ρώμος Φιλύρας και η εποχή του. Κόρινθος - Αθήνα 1997.

Πρόκειται για ένα σχεδιάσμα σεναρίου ταινίας ντοκιμαντέρ του συμπολίτη μας σκηνοθέτη συγγραφέα, για τον Κορίνθιο ποιητή Ρώμο Φιλύρα που πέθανε λησιμονιμένος το 1942 στο Δρομοκάτσιο. Όπως είναι γνωστό το όνομά του ήταν Ιωάννης Οικονομόπουλος και το ψευδώνυμο Ρώμος Φιλύρας του το είχε δώσει ο φίλος του ποιητής, Λάμπρος Πορφύρας και μ' αυτό έμεινε γνωστός. Εκτός από το κείμενο του σεναρίου, στο βιβλίο καταχωρείται σπάνιο φωτογραφικό υλικό καθώς και μικρό ανθολόγιο - πυξίδα για την ταινία - ποιημάτων (εξαπάντων) από τις 7 συλλογές του ποιητή και από τα "ποιήματα της διασποράς".

Ηλία Β. Οικονόμου: *Ουαί, Εικοστός Αιώνα*. Αθήνα 1999. (Πλακέτα εκτός εμπορίου).

Με όσα τα γράμματα του αλφαβήτου, επί τρία "ουαί" για το καθένα και με ποιητικό ειρμό που θυμίζει βυζαντινά "στιχηρά ιδιόμελα" κατευθύνει τον Εικοστό Αιώνα ο Κορίνθιος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ηλίας Οικονόμου. Στο σύντομο πρόλογό του γράφει: "Τα ουαί κατευθύνουν τον εικοστό αιώνα· η δεύτερη χιλιετία μετά Χριστόν φεύγει αφήνοντας τη μετάλλαξη της τεχνολογικής και οικονομικής εξελίξεως σε πόνο, φρόνη, ερήμωση ψυχών, και απέραντη δυστυχία. Η ανθρωπότητα προσδοκά την αποκατάσταση της εικόνας του ανθρώπου".

Παραθέτω στίχους από τα γράμματα α, λ και ω, έτσι για δείγμα.

Είπεν ο αναβλέπων/είκοσι τέσσερα επί τρία ουαί//Ουαί σε σένα/αμόρφων μορφών κοινωνία//Ουαί σε σένα/αδιαφορίας και απομόνωσης κοινωνία//Ουαί σε σένα,/ανόμων νόμων κοινωνία//((Λαός παραμένει ασηπτός). Ουαί σε σένα//λογικής του φαύλου κύκλου κοινωνία//Ουαί σε σένα//λάμψης και ήχου κενού κοινωνία//Ουαί σε σένα//λογοτύπων λοξών κοινωνία//((ο Λαός συνεκφωνεί) Ουαί σε σένα//ωρνομένης απάτης κοινωνία//Ουαί σε σένα//Ωραιοποιημένης δουλείας κοινωνία//((ο Λαός συνεκφωνεί). Ουαί σε σένα, /ωμοφάγων ανθρωποφάγων κοινωνία//((ο Λαός οργισμένος) Ο αναβλέπων είναι εχθρός του λαού//Σκοτώστε τον.

Παναγιώτη Καποδίστρια: *Ενύπνιο μετά Τρούλλου*. Πόηση. Εκδόσεις Μπάστα. Αθήνα, 1999.

Η ποιητική συλλογή του κ. Καποδίστρια αποτελείται από τα εξής τρία μέρη: "Προεξοχές Ονειρού", "Στον Ίσκιο του Ήσκιου" και "Νωρίς Μαρτίου". Η συλλογή περιλαμβάνει ποιήματα σε ελεύθερο στίχο, μεταξύ των οποίων και αρκετά χαϊκού, "ιδιόμελα τριστίχα" όπως τα λέει ο ποιητής σε ένα από αυτά. Ένα από τα άλλα ποιήματα έχει δώσει και τον τίτλο στη Συλλογή.

Το "Ενύπνιο μετά τρούλλου" είναι μια ποίηση νεοτερικής γραφής που έχει πίσω της, από το ένα μέρος τη βυζαντινή νηνογραφία και παρασημαντική και από το άλλο τον Ελύτη και φόντο φυσικά και πνευματικά τοπία της Ζακύνθου.

Συγκεκριμένες αναφορές γίνονται στους δύο Αγίους του νησιού, τον πολιούχο Διονύσιο και το Διονύσιο Σολωμό καθώς και στον Κάλβο, αλλά και πέραν της Ζακύνθου στο Θεόφιλο και σε άλλους.

Χαρακτηριστικές είναι οι στροφές και αποστροφές:

1. *Βάστα ψυχή μου/όλα τον πόλεμον και της αγάπης/το σημαίνον βλέμμα του Διονυσίου/πόλη μου βάστα.*

2. *-Εσπέρα Μαγισύβ/ολτάρει στο Ψήλωμα/αλύπιος δήθεν.*

3. *Έϊ, φίλοι ωραίοι/Θεόφιλε Πικάσο/και Κριναγόρα//Έϊ, Εμπειρίχο/Σαπφώ Παπαδιαμάντη/και Θεοτόκε...*

Γενικώς πρόκειται για ποίηση υψηλής ποιοτικής στάθμης. Επιλεκτικά θα σταθώ σε τρεις από τις προσωπικές στιγμές και κρυσταλλώσεις του ποιητή:

1. *Τι μέγα εν τέλει κοινοτό/σου παρεμβάλλει το Αχανές/να μην το προσπελάσεις.*

2. *- Ψυχή μου/ψυχή μου/αλαφροϊσκιωτη κι αλλοπαρμένη/σε λίγο θα σου γνέφω/και δε θα μ' εννοείς.*

3. *- Φεύγω μέσα μου./Έτσι κι αλλιώς το χάος/μας περιλούει.*

Το καλαίσθητης και υποδειγματικής έκδοσης βιβλίο, κοσμείται από τρεις εξαισίους πίνακες της Ζακυνθίας ζωγράφου κυρίας Μαρίας Ρουσσέα, εμπνευσμένους από ποιήματα της Συλλογής. Η ίδια έχει φιλοτεχνήσει και το εξώφυλλο.

Αρσιτεΐδη Βουγιούκα: *Terra Mirabilis*. Ένα φιλέρημο τραγουδι. Ποίηση. Αθήνα 1998.

Θυμάμαι την πρώτη μας γνωριμία 45 χρόνια πριν, όταν άγνωστοι μεταξύ μας, έλαχε να καθίσουμε στο ίδιο φοιτητικό θρανίο. Έκτοτε δεθήκαμε με μια φιλία που κρατάει ακύμαντη μέχρι σήμερα. Συνεπώς μην περιμένετε να μιλήσω για την ποίηση του Βουγιούκα. Θα ειπώ μόνο ότι η Terra Mirabilis είναι η δέκατη τέταρτη ποιητική συλλογή του, αντίδορο κι αυτή καθώς και κάποιες από τις άλλες στη γενέτειρά του τη Σάμο. Βλέπετε ότι ο πόνος για τη “μικρή πατρίδα” είναι πόνος που μένει πάντα αγιάτρευτος.

Να ειπώ όμως ότι η συλλογή τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο του πρώτου πανελληνίου ποιητικού διαγωνισμού της “Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας - ΤΕΧΝΗ”.

Όσο για τα άλλα, ένα από τα ποιήματα της συλλογής με τίτλο “το έπος της ξερολιθιάς” θα το είδατε ήδη στη σελίδα 347 του τεύχους αυτού. Είναι σα να τόγραψε και για τη δική μου μικρή πατρίδα που παράγει κι αυτή καθώς και τόσες άλλες “πέτρες, στέρηση και εγκατέρευση”, όπως έλεγε ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου για τη δική του πατρίδα, το Καρπενήσι.

Αντώνη Π. Μπενέκου: *Ο Μπάκ και οι σύντροφοί του*. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα, 1999.

Στο βιβλίο αυτό του γνωστού συγγραφέα και παιδαγωγού Α. Μπενέκου παρουσιάζονται υπό μορφή διηγημάτων δέκα αθηινές ιστορίες “από τη ζωή και τη συμπεριφορά των ζώων μεταξύ τους και απέναντι στους ανθρώπους, σε μια εποχή που ζώα και άνθρωποι συνυπήρχαν και συζούσαν τότε φιλικά και αρμονικά, τότε εχθρικά και σε αντιπαλότητα.

Οι ιστορίες όπως καταγράφονται φέρνουν στο φως εμπειρίες του συγγραφέα “αποθησαυρισμένες” όπως σημειώνει “από πραγματικά συμβάντα μέσα σε ένα κόσμο, άλλοτε ακμαίο που τείνει ως τόσο να εκλείψει με την εξέλιξη του πολιτισμού μας”.

Όπως επισημαίνεται στο οπισθόφυλλο, “οι ιστορίες εκτυλίσσονται με φυσικότητα και παραστατικότητα, με κέφι και διακριτικό χιούμορ, αλλά και με διεισδυτική ματιά στην ψυχολογία των ηρώων, έτσι που θα τις χαρούν και θα τις αγαπήσουν και οι πιο απαιτητικοί αναγνώστες όλων των ηλικιών”.

Κώστα Καλαπανίδα: *Ο Σταύρος, ο μηχανικός της οδού Καλλιρρόης*. Ποίηση. Αθήνα 1998.

“Ο Σταύρος ο μηχανικός της οδού Καλλιρρόης” είναι το τελευταίο στα περιεχόμενα ποιήματα που έδωσε και τον τίτλο της συλλογής η οποία απέσπασε το πρώτο βραβείο σε πανελλήνιο ποιητικό διαγωνισμό της “Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας Κιλκίς - ΤΕΧΝΗ”.

Δεν μπορείς να διαβάσεις τα ποιήματα αυτά του Καλαπανίδα χωρίς να σε πάρουν τα κλάματα. Κάπου το λέει κι ο ίδιος και είναι αλήθεια.

“Ο πατέρας μου, που τον κράμασαν στην αυλή/στη βασιλοσυνκιά μας/ και τα πονίλια να σιαζόνται / κι εμείς να κλαίμε./Σαράντα μέρες τον ανάβαμε το καντήλι/ και φροντιζαμε το σταυρό του/νά'ναι όρθιος για να γονατίσουμε.

Διαβάζοντάς τα συμπεραίνεις χωρίς καμιά δυσκολία, ότι πρόκειται για μια κατάθεση βιωτής με “φωτογραφικές αναδρομές” στην ηρωϊκή εποχή του '40 και στους χαλεπούς καιρούς της Κατοχής και της Αντίστασης αλλά και στις σκοτεινές ημέρες του εμφύλιου σπαραγμού που ακολούθησε. Μια βιογραφική περίπου κατάθεση, εκφρασμένη με ποιητικό λόγο, υψηλής ποιότητας, που ενώ λειτουργεί αυστηρά μεταπλάθεται απαλά σε “ποιητικό στεφάνι” που κατατίθεται in memoriam σε φίλους αφανείς και δικούς του, που έφυγαν άδικα και αναίτια.

“Αυτά που έγιναν πέρασαν ύστερα στα βιβλία/με σχεδιαγράμματα, στατιστικές κι υπομνήματα.../Γι' αυτό με βλέπεις μπρούμυτα στον πηγάδιού το φιλιαρρόν/ ανακαλώ των αφανών τις μορφές.../Τι να την κάνω την Ιστορία!/αφήστε με εμένα να ζω με το μύθο της”.

Ντίνας Βλάχου: *Ο Αγρός του Κεραμέως εις ταφήν τοις ξένοις*. Μυθιστόρημα. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα 1997.

“Με τα χρήματα της προδοσίας του Χριστού οι Εβραίοι αγόρασαν τον Αγρό του Κεραμέως για να θάβουν τους ξένους. Εμείς φτιάξαμε τα ψυχιατρεία για να θάβουμε τους ξένους στην καρδιά μας” σημειώνει στο οπισθόφυλλο η συμπατριώτισσά μας γνωστή συγγραφέας. Και κάτω από αυτόν τον

αλληγορικό τίτλο - δάνειο από την Καινή Διαθήκη- παρουσιάζει με μια πυρετωδώς ρομαντική γραφή, την αθλιότητα και το δράμα της ανθρώπινης “συνθήκης” που παίζεται στους θαλάμους και τους διαδρόμους κάποιου ψυχιατρείου.

Νικηφόρου Καρχιμάνη: *Χαράγματα για το καμένο δάσος... τον καμένο κήπο.* Αθήνα, 1998 (Πλακέτα εκτός εμπορίου).

Με ένα ποίημα και 35 χαϊκού για το καμένο δάσος και χαράγματα για τον καμένο κήπο, ο ποιητής εκφράζει όλον τον πόνο του, την άρατη θλίψη και την αγάπη του “για τα δάση που πυρπολούνται και καταστρέφονται από την αφροσύνη τυφλών και ανέραστων εμπρηστών” αλλά και την ελπίδα, την προσδοκία και την πίστη του για την αναγέννηση από τη στάχτη της “πράσινης ειρήνης” πάνω στην καμένη γη. Παραθέτω μικρό δείγμα από τα έξοχα χαϊκού του: *Σεληνιακός/ο Παραδείσου χάρος/Τerra incognita//. Ο κήπος της Εδέμ/τόρα κρανίου τόπος/μια νοσταλγία// Με άλλα μάτια/θα οραματίζομαι/την τώος δόξα// Ένας φοίνικας/μέσα από τη στάχτη/μήνυμα Νώε...!*

Νίκου Κανάκη: *Ο λόφος με τους Κορυδαλλούς* Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα 1997.

Ο Λόφος με τους κορυδαλλούς είναι μια παράξενη ιστορία που διηγείται ο συγγραφέας σε δύο μικρά παιδιά για να ησυχάσουν και τη συνεχίζει ύστερα από 15 χρόνια κατ’ απαίτησή τους, αφού “ο καλός παραμυθάς”, όπως του είπαν, “είναι και για τότε και για τώρα”. Μια ιστορία, που όπως αναφέρεται στο οπισθόφυλλο, “έχει να κάνει με πουλιά, χωριά και μικροπολιτείες, κνηγούς και χωροφύλακες, γυρολόγους, μυλωνάδες, γαλοβοσκούς και χανιάτορες” και ξαναζωντανεύει περιστατικά βγαλμένα από τις παιδικές του εμπειρίες και τις αναμνήσεις της απλής επαρχιώτικης ζωής.

Νίκου Σκόπα: *Το περιβόλι της λαϊκής μας παράδοσης.* Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα - Γιάννινα, 1996.

Ο συγγραφέας παρουσιάζει “συνοπτικά και σε αυτοτελείς ενότητες, ιδέες, συναισθήματα και στάσεις ζωής, όλα στοιχεία της λαϊκής μας παράδοσης που αποτέλεσαν διαχρονικές αξίες της νεοελληνικής ζωής”. Με το βιβλίο του αυτό - κυριολεξία του τίτλου του- ο συγγραφέας μας οδηγεί στο να γνωρίσουμε τον εαυτό μας και τις ρίζες μας και ως Έλληνες να χρησιμοποιούμε τις αξίες της εθνικής μας ζωής.

Τάσου Δ. Βολτιή: *Αναγνωστικά δύο αιώνων στο Δημοτικό Σχολείο.* Εκδόσεις Σμυρνωτάκη, Αθήνα.

Τα αναγνωστικά του Δημοτικού Σχολείου που γαλούχησαν τα Ελληνόπουλα εδώ και ενάμισο αιώνα και σημάδεψαν την πορεία τους στη γνώση, καταγράφει στην ογκώδη μονογραφία του ο Τάσος Βολτιής, δάσκαλος ο ίδιος και πρώην Σχολικός Σύμβουλος, με υποδειγματική θητεία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Παρά τις δυσκολίες του εγχειρήματος, που εκ των πραγμάτων προκύπτουν στο πεδίο μιας τέτοιας έρευνας, ελκυστικής ωστόσο, ο συγγραφέας κατορθώνει να “δαμάσει” το τεράστιο έκτασης υλικό που αντλεί μέσα από το βάθος του χρόνου, να το ταξινομήσει με μεθοδικότητα και να το συγκρυσταλλώσει σε μια ενότητα που μας φέρνει σε επαφή με τον παλαιότερο και το σύγχρονο κόσμο της εκπαίδευσης.

Ας μη νομισθεί ότι είναι ένα βιβλίο μόνο για τους εκπαιδευτικούς. Διαβάζοντάς το μας κάνει να διώξουμε την αλυσάχνη από τη μνήμη μας και μας πηγαίνει στα χρόνια της αθωότητας, “δύο μιας ζωής - της παιδικής” όπως σημειώνει, “προσφορά αναμνήσεων σε παλιούς και νέους στρατοκόπους των καιρών μας”.

Κωστή Νικ. Ηλιόπουλου: *Η πορεία του Ελληνικού Έθνους.* έκδοση “Ηλεκτρονικές Τέχνες”. Αθήνα, 1999.

Με κινηματογραφική ταχύτητα, στο πόνημά του αυτό ο έγκριτος δικηγόρος και συγγραφέας κ. Ηλιόπουλος παρουσιάζει την πορεία του Ελληνικού Έθνους μέσα από επιλεγμένα κείμενά του που αναφέρονται στις μεγάλες στιγμές της Ελληνικής ιστορίας, από τη μυθική ακόμα εποχή μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο των αρχών του αιώνα μας.

Σκοπός του συγγραφέα δεν ήταν να παρουσιάσει μια ιδιαίτερος περιληπτική σύνοψη της ιστορίας μας ως Έθνους, αλλά όπως λέει, λάτρης ο ίδιος της ιστορίας, θέλει να κεντρώσει με το βιβλίο του το ενδια-

φρέρον του αναγνώστη “πρός αναζήτηση πηγών και βοηθημάτων ώστε να ποτίσει και αρωματίσει με τ’ απόσταγμα τους το περιβόλι των γνώσεών του γύρω από την ιστορία του λαού μας και του έθνους μας”.

Βασίλη Δ. Γιαννόπουλου: *Το χωριό μου Κορφιώτισσα ή Κούτσι*. Αθήνα, 1994.

“Έκαμα μια προσπάθεια να μη χαθεί το χθες, να βρω και να μαζέψω τ’ απομεινάρια από τα ξεχασμένα και ξεθωριασμένα στοιχεία από την παράδοση και την εθνική μας κληρονομιά” γράφει στον πρόλογό του ο κ. Γιαννόπουλος και ακριβώς αυτό υπαινίσσεται και ο υπότιτλος του βιβλίου “Ιστορία - λαογραφία - αναμνήσεις”. Και κατατάσσει το υλικό του για το όμορφο κορινθιακό χωριό, με μεθοδικότητα, τάξη και επιμέλεια στις 168 σελίδες του, μέσα στις οποίες έχει κλείσει όλη την αγάπη του για το γενέθλιο τόπο.

Βασιλείου Αλεξοπούλου: *Πλανητέρου Καλαβρύτων*. Ιστορική διαδρομή - Λαογραφία. Εκδόσεις Παρασκήνιο, Αθήνα 1998.

Ο συγγραφέας με τον υπότιτλο του έργου του οριοθετεί την έρευνά του γύρω από την ιστορία και τη λαογραφία της γενέτειράς του, ενός ειδικού χωριού των Καλαβρύτων με μακρά ιστορία, που λόγω και του φυσικού κάλλους που το περιβάλλει, είναι και ευρύτερα γνωστό.

Η ιστορική διαδρομή με αφετηρία την αρχαία εποχή περνάει σύντομα και από τις επόμενες, (Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Ενετοκρατία) για να σταθεί περισσότερο στα χρόνια της Εθνεγερσίας και τα μετέπειτα, παραθέτοντας μάλιστα πλήθος σχετικών εγγράφων εκείνης της εποχής. Ακολούθως αναφέρεται στη νεότερη ιστορία του χωριού του που φθάνει ως το σήμερα καταγράφοντας ποντοειδές υλικό στο οποίο εντάσσονται οι παραδόσεις και τα τοπικά λαογραφικά δρώμενα. Πρόκειται για ένα ευφρόσυνο και αξιοπρόσεκτο βιβλίο.

Σωτήρη Κοκκωνάκη: *Η Κορινθία στις αρχές του αιώνα μέσα από παλιά καρτ-ποστάλ*. Έκδοση Καταγράμια. Κιάτο 1999.

Κορινθιακά τοπία και γεγονότα της καθημερινής Κορινθιακής ζωής στις αρχές του 20ου αιώνα που είναι αποτυπωμένα σε 58 παλιά καρτ-ποστάλ, αποτελούν το μικρού σχήματος καλαίσθητο λεύκωμα που είχε την έμπνευση να εκδώσει με περισσή αγάπη για τον τόπο ο Σωτήρης Κοκκωνάκης. Και όπως σημειώνει ο ίδιος “τα παλιά καρτ-ποστάλ αποτελούν τις πιο αξιόπιστες μαρτυρίες των εποχών που έφυγαν και πολύτιμο υλικό για τους μελετητές και τους ερευνητές της ιστορίας της λαογραφίας, της εθνολογίας και του πολιτισμού”. Πρόκειται για μια έκδοση κόμησημα με προδιαγραφές συλλεκτικής αξίας.

“Βιβλιοαμφιάστης”: Ετήσιο περιοδικό της βιβλιοδετικής τέχνης. Έκδοση του Εργαστηρίου Βιβλιοδεσιών Μπάμπη Λέγγα. Αθήνα 1999.

“Βιβλιοαμφιάστης” ονομαζόταν από τους Βυζαντινούς ο βιβλιοδέτης και αυτό τον άκρως επιτυχή τίτλο έδωσε στο περιοδικό -στην ουσία πρόκειται για υψηλής αισθητικής εμφάνισης βιβλίο μεγάλου σχήματος- για την τέχνη της βιβλιοδεσίας που δημιούργησε ο συμπολίτης μας βιβλιοδέτης Μπάμπης Λέγγας, με τη συμβολή του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου.

Το γεγονός χαιρετίστηκε εγκωμιαστικά από τις αθηναϊκές εφημερίδες και μεταφέρω εδώ δύο αποσπάσματα:

«Πρόθεση του “Βιβλιοαμφιάστη” είναι η επιστημονική τεκμηρίωση της βιβλιοδεσίας στον ελληνικό χώρο... Το αισθητικό αποτέλεσμα του πρώτου “Βιβλιοαμφιάστη” απευθύνεται τόσο σ’ εκείνους που γνωρίζουν και αγαπούν την τέχνη της τυπογραφίας και τους ανθρώπους που την υπηρετούν, όσο και σ’ εκείνους που συνήθισαν την ηλεκτρονική εποχή της τυποτεχνικής διαδικασίας. Στους πρώτους δίνει την ευκαιρία να ξαναξεφυλλίσουν μια άρτια τυποτεχνικά έκδοση και στους δεύτερους, να έρθουν σ’ επαφή με μια μεγάλη, σε διάκριση και σε ποιότητα, εποχή της τυπογραφικής ιστορίας» έγραφε στην “Καθημερινή” η Όλγα Σέλλα, ενώ στην “Έλευθεροτύπια διαβάζουμε:

Ο τόμος με τίτλο “Βιβλιοαμφιάστης”, προϊόν του Εργαστηρίου Βιβλιοδεσιών Μπάμπη Λέγγα, έφτασε εν μέσω των εορτών για να συμπληρώσει ακριβώς ένα κενό στη μελέτη της ελληνικής βιβλιοδε-

σίας και έχει σκοπό κυρίως να αποθησαυρίσει όλο εκείνο το υλικό που θα επιτρέψει στο μέλλον πιο εμπειριστατωμένες αξιολογήσεις”.

Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι ο τόμος αυτός απευθύνεται μόνο σε ειδικούς. Επιδιώκει, αντίθετα, “να διευρύνει το υπάρχον ενδιαφέρον για τη βιβλιοδεσία και την ιστορία της, να προσφέρει τη δυνατότητα στους βιβλιοφίλους και στους σημειωνούς τεχνίτες της να γνωρίσουν το παρελθόν της, και να προκαλέσει -μέσα από τη θεώρηση αυτού του παρελθόντος- γόνιμο προβληματισμό για το παρόν και το μέλλον της”.

Να σημειώσω εδώ και παρακαλώ ως μη θεωρηθεί διαφρήμιση, ότι ο Κορίνθιος και εκ Στυμφαλίας καταγόμενος φίλατός μου Μπάμπης Λέγγας, είναι ένα από τα μεγάλα ονόματα της βιβλιοδετικής τέχνης στον Ελληνικό χώρο και το “Εργαστήριο Βιβλιοδεσιών” του βρίσκεται στη στοά Αρσακείου 15.

Ενίσχυσαν την προσπάθεια

Εισφορές Συνδρομές

Αντωνοπούλου Ζαορή Σοφία	20.000	Νίκας Δημήτριος & Ιωάννης	30.000
Βιβλιοθήκη Δήμου Χαλάστρας	10.000	Παπαναστασίου Γεώργιος	20.000
Δέδες Σπύρος	20.000	Παπούλιας Μάκης	20.000
Δερδολοπούλου Πηνελόπη	20.000	Παρούση Νίκη	50.000
Δημαρόγωνα Μαρίνα	10.000	Πρεσβέλου Ουρανία	15.000
Ένωση Κορινθίων	50.000	Ρέλλια Ευτέρπη	10.000
Καμίρης Γεώργιος	25.000	Σάμιος Ευάγγελος	10.000
Καντίκας Πέτρος	10.000	Σαρά Κων/να	10.000
Καραδήμας Μιχαήλ	15.000	Σαράς Πέτρος (Ιερέας)	10.000
Κολομόδης Γιάννης	10.000	Σουρτζίδου Αναστασία	10.000
Κολομόδη Διονυσία	10.000	Σύλλογος Αρχαίας Φενεού	40.000
Κορδαλός Α. Γεωργ.	10.000	Σιαβέλης Θεμιστοκλής	10.000
Κουτσιούμπης Ιωαν.	10.000	Τασσόπουλος Δημ. (Ιερέας)	20.000
Λύρας Βλάσσης	10.000	Τριάμπελας Δημήτρης	20.000
Ματσίμάνης Δημητρ.	15.000	Τσιάνος Δημήτριος	10.000
Μιχοπούλου Ευαγγελία	20.000	Τσιλικά Κατερίνα	10.000
Νίκας Όθωνας (ιερέας)	20.000	Χατζηκωνσταντίνου Γεώργιος	20.000

Αθανασόπουλος Τάκης, Βλαχογιάννης Ιωάννης, Δάρης Κων/νος, Καρβούνη Ασπασία, Καρμόγιαννης Χρήστος, Κοσμάς Παναγιώτης, Κεβόρκ Χρύσα, Κόικας Αναστάσιος, Κορδαλός Κων/νος, Κοσμάς Λάμπρος, Κυριακού Γεώργιος, Λαλιώτης Παναγιώτης, Λάμπρος Γεώργιος, Μανιάτη Κική, Μαυραγάνης Παναγιώτης, Μίσσιος Κων/νος, Μπαρλαούρας Δημήτρης, Νίκας Περικλής, Ορφανός Χρήστος, Παπανικολάου Γεώργιος, Παπαχρήστου Ευαγγελία, Πιλαριάν Χριστίνα, Τζαβέλλας Βασίλειος, Τούσουλη Νίτσα, Φαρμάκης Χρήστος, Χιώτης Ευστάθιος, Ωραιόπουλος Κων/νος.

Στην Αθήνα τον “Αίπυτο” θα τον βρείτε στα βιβλιοπωλεία: “Της Εστίας” Σόλωνος 60, “Δωδώνη” Λοκληπιού 3 και “Σπανός - βιβλιοφιλία” Μαυρομυχάλη 7. Για παλαιά τεύχη απευθυνθείτε στο εργαστήριο βιβλιοδεσιών του Μπάμπη Λέγγα. Στοά Αρσακείου 15 τηλ. 32.44.908.

ΦΑΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Γέρος βοσκός της Στυμφαλίας

ΦΑΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: *Ο Μέγας Παν*